

VERCORS

ANIMALELE
DENATURATE

VERCORS

ANIMALELE DENATURATE

În românește de
N. ARGINTESCU - AMZA

Cuvînt înainte de
DEMOSTENE BOTEZ

1958

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Coperta de : T. BRINZA

Vercors
LES ANIMAUX DÉNATURÉS
Edition Albin Michel
Paris, 1952

CUVINT INAINTE

Vercors! Unui cititor care nu-l cunoaște numele autorului acestui roman poate părea ciudat — în orice caz neobișnuit. Parcă ar fi un strigăt, o chemare, mai mult decît un nume care de obicei se cere precizat cu un prenume.

Aparențele acestea nu sînt înșelătoare. *Vercors* e un *nom de guerre*, e un pseudonim care nu-i altceva decît denumirea unui platou din Munții Alpi, renumit prin codrii și locurile lui grandioase. Și nici pseudonimul nu-i întîmplător, nu e lipsit de semnificație, căci în pădurile acestui platou, renumit prin sălbăticia și pitorescul său, a dus autorul acestei cărți lupta lui în cadrul Rezistenței, de-a lungul celui de-al doilea război mondial, de la ocupația Franței pînă la eliberare.

Ocupația germană nu a generat numai lupta dîră a Rezistenței, continuată de patrioți în ciuda capitulării, ci și o întreagă literatură care, prin operele ei cele mai de seamă, nu a fost numai o literatură de circumstanță și nu s-a stins o dată cu ultimul loc din taberele Rezistenței.

Astfel nu s-a uitat și nu se va uita — căci noua „Panoramă a literaturii franceze” o și consemnează ca intrată la loc de cinste în istoria literaturii franceze — acea serie de mici fascicule albe „*des Editions de Minuit*” publicată cu sacrificiile cîtorva scriitori patrioți printre care, în primul rînd, *Vercors*.

În această colecție de fascicule care se puteau strecura ușor fără să fie descoperite, au publicat sub diverse pseudonime —

în genere denumiri de provincii franceze — scriitori deja celebri, sau a căror luptă în Rezistență i-a făcut celebri. În ele, acești scriitori-cetățeni, scriitori-luptători și-au strigat refuzul de a consimți la capitulare, pasivitate sau colaborare, și speranța în ceasul eliberării.

Scrise în focul și fierbințeala luptei, operele acelea nu au putut însemna o mărturie istorică obiectivă asupra ocupației germane, ci mai degrabă un strigăt pătimaș de ură contra ocupanților și de dispreț pentru colaboratori, ca și un strigăt de speranță.

Printre operele de seamă care vor rămîne din acea epocă, marcate de mișcarea de rezistență, se numără în prima linie cele două povestiri ale lui Vercors: *Le silence de la mer* (Tăcerea mării) și *La marche à l'Etoile* (Marșul către Etoile) pe care istoria literară le definește, laconic, ca fiind „de o mare puritate de formă și de o concentrată emotivitate”.

Aceste două volume, apărute în 1942 și 1943, au fost succesiv urmate în anii care au venit de: *Suferința țării mele*, *Nisipul timpului* și *Chipul unei prietenii*, în 1945; *Armele nopții*, în 1946; *Ochii luminii*, în 1948; *Mai mult sau mai puțin om*, în 1950; *Puterea zilei*, în 1951... etc.

Victoria Rezistenței și eliberarea Franței nu au determinat nici o relaxare în opera și acțiunea lui Vercors. Prestigiul său de scriitor a crescut mereu, iar lupta a luat o altă înfățișare, aceea a eliberării sociale, pe care Vercors și-a însușit-o și pe care o duce cu stăruință, dar nu fără unele erori, uneori.

Ar greși cine ar lega numele lui Vercors numai de literatura Rezistenței. Operele lui au astăzi un orizont larg, cuprinzînd și tratînd probleme umane dintre cele mai adînci.

Stilul clar, plăcut, viu, plin de umor sănătos și subtil dă oprelor sale o savoare cu totul deosebită.

Scrișul lui Vercors nu-i gratuit. El pune întotdeauna probleme. Delectarea cititorului nu rămîne singuratică și efemeră. Ea se atașează de problema însăși.

Cititorii acestei cărți vor înțelege foarte bine ce anume vrea să spună, căci, dacă Baudelaire are dreptate și cu drept cuvînt cititorul este un semen dacă nu un frate, apoi cititorul va simți citind romanul de față ceea ce am simțit și eu, și

astfel va sesiza tot ce eu nu am putut să spun sau să definesc.

Astfel, cititorul își va da seama de la început că acest roman nu e nararea vie a unei întâmplări banale, oarecare, ci romanul unei probleme superioare de conștiință umană. Cine se așteaptă la reeditarea pentru a suta mia oară, în acest roman, a unei variante a celebrului triumghi conjugal, va avea o mare decepție. Romanul de față nu numai că nu este asta, dar nu seamănă măcar cu nici un alt roman.

E în el o subtilă satiră a societății engleze, dar este în același timp, sau chiar mai presus, romanul unei probleme: romanul definiției omului. Care este punctul de trecere, ce deosebește pe om de animal? Care-i atributul — esența ce definește omul? De ce ordin este el? Fizic sau psihic?...

Problema este viu încadrată într-o legendă, adică într-o imagine de vială, și se pune în împrejurările specifice ale unei anumite întâmplări.

Problema și-au pus-o poate mulți, dar trecător, superficial, nu ca un imperativ al conștiinței. Dicționarele, enciclopediile dau nenumărate definiții și analize, de la chibrit pînă la oul de găină, dar lumea, stadiul conștiinței umane la care a ajuns lumea, nu numai că nu a găsit, dar s-a și preocupat foarte puțin de-a găsi o definiție a omului. (Poate nu e de prisos să amintesc aci că profesorul Mihai Ralea a scos nu demult o carte intitulată chiar *Definiția omului*.)

Narațiunea lui Vercors în care e încadrată problema este plină de savoare și, la fiecare pagină, încărcată de o ironie și un umor ce delectează, care aduce aminte și, uneori îl depășește pe cel al lui Bernard Shaw.

Romanul este axat pe întrebarea dacă o specie de maimuțe denumite „tropi“, ca aspect foarte apropiate de om, sînt oameni sau maimuțe.

Erudiția pe care o desfășoară autorul în diverse ocazii, departe de a îngreua textul și lectura, dă cititorului o satisfacție și un interes în plus.

Opiniile contradictorii, noutatea și neașteptatul argumentelor „pro“ și „contra“ în debaterile care au loc cu ocazia unui proces, ca și în sînul unei comisii de specialiști, alcătuită tocmai pentru a da o definiție legală a omului, prilejuiesc o

mare delectare spirituală, cu care numai Anatole France ne-a obișnuit.

Plăcerea de-o natură cu totul deosebită și rară pe care am simțit-o citind multiple pasaje m-ar îndemna, altruist, să le citez aici, pentru ca cititorul să le deguste și el cu un moment mai devreme, cu senzația că asta am face-o oarecum împreună; dar știm că nu se poate, ar însemna să reproduc mare parte de roman, să-l transcriu în prefață.

Totuși... Totuși trebuie să divulg că „animalele denaturate” sînt oamenii și să dau puțin cuvîntul profesorului Rampole care dezvoltă această idee:

„...diferența între inteligența omului din Neanderthal și cea a unei maimuțe mari nu trebuie să fi fost cantitativ prea mare. Dar trebuie să fi fost enormă în raportul lor cu natura: animalul a continuat să o suporte. Omul a început dintr-o dată să o întrebe. Însă, pentru a pune întrebări, este nevoie de doi: cel care pune întrebări și cel care răspunde. Animalul, a cărui viață nu poate fi separată de natură, nu poate să pună întrebări. Aici mi se pare că putem găsi ceea ce căutăm. Animalul și natura înseamnă același lucru, sînt unul și același. Omul, iată elementul al *doilea*. Pentru a se putea trece de la inconștiența pasivă la o conștiință care pune întrebări, a fost nevoie de această schismă, de această smulgere, de acest divorț. Oare granița nu o descoperim tocmai aici? Animal, înaintea smulgerii; om, după această smulgere. *Animale... denaturate*, iată ceea ce sîntem!”

Dar cîte nu se amestecă în această carte, în căutarea definiției omului și a punctului de diferențiere dintre el și animal: și religia cu ipocrizia și dominația ei, și politica, și anumite interese capitaliste, îndată ce e vorba de dat o formă legală.

Și ce cîmp vast se deschide atunci pentru satiră, ironie, sarcasm, umor!

Mai mult nu denunț. Lectorul oricărui roman are dreptul la inedit și curiozitate. Ii respect acest drept.

Personal însă mă frămîntă și o altă problemă: aceea a apropiării dintre operă și autor.

Il cunosc bine pe Vercors. Aș putea spune că sîntem prieteni, de vreme ce mi-o spune el mereu, dacă asta nu m-ar cînsti prea mult. O mărturisesc însă ca un punct de plecare

pentru acea alăturare pe care aş voi să o fac între om şi operă, între scriitor şi preocupările lui interioare.

Romanul poartă la sfârşit menţiunea locului unde a fost scris: *Moulin des Iles*.

E într-adevăr vorba de o moară veche, azi locuinţa lui Vercors. Pe sub casă mai trece apa limpede care altădată îi purta pietrele, în cădere; în faţa ei mai luceşte, de-un verde de jad, apa adunată de opust, în tăcerea ţinutului se mai aude zbătîndu-se căderea de apă; în holul casei mai există, ca o maşinărie drăcească, roţile dinţate ale transmisiilor...

Aici, într-un pelsaj fermecător, liniştitor, departe de orice aşezare omenească, printre livezi şi pîlcurl de pădure, într-o casă înjghebată *ad hoc* din vechea moară, cu gust, originalitate şi artă, s-a scris acest roman.

Şi l-a scris omul acela viu, cu ochi negri, rotunzi şi pătrunzători, care radiografiază parcă mereu tot ce se întîmplă împrejur.

Cum oare, în acest ţinut minunat al naturii, de calm şi împăcare, a luat naştere frămîntarea interioară care a dus la realizarea romanului acesta?

Poate că dezlegarea stă în inteligenţa lui Vercors, în temperamentul său de răzvrătit, în cultura sa, în acel spirit de analiză şi claritate specific poporului francez.

DEMOSTENE BOTEZ

CAPITOLUL I

Care începe precum se cuvine, uluitor, prin descoperirea unui cadavru, foarte mic de altfel, dar năstrușnic. Minia și uluirea doctorului Figgins. Perplexitatea inspectorului Brown. Ucigașul stărute în chip foarte neplăcut să fie cercetat pînă la capăt. Cea dintîi ivire a „paranthropului“.

Nu încapă îndoială că dacă ești trezit dimineața, la orele cinci, n-ai nici un motiv, chiar dacă ești medic, să fii bine dispus și cu atît mai puțin să-ți ardă de glumă. Și ceea ce ar fi părut oricărui dintre noi hazliu — după un mic dejun gustos, luat în pat — nu-î de mirare că doctorului Figgins, chemat la fața locului pe cînd se crăpa de ziuă, i se păru cu totul altfel. Chiar înfățișarea lui Douglas Templemore, pe al cărui chip se putea citi foarte limpede — lucru de altfel firesc — o expresie mai degrabă dramatică, sublinia comicul acestor încurcături. Totuși, din pricina lor, doctorul Figgins găsi cu cale să arate din ce în ce mai întunecat la față. Lucrul părea întemeiat mai cu seamă din pricina, cel puțin neobișnuită, a cadavrului în fața căruia fusese adus. Căci această povestire începe, după cum este și firesc, cu un cadavru. Cer iertare pentru banalitatea unui asemenea început, însă nu este vina mea.

Trebuie să mărturisim însă că, de altminteri, era vorba de un cadavru foarte mic. Și, bineînțeles, fie că erau mici sau mari, doctorul Figgins avusese prilejul să întîlnească astfel de cadavre în nenumărate împrejurări, de-a lungul carierei sale. Așa stînd lu-

crurile, de bună seamă că la început n-avu de ce să se mire nici de acesta. Prin urmare, după ce se aplecă o clipă deasupra leagănului, se ridică și privi către Douglas cu o expresie, precum se zice, profesională. Adică, pe fața lui putu fi văzută o îmbinare artistică de gravitate și muștrare, dar și de tact și milă, toate acestea exprimate prin încrețiturile figurii. Cîteva secunde păstră o tăcere foarte grăitoare, după care, prin părul bogatei sale mustăți, se putu auzi:

— Mi-e teamă că m-ați chemat cam tîrziu...

Se mai văzu însă că aceste vorbe îi amintiră, fără vreo plăcere deosebită, ora atît de timpurie la care fusese chemat.

Fără să bage de seamă, Doug dădu din cap:

— Tocmai de asta este vorba, spuse el cu o voce neutră. Tocmai acest lucru voiam să-l constatați.

— Iertați-mă... nu pricep!

— Dacă nu mă înșel, pruncul a murit de treizeci și cinci sau de patruzeci de minute.

La vorbele acestea, doctorul Figgins uită de ora timpurie, iar părul mustății prinse a i se zbuciuma. Părea indignat. Ba chiar foarte indignat!

— La naiba, domnule!... Dacă așa stau lucrurile, de ce nu m-ați chemat mai degrabă?

— M-ați înțeles greșit, spuse Doug. Chiar eu i-am făcut o injecție puternică cu clorhidrat de stricnină.

Medicul făcu un pas îndărăt, răsturnă un scaun, încercă să-l prindă și nu putu să nu strige proteste:

— Dar asta-i o crimă, domnule!

— Fără nici o îndoială, spuse Doug.

— *What the devil!*¹... Bine, dar pentru ce...? Cum ai îndrăznit...?

— Lămuririle le voi da mai tîrziu, dacă mi-o îngăduiți.

— Trebuie să chemăm poliția, spuse doctorul cu vocea încă tulburată.

¹ Ce dracu! (În limba engleză în original.)

— Tocmai voiam să vă rog.

Figgins luă receptorul cu o mînă care tremura ușor ; chemă comisariatul lui Guildford, ceru să vorbească cu un inspector și-l rugă, cu un glas care-și recăpătase în sfîrșit siguranța, să vină să constate la Sunset Cottage uciderea unui nou-născut.

— Așadar, infanticid ?

— Da, tatăl a mărturisit totul.

— La naiba !... Să n-o șteargă !... Nu-l scăpați din mînă.

— Nici nu-i trece prin cap așa ceva, după cît se pare.

Medicul puse jos receptorul, se înapoie lîngă prunc, îi deschise pleoapele și gura. Privi apoi ușor surprins urechile prea mici, lipsite de lob și așezate prea sus, dar lucrurile nu i se părură vrednice de băgat în seamă, deoarece nu rosti nici o vorbă.

Deschise trusa lui de medic și, scoțînd din ea o bucățică de vată, adună rămășițele de salivă. Pusé apoi vata într-o cutiuță și închise trusa la loc. Apoi se așeză pe un scaun. Doug se așezase și dînsul, mai demult. Pînă la sosirea poliției rămaseră amîndoi tăcuți.

Inspectorul avea o expresie timidă, foarte distinsă ; era foarte blond și cu o înfățișare plăcută. Puse lui Doug cîteva întrebări cu o voce blîndă, politicoasă. După ce stabili identitatea, mai întrebă :

— Dumneavoastră sînteți tatăl, nu e așa ?

— Da.

— Soția dumneavoastră este sus, la etaj ?

— Da. Dacă e nevoie pot să-i spun să coboare.

— Nicidecum ! spuse inspectorul. Nici nu-mi trece prin cap să scol din pat o lehuză. Urc eu s-o văd, chiar acum.

— Mă tem că e vorba de o neînțelegere, trebui să mărturisească Douglas. Copilul acesta nu e al ei...

Pleoapele inspectorului tremurară ușor. Se vedea că face o sforțare să priceapă.

— Oh !... A... Așaa... Well... Dar... mă rog... mama, mama e aici ?

— Nu, spuse Douglas.

— Aha... Și unde e?

— A fost dusă ieri îndărăt la grădina zoologică.

— E funcționară acolo?

— Nu. E chiar pensionară a grădinii.

Inspectorul holbă ochii mari:

— Cum adică?

— Mama acestui copil nu e o femeie, propriu-zis.

Este o femelă din specia *paranthropus erectus*.

• Și medicul și inspectorul căscară nițel gura, îl cercetară o clipă pe Doug fără să scoată o vorbă, apoi se priviră pe furis, cam neliniștiți.

Doug nu fu în stare să-și oprească un zîmbet.

— Dacă doctorul — spuse dînsul — ar binevoi să examineze pruncul ceva mai de aproape, ar băga neapărat de seamă cîteva anomalii interesante.

Medicul nu șovăi decît o clipă. Apoi merse către leagăn cu un pas hotărît și dădu la o parte scutecele pruncului, descoperindu-i trupul.

Rosti cu simplitate: „Ia te uită!“, apoi furios își înșfăcă trusa și pălăria.

Văzînd acestea, inspectorul se apropie de asemeni cu un fel de grabă îngrijorată.

— Ce s-a întîmplat?

— Nu e vorba de un băiețaș, spuse doctorul. E o maimuță.

Atunci Douglas rosti, cu o voce ciudată:

— Sînteți sigur?...

Fața lui Figgins deveni cu totul stacojie.

— Cum adică, dacă sînt sigur?! Inspectorul — spuse el — am căzut pradă unei mistificări neroade. Nu prea văd ce ai de gînd să faci dumneata, însă în ceea ce mă privește pe mine...

Și fără să-și mai dea osteneala să sfîrșească, se îndreptă spre ușă.

— Dați-mi voie, doctore. O singură clipă, rosti repede Doug cu un glas care nu îngăduie șovăială. Și îi întinse o hîrtie pe care tocmai o scosese din ser-

tarul biroului. Foaia purta în frunte „Colegiul regal de chirurgie“. Binevoiți vă rog să citiți aceasta.

Doctorul șovăi o clipă, apoi luă hîrtia și punîndu-și ochelarii citi:

„Subsemnatul S.D. Williams, membru al Colegiului regal de chirurgie, K.B.E., M.D., declar că astăzi, la orele 4,30, am asistat la nașterea unui copil de sex masculin în bune condiții fizice, născut de o femeie pithecoidă numită Derry, din specia *paranthropus erectus*; însămînțarea artificială a acesteia în vederea unei experimentări științifice fusese făcută chiar sub îngrijirea mea, la 9 decembrie 19..., cînd aceasta a fost fecundată de către spermatozoizii furnizați de Douglas M. Templemore.“

Ochii destul de rotunzi ai doctorului Figgins se holbară și mai mult îndărătul ochelarilor, căpătînd mărimi cu totul surprinzătoare. „Acum or să țîșnească din orbite“... gîndi Doug. Fără să rostească vreun cuvînt, doctorul întinse hîrtia inspectorului, se uită la Doug cum s-ar fi uitat la fantoma lui Cromwell și în cele din urmă se întoarsă lîngă leagăn.

Examină din nou copilul, se întoarsă către tată avînd ochii mereu holbați, apoi privi din nou pruncul și, în sfîrșit, iar pe Doug.

— În viața mea n-am auzit de așa ceva, spuse doctorul cu vocea scăzută, ca pentru sine. Ce-i aia... ce înseamnă *paranthropus*?

— Nimeni n-o știe încă.

— Adică?... Ce este?

— Un fel de antropoid. Au sosit de curînd vreo treizeci la muzeu. Sînt acum în studiu.

Doctorul spuse șovăind:

— Bine, dar dumneata, ce...

Însă nu sfîrși vorba și se înapoie lîngă leagăn.

— Totuși e vorba de o maimuță, e doar cvadruman, spuse dînsul cu un fel de ușurare în glas.

— Concluzia asta mi se pare cam pripită, răspunse Douglas cu o voce suavă.

— Nu există oameni cvadrumani.

— Doctore — zise Douglas — să presupunem, de pildă, că un accident de cale ferată... poftim... să-i acoperim picioarele, priviți... un mic cadavru cu picioarele tăiate... Ați fi tot atât de categoric, în acest caz?...

— Are brațele prea lungi, spuse medicul după o clipă.

— Dar fața?

Medicul ridică ochii. Din privirea lui se vedea cât era de încurcat și de perplex. Părea cu totul dezorientat. Rosti totuși:

— Dar... urechile...

— Și dacă ne închipuim — mai spuse Doug — că în câțiva ani vom putea să-l învățăm să citească, să scrie, să dezlege probleme de aritmetică...

— De vreme ce nu vom ști nimic, ne putem închipui orice... spuse Figgins repede, ridicând din umeri.

— Poate că vom ști: mai are frați, doctore... s-au mai născut doi, din altă femeie, la Zoo. Și încă trei se vor naște în curînd...

— Ei, atuncea vom avea vreme să... murmură doctorul bîlbîindu-se și ștergîndu-și fruntea.

— Să ce...?

— Să... vedem... să aflăm...

Inspectorul se apropie. Genele sale foarte blonde tremurau ca niște aripioare de molie.

— Mister Templemore, ce urmează... să facem noi? Ce doriți dumneavoastră de la noi?

— Ce vă ordonă profesiunea dumneavoastră, inspectore.

— Ce profesiune, domnul meu? Făptura asta mititică nu-i decît o maimuță; lucrul e vădit. De ce naiba țineți cu tot dinadinsul...

— Asta e treaba mea, inspectore.

— Bineînțeles... și a noastră nu este să ne amestecăm în...

— Mi-am ucis copilul, inspectore.

— Am priceput, firește, însă... vietatea asta nu e... nu prezintă nici un fel de...

— Vietatea asta... a fost botezată, inspectore, ba a fost chiar înscrisă la starea civilă, cu numele Garry Ralph Templemore.

Fața inspectorului se acoperi cu o sudoare ușoară, abia văzută ; în clipa următoare întrebă brusc :

— Și mama cu ce nume a fost înscrisă, mă rog ?

— Cu numele ei, inspectore. „Femeie băștinașă din Noua Guinee, răspunzând la numele Derry.“

— Declarația este falsă ! rosti inspectorul cu glasul biruitor. O asemenea stare civilă n-are nici o valoare.

— Declarația e falsă ?

— Mama nu e femeie.

— Lucrul acesta ar trebui dovedit.

— Cum, adică ?... Adineaori, chiar dumneavoastră...

— Părerile sînt împărțite.

— Împărțite ?! Ce vrea să zică... împărțite ? Și care păreri anume ?

— Părerile celor mai de seamă antropologi asupra speciei de care ține acest *parathropus*. E vorba de o specie intermediară : om ori maimuță ? Seamănă cu amîndoi. Nu e de loc cu neputință ca Derry să fie femeie, la urma urmelor. Ar trebui, așadar, să dovedim contrariul, dacă ați putea. Dar pînă atunci, copilul acesta este fiul meu înaintea lui Dumnezeu și înaintea legilor.

Lui Doug i se făcu însă milă de inspector ; acesta părea peste măsură de uluit...

— Poate că ar fi totuși mult mai bine — spuse dînsul binevoitor — să cereți și părerea superiorilor dumneavoastră.

Fața bălană, spălăcită, a inspectorului, păru că se luminează.

— Desigur, dacă-mi dați voie, e mai bine.

Inspectorul luă receptorul, ceru Guildford și, fără voia lui, surîse către Doug cu un surîs plin de recunoștință. Doctorul se apropie și dînsul și spuse :

— Bine, dar... dacă am înțeles cum trebuie... în câțeva vreme veți deveni tatăl a încă vreo cinci maimuțele asemănătoare?

— Văd că ați început să pricepeți, doctore! răspunse Douglas Templemore.

CAPITOLUL II

Care adaugă, precum se și cuvine, la un pic de crimă, un pic de dragoste. Prezentarea lui Frances Doran, în micul ei sătuc din inima Londrei. Prezentarea lui Douglas Templemore în atmosfera din „Prospect of Whitby”. Întâlnirea lor, de altminteri, nu are loc în nici unul din aceste locuri, ci în altă parte, printre galbeni ghiocei în floare.

Era într-o minunată dimineață de aprilie. (În ceea ce privește clima, Londra este un oraș ponegрит fără motiv.) Frances Doran se plimba prin Regents Park, printre peluzele împestrițate de ghiocei galbeni înfloriți.

Frances umbla prin ușoara ceață jucăușă, transparentă, pe care soarele o ajuta să se ridice din pașiștile umede.

Frances avea pentru acest parc o dragoste adâncă, osebită. Dragoste ciudată și cu atât mai osebită pentru o ființă care locuia în mijlocul unui alt parc. Adică în parcul Hampstead Heath, așezat cu mult mai la nord și cu mult deasupra uriașului oraș, cel mai mare parc al Londrei și, mai cu seamă, cel mai sălbatic.

Dacă vii dinspre sudul orașului, drumul se mărginește la început cu o întindere de gazon golaș pe care are loc, periodic, un bîlci destul de mare; mai departe dai de niște ulițe — clădirea de pe una dintre ele a adăpostit viața scurtă a poetului John Keats; apoi drumul începe să se cațere, împreună cu parcul din dreapta lui, care, la drept vorbind, seamănă mai puțin cu un parc și mai mult cu o nesfîrșită bucată de pămînt de la țară, acoperită de păduri și vîlcele în care pasc oile.

Acum, dacă pe la jumătatea urcuşului o ieşi la dreapta, pe un mic drum şerpuitor, care curînd prinde să coboare sfios printre arbori, descoperi, jos de tot, un sat mititel, pitit şi parcă ascuns în verdeaţă, sat a cărui ivire neaşteptată, în mijlocul acestui ocean de pietre, este lucrul cel mai impresionant din lume.

Numele lui, *Vale of Health*, este de altfel plin de făgăduinţe, deoarece înseamnă chiar Vîlceaua, Sănătăţii.

Poate că nu de dragul... contradicţiei ceaţa se adună aici cu dragă inimă, dar totuşi, cînd am descoperit eu vîlceaua, vremea era frumoasă şi de data aceea...

Alături de mine păsea o prietenă londoneză care, ca şi mine, descoperea locul tot atunci. Amîndoi ne simţeam puternic mişcaţi, deoarece ne găseam de fapt în faţa unui adevărat sat, cu căsuţe, cu mici uliţe, cu o piaţă în mijloc şi chiar un *pub* (adică o cîrciumioară), la marginea unui eleşteu vaporos. Păseam pe o ulicioară atît de îngustă, încît abia putea trece o bicicletă, şi băgarăm foarte bine de seamă o clădire mărunţă, trasă mai deoparte, îndărătul unei grădiniţe ca de păpuşi. Avea un singur cat, de lemn, acoperit cu totul de glicină şi de ampelopsis.

La parter puteai deosebi o deschizătură largă care da spre grădina micuţă, astfel că trecătorul rătăcit prin cătunul acesta de neînchipuit, putea ghici aci intimitatea unui interior gingaş şi molcom, înjghebat cu un gust rafinat dar discret.

Deoarece nu se vedea nimeni, ne oprirăm o clipă, fără să ne dăm seama că această clădire mărunţă, cuibărită în inima unui sat pierdut în mijlocul unui parc din inima Londrei, va ajunge, într-o zi, faimoasă.

Căci aici locuia Frances. Habar nu am dacă tînăra fată moştenise casa de la părinţi sau dacă o căpătase printr-o întîmplare norocoasă. Frances locuia singură

în căsuța aceasta și n-o părăsea niciodată, găsind aici cel mai potrivit loc unde izbutea să scrie istorisiri, mici nuvele, pe care revistele le publicau fără să se grăbească, iar mai târziu editorii le adunau și le publicau cu și mai puțină grabă...

Cu toate acestea, Frances avea câțiva admiratori credincioși, dar nici sinceritatea și nici admirația lor nu izbuteau să compenseze prea bine faptul că erau atât de puțini...

Așa că dînsa suferea adesea și de neîncredere față de sine și de lipsă de bani. Și, orice s-ar spune, aceste două lucruri nu prea sînt făcute să se împace împreună. De aceea literatura făcută de Frances se resimțea uneori, ceea ce încurca și mai mult treaba... În anumite împrejurări, însă, greutatea o reînsuflețeau; îi dădeau dimpotrivă curaj și parcă-i ascuteau luciditatea; astfel că admiratorii ei îndepărtați, necunoscuți și atât de rari, simțeau totuși, citind-o, cum pătrunde în sufletul lor un val de căldură entuziastă, trezindu-le dorința s-o cunoască pe autoare.

Douglas de asemeni trăia de pe urma condeifului său. Dar genul lui era mai mult reportajul. Știa să dibuiască grupuri omenеști ciudate, a căror viață stranie o descria într-un stil plin de vioiciune. De pildă, descoperise în Devonshire un falanster de bătrîni maiori retrași la pensie, celibatari convinși cu toții. Erau cam treizeci la număr și trăiau într-un vechi conac păraginit, bîntuit de nenumărate fantome. Povestirea vieții lor năstrușnice scuturase de rîs, dar și mișcase pe cititorii revistei *Horizon*, cititori destul de snobi de altfel.

N-aș fi în stare să vă descriu casa în care locuia Douglas, cu siguranța cu care am descris casa lui Frances. Nu din pricină că n-aș fi văzut-o — căci dacă n-am văzut-o chiar pe ea am văzut alte cîteva sute asemănătoare — ci tocmai pentru că lucrul acesta îmi taie întreg avîntul descrierii. Șirurile acestea lungi de case, atât de uniforme în mantaua lor de funingine

și de dezolare, închipuie una din amărăciunile adânci ale Londrei.

Totuși, Douglas susține că, dacă alesese pentru locuit o stradă atît de sinistă cum era Caribbean Street din East End tocmai în fundul docurilor, era tocmai pentru că îi gusta atmosfera. În realitate, la începuturile sale de scriitor, Douglas trăsesse strașnic mîța de coadă. Pe urmă însă, vecinătatea acestei nesfîrșite mizerii, cu amestecul ei de voioșie, crimă, nesfîrșită răbdare și deznădăjde, aproape de malurile unui fluviu, legat de întreaga planetă — toate acestea izbutiseră, după toate probabilitățile, să-l lege adînc de ele. În orice caz, în străfundul lui se înrădăcinaseră anumite obiceiuri tiranice. În fiecare seară, către ora șapte, cobora să bea un pahar de *punch* într-un *pub* nespus de extravagant, aflat în apropiere. Pe firmă scria „*Prospect of Whitby*”. La această oră localul era mai ticsit ca o cutie de sardele. Nu te puteai așeza decît pe o bancă din fund. Mai exista o măsuță aproape de ușă. Toată lumea sta în picioare, în fum, cu paharul în mînă, mai strînsă decît în metro în orele de mare îmbulzeală. Oamenii beau, fumau, vorbeau și cîntau, în vreme ce doi bătrîni havaieni scoteau niște miorlăituri, scărpinînd un fel de chitară legată de un *haut-parleur* și urlînd asurzitor într-o încăpere atît de strîmtă. În spatele barului, printre nenumărate sticle și diferiți pești împăiați, zăcea o colecție de lucruri ciudate, cu neputință de descris. Nu mai amintesc de vapoare vîrîte în sticle, de compase sextante, clopote, focare de bord și alte instrumente de marină... Se putea însă vedea tot ce închipuirea populară a fost în stare să nascocoască pentru a se distra: flori făcute din hîrtie, din scoici, din pene, din os, de sticlă, de cațifea, de mătase, din păr, de celofan; case în formă de picior, avînd pe fiecare deget cîte o bătătură, sau capete — unul mare și roșu, altul lung și verde; pulverizatoare în formă de copii care urinează, lanterne fă-

cute din dovleci, dovlecei preschimbați în pușculițe, pușculițe în chip de cap de vițel, cu pătrunjel făcut din fire de porțelan vîrîte în nări; pantofi foarte vechi din candel negru; femei goale făcute din marțipan, purtînd rușinoase, fustițe din hîrtie gofrată... Niciodată Douglas nu izbutise să analizeze pînă la capăt tainica putere care-l atrăgea în fiecare seară în locul acesta, unde simțea, amestecată, printre cîntece și fum gros, dragostea voioasă a oamenilor pentru lucrurile pe care ei le făureau. Era mai cu seamă fascinat de un cap de indian mumifiat, micșorat într-atîta că ajunsese cît pumnul unui nou-născut, care însă păstrase o bogată claică de păr alcătuiind un fel de diademă. De nenumărate ori se gîndise să-i ceară patronului să i-l vîndă, dar nu îndrăznise încă niciodată, din pricina unei sfieli înnăscute pe care nici meseria lui de scriitor nu izbutise să o biruie. Dar era mai bine așa, fără îndoială, deoarece tot nu ar fi izbutit. Golea paharul privind țintă căpșorul, în vreme ce înapoia barului luminat puternic, de unde se auzeau tot felul de zăngănituri, patronul și ajutoarele sale, în cămașă și cu mînele suflecate, se osteneau pentru toată lumea. Doi chelneri la bar și două chelnerițe grăbeau fără încetare, străbătînd un coridor întunecat, pentru a ajunge pe un balcon îngust făcut dintr-un lemn bătrîn de veacuri, patinat de vreme, unsuros și crestă de nenumărate nume, care se înălța deasupra Tamisei, chiar alături de locul unde două vase sfărîmate putrezeau în mîl. Și pe acest balcon era aceeași înghesuială. Pe cît se pare, chiar pe acest balcon venea Henric al VIII-lea să privească pe cei spînzurați de partea cealaltă a fluviului. Noaptea, la capătul unei ulițe întunecate, lugubre, un bec de gaz, licărind sinistru, azvîrle slabe pîlpîiri pe ultimele trepte de lemn viermănos, în clipocitul valurilor tulburi, de cerneală; greu îți vine să crezi că n-au fost tîrîte pe aici nenumărate cadavre de ființe asasinate, zvîrlite în apă.

Așadar în Regents Park, în preajma ghiocilor galbeni, într-o ceață aburind sub soarele de aprilie, Douglas întâlnește pe Frances. Întâlnirea nu era nicidecum prea surprinzătoare: ca și tânăra fată, Douglas îndrăgise acest parc înflorit. E foarte cu putință că de nenumărate ori pașii lor se încrucișaseră printre alei, fără să se bage de seamă. Pentru ce în dimineața aceea s-a întâmplat altfel?

Fără îndoială că din pricina ceții și din pricina soarelui. Frances, aplecată deasupra ghiocilor galbeni, înfățișa o siluetă nițel fantomatică, dar desigur fermecătoare. Avea capul descoperit. Buclele ei, de un blond metalic, luceau parcă mat, în ceața subtilă. Douglas nu-i putu deosebi prea bine trăsăturile feței și-i veni poftă să le vadă mai de aproape. Se opri. Tânăra siluetă înălță capul și avu în față o adevărată eclipsă solară: fața lui Douglas, așezată împotriva luminii, părea cu totul neagră, în plină umbră, iar în jurul ei flăcări arămii pe care vântul le agita. Cu neputință să nu surâzi. Dar Douglas socoti că surîsul îi era sortit lui și, cum tânăra fată era frumoasă, cu toate că avea gura cam mare, simți un fel de recunoștință pentru zîmbetul acesta, iar în inimă un val de căldură pentru frumusețea chipului ei. Lăsînd la o parte faptul că un asemenea zîmbet îți dădea curaj... De aceea spuse:..

— Ce flori minunate!

Frances însă pricepu numaidecît că Douglas voia să spună: „Ce drăguță ești” și, deși își dădea bine seama că era frumoasă, îi fu totuși recunoscătoare. Mai surîse o dată, însă de data aceasta în chip binevoitor, ba chiar prietenesc. Spuse:

— Îți plac într-adevăr?

Douglas se apropie mai tare și se așază pe pașiște încrucișîndu-și picioarele și privind-o mereu. „Neînchipuit de mult”, spuse el, dar în aceeași clipă ea rosti speriată:

— O să răcești.

Douglas se ridică dintr-un salt, exclamînd :

— Ești foarte drăguță.

Apoi își scoase impermeabilul și-l întinse pe jos. Se așează în chip ostentativ pe marginea lui, în așa fel că, după oarecare șovăială, ea se așează destul de firesc pe cealaltă margine. Douglas surîse cu gura pînă la urechi și strigă :

— Ce noroc, într-adevăr !

Sprîncenele ei se ridicară mirate.

— Că ne-am întîlnit adică, mai spuse el. Sînt și zile din astea minunate : cu soare, cu flori și cu tinere fete care-ți surîd.

— Știi, am douăzeci și nouă de ani, spuse ea (avea treizeci însă).

— Parcă ai avea jumătate !

Frances rîse fără efort : se simțea voioasă. Prin fața lor trecu o barcă, în care erau o femeie grasă și un băiețandru agățat de niște vîsle prea grele pentru el.

— Pîn' la prînz n-am nimic de făcut, se încumetă să spună Douglas. Dumneata ?

— Eu n-am nimic de făcut pînă la anul.

— Cum asta ?! Ești chiar atît de liberă ?

— Ca un cal în mijlocul unei pajiști ! Lucrez cînd am poftă.

— Și pînă la anul n-o să-ți vie pofta să lucrezi ?

— Habar n-am ! Poate să-mi vină pofta asta foarte curînd. Poate niciodată.

— Și ce faci ? Pictură ?

— Nu, scriu !

— *Sans blague* !¹ strigă el în franțuzește.

— De ce *sans blague* ?

— Pentru că și eu scriu.

Asta fu de ajuns. Convorbirea care urmă nu e vrednică să fie comunicată : ceea ce doi scriitori sînt în stare să vorbească despre meseria lor nu interesează decît pe scriitori. După vreo oră, ba chiar mai

¹ Lasă gluma !

puțin, li se făcu frig. Se sculară, vorbind fără încetare, vrute și nevrute. Frances și-aducea foarte bine aminte de reportajul cu majorii pensionari, care apăruse în *Horizon*. Douglas fu foarte mîhnit că nu citise nimic scris de ea, dar cînd îi ceru să-i amintească ce povestiri publicase și Frances îi vorbi despre cei doi soți certați, locuind în mica lor vilă îngropată sub zăpadă, care își petrec lungile lor seri de iarnă, fiecare la celălalt capăt al casei, strigă: „Așa, dumneata ai scris-o?“ Entuziasmul lui părea foarte sincer. Frances fu nespus de mișcată. Atunci băgă de seamă că ora prînzului trecuse de mult. Douglas făcu o mișcare cu mîna pe deasupra umărului, trimițînd astfel la naiba întîlnirea la care trebuia să se ducă și în curînd se așezară la o masă într-un restaurant chinezesc din Soho, unde comandară distrați niște ouă cu maioneză sintetică și sandvișuri cu hreniță.

După aceea, luară autobusul spre Hampstead Heath pentru a ajunge la Vale of Health.

Douglas era uimit — ba chiar se simțea nițel ușurât; existența acestui sătuc năstrușnic nu-i era necunoscută și totuși nu fusese încă niciodată acolo. Cum fusese cu puțință să n-aibă habar de un asemenea colț de rai, pînă în acea zi? Frances rîdea, plină de o mîndrie copilărească. Se plimbară pe ulițe, înainte de a intra la ea acasă. Aduseră lemne și aprinseră focul în micul cămin cu tăblii de cireș amar și-n vreme ce Douglas se așeză jos în fața vetrei, cu pipa în gură, cu genunchii ridicați, cuprinzîndu-și cu brațele pantalonii de flanelă moale, ea pregăti ceaiul fără să tacă o clipă.

Cînd se înseră, Douglas se prefăcu că vrea să plece. Frances îi spuse să rămînă și deschise pentru cină o cutie de conserve *English peas* și una cu ananas.

Către orele zece, îl lăsă totuși să plece. Pe platforma autobusului, în vreme ce rarele lumini încă aprinse din Fleet Street îi defilau prin fața ochilor, Douglas își spuse: „Poftim, m-am îndrăgostit“. Nu era pentru întâia dată, dar în îndrăgostirea lui de acum deslușea o nuanță nouă și simțea ceva cald și liniștitor... Sfârșitul unui vers din Verlaine, poet pe care Douglas îl iubea nebunește, nu-i mai ieșea din cap: „...*sans redouter d'embûche!*“...¹

Și nici o clipă nu simți nevoia să se întrebe dacă va avea norocul să fie și el iubit.

¹ Fără teamă de vreo capcană,

CAPITOLUL III

În care Frances și Douglas proclamă și unul și celălalt superioritatea prieteniei asupra dragostei. În această privință literatura se vedește foarte comodă. Mult mai puțin comodă, tăcerea. Primejdiile surisului. Spaiemele și nehibzuințele lui Doug Templemore. Nehibzuința și minia lui Frances Doran. Cum se iau marile hotărâri. Trei dinți pe o mandibulă pecetluiesc destinul a doi oameni. Literatura te duce oriunde, dacă te lași de ea la vreme.

Se vedeau aproape zilnic — dar numai la ea. Doug venea către ora cinci, își scotea haina sub care purta un pulover gros roșu și se ghemuia în fața focului pe care Frances îl aprindea pentru el. Își îndopa bine pipa, apoi ea servea ceaiul cu pesmeți de azimă, pe care îi cumpăra de la un băcan evreu din Swiss Cottage.

În zilele când Doug nu venea, își scriau. Îndeobște vorbeau despre literatură, cutare sau cutare problemă, iscată în ultima întrevedere — cam la fiecare plecare rămânând de altfel câte o problemă nediscutată pînă la capăt. Și-n scrisori mai lăsau o pricină, două, de discuții. În acest chip, găseau neîncetat motive pentru a se revedea ori a-și scrie.

Și mai cu seamă de a se feri să tacă împreună.

Căci legăturile dintre ei fuseseră stabilite în cadrul unui plan de neclintit. În mod tacit hotărîseră că nu erau îndrăgostiți unul de altul: ce lucru convențional și meschin! Ea avea treizeci de ani, el treizeci și cinci; pasiunile le răvășiseră viața la amîndoi, de două-trei ori; erau așadar „vaccinați“, cum obișnuiau să spună!

În vreme ce prietenia...

Bineînțeles, amîndoi aveau numeroși prieteni, fiecare pe ai lui. Dar față de nimeni nu simțeau atîta încredere, lipsa aceea de reticențe, minunatul elan, care era pecetea de néprețuit a sentimentelor lor. Ceea ce ea visase toată viața se împlinise prin Doug; adică un băiat deștept, foarte subțire, cu spirit critic ascuțit, care-i spunea cu precizie părerea despre nulele ei, fără nici un gînd ascuns și fără vreun fel de îngăduință. Ce sentiment de siguranță! Era minunat să-l auzi spunînd: „Asta nu face doi bani“ și apoi lămurind pentru ce. Nu mai rămînea nimic de făcut, decît să rupi paginile și s-o iei de la capăt (sau să le lași să zacă undeva, într-un sertar). Și ce nezdruccinată siguranță, cînd, dimpotrivă, Doug striga: „Bravo!“ În vreme ce mai înainte prietenii ei spuneau despre tot ce publica dînsa: „Încîntător, scumpa mea, fermecător!“ lăsînd-o tot îngrijorată, chinuindu-și mintea în fel și chip pentru a judeca limpede singură. Cîtă caznă fără de sfîrșit.

„Ce fericire, își spunea ea, că nu-i îndrăgostit de mine!“ Și era convinsă că mulțumește cu sinceritate proniei cerești că nu s-a întîmplat așa ceva; dragostea, spunea Frances în sinea ei, ar întuneca o sinceritate atît de prețioasă. În orice caz, ar primejdui judecata limpede. Și toate astea, pentru ce, mă rog? Pentru ce amețeală de rînd, pentru ce beție meschină? Chiar dacă sentimentul ei pentru Doug era poate ceva mai mult decît prietenie, chiar dacă era amestecat cu oarecare tandrețe și uneori chiar părea pătruns de elanurile dorinței senzuale pe care dînsa le accepta cu o tainică duioșie, la urma urmelor ce primejdie însemna aceasta? „Dar el nu! Nu cumva să se îndrăgostească, se ruga Frances. Nu cumva să gîndească la mine în chipul acesta!“

El uitase, sau se făcea că uitase, sentimentele care-l frămîntaseră în seara primei întîlniri, pe platforma autobusuului ce-l aducea la East End. Rana unei tră-

dări îngrozitoare îl mai durea, cu atît mai mult cu cît se simțise copleșit nu atît de deznădejde cît de dezgust. „Haida-de ! Dragostea femeilor... ptiiu !... Nisip mișcător în voia vîntului, ce greață !... Pentru binele nostru ne-mpuiază cu minciuni, susțin ele, ca să nu ne lase să suferim ! În cele din urmă, firește, le dăm de gol și suferim, iar pe deasupra ce greață ne cuprinde... Și ele ne disprețuiesc pentru că suferim și pentru că ne cuprinde greața, ceea ce ne împiedică să recunoaștem cîtă dreptate au și ce dumnezeiască mi-
lostivire s-ascunde în inimile lor mult prea gingașe !... Să mă ferească cerul, gîndea Doug în sinea lui, să mă cufund din nou în mlaștinile unei iubiri femeiești !“

Și gîndind astfel, Doug lua autobusul către Vale of Health ; acolo, rîzînd, strîngea în mîinile lui mîinile lui Frances ; își scotea haina, își aprindea pipa și-n vreme ce ea se pîtea cu desfătare în colțul încărcat de perne al divanului ocrotitor, el relua convorbirea de acolo de unde o lăsaseră la ultima lor întrevvedere, ori în ultima scrisoare. Și Frances îl asculta cu niște ochi fermecați, strălucitori, plini de încredere, în care el se ferea să descopere ceea ce și un copil de șase ani ar fi putut ghici.

Cu toate acestea însă, uneori, se petrecea un anumit lucru care-i făcea să nu se mai simtă la largul lor. Uneori tema discuției era limpezită în întregime, pînă la capăt, și nu mai găseau alta ca să poată relua de îndată șirul. Atunci cobora în încăpere una dintre acele tăceri de care ajunseseră să se teamă. Căci nu știau cu ce să umple asemenea tăceri. Nu știau cum să le primească, mulțumindu-se cu plăcerea firească de a fi împreună, urmărind fiecare, pe tăcute, propriile sale gînduri, pînă în clipa cînd vorbele vin pe buze fără efort, ori chiar mulțumindu-se să viseze în întuneric, privind flăcările.

Li se părea că dacă tăcerea s-ar fi prelungit, cine știe ce ușă s-ar fi deschis, cine știe ce diavol s-ar fi

ivit gata să le dezvăluie taina, făcînd să izbucnească un lucru în urma căruia ar fi rămas cumplit de stingheriți și sleiți de orice putere. Atunci își zîmbeau într-un chip aproape provocator, părădind parcă să-și spună: „Nici o teamă, nu-i așa?” pînă în clipa cînd unul dintre ei, în sfîrșit, găsea o nouă temă asupra căreia se puteau năpusti. Dar cîteodată lucrul acesta întîrzia și, simțindu-se cuprinși de spaimă tot căutînd zadarnic, zîmbetul lor prindea să se schimbe puțin cîte puțin într-o strîmbătură nătîngă și, totuși, nici unul dintre ei nu cuteza să înceteze primul de a mai surîde, iar asta devenea cu adevărat îngrozitor.

Așa se întîmplă că, într-o bună zi, numai pentru a întrerupe această încordare nesuferită, Douglas rosti cuprins de un imbold nestăpînit: „Știi că soții Greame mi-au propus să merg cu ei?”

Rostise vorbele fără să le cumpănească și totuși, în această clipă, totul fu pecetluit. Și nici măcar nu era adevărat.

Fără îndoială, Douglas îl întîlnise pe Cuthbert Greame cu o zi înainte, așteptînd autobusul în Regent Street. Greame era un vechi prieten de la universitate al tatălui său, sinologul Hermon Templemore, F.R.S., și Doug păstra față de bătrînul Greame o sinceră și înduioșată simpatie, legată mai ales de moartea tatălui său; Doug își iubise cu adevărat tatăl, cu toate că erau oarecum supărați unul pe celălalt din clipa în care fiul încercase să zboare cu propriile sale aripi. Greame avea acum șaiszeci și cinci de ani, o față foarte rotundă și cam buhăită, care îi dădea un aer de bătrîn birjar alcoolic; ochii lui albaștri și umezi erau de o candoare îngerească; vorbea nespun de anevoios în public (chiar dacă era vorba de un singur om care să-l asculte), lucru foarte mișcător, deoarece erudiția sa în domeniul paleontologiei era recunoscută de antropologi drept una dintre cele dintîi în lume.

Zărindu-l pe Douglas, Greame roșise (roșea de fiecare dată când întâlnea pe cineva) ca și cum i-ar fi fost fără încetare frică să nu fie prins cu mița în sac. Răspunzînd la salutul plin de afecțiune al tînărului Doug, Greame îngăimase :

— *D'you do?*... Mda... Cum?... Ce faci? Foarte bine, bine de tot...

Și-și rotea privirile în dreapta și în stînga, ca și cînd ar fi căutat pe unde s-o ia la fugă. Douglas îl întrebă ce face Sybil.

— E foarte bine... foarte bine... adică știi... are pojar, închipuie-ți...

Douglas, fără să vrea, se gîndi amuzat : „Aha, așa-i trebuie!” Și se revăzu pe cînd avea treisprezece ani cu Sybil în pragul ușii, în fața patului lui, îi revăzu obrajii înconjuțați de zuluți gălbui decolorați, arătîndu-i trufașă buzele răsfrînte de dezgust, privind fața lui băiețească, încărcată de bubulițe roșietice. Sybil avea tot treisprezece ani. Douglas nu-i iertase niciodată faptul că-și arătase cu atîta cruzime sila pe care o simțise.

Sybil se căsătorise cu Greame la vîrsta de douăzeci de ani, cînd acesta împlinise cincizeci. Fără întîrziere, Sybil fusese învinuită de venalitate, iar Greame de desfrînare și corupție. Dar cînd, mai tîrziu, Sybil îl întovărășise în Transvaal pe urmele africanthropului, luînd parte la cercetări cu o destoinicie recunoscută — săpăturile fiind încununate de izbîndă — gurile rele tăcuseră. Nu uită însă să amintească faptul că mărișul ei frînsese inima mai multor tineri distinși și în primul rînd, așa se spunea, a acestui Templemore, atît de tînăr, sărmanul de el, atît de simpatic...

Se pare că singurul om care habar n-avea că inima lui fusese frîntă era chiar Douglas Templemore. Așadar, fără îndoială că din această pricină nici nu-i trecuse prin minte să-i vorbească lui Frances despre Sybil. Însă cînd Frances vorbi de Doug unuia dintre prietenii ei, află numaidecît întreaga istorie. Lui Doug

însă nu i spusese nimic : „Să fiu geloasă ?“ Lucru mai caraghios nici că se putea !

— Pojar ! spuse Douglas. Dar asta-i o boală de copii !

O lucire de fermecătoare înduioşare se ivi în privirea bătrînului Greame. Zîmbi, în clipa următoare se îmbujoră la faţă, ochii săi albaştri se umeziră, stînje-niţi, şi rosti cu grabă :

— Nu întotdeauna... nu chiar întotdeauna, se poate foarte bine... ştii... de altfel e aproape pe sfîrşite.

Zărind autobusul, Greame simţi o vădită uşurare.

— Din fericire, încheie dînsul, deoarece... a trebuit să grăbim plecarea noastră. Ştii, nu ? Plecăm în Noua Guinee. S-a găsit acolo... A venit autobusul... S-a găsit o mandibulă... jumătate maimuţă, jumătate om, pricepi, nu ? Cu trei molarî — dar e greu de spus pe scurt...

— E nemaipomenit de interesant, spuse Douglas cu multă amabilitate.

— E nemaipomenit ?... Te interesează ? Vom lua cu noi şi doi cineaşti, fără-ndoială. Pricepi ? Şi ne gîndim şi la un gazetar. Sigur, nu pentru săpături, dar pentru...

Bătrînul savant fu tîrît în autobus de valul călătorilor.

Pe marginea platformei, izbuti să-i strîngă mîna înainte de a se face nevăzut.

— La revedere, la revedere, îi mai strigă. În zgomo-tul autobusului care pornea, mai spuse rîzînd cîteva cuvînt, care puteau să însemne : „Pe curînd“, sau : „Aşadar, vii cu noi !“

Douglas se simţea acum buimăcit de vestea pe care i-o dăduse lui Frances şi care corespundea aşa de puţin faptelor propriu-zise. „Ce m-a apucat ?“ gîndi el şi de îndată îi veni să spună adevărul ; o văzu însă pe Frances sărind brusc dintre perne (de parcă cineva ar fi deschis capacul unei cutiuţe, ca să poată ţîşni

drăcușorul dinăuntru) și o auzi strigînd cu o nemăsurată voce bună :

— Minunat ! Minunat lucru, fără doar și poate ! Ai primit, firește ?

Nici ea nu știa prea bine de ce vorbea în chipul acesta. Între ei avusese iarăși loc o lungă tăcere, apoi zîmbetul acela crispat, nesfîrșit, care ajungea de ne-suferit cînd tăceau îndelung și felul de panică în care Frances se simțea cuprinsă ca de o amețeală, ca de un vîrtej. Și în sfîrșit, Doug vorbise despre asta ; ce ușurare simțise Frances ! Dar Doug atacase tocmai povestea aceasta și Frances simțea o rană dureroasă în suflet.

— Ești de părere că trebuie să... ? spuse Douglas.

Părea surprins, descumpănit, nesigur de el. Dar Frances simțea mereu acea rană dureroasă. Rosti așadar, din nou, cu un glas mult prea vesel :

— Firește, e minunat ! Cum să lași să-ți scape din mînă asemenea prilej ! Nu se poate ! Cînd pleacă ?

— Cînd anume... nu știu, îngăimă Douglas. Mutra lui părea jalnică, foarte jalnică. Peste vreo două săptămîni, cred... Așa de jalnică, încît Frances fu o clipă înduioșată. Iși simțea însă sufletul rănit, foarte rănit.

— Trebuie să le telefonezi ! strigă ea și se repezi veselă nevoie mare și deschise cartea de telefon. „*Primerose* — 6099“, strigă Frances întinzînd receptorul lui Doug. Doug simți un fel de răzvrătire. Fu cît p-aci să protesteze : „Ce-ți veni, așa deodată ?“ Dar chiar în clipa aceea Frances adăugă :

— Trebuie să mai schimbi aerul. Ai rămas prea multă vreme la Londra.

De cîte ori nu s-a întrebat în urmă Frances, cuprinsă de mînie și de tristețe, ce anume o îndemnase să rostească vorbele acestea. De gelozie nici nu putea fi vorba. Mult îi mai păsa ei de Sybil ! „Plece cu dînsa, sănătos ! N-are decît ! Doar nu sîntem îndrăgostiți unul de altul, nu-i așa ? Putem foarte bine să ne despărțim un timp oarecare. Sîntem doar liberi !“

Doug se simțea copleșit, zdrobit : „Prea multă vreme la Londra!“ Așadar asta gîndea ea, în sinea ei... Dar de ce nu i-o spusese mai curînd ? De ce ? Luă receptorul în mîină și făcu numărul.

Ii răspunse chiar Sybil. La început ea nici nu pricepu bine ce vrea Douglas să spună. Gazetar ? Bineînțeles ! Știa de mult că Douglas era gazetar. Ce l-a apucat să-i telefoneze tocmai acum, asemenea nou-tate?... Să-i întovărășească în Noua Guinee ? „Dar... dragă Doug... iubitule, cum vine asta?... La telefon nu te poți înțelege niciodată cum trebuie... Vino să mă vezi, bătrîne, dacă nu ți-e teamă de pojarul meu... Vino cînd vrei.“

Doug închise telefonul. O privea pe Frances printr-un fel de ceață. Văzu cum îi aduce haina și impermeabilul.

— Du-te s-o vezi chiar acum ! rosti ea cu aceeași veselie fără măsură. Trebuie să bați fierul cît e cald.

Cîteva clipe rămaseră unul în fața celuilalt, nemișcați, și în acest timp Frances își spuse : „Ce nerozie ! Am să-l sărut. E prea din cale-afară ! Groaznică prostie ! Să-l las să plece în chipul acesta ? Da ! E mai bine așa. M-a făcut să sufăr... Totul e năruit... între noi... nimic... Să plece, să plece !... Dar de ce, de ce nu-și zvîrle haina cît colo și de ce nu mă cuprinde în brațe !“

Dar Doug își trase haina pe mîneci și își aruncă impermeabilul pe umeri. Atunci Frances începu să-l împingă către ușă.

— Trebuie să înhați norocul de păr, mai spuse ea, rîzînd tare. Chiar dacă părul e blond.

Doug se uită la bucele blonde ale lui Frances. Despre ce noroc vorbea ? Nici o clipă nu se gîndi la părul lui Sybil. Ce noroc trebuie înhățat ? Ca un fulger îi trecu prin minte : „Mă căsătoresc cu ea !“ Dar de unde ! Fără îndoială că Frances nu-l voia. N-avea poftă să-l mai vadă. Pe braț simțea degetele ei ușoare care-l împingeau afară. Pășind, călca sub

tălpi covorul atît de primitiv, de la intrare. Într-adevăr, simțea sub talpa încălțăminteii carourile cafenii și verzi ; parcă le vedea chiar — și nostalgia ce-i pătrundea în suflet era atît de puternică, încît ar fi izbucnit în lacrimi.

În pragul ușii Frances mai spuse :

— Grăbește-te, ia un taxi.

Grădinița părea strălucitoare. Un cer de amurg mărea strălucirea florilor. Miozotis, brebenei, deditei și un mănunchi încărcat de stînjenei, cu niște petale mai frumoase decît orhideele... Pietrișul foarte fin scîrțîia ușor sub tălpi.

Cînd Doug trecu dincolo de portiță, Frances flutură mîna : „Mai vino să mă vezi, totuși, înainte de a pleca din Londra !“ strigă ea. În lumina înserării, îi păru de o frumusețe strălucitoare. Buzele ei frumoase, de un roșu viu, cam mari poate, îi surîdeau. Părea nespus de fericită.

★

★ ★

— Ce anume ți-a spus Cuthbert ? îl întrebă Sybil, care nu prea pricepea.

Sta întinsă pe o canapea Récamier, cu picioarele învelite într-o blană. Pe față i se mai vedeau urmele aspre, roșietice, dar cine se mai gîndea să examineze epiderma, cînd întâlnea o asemenea privire ? Și totuși Doug nu se simțea în stare să-și oprească ochii, nici măcar asupra acesteia...

— Păi tocmai asta, c-aveți nevoie de un gazetar, răspunse el, îngroșînd nițel adevărul. Ba la urmă chiar a strigat : „Așadar, pleci cu noi !“

— Dar ce naiba o să faci cu noi ? Ce anume o să faci ? Te interesează... paleontologia ? Nu-i vorba de fosile... de soiul maiorilor pensionari !...

Douglas încercă să răspundă. În viața lui nu simțise mai puțină poftă să convingă pe cineva.

— Orice mă interesează, spuse el cu glas morocănos.

Văzu cum Sybil îl privea ținută, cu ochi batjocoritori. Simți că roșește.

— Ia spune-mi mai bine — sugerează ea — nu cumva fugi de cineva? Nu ți-a zdrobit nimeni... inima?

— Dar de unde! protestă el sîcîit și cu grabă. Nici urmă de așa ceva! Ce ți-a venit? Te-asigur, expediția mă interesează foarte mult. Din punct de vedere profesional sînt sigur că pentru mine, mai ales...

— Cel puțin știi ce căutăm noi acolo?

Doug simți o clipă cum îl cuprinde panica — dar își aminti un cuvînt. Spuse repede, cu glasul plin de biruință:

→ O mandibulă... Adăugă surîzînd: ...cu trei dinți.

Sybil rîse afectuos. Ce drăguț era Doug. Ce mult îi plăcea!

— Nu, spuse ea. Mandibula cu cei trei dinți a fost adusă de Kreps, geologul neamț. Noi vrem să căutăm țeasta și scheletul.

— Tocmai asta voiam să spun și eu, bombăni Doug.

— Dacă punem mîna pe așa ceva, înseamnă că am descoperit ceea ce se numește „*missing link*” — adică tocmai veriga care lipsește. Pricepi cum vine asta?

→ Desigur... în sfîrșit... mai mult sau mai puțin, îngăimă el. Veriga care lipsește în lanțul evoluției... Ultima verigă între... maimuță și om...

— Și asta te interesează... în chip... pățimaș, spuse ea emfatic și surîzînd, gata să pufnească.

— Ei, drăcia dracului, de ce naiba socoți că nu mă poate interesa?

→ Pentru că, dragă prietene, nu se intră în zoologie cum se intră într-o moară. Dacă ți-aș spune că pornim către Noua Guinee pentru că cea de a treia măsă a mandibulei lui Kreps e formată din cinci tubercule, o să sari în aer de nerăbdare?...

— Fără-ndoială că nu, dacă mi-o spui în felul ăsta. Dar după cît știu eu, mi-ajunge ca să pricep ce-a găsit Kreps... Vreo măsea de maimuță pe o mandibulă de om, ori vreo altă mîncare de felul ăsta. Nu-i așa?

— Ba da, într-adevăr, cam așa ceva.

— Vezi dară că nu sînt chiar atît de tîmpit.

— N-am spus asta, dar eu te întreb, îți vine să sari pînă-n tavan de nerăbdare?

• — Dar de ce vrei cu orice preț să sar pînă-n tavan? N-am sărit în sus nici cînd am descoperit existența acelor bătrîni maiori pensionari la Stagford Manor. M-am dus să văd și-am povestit ce-am văzut; asta a fost tot.

— Dar dacă ești cu noi, n-o să ai mare lucru de povestit.

— Pentru ce, mă rog?

— Pentru că... se vede foarte bine că n-ai luat parte niciodată la asemenea săpături. Nu e un lucru spectaculos, dragul meu, te asigur. Scormonești tone întregi de pămînt. Le treci prin ciur, cu grijă. După șase-șapte săptămîni, ori după șase-șapte luni, descoperi printre pietre, într-o pietricică sau într-o scoică, o fărîmă de fosilizat, sau un dinte. Întîi controlezi dacă n-au ajuns acolo din întîmplare, lucru foarte cu putință; stabilești în chip sigur că sînt de vîrsta terenului — adică un milion sau două de ani. Dacă ai această siguranță, începi să grăbești săpăturile. Dacă în lunile următoare ai norocul să mai găsești o bucată de țeastă ori de femur, trebuie să te socoți fericit. Căci de cele mai multe ori nu mai găsești nimic. Așadar, precum vezi, lucrul nu te poate interesa cîtuși de puțin.

— Cum poți să-ți dai seama ce anume lucru prezintă sau nu interes pentru mine?

Chiar cînd se rosteau vorbele astea, intră Greame. Deși cam surprins, păru mulțumit în chip sincer cînd îl văzu pe Doug. Strigă „Hallo!” și-i strînse mîna cu putere. Apoi se duse s-o îmbrățișeze pe Sybil.

— Află aşadar — spuse Sybil — că s-a hotărît :
Douglas vine cu noi.

Douglas fu cît pe ce să leşine :

— Cum asta ! stai o clipă...

Dar Sybil îl întrerupse cu un gest, surîzînd încîntător.

— Am făcut tot ce a stat în puterile mele spre a-l descuraja — spuse Sybil soţului ei — dar, Dumnezeu ştie pentru ce, ţine cu orice preţ să meargă. Te-ai înţeles cu Speed ?

— Pe legea mea... mda... oarecum, bolborosi Greame, simţindu-se depăşit de asemenea întîmplare. Nu ştiam că... însă... desigur, se poate... desigur.

— Staţi o clipă ! strigă Doug.

— Lasă — spuse Sybil — asta-i treaba mea. Speed nu era prea încîntat. N-a vrut să spună nu, hotărît, faţă de mine mai ales, spuse ea rîzînd. La drept vorbind, sînt sigură că se va simţi uşurat că scapă... Il cunoşti ? îl întrebă ea pe Doug.

— Da... Niţel... Tocmai — spuse el repede — nu ţin neapărat.

— Nu-ţi face griji de pomană. N-are nici un rost. Dacă-ai putea să-ţi închipui ce suspin de uşurare o să iasă din gura lui Speed cînd o să afle... Nu-i jucărie!... E treabă grea să ţii jurnalul unei expediţii, şi-o spun a doua oară, răspicat. Nici unul dintre noi n-are darul condeiiului şi nici n-ar fi în stare să ţină jurnalul cu grijă : avem prea multe alte lucruri pe cap. Aşadar — încheie ea — bate lăbuţa. Nu-ţi pare rău ?

Doug ar fi vrut să-şi adune puterile ca să poată cel puţin rosti : „Dă-mi măcar cîtăva vreme să mă mai gîndesc“, dar vorbele nu izbutiră să-i iasă din gură : bătrînul savant şi soţia lui îl priveau cu un zîmbet atît de prietenesc şi păreau atît de vădit încîntaţi ! Ce mare plăcere îi făceau!... „Să bem ceva!“ spuse Greame şi porni să caute *whisky*. Şi, în vreme ce umpleau paharele, faţa lui rotundă şi grasă, plină de bunătate, strălucea de fericire şi de afecţiune.

CAPITOLUL IV

Imbarcarea spre Sugarai. Frances și Douglas nu se mai împotrivesc dragostei, dar fiecare pe cont propriu. Tăcerea e de aur. Un suris poate înlesni multe. Prezentarea unui geolog german, a unui benedictin irlandez și a unui antropolog britanic, pe vapor. Frumoasa Sybil inițiază pe Doug în lupta dintre ortogeneză și selecție. De la scoici-fosile la circumvoluțiile creierului. Poetul Hofmannstahl la lumina lunii.

Expediția rămase o săptămână întreagă la Liverpool, pentru înjghebarea convoiului de bagaje. Doug nu o mai văzuse pe Frances. Se simțea prea răscolită. Nu mai izbutea să-și ascundă lui însuși că o iubește. Dacă și ea îl iubea, acum când privea lucrurile la rece, era mai puțin sigur. Întreaga poveste i se părea acum o împletire de neînțelegeri neroade, nesăbuite. Dar ce se mai putea face? Era cu neputință să-i părăsească pe soții Greame, care de hatîrul lui îi făcuseră vînt lui Speed. N-ar mai fi fost corect. Se dușese să-l vadă pe Speed, nutrind o ultimă nădejde că poate acestuia i-ar surîde totuși gîndul să plece. Dar Sybil avusese dreptate: Speed părea încîntat că s-a găsit cine să-l înlocuiască.

Lui Frances, nici măcar nu mai cîtezasă să-i telefoneze. În realitate ar fi trebuit să alerge la ea, să-i cadă la picioare și să găsească în el însuși destulă îndrăzneală și destulă tărie ca să dea totul în vileag. Incercase, ce-i drept, să se hotărască într-o seară, dar după ce hoinărise multă vreme pe ulițele din Vale of Health, cînd i se păru că o zărește, o rupse la fugă, fără să mai privească înapoi.

Și Frances trecea prin zile îngrozitoare. Recitea fără încetare scrisoarea lui Douglas, prin care el îi vestea plecarea. Scrisoare aidoma cu toate celelalte — lucru care i se părea minunat lui Frances — plină de aceeași neliniște, de același umor, de acea înțelegere obiectivă, cinstită, care-i dădeau lui Frances de mai bine de un an acel sentiment de încredere, atât de puternic... Dar ultimele rînduri o tulburaseră :

„La urma urmelor — scria el — iată-mă îmbarcat, ca să zic astfel, fără voia mea. Dar socot că așa este bine dacă găsești tu că este bine. Din pricina unui cuvînt de al tău, am plecat. Din pricina unui cuvînt de al tău, aș fi rămas. Că mă supun atât de mult mi se pare dureros, dar această supunere îmi face plăcere. Unele bucurii sînt dureroase ; nu-i așa, Frances ? Tot ce voi primi de la tine va fi întotdeauna prilej de bucurie, chiar și durerea. Dar te rog să nu abuzezi, mica mea prietenă dragă. Rămîi cu bine. Gîndește-te din cînd în cînd la mine.

Al tău,
Doug“

Dar în ziua plecării, în clipa în care Douglas, la al treilea urlet al sirenei, se urcase pe punte pentru a privi cu inima strînsă cum se îndepărtează coasta engleză, recunoscî pe neașteptate, printre persoanele ce se aflau pe chei, o siluetă încremenită și simți că i se taie răsufarea. Strigă : „Frances !“ și se repezi către pasarelă. Dar era prea tîrziu : tocmai ridicau pasarela. Se reîntoarse la pupă. Frances se apropiase de marginea cheiului. Doug vedea cum se înalță către el fața ei frumoasă, puțin palidă. Nu rostiră nici un cuvînt — fără îndoială pentru că ar fi trebuit să strige ca să se audă. Frances surîdea. Atît. Doug făcu la fel ca și cum i-ar fi înapoiat surîsul și pentru prima oară tăcerea stăruî nemăsurat, fără să se mai simtă cuprinși de spaimă și zîmbetul să se preschimbe, mai ușor. Cînd vasul începu să se îndepărteze încet-încet de chei, Frances ridică ușor mîna, o dușe la

buze și Doug făcu la fel. Și degetele lor se mișcă fără ca surîsul să înceteze, pînă ce vasul se făcu nevăzut înapoia stăvilărilor.

Douglas nădăjdise să poată folosi îndelungata călătorie pe mare ca să se pună puțin la punct cu paleontologia. Voia să se simtă mai la el acasă. Dar fu dezamăgit. Tovarășii săi aveau o singură grijă: să nu vorbească niciodată de bucătăria meseriei lor.

Afară de Sybil mai erau trei bărbați. Lui Doug îi trebuiră săptămîni întregi pentru a dibui, cum se cuvine, specialitatea fiecăruia dintre ei. Mare-i fu uimirea cînd află că unul dintre ei, veșnic cu pipa în gură, băutor strașnic, mîncău strașnic, și îndeobște foarte piperat în vorbire — era călugăr: benedictin irlandez. E drept că Doug auzea de dimineață pînă seară că-l strigau „Pop“, dar își închipuise că vorba asta nu era altceva decît o poreclă, datorită vîrstei sale înaintate.

— N-ai ce-i face; așa ceva, mai devreme sau mai tîrziu, tot iese la iveală, spuse Sybil (vaporul tocmai trecuse prin dreptul insulei Socotari, care acum rămînea în urmă).

Buclele albe ale lui Pop nu se mai vedeau pe punte. Doug și Sybil erau tolăniți pe șezlonguri.

— Ce anume iese la iveală? întrebă Douglas.

— Tichia călugărească, spuse Sybil, care nu se sfia de ateismul ei scandalos.

— Care tichie?

— Vreau să spun, sutana...

Mirarea lui Doug păru foarte caraghioasă pesemne, dacă luăm în seamă rîsul pe care-l stîrni.

— Cum asta? N-ai aflat? „Pop“ nu-i nume papist; pe deasupra e benedictin; și, ce-i mai rău decît toate, este un ortogenist înverșunat.

— Adică?...

— Ortogenist. Adică adept al ortogenezei. Crede că evoluția are un scop anumit. Ori cel puțin o anumită orientare, un anumit drum.

Expresia feței lui Douglas deveni patetică, înduioșătoare.

Sybil, cu oarecare nerăbdare în glas, încercă să-l lămurească :

— Crede că prefacerile biologice nu urmează la voia întâmplării, pe calea selecției naturale, ci că sînt provocate, îndrumate, și că se supun unei anumite voințe de desăvîrșire...

— Ei, la naiba ! exclamă ea în fața acestei neînțelegeri atît de persistente. Pop crede că există un plan și un anume arhitect, că bunul Dumnezeu adică știe dinainte ce anume vrea, încercă Sybil să scurteze.

— Asta nu-i nici o crimă, spuse surîzînd Douglas.

— Desigur că nu. Dar e o neghiobie !

— Dar tu, tu ce ești ?

— Poftim... ?

— Dacă nu ești ortogenistă, tu ce ești ?

— Nimic. Sînt încă... disponibilă. Gîndesc că ortogeneza are ceva mistic și că, așa cum susține Darwin, rolul de seamă îl joacă selecția naturală. Cîteodată îmi vine să cred însă că nu numai ea. Că evoluția este și ea rezultatul unor factori complecși — interni și externi — unor interacțiuni de toate felurile. Socot că niciodată nu va putea fi redusă evoluția la un singur factor. Și cred că cei care îndrăznesc s-o facă sînt niște măgari.

— Lămurește-mă, te rog. Factori externi înseamnă : climă, hrană și celelalte animale ?

— Da.

— Selecția înseamnă că pot dăinui și înflori formele care se pot adapta cît mai bine la acești factori ? În vreme ce formele care s mai puțin în stare să se adapteze, dispar ?

- Cam așa ceva.
- Și factorii interni?
- Sînt forțele de transformare ce izvorăsc dintr-un fel de voință a speciei, o voință difuză de a se îndrepta puțin cîte puțin...
- Așadar, de a se apropia puțin cîte puțin... de un prototip ideal, nu-i așa?
- Să spunem că-i așa.
- Iar tu crezi într-un lucru și într-altul în același timp?
- Da, și-n altele încă. Intr-o grămadă de alte lucruri încă, de cauze și mai puțin lămurite.
- De pildă?
- Nu ți le pot lămuri pentru că nu pot fi lămurite.
- Cauze divine?
- Nicidecum. Mai presus de înțelegerea omenescă și nimic mai mult.
- Și tu crezi în ele, fără să le înțelegi?
- Nu-mi închipui ce anume sînt, deoarece nu le pot cunoaște. Dar gîndesc că există, asta-i tot.
- Păi atunci asta nu slujește la nimic.
- Cum adică?
- Să crezi în Moș Crăciun, crezi că e vreo mare deosebire?
- Sybil rîse și-l privi cu un fel de respect nou:
- Ce-ai spus tu nu este chiar o neghiobie...
- Mi se pare cu mult mai bine să rămîn la lucrurile pe care creierul meu le poate înțelege. La selecția naturală și la... la... hormogeneză, de pildă.
- Ortogeneză. Sigur că ar fi destul de înțelept, însă sînt anume lucruri pe care nici aceste două puncte de vedere nu izbutesc să le lămurească de-a binelea.
- De pildă?
- De pildă, stingerea neașteptată a anumitor specii aflate în plină prosperitate. Sau, poftim, dacă vrei, chiar acest creier omenesc.

— De ce creierul omenesc?

— Ar trebui prea multă vreme ca să te pot lămuri. În sfârșit, luat *grosso modo*, pentru că în cazul acestuia te izbești de prea multe contradicții. De ce, de pildă, dacă facultățile noastre cerebrale n-au alte scopuri decât prosperitatea biologică a speciei omenști, creierul nostru este încărcat degeaba și se ține în același timp de atâtea alte lucruri? Și toate aceste „alte lucruri” închipuiesc în cazul acesta un faliment strașnic.

— Poate că sîntem doar la primul capitol.

— Ei, tocmai asta spun și eu: cînd vom ajunge la ultimul capitol, vom pricepe în sfârșit toate cauzele.

— Îmi dai voie să-ți spun ceva?

— Ce anume?

— La drept vorbind, tu ești și mai ortogenistă decît Pop.

— Părerea ta mi se pare cam sentimentală, scumpul meu Doug.

— Sentimentală?

— Pop însuși nu este ortogenist decît din motive hotărît științifice — cel puțin așa socote el și e convins. Este ortogenist nu pentru că e în stare să creadă într-o voință dumnezeiască, ci dimpotrivă, crede în această voință dumnezeiască tocmai pentru că este ortogenist în biologie. Și de ce este ortogenist? Pur și simplu din pricină că — printre nenumărate alte fenomene — din pricina felului în care, de pildă, sînt încolăcite anumite tipuri de scoici-fosile, Pop a descoperit anumite variante de specie, în care răsucirea scoicii mergea atît de departe, încît în cele din urmă animalul murea la o vîrstă foarte fragedă, închis în propria lui scoică. Totuși, aceste specii au izbutit să dăinuiască, în ciuda unui asemenea neajuns de care erau handicapate. Din această pricină, Pop trage concluzia că există un factor intern, o „voință” internă de încolăcire, care merge împotriva

oricărui proces de adaptare. Cuthbert răspunde, rămînînd credincios darwinismului, că acest factor intern la obîrșie n-a fost altceva decît tot un proces de adaptare, care însă, cu vremea, n-a mai putut fi controlat cum trebuie de procesul de constituire genetică și pe chestia asta, de mai bine de trei ani, Cuthbert și Pop se ciorovăiesc ca niște simpli peticari.

— Așadar, și soțul tău se îndeletnicește cu scoicile?

— Dragul meu, dacă vrei să pricepi ceva despre obîrșia omului, trebuie să urci întîi la cele dintîi obîrșii, la originea întregului.

— Ești sigură de asta? spuse Douglas, după cîteva clipe.

— Ce întrebare! Se înțelege de la sine.

— Nu prea, nu prea, spuse Douglas.

— Cum asta?

— Mi se pare — spuse Douglas — că întrezăresc undeva o lămurire. Între scoicile de care vorbeam și un elefant, de pildă, ori chiar vorbind de maimuțele superioare, fie, pricep că problema rămîne într-adevăr aceeași. Calitativ, nu se schimbă nimic. Bine! Trep-tat-treptat se poate trece de la unul la celălalt. Dar între maimuță și om... Sau mai curînd, dacă mă urmărești bine, între maimuță și persoana umană, ba mai mult, dacă pricepi ce vreau să spun, între animalul omenesc și o persoană umană, propriu-zisă, între ele eu întrevăd o prăpastie. Întrevăd ceva pe care toate poveștile voastre despre răsuciri și încolăcirii, la un loc, nu-l poate înlătura. Lacuna asta nu poate fi umplută cu nimic.

— Adică sufletul, firește, nu? Ia te uită, ia te uită!... Micuțul meu Doug, nu cumva ești credincios? Cucernic?...

— Credință n-am nici un dram, scumpa mea Sybil, doar o știi foarte bine. Sînt un necredincios tot atît de păcătos ca și tine.

— Atunci, despre ce anume vrei să vorbești?

— Păi, uite — cum să spun — deoarece... a trebuit, cît de cît, să născocim o vorbă ca asta: suflet. Chiar dacă cineva nu e credincios, trebuie să recunoască... da... că deoarece a trebuit să născocim acest cuvînt și să-l născocim anume pentru om — nu-i așa? — tocmai ca să-l deosebim de animal, înseamnă că există la om, în felul omului de a se purta... ai priceput ce vreau să spun, fără îndoială.

— Nu, mai lămurit, te rog.

— Vreau să spun că în faptele omenești există scopuri, îndemnuri... ceva cu totul deosebit, ceva... specific, unic, cu desăvîrșire, ceva pe care nu-l regăsești la nici o altă specie. Chiar faptul, de pildă, că — dacă n-ar fi decît asta — de la o generație la alta, purtarea noastră e cu totul deosebită. Se schimbă fără întrerupere. Purtarea animalelor nu se schimbă niciodată, chiar într-o mie de ani. În vreme ce chipul în care privim, judecăm viața, deci chipul în care o trăim — recunoaște că între bunicul meu și mine e aceeași distanță ca și între o broască țestoasă și un cazoar...

— Așa că?

— Așa că! Nimic altceva. Poți crede că un asemenea lucru poate fi lămurit prin evoluția unei mandibule?

— Da: prin evoluția circumvoluțiilor creierului. Prin asta, în orice caz.

Doug scutură din cap, cuprins de un fel de exasperare:

— Nu. Nici vorbă că nu. Nu poate fi vorba de așa ceva. Nicidecum. Asemenea lucruri nu lămuresc nimic. Din vremea bunicului meu și pînă la mine, circumvoluțiile n-au evoluat. Ei, drăcia dracului, anevoios lucru e să exprimi o idee în asemenea chip ca să poți fi priceput!

În clipa aceasta, între ei și bolta cerească se ivi o siluetă mare, întunecată. Era profesorul Krepis. Era

atît de uriaş, încît, dacă într-un salon trecea prin dreptul ferestrei, camera se întuneca. Pantalonii lui erau totdeauna prea strîmţi, totdeauna boţiţi şi fără dungă şi i se lipeau de coapse, întărind şi mai mult înfăţişarea lui de pahiderm. Pînă şi ochii lui, ascunşi între pleoapele umflate, căpătau chiar la mînie expresia rîzătoare a elefantului. Purta o mustaţă de focă, de care atîrnau îndeobşte diverse rămăşiţe de mîncare. Lucrul cel mai surprinzător însă era vocea, o voce subţire, ascuţită, de băieţaş.

— Ce-i asta, copii, nu mergem la culcare?

Vorbea englezeşte fără greşeli; amesteca însă ne-numărate expresii nemţeşti, deşi trăia la Londra din vremea, destul de îndepărtată, în care nazismul îl gonise din Germania.

— Ce te-a găsit? se repezi Sybil. Prea e frumoasă noaptea!... De altminteri, văd că nici dumneata...

— Eu? Păi ştiţi foarte bine că nu dorm niciodată.

Lucrul era destul de adevărat. Kreps se culca rareori înainte de ora 2, ba chiar 3 noaptea şi chiar atunci începea să citească. Intrerupea cititul din cînd în cînd, ca să mai moţăie, dar nu stingea niciodată lumina şi aşa-l prindeau zorile; din clipa asta adormea foarte adînc vreme de o oră. Apoi se scula proaspăt şi bine dispus.

În noaptea aceea, în vreme ce vaporul trecea din Golful Aden în Oceanul Indian, apa părea fosforescentă sub bolta cerească nespus de înstelată. Noaptea era luminoasă, de o lumină neţărmurit de suavă; o uşoară boare căldicică abia se simţea, astfel că nici unul dintre ei nu putu părăsi coverta pînă în zori.

Kreps le recită în nemţeşte operele complete ale lui Hofmannstahl, pe care le şi traducea într-o englezească cam greoaie, dar nu lipsită de poezie, şi cînd Kreps ajunsese la strofa „*Să cîntăm sub cerul liber*“, care începe şi sfîrşeşte în chipul următor:

*Die Liebste sprach: „Ich halt dich nicht,
Du hast mir nichts geschworn.
Die Menschen soll man halten nicht.
Zieh deine Strasse hin, mein Freund...*

*Und wenn mein Mund dir süesser ist,
So komm nur wieder zu mir!“¹*

Douglas își simți sufletul cuprins de-o emoție și de-o bucurie amară, ce aminteau întreaga candoare a adolescenței.

¹ Grăi iubita: „Nu te țin,
Nu mi-ai jurat nimic;
Pe om, să-l ții legat e chin!
Prietene, pornește-ți zic!...

*Dar gura mea, de ți-o părea
Mai dulce, vino îndărăt!“*

CAPITOLUL V

Şase sute de leghe străbătute printr-o pădure virgină. Greşeli de direcţie, foarte folositoare. O abatere de optzeci de leghe îndreaptă expediţia, în chipul cel mai fericit, către ţinta dorită de autor. Nişte primat atacă tabăra cu pietre. Apucăturile şi locuinţele maimuţelor stîrnesc discuţii. Faţă de vederea scurtă a specialiştilor, este mai nimerită neprihănirea neştiinţei desăvîrşite. Douglas triumfă fără modestie. Un lucru descoperit de Kreps stîrneşte vilvă.

„La vie est lente, draga mea Frances, mais l'espérance est violente¹... (în afară de Verlaine, poetul francez pe care-l prefera Doug era Apollinaire). Iată-ne ajunşi la Sugarai. Nu-mi vine să cred că Londra este tocmai de partea cealaltă, că trupurile noastre sînt asezate pe dos, cu tălpile picioarelor faţă în faţă şi că, în comparaţie cu tine, eu merg cu capul în jos! Şi totuşi... săptămînile care s-au scurs pînă acum înseamnă prea puţină vreme faţă de cele de care mai avem încă nevoie ca să ajungem la locul săpăturilor, străbătînd şase sau opt sute de leghe prin pădurea virgină.

Zdravănul Kreps a hotărnicit calea ce trebuie urmată de acum zece luni. Vom păşi printre manglieri, liane şi uriaşe ferigi, năpustindu-ne ca nişte rinoceri, îmi închipui...

Drumul însă s-a şters de mult. În realitate întreaga regiune pare, din punct de vedere practic, cu totul necunoscută. Închipuie una dintre ultimele «pete albe» pe harta lumii.

¹ Viaţa-i lentă, nădejdea însă-i violentă...

Dar vom pleca mai departe, fără să ne pierdem firea. Întregul nostru convoi a debarcat cu bine și nu lipsește nimic din nenumăratele noastre bagaje. Tot ce mai trebuia fusese pregătit dinainte chiar aici și ne aștepta. Nu știu dacă trebuie să ți-o mărturisesc... dar sînt atît de ațîțat din pricina acestor lucruri...”

Frances zîmbi. Cu ce poftă l-ar fi îmbrățișat pe băiatul ăsta atît de drag !... Și nici nu se putu opri, de altfel — „Ce nerozie !” își spuse în sinea ei — și sărută ușor scrisoarea.

Chiar în aceeași vreme, băiatul cel drag se lupta în cortul său împotriva țințarilor. Mirosea a lămîiță de te trăsnea, dar gîngăniilor părea că nici nu le pasă. Și Doug se întreba fără încetare dacă va mai sosi dimineața.

Asta se petrecea în fiecare noapte și toate nopțile urmară la fel, pînă ce, în cele din urmă, întreaga expediție ajunsese la marginea pădurii. Mergeau de șaptezeci și șase de zile, ținîndu-se după busolă și după planurile lor, pășind pe sub un acoperiș de verdeață prin care ochiul nu putea străbate și din pricina căruia sextantul nu mai putea fi folosit. Și iată că, în vreme ce se așteptau să întîlnească un șir de coline joase, împădurite — după lămuririle date de Kreps — se treziră față în față cu o împrejmuire de zid golaș, de vreo douăsprezece ori cincisprezece coți înălțime. Sub un cer pe care-l vedeau întîia oară, după atîta vreme, sextantul putu fi folosit din nou și arătă o abatere către est doar de cîteva grade, care în realitate însă însumau, după îndelungate zile străbătute prin pădure, aproape o sută de leghe. Cam atît greșiseră, așadar. Greame împreună cu părintele Dillighan se arătară foarte nerăbdători să descopere vreun loc de trecere pentru a putea ajunge cît mai curînd în regiunea colinelor. Între ei și Kreps se iscă un furtunos schimb de cuvinte, deoarece acesta găsea mai nimerit să se tragă foloase din cele întîmplătoare, rămînînd pe locul în care se aflau, pentru a studia din punct de

vedere geologic faleza aceasta atît de ciudată, care părea să fie cea mai bună confirmare, așa susținea el, pentru teoria lui în legătură cu rupturile vulcanice. Sybil nu luă de loc parte la sfîda lor. Se mulțumea doar să surîdă. Douglas făcu la fel. Ca și Sybil, chiar mai mult decît ea, se simțea într-o stare de încîntătoare detașare.

Prin volum și prin încăpăținare, Kreps izbuti să-i biruie. Ii dădură opt zile pentru cercetările lui. După o recunoaștere făcută în pripă, el le declară că, fără îndoială, la cîteva leghe către sud-vest se găsește o anumită depresiune. Convoiul porni la drum. La depărtarea prevăzută, găsiră depresiunea, care era însă mai mult un fel de crăpătură. Injghebară o tabără în josul falezei, în apropierea unui izvor. Kreps pătrunse într-un defileu strîmt, împreună cu cei doi malaezi și șase papuași, și începu lucrările.

În seara zilei a cincea, se petrecu un lucru ciudat. Tabăra fu atacată cu pietre, fără îndoială de către urangutani; se întunecase prea mult, așa că nu putură să deslușească prea bine. Nu le fu cu putință să vadă nici de unde se iviseră aceștia. Cei dinții copaci ai pădurii erau la o depărtare de o jumătate de leghe și este un lucru bine cunoscut că maimuțele cele mari nu se aventurează niciodată în afara pădurii. Doug fu de părere că ele ar fi putut să coboare de pe faleză; cu bunăvoință i se dădu lămurirea că antropozii trăind în preajma cîmpacilor, fiind așadar arboricoli, presupunerea lui se vădea absurdă. Doug atunci întrebă dacă nu era tot atît de absurd faptul că atacaseră tabăra, deoarece, după cîte știa dînsul, maimuțele fugeau de om, și nicidecum nu-l stîrneau. I se mai dădu lămurirea că un asemenea lucru nu era cîtuși de puțin de neclintit. Dacă niște „negritos” fuseseră cumva pe acolo în trecere și omorîseră din întîmplare vreo femelă sau niște pui, furia maimuțelor putea să țină încă multă vreme. Mai mult decît atît, uneori se întîmpla ca anumite maimuțe, cum

ar fi cinocefalii, să pornească la atac cu pietre împotriva oamenilor singuratici.

Două zile mai târziu se vădi totuși că Doug avu-
sesse dreptate. Kreps se întorsese din expediție. Arăta
încântat. Era foarte vorbăreț și povestea că văzuse
straturi de substanțe poroase, de loess și de lapillis
răsucite brusc de prin vremea miocenului, a plioce-
nului și a pleistocenului; ceilalți îl ascultau ca și
cînd le-ar fi vorbit, despre cutare ceai din China ori
din Ceylon, numai bietul Douglas nu izbutea să pri-
ceapă o iotă; dar cu toate că în capul lui lucrurile
intrau alandala, nu scăpă un amănunt și anume:
Kreps descoperise, printre atîtea alte lucruri, o por-
țiune rotundă de teren pietruită cu niște lespezi de
lavă care acopereau pămîntul ca într-o mare sală de
baie. Kreps spusese de asemeni: „Mișună pe acolo
grozav de multe maimuțe“.

Doug nu se feri să surîdă. Lucrul nu era foarte de-
licat, desigur, căci surîdea privindu-i pe ceilalți. Pop
împreună cu bătrînul Greame nu se feriră, la rîndul
lor, să-i arate prin mutrele lor jignite că nu se poartă
ca un gentleman. Dar purtarea lui Sybil păru cu mult
mai ciudată încă. Dînsa îl îmbrățișă pe Doug, săru-
tîndu-l pe amîndoi obraji.

— Prin gura neștiutorilor se rostește adevărul,
spuse ea. Ne încredem prea mult în ochelarii noștri.

Greame și părintele Dillighan erau de părere că
s-ar putea să fie într-o depresiune din acelea rare, cu
copaci mărunți, cum erau de pildă faimoasele bom-
bacee, numite de altminteri „arbori în sticlă“, însă
Kreps dădu din cap. Nici vorbă de copaci. Locul e mai
neted ca dosul palmei lui, spuse dînsul. E vorba de
maimuțe troglodite: trăiesc în găurile stîncilor, și,
zicînd acestea, Pop schimbă vorba și întrebă:

— Pe cînd plecarea?

— Nu așa de curînd, spuse Kreps, și un surîs de
arhanghel se ivi suav pe sub mustățile sale de focă.

— Ce face? Cum adică? Ia spune! rosti Greame
și fața lui rotundă deveni cărămizie.

— Mă rog!... răspunse Kreps, eu n-am nimic împotriva! Primesc cu dragă inimă. Ce voisem să văd am văzut, dar nu sînt sigur că Pop și cu dumneata sînteți cu adevărat hotărîți să părăsiți locurile astea.

Și plin de desfătare se așeză într-un șezlong, ale cărui încheieturi scîrțîiră într-un chip neliniștitor sub greutatea trupului său uriaș. Și, bîțîind piciorul cît toate zilele, într-un chip destul de ștregăresc, pîndea pe bătrînul Cuthbert, privindu-l pe deasupra ochelarilor lui de fier. Așa că urmă un „*suspens*”, ca să folosim limbajul cineaștilor, de toată frumusețea.

— Peste ce anume lucru ai mai dat? strigă în cele din urmă Sybil, fără să-și poată ascunde nerăbdarea. Aplecînd capul, Kreps surîse.

— Nu ne lăsa să plesnim de nerăbdare! strigă ea. Ce-ai găsit?

— O calotă craniană, spuse Kreps liniștit.

Făcu un semn către unul dintre malaezii care-l ajutaseră și acesta se făcu nevăzut în cortul geologului.

— Unde-ai găsit-o? strigă Sybil.

— Într-un lapillis pleistocenic și, dacă nu mă înșel, e vorba de o calotă mai apropiată de cea omească decît cea a sinanthropului.

— Adică, cu alte cuvinte... lămurește-mă și pe mine, spuse Doug cu o voce scăzută și rugătoare, aplecîndu-se către Sybil.

— Numaidecît; așteaptă o clipă, îi spuse aceasta cu glasul aproape tăios. Ce te face să spui așa ceva? Îl întrebă ea pe Kreps.

— Privește cu luare-aminte parietalul, adică ce a mai rămas dintr-însul, spuse Kreps.

Malaezul se apropie ținînd în mînă o cutie. Kreps o deschise cu grijă. Cutia era plină de nisip, nespus de fin, foarte ușor, îndelung cernut. Kreps dădu la o parte nisipul și degetele lui porniră să umble cu o îndemînare și o gingășie uimitoare. În cele din urmă scoase din cutie ceva albicios, rotunjit și lunguieț,

punîndu-l în palmele deschise pe care Sybil le întin-
sese către el.

Greame și părintele Dillighan se apropiaseră fără
să sufle o vorbă. Amîndoi păliseră, adică, mai bine
spus, aveau fețele mult mai puțin roșii, pe cît era cu
putință, bineînțeles, și amîndoi se aplecară peste ume-
rii lui Sybil.

Ceea ce se petrecu în clipa următoare desfide orice
încercare de descriere.

CAPITOLUL VI

Mic curs elementar de genetică umană spre folosința femeilor (și bărbaților) oameni de litere. O cădere de zece mii de veacuri în fața unei țeste de treizeci de ani. O supraviețuire pe care nimeni n-ar fi bănuț-o : oameni-maimuțe fosile. Oameni ori maimuțe ? Douglas vrea un răspuns, însă Sybil împreună cu... obiectivitatea științifică îl trimite la plimbare. Nașterea și înflorirea tropilor.

„Nu mi-aș fi închipuit, dragă, dragă Frances, că o să-ți pot trimite vești atît de repede. Ne aflăm la șapte sute de leghe departe de orice locuință omenească, de orice urmă de civilizație. Înaintea noastră se înalță culmea de netrecut a Takurei, lanț de munți, și îndărăt pădurea virgină, uriașă și aproape tot atît de greu de străbătut. Orice legătură prin poștă e imposibilă aici.

Cel puțin pînă astăzi nu fusese nici urmă. Însă o descoperire a lui Kreps a întors pe dos toate lucrurile și tocmai asta aș vrea să încerc, dacă voi fi în stare, să-ți lămuresc.

Dragă Frances, neștiința noastră este nespūs de rușinoasă. Imi închipui că abia ai auzit ce înseamnă pithecantropul, australopithecul, sinantropul și omul din Neanderthal. Imi vine să intru în pămînt, cînd mă gîndesc cît de lipsiți sîntem de curiozitate în ceea ce privește obîrșiile noastre. Precum vezi, m-a prins o adevărată patimă, închipuiește-ți ! Noroc însă că Sybil are cu mine o răbdare îngerească (nu totdeauna totuși : uneori mă repede de parc-aș fi un băiat de doisprezece ani ; mai ales cînd, fără să-mi dau seama, o tulbur din gîndurile ei). Așadar, iată ceea ce se cuvine să știi : la obîrșia oamenilor și a maimuțelor gă-

sim același punct de plecare, unul singur. Lucrul acesta pare stabilit în chip aproape sigur. Acest punct de plecare a dat naștere la anumite ramuri («încrângături», după expresia tehnică), cu alte cuvinte, în urma feluritelor constrîngerii, condițiile înconjurătoare au dus la forme diferite de evoluție, care au dat naștere la ramuri divergente. La capătul acestor ramuri se află, în clipa de față, de o parte toate familiile de maimuțe, de altă parte toate rasele omenești. Așadar, omul nu coboară din maimuță, ci și maimuța și omul coboară, fiecare la rîndul său, dintr-același punct comun.

În această încrângătură, totuși, numeroase forme au înflorit numai cîtăva vreme, apoi s-au făcut nevăzute. În straturile pliocenului și ale pleistocenului — iartă-mă, te rog, vreau să spun în terenurile cu straturi geologice de un milion sau două milioane de ani vechime — se găsesc o droaie de oase ale diferitelor specii de maimuțe, stinse de-a lungul a mii și mii de ani. S-au găsit de asemeni — în Iava, în China ori în Transvaal — țeste sau bucăți de țeste de animale, pe jumătate omenești, care și ele de mult s-au făcut nevăzute. Un asemenea animal e numit pithecanthrop (ceea ce vrea să spună, om-maimuță) ori australopithec (adică maimuță din Sud), ori sinanthrop (adică omul din China). Aceste țeste (de altminteri diferite între ele) sînt mai evolute decît cele ale maimuțelor celor mai mari din vremea noastră, rămînînd totuși mai puțin evolute, mai puțin dezvoltate decît craniile celor mai primitivi oameni. Se află, așadar, chiar la mijloc.

Printre antropologi, unii — precum Greame și Sybil — socotesc că aceste animale au fost chiar strămoșii noștri, în linie directă; alții însă — precum părintele Dillighan, poate însă din motive teologice, cel puțin așa crede Sybil — socot că sînt doar capătul unei ramuri aparte, stinsă acum șase sau opt sute de mii de ani, poate nimicită chiar de ramura vecină a oamenilor propriu-ziși, mai deștepți și mai cruzi.

Imi dau seama că am scris : «socot», adică la prezent. Ar fi trebuit însă să-l scriu la trecut, deoarece de câteva zile dinșii nu mai îndrăznesc să «soco-tească» nici într-un fel...

Frances, draga mea, am simțit dintr-o dată, cu putere, ce departe ești ! Așadar, nu-i chip să te pot întreba, cum o făceam de atâtea ori : «Să urmez ?... Nu te plictisesc ?»... Așa că trebuie să merg mai departe, înainte de a fi primit vreun răspuns. Te rog însă, draga mea, să ai puțină răbdare. De cităva vreme lucrurile astea mă interesează nemaipomenit de mult, toate ! Mi-ar fi foarte greu, aș suferi chiar, dacă mi-aș închipui c-or să te facă să caști...

Așadar, acum vreo zece zile, Krepş a descoperit într-o surpătură vulcanică, bătrână de vreo mie de veacuri, o bucată dintr-o țeastă și ne-a adus-o. După părerea lui, craniul acesta s-ar afla cam pe la mijloc, adică între sinantrop (una din maimuțele-fosile cele mai apropiate de om) și tipul Neanderthal (omul-fosilă cel mai apropiat de maimuță). Faptul că pe vremuri a putut exista o asemenea făptură ambiguă, oarecum om deși încă maimuță, aducea apa la moară celor doi Greame, care susțineau teoria unei obârșii unice. Cel puțin așa socotea Krepş.

Frances dragă, mă întreb dacă o să simți ce am simțit eu în clipa în care am priceput aceste lucruri ! Mărturisesc că m-am simțit stingherit, aproape bolnav și m-a cuprins un fel de spaimă. Întrebarea pe care am pus-o atunci lui Sybil a fost socotită neroadă. Mie, însă, întrebarea asta mi se părea hotăritoare. «Mă rog — cel puțin așa suna întrebarea mea — încă maimuță și totuși om, ce vrea să spună lucrul ăsta, propriu-zis ? Că nu-i vorba decît de o maimuță, ori că ne aflăm în fața unui om ?» «Dragul meu — mi-a răspuns Sybil — grecii s-au sfădit multă vreme cînd a fost vorba să răspundă la problema gravă : de cînd anume putem vorbi de o grămadă de pietre, cîte pietre anume trebuiesc ca să putem vorbi de o grămadă :

două, trei, patru, cinci ori mai multe pietre. Nici întrebarea care mi-ai pus-o acum n-are mai mult înțeles. Orice clasificare este arbitrară. Natura nu clasifică. Noi clasificăm, noi, deoarece așa este mai ușor. Și clasificăm ținând seama de niște date destul de arbitrar stabilite. La urma urmelor, de ce îți pasă așa de mult ce nume poartă făptura al cărei craniu se află în mâinile noastre: măimuță ori om. A fost ce-a fost, iar numele pe care i-l vom da n-o să însemne mare lucru.» «Așa crezi» am spus eu atunci. Sybil a ridicat din umeri. Numai că asta se petrecea... *înainte*.

Înainte de-a fi priceput cu totul un lucru care mi se pare că închipuie, draga mea Frances, una dintre întâmplările cele mai năstrușnice ale zoologiei moderne. Cu toate că mor de nerăbdare să-ți mărturisesc totul dintr-o dată, voi încerca totuși să-ți povestesc lucrurile așa cum s-au înălțuit.

Așadar Kreps, întorcându-se din expediție, a adus această calotă craniană; trebuie să știi însă că Kreps este geolog. Cunoaște desigur neînchipuit de multe lucruri asupra paleontologiei, mult mai multe decât niște oameni ca noi doi, deși paleontologia nu este chiar specialitatea lui. Pentru că țeasta era lipită în fundul unui strat de pământ foarte vechi și pe deasupra mai era acoperită cu felurite sedimente, el o socotise fosilă și foarte veche.

Așa că la început nici n-a fost în stare să înțeleagă, ca și mine, de ce anume bătrînul Greame, după ce a cercetat o clipă țeasta, a fost cuprins de o mînie de neînchipuit. S-a repezit, nici mai mult nici mai puțin, asupra lui Kreps, acoperindu-l cu o ploaie de injurii. Și acum cînd mă gîndesc la toate astea o asemenea mînie mi se pare greu de lămurit. La urma urmelor, de ce anume îl mustra pe Kreps în halul ăsta? Ce făcuse? Cel mult o glumă proastă. Acum însă, dacă m-apuc să cuget, motivele adînci ale unei asemenea furii fără măsură mi se par nesfîrșit mai limpezi; cred, de altminteri, că în prima clipă nici

bătrînului Cuthbert motivele nu-i apăruseră de la început tot atît de limpezi, însă instinctul lui de om de știință pricepuse de ce era vorba înaintea rațiunii sale propriu-zise, așa că aproape în aceeași clipă fusese cuprins de niște nădejdi nemăsurate, care, dacă era vorba de o glumă, se preschimbau într-o asemenea dezamăgire, încît furia a fost mult mai puternică devenind supapa unor asemenea emoții.

Firea lui Sybil este mult mai liniștită. Sau poate că ea avea nevoie de ceva mai multă vreme ca să-și dea seama de ceea ce bătrînul său soț pricepuse într-o străfulgerare. Pop fu cel de-al doilea care începu să priceapă. Și în aceeași clipă îl văzui că face un salt, cu amîndouă picioarele, ca o fetișcană care sare coarda, și începe să țopăie în felul ăsta în jurul lui Sybil, care ținea țeasta în mînă. Greame striga în vreme ce Pop sălta de jur împrejur, iar Sybil, încet, se preschimbă într-un fel de statuie de marmură. Cîteva clipe, îți jur că nu mă simții de loc la largul meu.

În cele din urmă, Kreps s-a ridicat și el cu trupul lui mătăhălos. A dat în lături pe Greame, ca și cînd ar fi fost vorba de o gîză. S-a apropiat de Sybil și i-a luat țeasta din mîini. Scoțînd apoi un briceag, a început să radă. În clipa următoare am putut să ascult cea mai bogată colecție de înjurături nemțești, mai mult decît aș fi putut visa o viață întreagă.

Deoarece, Frances, țeasta nu era nicidecum fosilă, era pur și simplu un craniu de om-maimuță, care se trăgea dintr-una din speciile acelea stinse de vreo cinci sute de mii de ani, un craniu al unei vietăți care nu era nicidecum fosilă, ci dimpotrivă, venea dintr-o epocă foarte apropiată : de vreo douăzeci pînă la treizeci de ani, cel mult.

Îmi închipui că începi să înțelegi, nu-i așa ? Așa că, în clipa în care Pop izbuti să pună nițică orînduială în gîndurile lui, strigă : « Pietrele, pietrele ! » și-l văzurăm țîșnind de lîngă noi și străbătînd tabăra pen-

tru a aduna pietrele pe care maimuțele le zvîrliseră în noi cu o zi înainte. Straniu lucru, dragă Frances: cît de repede poate pricepe spiritul nostru, în clipa în care este foarte încordat. În aceeași clipă am priceput de ce Pop căuta pietrele. Voia să vadă dacă erau lucrate ori nu. Știi, în felul vîrfurilor de sulită sau securilor de silex, care se găsesc de obicei în terenurile preistorice din vîrsta de piatră. Și în aceeași clipă mi se păru lucru vădit (sau cel puțin așa am crezut-o atunci) că dacă maimuțele care le zvîrliseră erau în stare să taie sau să cioplească piatra, atunci nu mai putea fi vorba de maimuțe, ci de oameni.

Și, dragă Frances, pietrele erau cioplite. Ba mai mult, erau lucrate cu o grijă, chiar cu o artă straniu de meșteșugită. Ne aflam în fața aceea ce se cheamă, așa mi se pare, *«pumni»* ori *«lovituri de pumni»*, adică o armă primitivă de care se slujesc aceste făpturi pentru a ucide, cu mai multă siguranță, prada lor.

Te rog să bagi de seamă că descoperirea asta se potrivea destul de bine cu anumite lucruri, bănuite dinainte (mai mult sau mai puțin știute). Într-adevăr, în preajma resturilor de sinanthrop (maimuță-fosilă care trăia acum un milion de ani și care a fost scoasă la lumină în împrejurimile Pekinului), se găsiseră de asemenea pietre cioplite și urme de foc. Asta stîrniște o dispută de mari proporții în cercurile științifice. Unii spuneau că aceste lucruri arată ce grad de inteligență poate atinge maimuța, deoarece este în stare să descopere focul și să-și făurească unelte. Nicidecum, răspundeau alții, asta-i cea mai bună dovadă că împotriva celor crezute pînă acum, chiar la acea epocă trăiau oameni care uciseseră sinanthropul cu asemenea pietre și apoi l-au prăjit la foc.

Iată dar că tocmai noi am pus mîna pe dovada că cei dintîi aveau dreptate. Căci nu pare îndoielnic nici faptul că făpturile care au zvîrlit pietrele cioplite sînt, prin constituția lor zoologică, nu oameni, ci maimuțe. Îți voi povesti, ceva mai tîrziu, cum s-au întîmplat

lucrurile. În orice caz, Greame, Pop și Sybil au izbutit să facă asupra lor cercetări destul de adâncite. Spiritele lor sînt grozav de ațîțate, poți să-ți închipui. De altminteri, ceea ce se petrece cu mine e foarte asemănător! Să găsești antropopithecul, adică acel «*missing link*», veriga ce lipsea din lanț — ba, pe deasupra, să-l găsești viu! Cranii asemănătoare cu cel adus de Krepș sînt nenumărate! Pînă acum am dezgroțat cîteva sute. Ba și schelete întregi — deoarece se pare că maimuțele astea ciudate își îngroapă morții. Am descoperit chiar o adevărată necropolă, firește, primitivă și grosolană, dar care are, în cipul cel mai sigur, caracter de lăcaș funerar. Și, totuși, e vorba de maimuțe. Nu mă pricep cine știe ce, fără îndoială, dar este de ajuns să te uiți la ele. Au niște brațe nesfîrșite și, cu toate că îndeobște stau în picioare, adesea li se mai întîmplă, cînd aleargă, să le vezi reze-mîndu-se din cînd în cînd pe degetele lor îndoite, așa cum fac cimpanzeii în toiul alergării. Au trupul acoperit cu păr și totuși, trebuie să mărturisesc, înfățișarea lor are ceva tulburător, mai cu seamă cea a femelelor. Acestea sînt mai gingașe decît masculii, au brațele ceva mai scurte, au șolduri propriu-zise și sîni foarte feminini. Părul acestora este scurt și mătăsos, cum e părul cîrțițelor. Din această pricină înfățișarea lor este grațioasă și delicată — înduioșătoare chiar, aproape senzuală; însă fața, fața este groaznică. Deoarece fața este golașă, așa ca la oameni. Și totuși la fel de turtită ca a maimuțelor. Fruntea este joasă și lucioasă, arcul sprîncenelor uriaș, nasul aproape lipsește; gura are prognatismul negrilor, dar fără buze, așa ca la gorile, și pe deasupra o dentiție foarte viguroasă, cu canini ca niște gheare. Masculii au un fel de barbă, în chip de salbă, din care pricină seamănă cu bătrînii mateloți de pe vremuri. Femelele au un fel de coamă, niște smocuri de păr bogat și mătăsos, ce le cad pe urechi. Sînt foarte blînde și par foarte ușor de domesticit. Purtarea mas-

culilor vădește o dispoziție mai puțin statornică; îndeobște sînt liniștiți, pașnici; sînt însă în stare de furii neprevăzute, care ne silesc să fim cu băgare de seamă.

Precum vezi, îți vorbesc de maimuțe — masculi și femele. Și cu toate acestea eram mai degrabă îndemnat să vorbesc de asemenea făpturi ca de niște ființe omenești — deoarece cioplesc piatra, fac foc, își îngroapă morții, ba chiar se înțeleg între ei printr-un soi de limbaj. (E vorba de un număr nu prea mare de strigăte articulate; după socoteala lui Pop, ar fi vreo sută.)

Cam așa stau lucrurile pînă acum. Pînă-n clipa de față n-a fost încă dezlegată întrebarea: cum să fie numiți? De altminteri mi-e teamă că eu sînt singurul dintre toți pe care această întrebare îl urmărește cu adevărat. Ți-am povestit de altfel ce mi-a răspuns Sybil: «Ce însemnătate are asta?» În prima clipă ți se pare că are într-adevăr dreptate. Greame, Kreps și Sybil au dezlegat problema aceasta în chip provizoriu și-i numesc familiar *tropi* (e vorba fără îndoială de o prescurtare din *antrop* și din *pithc*, un fel de contracțiune). Lucru ciudat însă, Pop nu folosește acest cuvînt, ba se pare că îi e chiar scîrbă de el deși, la urma urmelor, cuvîntul este drăguț. Așa că, de cîte ori vorbește de vietățile astea, folosește totdeauna un fel de perifraze și se vede foarte bine că nu cutează să rostească nici «maimuțe», nici «oameni», nici «tropi». E vădit că nehotărîrea asta îl chinuie ca și pe mine, ba, se pare, chiar mai mult decît pe mine. Da, desigur, cred că mult mai mult decît pe mine. Deoarece, la urma urmelor, și eu am adoptat cuvîntul «tropi», împreună cu ceilalți. E mai ușor. Totuși, este de la sine înțeles, în chip foarte hotărît chiar în cugetul meu, că lucrul acesta s-a petrecut doar «provizoriu». Sînt deci în «așteptare». Căci, în cele din urmă, mai tîrziu sau mai curînd, va trebui să se hotărască dacă e vorba de maimuțe ori de oameni.”

CAPITOLUL VII

Mîhnirea și nehotărîrea părintelui Dillighan. Au oare tropîi suflet? Obiceiul și limbajul oamenilor-maimuțe. Trăiesc oare și ei în păcatul originar, ori se află încă într-o neprihănire animalică? Îi va boteza, ori nu-i va boteza?!... Și de data asta, ca îndeobște, cercetarea, experiența și observația măresc nesiguranta.

„Doug, micuțul meu, nu-ți închipui cîtă bucurie simt să-ți pot scrie la rîndul meu! Nu mi-ai povestit — aveai prea multe alte lucruri de spus! — prin ce minune scrisorile tale, trimise din străfundul deșertului, vor ajunge pînă la mine, nici în ce chip ale mele vor străbate pădurile virgine și munții. Desigur însă că n-ai stărui cu atîta drăgălășenie să-ți răspund, dacă răspunsul meu ar trebui să rămîină la Sugarai, post-restant.

Năzdrăvană aventură voastră, Doug, și ce descoperire! Ai izbutit să-mi treci și mie văpaia pasiunii tale. Am cumpărat fără întîrziere tot ce a apărut în Anglia asupra marilor maimuțe și asupra oamenilor-fosile. M-am și cufundat în cărțile astea. Familiarizarea cu întregul limbaj tehnic e cam anevoioasă, dar încet-încet mă obișnuiesc. Se vede că din pricină că-mi ești drag, Doug. De altminteri, văd că resimt același lucru: existența acestor tropi mă face să nu mă simt prea bine. Nu pot încă să-mi dau seama destul de limpede de ce anume parcă nu mă simt în apele mele. Poate că e vorba de vechile credințe ale educației mele din copilărie; se vede că acestea totuși supraviețuiesc: uneori mă trezesc cuprinsă de întrebarea: nu cumva se cuvine să știm neapărat *dacă tropii voștri*

au suflet, ori dacă n-au ? La urma urmelor, nici cel mai păcătos dintre necredincioși nu este în stare să dea cu totul la o parte gîndul acesta ; oare din pricina acestui gînd nu prea ne simțim în apele noastre ? Dacă totuși omul a ieșit încet-încet din animal, în ce clipă anume a primit el această scînteie ? Înainte de a fi fost trop, ori după ? Ori tocmai în vremea asta ? Nu cumva asta este adevărata întrebare, Doug ? Nu sună chiar așa : au tropii voștri suflet ? Ce spune părintele Dillighan ? El ce gîndește ?“

Sărmanul părinte Dillighan era într-adevăr foarte, foarte chinuit de faptul că nu putea răspunde la asemenea întrebare. În cele dintîi zile, fusese cu desăvîrșire cuprins de febra cercetării științifice. Muncise împreună cu ceilalți, plin de bucurie și de exaltare. Dar în curînd îl văzură neliniștit, ajunsese distrat și uneori cădea în tăceri îndelungate, iar dispoziția lui părea tot mai proastă. Iar cînd îi prindea, pe Sybil și pe Doug, discutînd despre natura omenească ori nu a tropilor, fața lui roșietică, de cal, pălea, buzele sale cămoase erau prinse de un tremur de parcă bolboreseau ceva tainic, ba chiar uneori lăsa să i se stingă pipa. Intr-o zi, Sybil pusese capăt observațiilor lui Doug printr-un : „Ia te rog să-mi dai pace !“ plictisit, iar Pop îl apucă pe Doug de braț și îi șopti la ureche :

— Dumneata ai deplină dreptate. În asemenea clipe îți mărturisesc că știința mă dezgustă, și strîngea brațul lui Doug, trăgîndu-l cît mai aproape, de parcă ar fi vrut să se agațe de el. Vrei să-ți spun tot ce gîndesc ? întrebă el cu un glas foarte tulburat. Sîntem cu toții vrednici de a fi trimiși în iad. Sîntem osîndiți, asta e !...

Intoarse cu repeziciune privirea către Doug, parc-ar fi vrut să vadă cum reacționează. Intr-adevăr, Doug păru destul de surprins :

— Care toți ? Toți oamenii de știință ?

— Nicidecum ! răspuse cu aceeași iuteală bătrînul Pop, scuturîndu-și șuvițele de argint : Noi, toți oamenii de credință, credincioșii adevărați...

Dădu drumul brațului lui Doug și vorbi mai departe, în vreme ce păsea, cu capul plecat :

— Ne lipsește imaginația într-o asemenea măsură, încît sîntem vrednici să fim osîndiți, spuse el. O întimplare ca aceasta ne deschide perspective dintre cele mai îngrozitoare.

Și, ridicînd capul, îi aruncă lui Doug o privire în care acesta desluși o neliniște cumplită.

— Nu sînt nici douăzeci de veacuri de la venirea lui Isus, și sînt cinci mii de cînd oamenii există, spuse el. Cinci mii de veacuri, în care au trăit în necunoaștere și păcat. Pricepi oare ce înseamnă aceasta ? Și inima noastră e atît de slabă, atît de lipsită de milostivire, că la acest lucru nu cugetăm niciodată ! S-ar cuveni, cînd ne gîndim la toți acești oameni, să ne treacă toate sudorile neliniștii și dragostei pentru ei. În vreme ce nouă ni se pare cu totul și cu totul de ajuns să avem grijă de mîntuirea cîtorva oameni ce viețuiesc acum.

— Crezi oare că Dumnezeu i-a osîndit ? Pe cît știam eu, deoarece au trăit în necunoaștere, în nevinovăție... dogmele spun... că...

— Fără îndoială... fără îndoială... e cu putință, desigur... că se află la hotarele... De altfel, în chipul ăsta ne recăpătăm liniștea... Dar oare este mai puțin groaznic să rătăcești de-a lungul veșniciei în golul cumplit al nehotăritelor granițe, decît să fii ars în infern ?... Străvechiul nostru simț al dreptății se răzvrătește la asemenea gînduri... poate însă că dreptatea dumnezeiască, nu seamănă cu a noastră, căile ei noi nu le cunoaștem.

Apoi murmură mai departe :

— Crezi oare că mai pot fi liniștit din pricina asta ? Ce fericire voi mai putea simți, chiar dacă îmi vor fi iertate păcatele, când voi ajunge la dreapta Domnului, de vreme ce știu că milioane de suflete mai puțin norocoase îndură pentru veșnicie flăcările iadului ? Mi s-ar părea că semăn cu un nazist care sărbătorește Crăciunul în mijlocul familiei lui, bucurându-se totuși că există lagăre de concentrare...

Și Pop întinse brațul către „rezerva“ unde fuseseră închiși tropii capturați.

— Ce-i de făcut oare cu aceștia ? (Și, deși vorbea încet, părea totuși că strigă.) Să-i lăsăm așa, părăsiți, în nevinovăția lor ? Dar sînt oare într-adevăr neprihăniți ? Dacă sînt oameni, sînt în păcat ; și totuși n-au primit încă sfîntul botez ! Este cu putință să-i lăsăm să trăiască și să moară, fără botez, când știm ce-i așteaptă dincolo... ori...

— Spune, te rog, tot ce gîndești ! strigă Doug, încremenit. Totuși... n-ai de gînd să-i botezi !...

— Nu știu, nu știu... murmură Pop. Nu știu ce trebuie să fac și-mi vine să plesnesc.

S-ar cuveni acum să întregim cu cîteva amănunte povestirea lui Douglas, care are cîteva lipsuri. Doug avea prea multe lucruri de spus și nu le putea cuprinde pe toate cu mintea. Și numai cu încetul, Frances izbuti să afle toate faptele, tot ce se întîmplase în cadrele expediției de la descoperirea lui Kreps.

O dată trecută prima clipă de emoție, spiritul științific izbuti să biruie, adică spiritul de observație, sau, și mai bine spus, spiritul practic : așadar în ce chip se cuvenea să fie folosit acest noroc de necrezut, în ce chip s-ar putea obține cele mai bune rezultate pentru știință ?

În primul rînd, tabăra fu transportată în faimoasa circumferință ale cărei lespezi de lavă o făceau să semene cu o sală de baie. În felul acesta erau mai aproape de tropi. În curînd băgară de seamă că toate aceste lespezi erau artificiale; fiecare dintre ele acoperea un fel de adîncitură, mai mică sau mai mare — lava pe meleagurile acestea părea că are găuri ca șvaițerul — ba chiar descoperiră că cele mai multe dintre găuri erau pline cu oseminte.

Pop și soții Greame le adunară în grabă la un loc. Orînduînd oasele, obținură schelete de cvadrumani desăvîrșiți. Cu toate astea însă, în ansamblul lor, scheletele apăreau mai apropiate de scheletul omenesc decît de cel al maimuțelor-fosile găsite pînă acum, chiar față de sinanthrop. Nu putea fi vorba totuși de o identificare cu omul din Neanderthal. Membrele rămîneau disproporționate, șira spinării era aplecată, iar craniul, destul de ascuțit încă, era plantat înaintea. Lăsînd la o parte faptul că la Neanderthal mai fuseseră găsite și felurite lucruri făurite de mîna omului, chiar acolo.

Vreme de vreo opt zile, ba mai mult chiar, nu izbutiră să zărească tropii vii. Fără îndoială, fuseseră speriați de noii intruși. Așa că avură vreme să exploreze grottele părăsite. Descoperiră peste tot urme de foc, culcușuri făcute din frunze și un număr nespuse de mare de „pumni” de piatră. Cu toate astea, pereții peșterilor erau neatinși: nu se aflau nici desene, nici vreun alt semn, de nici un fel.

Spre deosebire de maimuțele cele mari, care se hrănesc cu rădăcini și cu fructe (și uneori cu insecte), aici fură găsite numeroase resturi care vădeau că tropii erau mai mult sau mai puțin carnivori. Găsiră chiar dovezi că focul pe care-l făceau nu le slujea la frigerea cărnii, care era doar afumată în chip grosolan. Găsiră chiar cîteva bucăți de carne de tapir ori de porc mistreț, pe care se vede că nu izbuliseră să

le ia cu ei în clipa fugii. Carnea era afumată și ascunsă sub bucăți mari de stîncă.

— Niște vietăți care sînt în stare să facă asemenea lucruri sînt fără îndoială oameni, strigase Douglas.

— Mai domol, mai domol, îi răspunsese Sybil. N-ai văzut ce diguri construiesc castorii? Cum izbutesc să schimbe chiar mersul râurilor, ba chiar să preschimbe niște mlaștini puturoase în niște așezări construite mai sănătos decît Venetia ori Bruges? Știi cumva că furnicile își fac conserve din ciuperci, că au chiar un fel de șeptel și ele? Știi că au și necropole? În fața unei asemenea iscusințe, este greu să spui la prima vedere dacă e vorba de instinct ori de inteligență. Nu bizuindu-te pe asemenea lucruri poți întemeia o clasificare zoologică cu adevărat științifică. De altminteri, chiar dacă un cal, de pildă, ar învăța să cînte la pian, ca un virtuoz, asta nu l-ar face să ajungă om. Ar rămîne mai departe cal.

— Dar n-ar mai fi trimis la abator, spuse Douglas.

— Prea amesteci toate lucrurile, răspunse Sybil. Nu e vorba de asta!

— Poate că nu, cînd e vorba de maimuțe-fosile de acum un milion de ani; și chiar asupra acestora Pop tot are anumite lucruri de spus... Cu atît mai mult, dacă e vorba de tropii aceștia, care sînt vii!

— Ei și?

— La naiba, zău! strigă Doug scos din fire. Atunci e mai firesc să ne întrebăm dacă dumneata ești o ființă omenească, ori doar o tablă de logaritmi!

În aceeași clipă Doug văzu că Pop îi surîdea în semn de încurajare, așa că își recăpătă liniștea.

În aceeași vreme, Greame pusese în funcțiune un mic emițător, care în principiu n-ar fi trebuit să slujească decît pentru a cere ajutor. Mesajul trimis de dînsul către Sugarai fu comunicat mai departe, fără întârziere, către Sidney și Borneo. Aflară ceva mai

tîrziu că muzeul din Borneo se mulțumise să ridice din umeri (dacă putem zice astfel). La Sidney, dimpotrivă, vestea făcu vîlvă. Un antropolog amator, bogat, puse la dispoziție un helicopter și în curînd un al doilea. Două săptămîni mai tîrziu tabăra fu mărită cu șase corturi noi. Sosi un medic, un chirurg anatomist, doi cineaști, un biochimist cu laboratorul lui ambulant și doi mecanici montori care aduceau trei tone de sîrmă de grilaj cu stîlpi de oțel și șuncă în cutii de conserve, în cantități fantastice.

Putuseră să-și dea seama la fața locului că tropii erau mari amatori de asemenea șuncă. Într-adevăr, după cîteva zile se reîntorseseră în peșterile lor, la început sfioși, apoi însă din ce în ce mai grăbiți și mai veseli, după ce primii dintre ei găsiseră șunca pe care Greame o lăsase acolo la întîmplare. Văzură pretutindeni cum se aprind focuri pentru a afuma șuncile. Lucrul acesta părea ciudat, deoarece șunca era mîncată totuși pe loc. Era vorba de un obicei străniu? În orice caz, falezile fură din nou pline de ecoul strigătelor lor, pe care Kreps le numea cîrîturi ori țipete, în vreme ce Pop socotea că e vorba de un limbaj.

— Limbaj!... rostea ironic Kreps. Pentru că se aude „ui! u!” cînd își fac rău unul altuia și „o-a-a!” cînd par mulțumiți!?

— Nu rostesc nici „u, u, u”, nici „o-a-a!” răspundea Pop păstrînd tonul grav. Dacă asculți poți deosebi sunete bine determinate, te asigur. Nu seamănă cu sunetele noastre și din pricina asta se deosebesc greu. Dar din clipa în care le-ai despărțit cum se cade, poți pe urmă să le deosebești foarte bine. De altminteri, eu am și început să le pricep.

Și cînd, după cîteva zile, Pop încercă o experiență pe care o izbuti, Kreps începu să fie mai puțin sarcastic. Pop strigă ușor de două ori și în aceeași clipă întreaga faleză fu cuprinsă de o tăcere stranie; Pop

scoase atunci un alt strigăt, la care sute de tropi apărură la gura peșterilor lor; iar cînd Pop mai strigă de două sau de trei ori din nou, după cîteva clipe de așteptare ori de șovăire, tropii se făcură nevăzuți oîrîind cu toții.

— Ce le-ai spus? se cruci Kreps.

— Nimic, răspunse Pop. Întîi am scos două strigăte de alarmă, apoi unul singur, pe care l-aș numi strigăt de surpriză. Socoteam că prin ultimul strigăt vor fi mai neliniștiți; strigăte de felul acesta folosesc și ei pentru a, da de veste că prin preajmă zboară păsări sălbatice. Cel puțin așa gîndeam eu și nădăjduiam că cel puțin vor înălța capetele. Se pare însă că n-am priceput cum trebuie, ori că am strigat greșit.

— Oricum ar sta lucrurile — spuse Doug — cred că profesorul Kreps are dreptate: sînt doar strigăte, nu poate fi vorba de un limbaj.

— Ce numești dumneata limbaj? întrebă Pop. Dacă e nevoie de o gramatică și o sintaxă ca să putem vorbi de limbaj, atunceea nenumărate triburi primitive nu știu să vorbească. Primitivii din Ceylon, numiți veddași, nu cunosc decît o sută sau două de cuvinte, poate că nici măcar atîtea, și pe deasupra le rostesc alandala, unul după altul. Eu socot că putem vorbi de limbaj din clipa în care auzim niște sunete articulate, privitoare la obiecte ori fapte, ori care desemnează senzații, sentimente, care firește sînt diferite, și după locul unde sînt folosite, și după alegerea sunetelor.

— Așadar, după părerea dumatăle, păsările vorbesc între ele?

— S-ar putea spune; însă cîntecul lor este totuși prea sărac în modulații distincte și de aceea nu-l putem califica cu adevărat limbaj.

— În schimb însă, strigătele tropilor sînt destul de bogate, nu? Ne întoarcem atunci din nou la povestea cu grămada de pietre... spuse Doug suspinînd. Cîte

cuvinte anume, cîte sunete distincte anume trebuie pentru a fi vrednice de numele de limbaj ?

— Tocmai asta-i adevărata greutate.../e chiar nodul problemei, răspunse Pop.

Aşa că, de cîte ori sărmanul Douglas socotea că a descoperit un fir conducător cu care s-o poată scoate la capăt, vedea că şi acesta îi scapă din mîini, în cele din urmă, ori că nici cu el nu poate ajunge prea departe, nu poate ajunge la ceva sigur. Singura lui mîngîiere — dacă lucrul putea constitui totuşi o mîngîiere — era faptul că Pop era şi mai nenorocit decît dînsul. Cel puţin de lucrul acesta era sigur.

— Bine, Pop, ce înseamnă asta — îi spuse de cîteva ori Doug — ce rost are neliniştea dumitale ? De ce te chinui în halul ăsta ? Chiar dacă tropii sînt oameni, cum să-i botezi fără consimţămîntul lor ?

— Dacă ar trebui — răspunse Pop suspinînd — să aşteptăm consimţămîntul oamenilor pentru a-i putea boteza, n-am mai putea boteza niciodată nou-născuţi.

— Asta aşa e, desigur ! Dar... spune-mi, Pop, de ce sînt botezaţi copiii ?

— Avem răspunsul sfîntului Augustin. Lîmpede şi categoric : sufletul copilului nou născut este încărcat cu întreaga greutate a păcatului originar. Asta este răspunsul către Pelasgius. Credinţa catolică ne învaţă — mai spuse el — că toţi oamenii se nasc atît de vinovaţi, încît chiar şi copiii sînt desigur osîndiţi dacă mor înainte de a renaşte întru Isus. Deoarece fac parte din Ordinul benedictinilor, îmi este cu neputinţă să pun la îndoială vorbele celui care a dăruit ordinului meu cea mai preţioasă substanţă spirituală. Aşadar, dacă tropii sînt oameni şi chiar dacă păcatele lor sînt păcatele inocenţei, sînt totuşi vinovaţi. Numai botezul îi poate spăla de păcatul originar. Mai tîrziu, în clipa în care va apărea raţiunea, vor pricepe ceea

ce fac și vor putea răspunde de mîntuirea lor, cu adevărat. Astfel stînd lucrurile, toți aceia care își dau sufletul fără botez, putem socoti că-i așteaptă tăcerea veșnică a nehotărîtelor granițe, dacă nu cumva chiar și flăcările iadului. Aș putea cumva să mă împac cu un asemenea gînd?... Cu gîndul că din pricina mea, din pricina șovăielii mele, am putut pricinui o nenorocire atît de mare?

— Păi, dacă-i așa — strigă Doug — botează-i ! Doar nu-i nici o primejdie !...

— Dar dacă sînt totuși animale, dragul meu Doug ? În acest caz nu poate fi vorba pentru ei de un asemenea ritual sacru ! Ar fi o nelegiuire ! Amintește-ți, te rog — adăugă Pop, dar de data aceasta cu surîsul pe buze — de greșeala bătrînului sfînt Maël, a cărui vedere era foarte slăbită !... Acesta, luînd un trib de pinguini drept un trib de sălbatici, pașnici de altfel, îi botează pe loc. Și, precum ne spune cronicarul, asemenea faptă stîrni în cer încurcături foarte mari : oare cum pot fi primite la dreapta Domnului suflete de pinguini ? Arhanghelii se adunară într-un conciliu și hotărîră că singura ieșire din încurcătură era preschimbarea acestora în oameni. Așa se și făcu. Ca urmare, toți pringunii fură osîndiți de-a binelea, deoarece păcatele lor nu mai erau făptuite în inocență.

— Atunci tropii nu trebuie să fie botezați !

— Dar dacă totuși sînt oameni, dragul meu Doug !...

Tărăgănelile și șovăielile părintelui Dillighan aveau darul să o facă pe Sybil să rîdă cu lacrimi. Ea îl rugă să-i lămurească enciclica „*Humani generis*“, în care biserica hotărînicește cu băgare de seamă granița zoologică dintre om și animal. „Ei, și tocmai asta este nenorocirea !... Acești sărmani tropi rătăcesc chiar în jurul hotarului acestuia ! strigă Pop. Ca Charlot la granița dintre Mexic și Texas, la sfîrșitul filmului *Pelerinul*. Cu un picior de o parte și cu unul de alta“, sfîrșea Pop, aproape gemînd.

— Haide, haide, Pop — răspundea Sybil — ai puțină răbdare. Doar nu arde nicăieri !... Tropii aceștia drăguți și cumsecade mai pot aștepta câteva luni înainte de a fi botezați !

— Și cei care mor în vremea asta... ! ?

Intr-adevăr, mureau cu destulă ușurință, la vârste diferite — ceea ce părea o compensație, oarecum, pentru neobișnuita lor fecunditate. Aproape că nu trecea nici o zi fără să nu vadă cum tropii își scoteau câte un mort din vreo grotă. Însă nici un membru al expediției nu izbutise încă să surprindă funeraliile propriu-zise. Fie că prezența taberei în apropierea necropolei lor îi hotărâseră s-o părăsească, fie că o părăsiseră mai de multă vreme ; tot ce se putea vedea era cum se cațără, cu o repeziciune și cu o îndemânare de macac, pe faleze și cum se fac nevăzuți în văile vulcanice, tîrînd cu dînșii macabra lor sarcină.

„Pe urmă însă — scria Doug către Frances — izbuteam să găsim cu ușurință corpurile. Se pare că supraviețuitorii nu prea băgau de seamă hoția noastră : am furat, vreme de patru nopți, una după alta, din aceeași gaură scobită în lavă pietrificată, trupurile depuse de ei. A cincea oară, nu am lăsat lespedeaa așa cum o puseseră. Numai atunci au trecut la o gaură învecinată.

Am putut asista la discuțiile făcute de Theo și Willy (tînărul doctoraș și chirurgul). De fiecare dată rezultatul rămîne același : unele organe sînt aproape omenești ; altele însă sînt caracteristice marilor maimuțe antropoide. Nu e cu puțință vreo determinare hotărîtă. Mai ales constituția creierului pare tulburătoare. Pe cît se poate observa, aici găsim cea mai mare parte din circumvoluțiile creierului nostru. Totuși brazdele dintre ele sînt mai puțin adîncite, iar pliurile mai puțin hotărîte. După părerea lui Willy, însă, educarea inteligenței lor poate fi ușor făcută. Ba chiar se pare

că aceasta ar putea fi împinsă foarte departe, fără vreun fel de piedică.

De cînd ți-am trimis ultima mea scrisoare, am izbutit să prindem cîțiva tropi masculi, femele și copii — vreo treizeci. Prindere nu e chiar cuvîntul potrivit. Am izbutit să-i atragem, ba chiar să-i seducem. I-am atras cu șuncă și i-am sedus cu radioul. Fără îndoială, trebuie să fie vorba de cei mai puțin sfioși. De asemeni, poate că sînt cei mai lacomi. Gata să ceară, chiar să cerșească, astfel încît în cele din urmă au început să ne urmărească pas cu pas și să nu mai părăsească tabăra. Așa că le-am instalat o «rezervă», în apropierea taberei noastre — unde nu mai pot fi văzuți de ceilalți. Cei instalați, par fericiți acolo și nu încearcă să plece. În fiecare zi, alți cîțiva tropi vin să cerșească în jurul taberei, ne dau tîrcoale și în cele din urmă trec și ei printre cei instalați. Cu tot gîrul de sîrmă care-i împrejmuie, nu mi se pare că-și dau seama cu adevărat de faptul că sînt în captivitate.

Cu ajutorul celor prinși am lărgit studiul inteligenței lor. Știu că ai citit lucrarea *Maimuțele mari*, așa că îți poți aminti metodele întrebuintate. Mai știi că rezultatele sînt îndeobște surprinzătoare și se bat cap în cap: de pildă, cimpanzeul pare mai deștept decît urangutanul, deoarece dezleagă mult mai repede anumite probleme care cer iscusință, ascuțime de minte chiar (cum ar fi culegerea unui fruct prea îndepărtat, deschiderea unui zăvor etc.); în schimb, urangutanul a arătat capacități de reflecție de neașteptat la un animal, deoarece a născocit mijlocul de a lărgi barele cuștii lui, cu un drug de fier.

Tropii studiați nu par cu mult mai evoluți decît aceștia. Au însă mîinile mai agile, destul de asemănătoare cu mîinile pigmeilor, iar degetele sînt lungi și au o oarecare autonomie de mișcare (îndreaptă adesea degetul arătător către obiecte îndepărtate, făcînd un gest foarte omenesc), dar folosirea acestor

mîni este destul de mărginită ; nu prea ştiu să facă mare lucru cu ele. Totuşi, au învăţat să facă focul, ciocnind două bucăţi de silex cioplite, în apropierea lichenului uscat. Am aprins în faţa lor bucăţi de hîrtie cu chibritul. La început le-a fost frică. Dar curînd curiozitatea a biruit. Multă vreme ne-au privit să vadă cum facem, apoi au încercat să ne imite ; le-a trebuit însă foarte mult timp ca să poată stabili ordinea relaţiilor de la cauză la efect. În cele din urmă, cel mai deştept dintre ei a izbutit să priceapă rolul adevărat al chibritului. N-a izbutit însă să meargă mai departe, neştiind cum să aleagă care dintre capetele chibritului trebuie frecat. Uneori freacă capătul cuvenit ; dar lucrul acesta este totdeauna întîmplător.

În schimb, însă, iată că Pop a fost în stare să-i înveţe cu adevărat cinci sau şase cuvinte englezeşti, pe care le rostesc cam în felul unui copil de trei ani. Cel dintîi cuvînt englezesc învăţat a fost *ham* (şuncă), apoi *zik*, cînd vor să audă radio, care le place la nebunie. Dar se pare că asemenea lucruri nu dovedesc nimic. După cele spuse de Pop, acum cîţiva ani în urmă, un anume Furness a ajuns la rezultate cam de acelaşi fel cu un urangutan. Trebuie să vedem dacă mai tîrziu tropii vor fi în stare să lege cuvintele, ajungînd la idei.

Pe unul dintre tropi, Pop a izbutit să-l facă să recunoască litera H, deoarece, arătîndu-i mereu bucăţi de şuncă pe care era desenată litera H, nu i le dădea decît după ce acesta le rîvnise multă vreme. Aşa că tropul nostru e în stare acum s-o găsească printre alte litere, să rostească *ham* cînd o descoperă şi chiar scrie cuvîntul cu un creion. Dar orice sfortare nerăsplătită îndată îl dezgustă şi cînd nu-i mai este foame nu mai ştie să folosească creionul. Nu vădeşte nici cea mai mică curiozitate pentru nenumăratele desene pe care Pop le face în faţa lui, ba chiar îndeobşte nu-l

interesează nici un fel de imagine, nici o fotografie chiar. Pare lucru hotărît că nu izbutește să le vadă.

Așadar, toate încercările de felul ăsta vădesc, se pare, că tropii sînt mai apropiați de maimuță decît de om. Însă multe alte fapte ar putea dovedi contrariul. Chiar figura lor, oricît de apropiată e ea de figura urangutanului, este cu mult mai expresivă. În primul rînd, știu să rîdă, și dacă rîsul este caracteristic omului, atunci tropii sînt oameni ca și noi. N-aș cuteza să spun că sînt în stare să simtă umorul! Dar orice giumbușluc care-l face pe un copil de doi ani să rîdă îi face și pe ei să izbucnească în rîs.

Dar și mai vrednică de băgat în seamă este iscusința cu care-și cioplesc pietrele cu care atacă. Dacă n-ar avea trupul acoperit cu părul lor scurt și gălbui, de feline, dacă poziția lor aplecată n-ar fi asemănătoare cu cea a gorilei, dacă n-ar avea patru mîini (avînd picioarele prea scurte față de brațele prea lungi), dacă fruntea n-ar fi alunecoasă și colții atît de puternici — privindu-i lucrînd și ciopliind ți-ar părea că te afli în fața cine știe cărui meșteșugar străvechi, cine știe cărui sculptor primitiv. Piatra este lovită cu o precizie nemaipomenită; bucățile zboară de jur împrejur, la început mari, grosolane; apoi dau la o parte bucăți de piatră mai mici, tot mai mici și să-i vezi atunci cît de ușor și de gingaș cioplesc piatra, pînă cînd aceasta capătă, în cele din urmă, forma de ou, însă cu vîrfurile foarte ascuțite. Nici unul dintre noi, cei din tabără, n-am fi în stare să modelăm în chipul acesta o piatră.

Ceea ce e ciudat, însă, este faptul că și cei din «rezervă» n-au încetat să fabrice asemenea pietre, în mari cantități, zi de zi, deși nu mai au prilejul să se slujească de ele. Chiar tropii cei mici încep să facă exerciții ca să învețe să le cioplească. La început sînt foarte stîngaci, își cam strivesc degetele, și cei mai în vîrstă fac haz.

Intr-o bună zi, lui Pop i-a venit în cap ideea să cioplească o piatră în fața lor, cu un ciocan adevărat și cu un clește mare. De clește n-au izbutit să învețe cum să se slujească; de ciocan însă da. Curînd au început să se ia la harță pentru a înșfăca ciocanul: putuseră să-și dea seama că pietrele pot fi cioplite mai repede cu ajutorul lui. Așadar, sînt în stare să-și îmbunătățească mijloacele iscusinței lor, dar nu sînt în stare să-și dea seama că truda lor a devenit fără rost. Ca și femelele de iepure, gata să fete, care, deși li s-a pregătit alături un culcuș cum trebuie, continuă totuși să-și smulgă perișorul blănii, nemaștiind ce să facă cu el.

Așa că, dragă Frances, precum vezi, nu prea izbutim să limpezim lucrurile. Mai bine spus, însă, nu izbutesc eu să mă limpezesc cum trebuie, eu singur — și cu Pop, e adevărat — deoarece numai noi doi sîntem neliniștiți de faptul că nu știm dacă tropii fac parte ori nu din specia umană.

Chiar zilele trecute am avut din nou cu Sybil o adevărată răfuială. Sybil spusese în fața mea:

— Nu numai că o asemenea problemă n-are nici un rost, dar mai mult chiar, așa ceva ar pune piedici cercetărilor noastre. Ceea ce trebuie să facem noi, facem; adică adunăm observații obiective. În schimb însă, dacă am vrea să *dovedim* ceva, orice ar fi, atunci, dragă prietene, s-a zis cu noi. Felul dumatăle de gîndire, scumpe Doug, este cel gazetăresc; ești deformat de obsesia titlurilor cu litere groase: *Sînt oare tropii oameni?* Știința însă n-are ce să facă cu așa ceva. Asemenea lucruri sînt jucării și încă grosolane. Prin urmare, fii bun, rogu-te, și dă-ne pace cu asemenea năzdrăvăanii, o dată pentru totdeauna.

I-am răspuns:

— Foarte bine. Să presupunem însă că mîine mi-ar veni poftă să vînez și că i-aș folosi drept vînat. M-ai lăsa să fac una ca asta?

— Ești un neghiob, dragul meu Doug. Nu mai ai dreptul să-i nimicești, ca pe cimpanzei ori pe ornitorinci. Legea apără toate speciile pe cale de dispariție.

— În locul dumitale, n-aș putea fi mîndru de un asemenea răspuns. Așa că o să-ți pun aceeași întrebare, dar altfel : Dacă noi, aici, am fi grozav de înformați, fără nici un fel de mîncare și fără vreun vînat de jur împrejur, ai mânca din carnea vreunui trop, fără remușcări ?

Atunci Sybil s-a sculat în semn de protest, strigînd : «Doug, ești dezgustător !» și a ieșit repede din cort. Dar răspuns la întrebarea mea n-am căpătat.“

CAPITOLUL VIII

Pot oare tropii să slujească drept friptură unor făpturi omenești, creștine? Papuașii din tabără dezleagă în felul lor această problemă. Mîhnirea părintelui Dillighan crește. Tabăra este consternată! Tropii sînt tot mai des mușafirii taberei. Tropii se împrietenesc cu Doug și cu tovarășii săi. O primă derută a obiectivității științifice. Intervenția societății fermierilor din Tacura. Lenajuri australiene și concurență engleză. Noi planuri în legătură cu industria pînzeturilor, avînd la îndemînă muncitori neplătiți. Vor putea fi oare tropii vînduți ca animale de povară? A doua încurcătură gravă a obiectivității științifice. Oul lui Columb. O propunere destul de gîngășă. Indignarea părintelui Dillighan.

Și, într-adevăr, problema s-a pus chiar așa, într-o bună zi. Sau, mai degrabă, într-o noapte. Văzură cum niște focuri ciudate fură aprinse în tabăra papuașilor, folosiți ca hamali. „Ce naiba învîrtesc ăștia acolo?” se întrebă Kreps foarte mirat. Doug văzu pe părintele Dillighan sculîndu-se și pierzîndu-se în întuneric, fără să rostească vreo vorbă. Se îndreptă către tabăra viu luminată, unde se părea că dansează sau gesticulează un număr destul de mare de siluete omenești.

— Părintele pare neliniștit, rosti Sybil, ironic. E vorba de oile lui. Credința lor, după cît se pare, nu-i prea traînică...

Intr-adevăr, conversiunile făcute de Pop printre papuași erau adesea zeflemisite. Pop nu izbutise, de pildă, să-și facă prozelitii să renunțe la tatuaj. În schimb însă, noii credincioși amestecau adesea printre semnele tatuajelor crucea ori coroana de spini. În asemenea cazuri, pe Pop îl cuprindea o mînie cum-

plită, tuna și fulgera, astfel încît proaspeții converțiți aplecau cît mai jos spinările lor, înspăimîntați.

Doug împreună cu prietenii lui ciuliră urechile în așteptarea exploziei de mînie a părintelui. Dar de data asta nu auziră nimic.

Și cînd, după cîtăva vreme, părintele benedictin se întoarse printre ei, văzură că avea fața palidă și privirea năucită. Părintele se așeză fără să rostească vreun cuvînt și fără să privească către cineva.

— Ei, spune-ne și nouă — exclamă Kreps — ce fac acolo ? Pe cine celebrează ?... Pe Vișnu, hai, ori luna, ori ce altceva ? Spune !

Pop ridică privirile spre dînsul. Priviri rătăcite. Apoi clătină șuvițele sale albe și, cu gesturi încete, imită mișcarea unei frigări. Apoi rosti :

— Fac fripturi, frig !...

— Frig ? Ce frig ? Pe Vișnu ? Frig luna ?

— Nu ; frig tropi !

Două luni mai înainte, o asemenea „tropofagie“ n-ar fi stîrnit o prea mare vîlvă printre oamenii taberei — cu excepția lui Douglas și a lui Pop. Papuașii ar fi fost muștrați cum se cuvine și amenințați că vor fi pedepsiți dacă mai fac o dată așa ceva. Poate că s-ar fi amuzat chiar, nițeluș, în taină, așa cum fac părinții în fața boroboatelor copiilor prea zglobii.

Între timp însă, simțămintele tuturor evoluaseră foarte mult, pînă și la Kreps și la Sybil. Incet-încet trecuseră de la nepăsarea experimentală la o bruscă afecțiune, tot mai sinceră.

Ba chiar, această afecțiune părea uneori amestecată cu un sentiment de respect real, de stimă chiar. Nu numai pentru tropii din „rezervă“, care erau blînzi și domesticiți. De aceștia se simțeau legați ca de niște animale credincioase, drăguțe, a căror drăgălășenie era uneori încîntătoare. Curînd, însă, își dădură seama că ceilalți dinafară, a căror atitudine părea atît de reținută, cei care păreau strașnic de hotărîți să rămîină acolo, pe faleze, departe de tabără, n-o făceau numai din pricina temerii ori neîncrederii, ci mai de-

grabă din pricina unei nevoi de independență, care-i făcea bănuitori.

Pe cînd cei prinși se apropiaseră de la început de tabără, în cete care cîrîiau — cete nestatornice de altfel, cu mișcări ușurate, gata să cerșească șuncă, șunca atît de rîvnită, din pricina căreia în cele din urmă renunțaseră chiar la libertate — ceilalți, dimpotrivă, se lăsară așteptați cîteva săptămîni pînă să facă taberei cinstea celei dintîi vizite.

Dar, după cîtăva vreme, într-o bună dimineață văzură că sosește un trop bătrîn, singur. Se apropie de tabără fără nici o grabă, dar și fără teamă; și, ca și cum ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume, începu să hoinărească agale printre corturi, cu mișcări de om care se plimbă, păstrînd însă un fel de aer distant, ca un vizitator al unei expoziții. La început fu lăsat în pace, ca și cum aproape nici n-ar fi fost băgat în seamă. Așa stînd lucrurile, tropul se opri pe ici, pe colo, ca un hoinar pe un bulevard parizian, privind din cînd în cînd cutare lucru sau cutare om. Albiturile care filfîiau în vînt pe o frînghie părură că-i stîrnesc interesul; se arătă surprins descoperind sub un adăpost helicopterul; motorul care mergea pentru producerea electricității taberei îl cuceri de-a binelea, iar mecanicul, care tocmai se rădea și avea fața plină de clăbuci de săpun, îl fascină și mai tare.

Atunci, părintele Dillighan se apropie încetișor de el și, cînd fu la vreo zece pași, Pop scoase un sunet scurt și moale. Bătrînul trop nici nu tresări măcar; privi către Pop, măsurîndu-l din cap pînă-n picioare, dar fără să rostească ceva. Pop zîmbea rămînînd nemîșcat; apoi scoase din nou același sunet, cu glasul moale, fără să izbutească să capete vreun răspuns. Totuși, văzu că tropul trece în mîna stîngă piatra cioplită, pe care pînă în clipa aceea o ținuse ascunsă, drept armă, în mîna dreaptă; iar pe aceasta o trecu pe pieptul său păros, făcînd un gest de mîngiere plin de blîndețe, vădînd cele mai pașnice intenții.

În ziua aceea nu se mai petrecu nimic altceva. În

clipa în care tropul pleca, Doug încercase să-l îmbie cu o jumătate de șuncă, dar tropul, în chip ostentativ și trufaș, nici nu-l băgă în seamă. Față de un asemenea refuz, nimeni nu mai stăruie și bătrînul trop putu să se întoarcă pe faleză netulburat în nobila sa demnitate.

A doua zi, văzură zece sau douăsprezece tropi apropiindu-se. Era oare printre aceștia și bătrînul trop din ajun? Prea semănau între ei, ori oamenii taberei erau prea puțin obișnuiți să poată prinde deosebiriile dintre ei — așa că lucrul rămase nelămurit. Însă era sigur că tropii erau în vîrstă cu toții.

Musafirii vizitară tabăra la rîndul lor, tot agale, hoinărind, interesați din cînd în cînd de cîte ceva, ca și cînd ar fi fost o mică ceată de pensionari provinciali care-și oferiseră o „evadare“. Cînd vreunul dintre ei rămînea în urmă, în clipa următoare alerga pentru a ajunge restul cetei și, grăbindu-se, folosea pentru fugă și brațele prea lungi, așa cum fac maimuțele. Era vădit că nu toți erau la fel de fascinați de aceleași lucruri. Clăbucii de săpun pe fețele oamenilor care se bărbiereau păru că nu-i interesează de data aceasta, în schimb, însă, nici unul nu rămase nesimțitor la ritmul motorului electric; arătau însă un interes variat, cu deosebiri individuale. Ba unul dintre ei vădea un fel de nepăsare de neclintit față de toate lucrurile care pe ceilalți tropi îi interesau. Și, întorcîndu-se alene către ei, îi privea cu o răbdare plictisită a unui tată care-și tîrăște copilul de-a lungul vitrinelor cu jucării.

Greame și Pop — decanii taberei — se așezaseră între două corturi și-i așteptau să treacă pe acolo. Așezaseră pe pămînt o duzină de jamboane conservate. Bătrînii tropi se opriră surprinși. Pop rosti acel sunet scurt și moale, folosit în ajun. Se păru că tropii murmură ceva, rămînînd la început nemișcați. Pop și Greame se sculară atunci în picioare; cel dintîi, adresîndu-se tropilor, scoase cîteva sunete, cu glasul cît mai moale; apoi, împreună cu Greame, intrară

în cort. Tropii începură să cîrîie, cu grabă parcă. Într-aga ceată părea intrigată de faptul că a fost lăsată singură. De data aceasta, bucățile de jambon fură acceptate. Tropii se reîntoarseră pe falezele lor, pășind însă mai puțin flegmatici decît predecesorul lor din ajun.

După această întîmplare, vizitele deveniră tot mai dese, însă noii musafiri nu mai aveau de loc apucături cerșetorești. Dimpotrivă, dacă ar fi fost nevoie să precizăm caracterul acestor vizite, fără îndoială că ar fi trebuit să-l numim „prietenesc“. Desigur, ceea ce îi îndemna pe toți acești tropi să devină musafirii din ce în ce mai numeroși ai taberei părea că este un elan de curiozitate și de prietenie. Tropii mai puțin vîrstnici vădiră chiar, în felul în care cercetau tabăra, o aviditate destul de asemănătoare cu o curiozitate de băieți tineri, care ar vizita o uzină de locomotive. Incet-încet, le făcea chiar plăcere să ia parte la muncile taberei, cel puțin la acele munci pe care le puteau imita, fără să le dăuneze în vreun chip. Trebuie subliniat însă că femelele nu fură aduse niciodată.

Totuși, nici unul dintre acești tropi nu rămase în tabără mai mult decît cîteva ore; nici unul dintre ei nu rămase noaptea acolo. Atunci fu încercată o experiență cam riscantă: „rezerva“ fu deschisă. Dar aproape nici unul dintre tropii cîpțivi nu păși dincolo de poartă. Cînd în cele din urmă cîteva ieșiră, se întoarseră numaidecît și readormiră. „Toate tertipurile noastre au dat greș“, rosti Kreps.

Intr-o dimineată, acesta, împreună cu Doug și cu doctorul Williams (prietenii lui îi spuneau Willy) se hotărîră să încerce să facă la rîndul lor o vizită pe faleze. Fură plătiți cu aceeași monedă: tropii, poliți-coși, îi lăsară să se plimbe în voie, fără ca cineva să-i bage în seamă, cel puțin în aparență. Cîteva săptămîni mai tîrziu, acest du-te-vino dintre tabără și faleze se înteeți fără încetare.

Kreps și tovarășii săi putură astfel constata cum crește în ei o prietenie și o stimă tot mai mare pentru

tropi. Viața tropilor de pe faleze vădea un fel de democrație mai mult decît desăvîrșită. Trăiau într-o comunitate pașnică, fără nici un fel de conducător; nici măcar vreun „consiliu al bătrînilor“ nu aveau. Se vedea însă că urmau mișcările celor mai bătrîni, mai iscușiți la vînătoare, și că țineau întotdeauna seama de prudența ori curajul bătrînilor cînd se ivea vreo amenințare colectivă. (Aci trebuie să amintim atacul taberei, cu pietre, cînd cei din tabără se iviseră în apropierea falezelor; dar ce urmă după aceea fu doar o stare de veghe, cu totul pașnică însă.)

Cu vremea, de altfel, se statorniciră adevărate prietenii individuale — dar, de data aceasta, nu mai era vorba de un sentiment de supunere afectuoasă, precum a cîinelui pentru stăpînul său, ci de relații demne, de la egal la egal. Prieteniiile acestea erau tăcute și nu arătau decît simpla plăcere de a se afla împreună. Astfel, Doug avea trei prieteni care nu-l mai părăseau; unul dintre ei urmărea cu adevărată pasiune deschiderea cutiilor de conserve (fără să-ncerce să guste vreo bucățică de carne, dacă nu era poftit); ceilalți doi se pasionau pentru spălatul sticlelor, pe care le curățau, făcîndu-le ca un cristal.

Doug încercase să le dea cîte un nume (ei între ei nu-și dăduseră) și să-i obișnuiască să răspundă la acest nume, dar încercarea nu izbuti. Mai încercă să-i învețe să-i spună lui pe nume, ceea ce rămase de asemenea fără rezultat. Îndeobște, păru tot mai vădit că ideea de diferențiere individuală era mult prea depărtată de mintea lor.

Tropii domestici, în schimb — lucru ce păru la început destul de ciudat — învățară după cîtăva vreme să răspundă la numele care li se dădea. Pop însă făcu o observație fără îndoială îndreptățită: pentru aceștia numele era asociat cu ideea hranei și deci nu era vorba, după cît se părea, de nimic altceva decît de un reflex condiționat, ca și la cîini.

Pop le mai comunică încă un lucru pe care el îl observase: cînd un trop voia să se desemneze pe el în-

suși, scotea un soi de murmur lăuntric, un „Mmm“ care părea că se-ngroapă în străfundul plămînilor lui. Cînd, dimpotrivă, voia să desemneze pe altcineva, dintre maxilarele lui țîșnea un sunet foarte aspru, un fel de „Ttt“, pe care parcă-l scuipa cu furie, afară. Și Pop își pusese întrebarea dacă în aceste două sonorități (unul dinafară înăuntru și altul dinăuntru în afară) nu s-ar fi putut descoperi obîrșia cuvintelor „mie“ și „ție“, care în aproape toate limbile pămîntului încep prin sunetul „m“ în primul caz și prin „t“ ori „d“, în al doilea.

Pop mai susținea că izbutea să aibă, cu un vechi tovarăș dintre tropi, adevărate convorbiri, în limba-jul trop — dacă putea numi astfel faptul că prin cite o silabă ei își dădeau de veste în chip reciproc cum e vremea: mai caldă, mai răcoroasă, ori rece, dacă este ziua în amiaza mare, ori se înserează... Partea cea mai subtilă a conversației lor era aceea legată de constatarea că focul poate face rău. Pop nu izbuti însă să meargă mai departe cu respectivul trop. Dar nici tropul, ca să fim drepți, cu prietenul său Pop: deoarece darurile lingvistice ale acestuia se vădeau cu totul insuficiente pentru anumite sonorități, mult prea greu de prins.

Singură Sybil nu avea nici un amic printre locui-torii falezii. Nu din dispreț sau că n-ar fi izbutit să lege prietenii. Însă anumite semne prea vădite ară-tară că era mai înțelept să nu frecventeze tropii mas-culi, decît cînd avea neapărată nevoie...

Tot atît de limpede putuse fi observată animozita-tea ivită, din prima clipă chiar, între tropi și papuași. Mai multe încăierări fură chiar gata să înceapă. Dis-poziția pașnică a tropilor se preschimba brusc în pre-zența papuașilor; ca atunci cînd un buldog întîlnește pe stradă vreun alt cîine din vreo rasă apropiată: mîrîituri, păr zbîrlit și colții gata de atac. Papuașii rămîneau tăcuți, însă în privirea lor se putea citi brusc cruzimea: o cruzime care parcă le izvora și din ochi și din toți porii trupului.

Dar nimeni nu putu prevedea că, într-o bună zi, vor îndrăzni să treacă la acte de tropofagie clandestină. În toată tabăra reacția fu ca o explozie: întâi o consternare fără de sfârșit, apoi o furie nemăsurată, amestecată însă cu o adevărată mîhnire.

Părintele Dillighan fu silit să folosească întreg prestigiul lui, ca să izbutască să-i convingă că represalii prea aspre n-aveau nici un rost. Și totuși, cel mai mîhnit din această nenorocită întîmplare era chiar el, deoarece cei mai mulți dintre papuași fuseseră convertiți la creștinism chiar de dînsul. „Dar, la urma urmelor, de ce-i muștrăm? se întreba el. Ce-au mîncat papuașii? Animale ori oameni? Nici noi habar n-avem încă! Atunci cum putem să le cerem lor să știe mai bine decît noi?”

Fiecare asculta (fără să rîdă, bineînțeles, căci cu toții se simțeau cu musca pe căciulă) glasul patetic al lui Pop, care se întreba dacă trebuie sau nu să le dezvăluie papuașilor că săvîrșiseră un păcat de moarte. Și Pop continua: „Prea ar fi de tot să facem pe mîrații”. El însuși avea vreun temei să nu le ierte un asemenea păcat? Cum ar fi putut îndrăzni să le ceară papuașilor să nu cadă în păcatul lăcomiei? N-ar fi fost oare gestul sinistru al unui Tartuffe?

În aceste împrejurări, Doug avu o tainică satisfacție în clipa în care observă că Sybil nu mai cuteza să-l privească în față. Și nu era vorba de ultima lor răfuială, repede uitată, ci de altceva. O nouă zarvă, nesfîrșit mai întemeiată și mai puternică decît cea stîrnită de papuașii tropofagi, avu loc. Părerile lui Doug și ale lui Pop apărură atunci îndreptățite într-un chip atît de evident, încît întreaga echipă — chiar și Sybil, chiar și Kreps — simți că era neapărată nevoie să se lămurească, definitiv, faimoasa întrebare: oare tropii sînt oameni?

Zi de zi, cu regularitate, cineăștii filmau pe tropi; cînd puteau, pe cei de pe faleze; în chip obișnuit, însă, pe cei captivi, mai cu seamă în vremea probelor, la

care erau supuși. Astfel, filmarea se făcea pe două planuri, la două niveluri: cel dintîi, strict spectacular — pentru marele public; cel de al doilea, științific — pentru documentație și adunare de date.

Helicopterele, care asigurau întreținerea cu hrană a taberei, luau cu ele și bobinele, pentru a le preda laboratorului firmei australiene, de care țineau și cineaștii respectivi. Clișeele erau dezvoltate acolo. Nu se știe bine ce s-a întîmplat într-o bună zi. Se pare însă că printre administratorii și musafirii acestora, care purtă vedea în ședință închisă aceste *rushes* proiectate, se afla și un anume Vancruysen, om de afaceri, făcînd parte dintre faimoșii „rechini” veșnic la pîndă și cu mult „spirit întreprinzător”... Fără îndoială însă că ultimele teste, la care fuseseră supuși tropii domestici, erau deosebit de sugestive. Nu mai era vorba de teste de inteligență, care să măsoare capacitatea lor de observație ori de reflecție (care în chip vădit, precum s-a spus mai sus, nu era decît cu foarte puțin mai dezvoltată decît cea a marilor maimuțe), ci era vorba de teste în legătură cu educația tropilor, sortite să arate capacitatea lor de a învăța și de a executa anumite gesturi, anumite acte, ori chiar anumite munci. Se știe foarte bine, de altfel, că oricare cimpanzeu e în stare să învețe foarte repede să se îmbrace, să-și înnoade șireturile, să mănînce, ori să slujească la masă; să fumeze o havană, să călărească sau să meargă pe bicicletă. În locuințele coloniale, pot fi adesea văzuți cimpanzei care se ocupă cu treburile casei, ca și ceilalți slujitori. Tropii depășiră curînd însă stadiul acestor acte destul de ușor de făcut. Cu ajutorul a doi mecanici montori, tropii învățară însă, cu o iuțeală surprinzătoare, să mînuiască plăci metalice, să le recunoască, să le aleagă și în curînd chiar să facă asamblajul acestora; nu fu cu puțință să fie învățați cum să se slujească de perforatoare, însă tropii arătară că le face mare plăcere să așeze și să înșurubeze respectivele șuruburi. În munca lor, tropii se dovedeau răbdători, oarecum în felul elefanților, adică din vreme în

vreme trebuiau încurajați, lăudați și mai ales răsplătiți cu cîte o bucată de șuncă. Dar mai ales vădîră o putere musculară aproape neistovită.

Așadar, nu mai era surprinzător că faimosul Vancruysen putuse surprinde în însușirile tropicilor mari foloase posibile: o mîină de lucru nemaipomenit de economică, în stare de o supunere minunată. De altfel, amănuntele interesau mai puțin. Ceea ce era sigur era faptul că Vancruysen își aminti dintr-o dată de existența unei vechi societăți, de mult uitată, Societatea fermierilor din Tacura, care fusese întemeiată cu vreo zece sau doisprezece ani mai în urmă, în vederea cercetărilor subsolului inexplorat. Într-adevăr, în acea epocă se crezuse că în nordul regiunii ar exista zăcăminte mari de naftă. Zăcămintele fură găsite, într-adevăr, dar epuizate în vreo doi ani. În schimb, se mai descoperiseră către vest cîteva sute de hectare de *manisobas* (arbori de cauciuc) și exploatarea acestora întreținea de azi pe mîine această întreprindere pe jumătate adormită. În vederea vînațorilor făcute de unele societăți private, întreprinderea își închiria, de asemeni, terenurile. Lucrurile acestea fură de ajuns pentru ca Vancruysen să se poată gîndi că acea concesiune de care se mai bucură încă societatea fermierilor putea să-i îngăduie să ceară recunoașterea în plus a exploatării exclusive în ceea ce privea fauna și flora Tacurei întregi. Lucrul putu fi verificat cu ușurință; într-adevăr, descoperiră că, prin urmare, societatea fermierilor era proprietara de drept a tuturor tropicilor de pe faleză, precum și a tuturor celorlalți care mai puteau fi descoperiți eventual în celelalte văi ale defileului.

Însuși Vancruysen avea la Sidney controlul unei mari întreprinderi de transformare a subproduselor lînii. Prin această întreprindere Vancruysen izbuti să cumpere la prețuri foarte scăzute cea mai mare parte din acțiunile societății fermierilor. Și în clipa în care aceste acțiuni fură în buzunarul său, se și duse că se

întâlnească cu un anume Grabett, care pe de o parte avea trecere mare în guvern, iar pe de alta era vîrît în producția lînii.

Este lucru știut că în Australia, emigrația este foarte restrînsă și foarte aspru controlată. De asemeni, se știe că standardul de viață este foarte ridicat. Din această pricină, mîna de lucru este rară și costisitoare. Tot din această pricină, nemăsurata cantitate de lînă, produsă în fiecare an de uriașele turme de oi de pe podișuri, nu poate fi lucrată pe loc ; astfel că stofele locale nu pot face concurență stofelor englezești. Lîna este deci trimisă ca materie brută în Anglia, pentru prelucrarea ei.

— Ai văzut cumva filmul cu tropii ? îl întrebă Vancruysen pe Granett.

— Nu, spuse acesta, despre ce este vorba ?

— Vino cu mine să-l vezi, spuse Vancruysen.

Și, după ce se termină filmul, îl întrebă :

— Ei, acum ce ai de spus ? întrebă Vancruysen.

— Pe legea mea, începu Granett...

— Încearcă să ți-i închipui — spuse Vancruysen — într-o fabrică de țesut... Trei tropi pentru un muncitor...

Granett îl privi, rămînînd apoi cu gura căscată.

— Eu mi-am și făcut socotelile, spuse Vancruysen. Treizeci pînă la patruzeci de mii de tropi, dresați cum trebuie, sub conducerea unor specialiști, ar putea prelucra două treimi din producția continentului nostru. Iar prețul : doar hrana și oarecare îngrijire ; i-am lăsa cu mult în urmă pe filatorii din Anglia.

— Drace, șopti Granett. Am putea să le ștempelim piața americană !

— *Without taking our coats off*¹, roști Vancruysen rîzînd. După evaluările actuale, socot că numărul tropilor care trăiesc în Tacura este de vreo trei mii. Animalul pare adult la vîrsta de zece ani. O mie de

¹ În traducere liberă din limba engleză : „În doi timpi și trei mișcări“.

femele ar putea, în patru-cinci ani, să producă cantitatea necesară pentru un șeptel. În doisprezece, cel mult cincisprezece ani, s-ar putea ajunge la un randament strașnic.

— Ce-ți trebuie? întrebă Granett.

— Capitaluri, firește — răspunse Vancruysen — și sprijinul guvernului.

— Capitaluri vei căpăta de la cultivatori.

— Nu-mi trebuie de la ei — răspunse Vancruysen — vreau de la bănci.

— Pentru ce?

Vancruysen rîse din nou și întrebă pe Granett:

— I-ai privit bine?

— Pe cine? Pe cultivatori?

— Nu, dragul meu. Pe tropi. Seamănă cam prea mult cu oamenii adevărați.

Granett ridică din umeri, surîzînd.

— Mda, mda, rosti Vancruysen. Socoți că englezii vor rămîne cu mîinile în sîn?...

— Îți închipui că...

— Fără îndoială. Ne vor pune bețe în roate. Vor susține sus și tare că exploatarea acestor animale ambigue nu-i îngăduită de drept; că nu e moral, și toate celelalte baliverne. Nu-i puțin lucru.

— Nu pricep totuși de ce băncile...

— Trebuie — răspunse Vancruysen — ca băncile să fie vîrîte pînă-n gît în afacerea asta. Dacă mai tîrziu, într-un proces, eventual, tribunalul va avea de ales între dreptul moral al tropilor și prăbușirea creditului băncilor australiene, nu-i prea greu de ales. Putem prevedea dinainte, nu-i așa?

— Desigur. Ce vrei să faci mai întîi? Și cum anume?

— Asta atîrnă de dumneata, în privința guvernului. Trebuie să obții subvenționarea filaturilor pentru construcții făcute de îndată și pentru utilizarea lor modernă. Suma subvenției n-are mare importanță; lucrul însă va îngădui băncilor să investească milioa-

nele de livre necesare. Izbutești să vezi cum va merge operația? Ar trebui să fie cineva nebun ca după aceste lucruri să mai cuteze să riște pierderea acestor bani. Tropii, o dată aduși aici, aici vor rămîne. De altfel, nu va fi nevoie să-i așteptăm, pentru a instala o tabără model, cu dormitoare, infirmerie, cabinete, medici, zoologi, mă rog, întreaga poveste... și, bineînțeles, o uriașă clinică experimentală. Deoarece va fi nevoie să dezvoltăm capacitatea de muncă a tropilor și mai cu seamă să grăbim ritmul nașterii la femele. Imi închipui că lucrul acesta se poate obține prin selecție. Ești cultivator, mai mult sau mai puțin, nu? La așa ceva te pricepi.

— Intr-adevăr — răspunse Granett — dar socot că primul lucru de făcut ar fi să ne gîndim la castrarea masculilor. Filmele arată limpede primul lor defect: instabilitatea dispoziției lor. Eu îmi închipui, așa-dar, că și cu ei se va petrece ceea ce se petrece cu toate animalele domestice: castrarea îi va face mai ușor de mînuit, fără să le micșoreze randamentul.

— Iată o idee genială! rosti Vancruysen.

Granett conduse lucrurile cu iscusință și cu discreție, dar cu toată puterea de care era în stare. În clipa în care expediția părăsi Tacura după cele opt luni de ședere și se reîntoarse la Sidney, totul era pus la punct, pe baze foarte trainice. Inceputul era făcut. Expediția aducea cu ea vreo treizeci de tropi, tropișoare și tropișori, care fură adăpostiți chiar în muzeu.

Cîtăva vreme după sosirea lui la Sidney, Doug primi la hotel un telefon, care i se păru fără importanță: *Sidney Herald* îi cerea o întrevvedere a doua zi dimineața. Plictisit, își spuse că probabil va trebui să refuze vreun confrate; într-adevăr, nu socotea că are dreptul să facă vreun fel de declarații și cu atât

mai puțin să accepte să scrie asupra tropilor o serie de articole, dacă asta cumva voiau de la dînsul.

Bărbatul pe care-l văzu întrînd a doua zi îl liniști de la început; prin înfățișarea lui nu era vorba de așa ceva. Nu avea decît legături de prietenie cu cei de la gazetă, spuse dînsul. Cîteva minute convorbirea păru mehotărită, șovăitoare. Bărbatul, îmbrăcat elegant, era sigur de el și păstra un surîs pe buze. Repeta fără încetare că venise să-l vadă pe Douglas și nu pe vreun alt membru al expediției, deoarece avea siguranța că avea în fața lui un băiat înțelegtor; lăsînd la o parte faptul că un asemenea spirit înțelegtor ar deschide pentru Douglas perspective cu totul neobișnuite. Într-adevăr, în cele din urmă Doug mirosi, vrînd-nevrînd, că sub frazele destul de voalate ale musafirului era vorba de lucruri cam echi-voce. Prinînd jocul, Doug se dovedi cît se poate de „înțelegtor“, ba chiar mai mult decît părea că cere celălalt. Așa că, în mai puțin de un ceas, aflase aproape tot asupra Societății fermierilor din Tacura, asupra mijloacelor și scopurilor ei și mai ales ceea ce aceasta aștepta de la dînsul: anume ca Doug să ușureze societății — deoarece cunoștea drumurile, locurile și pe tropi — capturarea celei dintîi mii de tropi.

Doug discută cu strășnicie condițiile în care el urma să le dea ajutor și în cele din urmă ceru timpul să reflecteze. Dar chiar în clipa în care celălalt plecase, Doug se repezi în camera celor doi Greame. Un ceas mai tîrziu, întreaga expediție asculta, înmărmurită, raportul lui Doug. Directorul muzeului fusese invitat să ia parte la această reuniune, întovărașit de *solicitorul* (juristul) său, și cînd Doug sfîrși de vorbit, cu toții își îndreptară privirile către omul legii.

Avocatul rămase cîtăva vreme tăcut. Strîmbă din nas, frecîndu-l cu arătătorul. În cele din urmă rosti:

— Dar la urma urmelor, tropii ăștia ce sînt, mai-muște ori oameni?

Pop sări de pe scaunul său, ridicînd mîinile către ceruri, se duse îmbufnat spre fereastră, ca un soț furios față de prostiile spuse de nevastă-sa.

Sybil privi către Doug. Figura ei părea descompusă. Dacă Doug s-ar fi putut bucura de izbînda lui, ar fi putut-o face din plin, cu ușurință ! Dar nu de așa ceva îi ardea lui Doug acum. Totuși, citind în frumoșii ochi ai lui Sybil, cu ape atît de adînci, un fel de chemare patetică, amorul lui propriu simți o mare satisfacție. Tînăra femeie își mușca buzele, prinsă de un fel de mînie amestecată cu tristețe, în care se mai puteau deosebi regrete, poate și remușcări, dar și o hotărîre plină de energie.

Greame păru că vrea să răspundă. Privea covorașul care se afla tocmai sub picioarele sale și lăsa să-i atîrne buza de jos, răsfrîntă tare, pe bărbia mică și roșcată, ținută în sus și plisată parcă. Fără voia lui — expresia era foarte comică... După ce plesni din limbă, spuse :

— Maimuțe ori oameni?... se bîlbîi dînsul roșind. Ar fi fost... desigur... vedeți că... o adevărată neglijență din partea noastră, ba chiar — recunosc dînsul — am fi fost foarte vinovați, dacă... dacă... la urma urmelor... dacă n-ar fi (asta e, după cît se pare!)... cu neputință de stabilit că... Și, rostind toate acestea, ridică spre avocat ochii lui foarte umezi și foarte neliniștiți.

— Cum asta, cu neputință ?!... strigă acesta holbînd ochii. Orice păstor, din cea mai îndepărtată savană, e în stare să recunoască un om din prima clipă. Chiar un idiot, chiar un gușat din Bullarook, e-n stare de așa ceva. Dacă tropul nu este în chip vădit om, înseamnă că e o maimuță !

Greame scoase un suspin adînc.

— Iată ce se întîmplă — rosti dînsul cu glasul mai hotărît decît acesta — pînă acum, așa părea că stau lucrurile. Într-adevăr, de altfel, între... între un celățean britanic și un.. asta... și un negru australian din-

trei cei mai sălbatici, distanța biologică este cu mult mai mică decît între respectivul negru și cimpanzeu. Din pricina aceasta, și păstorul gușat, de care vorbeați... poate să deosebească, *grosso modo*, o maimuță de o făptură umană, la fel ca și un antropolog. Dimpotrivă însă — urmă dînsul cu o voce devenită brusc foarte vie, ceea ce surprinse pe toată lumea — dimpotrivă, așa stînd lucrurile, un antropolog, la rîndul său, n-ar izbuti să deosebească un asemenea lucru cu o pătrundere mult mai mare. Dar din ce pricină trebuie acesta să se mulțumească cu o asemenea cunoaștere simplistă? În acest caz, norocul i-a surîs. Care noroc? Norocul că de vreo cinci sute de mii de ani, toate speciile intermediare s-au stins. Astfel spiritul nostru putea rămîne în această liniște înșelătoare. Din acest punct de vedere — spuse dînsul cu tonul ușor plîngăreț — supraviețuirea acestor tropi înseamnă un fel de catastrofă. Deoarece ne silește să punem neînțîrziat această problemă care altfel ar fi putut să fie înlăturată de spiritele noastre leneșe. Adică, ne silește să stabilim, într-un chip de netăgăduit și cît mai hotărît, caracterele specifice a ceea ce numim *Om*. Pînă acum, nu era nici o grabă! adăugă dînsul cu o voce sarcastică, pe care prietenii lui o auziră cu surprindere, deoarece nu i-o cunoșteau încă. Cine s-ar fi putut înșela? Mai mult chiar, eram mîndri că ne mișcăm între granițele stabilite rațional de știință. Și, mai cu seamă, se proclama sus și tare că nu putem depăși acest domeniu, domeniul nostru! Să ne ferim de sentimentalism, de capcanele psihologiei și de nehotărîrile problemelor etice! Și să nu amestecăm prosoapele curate cu cîrpele de vase!

Greame suspină :

— Am putut-o scălda pînă acum cu ignoranța noastră, deoarece specia umană era atît de hotărît deosebită de restul regnului animal, încît chiar un cioban gușat nu se putea înșela. Dacă trebuie să deosebiți între o apă „foarte caldă” și între o apă „foarte rece”,

nici o șovăială nu e cu putință. Dar cînd apa este caldută? Cum o veți numi? Ia spuneți! Bineînțeles, dacă nu cumva ați stabilit dinainte numărul exact de grade pe care trebuie să-l aibă apa, pentru a fi socotită „caldă“! Chiar un lucru de felul acesta ni se întîmplă și nouă, astăzi. Între om și cimpanzeu, nu poate fi vorba de șovăire. Dar între cimpanzeu și plesianthrop, între acesta și sinanthrop, între sinanthrop și trop, între trop și omul de la Neanderthal, între omul de la Neanderthal și negrul australian, între negrul australian și domnia voastră, scumpe maestre — ca să ne oprim aici! — distanțele, de fiecare dată, sînt cam aceleași, aproape aceleași. Așa stînd lucrurile, dacă domnia voastră ne puteți spune unde anume se sfîrșește cu maimuța și unde anume începe omul, ne-ați face un mare bine, ne-ați îndatora strașnic!

— Dar n-ați spus chiar dumneavoastră: dacă nu cumva a fost stabilit dinainte?

— Ba da...

— În cazul acesta, oare acest lucru nu poate fi îndeplinit? Oare nu se poate cere, chiar dacă este puțin cam tîrziu, o asemenea definiție unui congres de antropologi?

Kreps izbucni în rîs și-și lovi coapsa cu o palmă sonoră.

— Vă urez din inimă viață lungă și fericită! strigă el. Veți căpăta peri albi înainte ca domnii aceia să se fi putut înțelege între dîșii!

— Este oare, într-adevăr, atît de greu?

— Nu-i vorba că-i greu, iubite domn, ci că lucrul este foarte arbitrar. Ar fi mai înțelept să tragem la sorți, așa ar merge mai repede. Și să nu credeți că ar fi mai puțin exact. Au trecut trei sute de ani de cînd Locke și-a pus întrebarea, în legătură cu monștrii speciei omenești, care e hotarul între figura omenească și cea animală; care anume sînt punctul, gradul, treapta de monstruozitate la care ne putem opri pentru a nu boteza un copil, pentru a putea socoti că nu

are suflet. Deci, vedeți bine că nu-i vorba de o treabă nouă. Așadar, puteți pricepe că nici în trei zile, nici în trei luni, nu va putea fi dezlegată această întrebare pe care o țîrim cu noi de trei veacuri.

Avocatul avea ochii țintuiți asupra lui Kreps. Rămase așa cîtăva vreme, cu privirile cam absente. Apoi își scoase ochelarii, îi șterse și îi puse din nou.

— În cazul acesta — spuse el — dacă lucrurile stau chiar așa, mi-e tare teamă că societatea fermierilor va putea ajunge la ceea ce urmărește.

— Iertați-mă l... rosti brusc Sybil.

Avocatul îndreptă către ea privirile lui întrebătoare.

— Dar există — spuse ea — o lege care apără speciile zoologice pe cale de dispariție. Trebuie să fie cu puțință să obținem aplicarea legii !

— Ar fi cu puțință — spuse avocatul — dacă societatea fermierilor și-ar fi propus să vîndă tropii în chip de carne de măcelărie. Dar ea urmărește, dimpotrivă, să-i scoată din deșertul plin de fel de fel de nesigurante, să vegheze asupra existenței lor, asupra hranei și igienei lor și, mai cu seamă, asupra reproducerii lor. Nu-i va fi de loc greu să dovedească că legea nu i se aplică cîtuși de puțin. Fără îndoială, direcția muzeului ar putea să ceară o lege de protecție specială, privitoare la tropi... Însă trebuie să vă închipuiți dinainte de cîtă vreme va fi nevoie pentru a obține promulgarea ei. Și, pe deasupra, nimic nu e mai puțin sigur decît faptul că vom putea obține o asemenea lege. Societatea fermierilor s-a angajat în această afacere cît se poate de solid ; socot că știți lucrul acesta. Uriase interese sînt amestecate, de pe acum, în treaba asta. Așadar, trebuie să vă spun — continuă el — că dacă este cu neputință să dovedim că tropii nu sînt animale, actualul lor proprietar legitim nu poate fi împiedicat prin nici un mijloc să se poarte cu ei ca și cînd ar fi vorba de niște cai, ori elefanți. Deci, pe scurt, ori una, ori alta : tropii fac parte ori din fauna Tacurei, ori din populația acesteia. Ori așa, ori așa. Din asta nu putem ieși.

— Și vreo altă propunere... altceva nu vedeți ? în-
trebă Doug după o tăcere.

— Trebuie să chibzuim, spuse omul legii. În clipa
de față însă nu văd nimic altceva decît aceste două
căi. Cea dintîi ar fi să obținem o definiție științifică
avînd garanția de netăgăduit a vreunei instituții ofi-
ciale, cum ar fi de pildă, „*Royal Academy of Science*“.
Dar, după părerea lui mister Kreps, nu poate fi ob-
ținută. A doua cale ar fi să obținem o judecată, care
ar presupune, *ipso facto*, că tropii sînt oameni. În
acest caz, s-ar putea vorbi de un precedent. Poate că
lucrul acesta ar putea fi îndeplinit...

— De pildă, cum ?...

— De pildă, așa : să presupunem că mister Tem-
plemore ia un trop în casa lui, ca slujitor... și nu plă-
tește tropului nici un salariu... Atunci tropul îl dă în
judecată și pune să pledeze pentru dînsul un om al
barei. Să presupunem că a cîștigat, în instanță. Asta
înseamnă că i s-au recunoscut drepturi egale cu drep-
turile lui mister Templemore ; cu alte cuvinte, drep-
turile care se cuvin unui om.

— Este cu neputință, din nenorocire, spuse Pop,
fără să miște capul.

— Cum ?... De ce anume ?

— Un trop nu poate să presteze jurămint, decît
dacă este om. Ar fi un act nelegiuit, de altfel fără nici
un fel de valoare legală. Dar în afară de aceasta, în
ce chip oare va putea fi valorificată, în cadrele justi-
ției, depozitia unui individ fără stare civilă ? Este ace-
lași cerc vicios. Lăsînd la o parte faptul că, pe dea-
supra, societatea fermierilor stă cu grijă la pîndă.

— Mi se pare că pierdem din vedere adevărata pro-
blemă, spuse atunci cu o voce domoală chirurgul
Willy.

Toți se întoarseră către el, afară de părintele Dil-
lighan, care privea mai departe pe fereastră, cu aceeași
cătrănită neclintire.

— Doar nu sîntem societatea protectoare a animalelor, mai adăugă Willy.

— Ce vrei să spui ? rosti Douglas, neliniștit.

— Dacă s-ar putea dovedi că tropii sînt maimuțe, cu ce drept ne amestecăm noi ? Dacă nu cumva vrem să punem în discuție însuși dreptul pe care speța umană îl are de-a folosi pentru binele ei munca animalelor domestice ; altfel, pe care anume temeii moral ne putem împotrivi planurilor societății fermierilor ? Planurile acestea nu sînt oare raționale, nu sînt chiar cu desăvîrșire lăudabile, deoarece ele încearcă să ușureze speța umană, înlăturîndu-i o parte din oboseala muncilor ei ? Oare nu-i așa ? spuse el, întorcîndu-se către Douglas, înainte de a vorbi mai departe.

— Ba da, sigur că da... răspunse acesta cu oarecare rezervă în glas.

— Planurile societății fermierilor nu sînt planuri criminale, decît *dacă* tropii nu sînt maimuțe, adică dacă și aceștia fac parte din speța umană. De altfel, chiar din clipa în care acest lucru ar fi dovedit, aceste planuri cad în baltă, deoarece comerțul sclavilor este interzis, cel puțin în Commonwealth. Dacă însă, dimpotrivă, se dovedește că tropii sînt animale, în acest caz datoria noastră, scumpii mei prieteni, este tocmai pe dos, adică, departe de a trebui să dejucăm planurile societății fermierilor, trebuie și noi să facem tot ce ne stă în putință să micșorăm, cu ajutorul tropilor domesticiți, excesul de muncă omenească. Mi se pare dar că sîntem oarecum înrîuriți de puncte de vedere sentimentale. Vreme de șase luni ne-am legat prea mult de tropii aceștia. Acum trebuie să luăm măsuri împotriva acestui lucru. Ceea ce trebuie să ne preocupe cu adevărat, după părerea mea, este nu soarta tropilor, ci teama de a nu ne trezi într-o bună zi complicități unei crime, dacă vreodată s-ar recunoaște că tropii sînt totuși oameni. Problema aceasta nu-i chiar atît de nouă. O dată cu descoperirea Americii,

aceeași întrebare a fost pusă în privința indienilor : acești bipezi, găsiți de cealaltă parte a oceanului, puteau oare susține că sînt fiii lui Adam și Eva ? Așadar, au fost numiți „cimpanzeii fără coadă” și astfel s-a făcut cu ei negustorie strașnică. De data aceasta, singura noastră ambiție ar trebui să fie să nu cădem în aceeași greșeală. Datoria noastră nu depășește cu nimic acest lucru, nu sînteți de părerea mea ? mai rosti Willy, adresîndu-se de data aceasta tuturor ascultătorilor.

În prima clipă nu răspunse nimeni, apoi, cu o voce hotărîită, Sybil exclamă :

— Ba da.

— Așadar, scumpii mei prieteni — reîncepu Willy rîzînd — nu prea avem de ce să fim mîndri de noi. La urma urmelor, nu-i nimic mai ușor... pentru a afla despre ce este vorba. Iartă-mă, Cuthbert, spuse el cu glasul amabil, către bătrînul Greame. De șase luni felul nostru de gîndire este al unor antropologi, dacă nu cumva al unor paleontologi. Ca și cînd acești tropi ar fi cu toții niște schelete fosile. Și, cînd colo, pe bunul Dumnezeu, tropii aceștia trăiesc, ca și rățuștele ori crocodilii. Trăiesc și se reproduc chiar ! Așadar, ar fi vremea să-i privim ca niște zoologi ; oare nu sînteți de aceeași părere ?

La aceste cuvinte, trupul uriaș al lui Kreps se mișcă și rîsul său răsună ca o goarnă.

— Ei, drăcia dracului ! exclamă el. Oul lui Columb !

— Poate că da, răspunse Willy. Oare ce anume se numește o „speță” ? Un grup de animale care sînt în stare să se reproducă între ele — chiar dacă exteriorul lor totuși nu seamănă. De pildă, bulldogul danez și lulu-ul pomeranian : deosebirea dintre ei este ca de la o pisică la o girafă — și, totuși, împerecherea lor este rodnică. Așadar, sînt clasificați în aceeași specie : în specia cîinilor. Dimpotrivă, leul seamănă cu pantera, dar împerecherea dintre ei este stearpă. Așadar, fac parte din specii deosebite. Cred că ați

ghicit unde vreau să ajung: să încercăm să facem fecundația unei femele trop, cu ajutorul unui mascul om. Dacă lucrul izbutește, în acest caz totul devine limpede. Dacă nu izbutește, nu.

Pop se întorsese către grup. Figura lui era neînchisă de palidă și în clipa în care voi să vorbească își dădura seama cu câtă greutate putea rămâne stăpîn pe glasul său. Și spuse că dacă un asemenea lucru va fi vreodată înfăptuit, va intra să-și sfîrșească zilele într-o mînăstire de benedictini, pentru a-și putea ascunde rușinea.

— Cum asta, Pop? De ce oare? exclamă Willy. Toate felurile de încrucișări sînt firești! În fiecare zi, cultivatorii și instituțiile zoologice încearcă altele! Un asemenea lucru n-are de ce să... Afară de asta, poți să fii liniștit, adăugă Willy, cînd i se păru că a priceput din ce pricină omul bisericii era atît de indignat. Nu care cumva crezi că mi-a trecut prin cap să propun o adevărată împerechere trupească, o încrucișare propriu-zisă, în toată regula!... Și medicii și biologii au astăzi la îndemînă destule mijloace tehnice, așa încît asemenea soiuri de experiențe sînt lipsite cu totul de ceea ce ar fi echivoc, ori penibil. De altfel...

— Sodomie! Sodomie! strigă Pop. Animalele nu pot să păcătuiască! Nu-i un păcat dacă imităm pentru nevoile cultivatorilor, ori pentru cele ale științei, rătăcirile instinctelor animalice. Crearea unui câțir e un lucru licit, ca și încercarea de a crea noi specii prin diferite încrucișări. Omul însă este o făptură dumnezeiască, și acele mijloace tehnice, camuflate, de care vorbeai adineauri, ascund totuși o cumplită nelegiuire, peste care nu se poate trece!

— Stai o clipă, părinte — spuse Willy — dacă tropii sînt oameni, atunci femelele lor sînt femei; iar în acest caz, păcatul, dacă poate fi vorba de păcat, n-ar fi prea mare, avînd în vedere scopul urmărit. Fără îndoială, biserica osîndește, o știu prea bine, felul ace-

sta de însămintări, chiar între soți. Dar osîndirea aceasta e-ntemeiată de motive familiale și morale, iar eu știu foarte bine, deoarece am fost amestecat în diferite rînduri în asemenea lucruri, că biserica nu este necruțătoare și că închide adesea ochii. Așadar, dacă printr-o asemenea încercare am putea mîntui de robie...

— Și totuși, dacă tropii sînt maimuțe ? rosti părintele Dillighan cu glasul tăios.

— În cazul acesta, nu văd care ar fi răul ? N-o să se petreacă nimic, iar noi, cel puțin, vom putea afla că...

— Nu știi ce vorbești, răspunse Pop. N-ai aflat că există cazuri de hibridizare ? O cățea poate fi fecundată de un lup și din împerecherea lor pot ieși pui de cîine-lup ; o măgăriță poate fi fecundată de un armăsar, ba chiar uneori și o vacă de către un măgar și urmașii lor trăiesc. Așadar, din asemenea lucruri nici o siguranță nu se poate ivi. Iar în ceea ce mă privește pe mine, mă împotrivesc de-a fi părtașul unei asemenea nelegiuiiri. Dacă, totuși, alții se vor hotărî pentru un asemenea lucru, ei singuri vor fi răspunzători de o asemenea fărădelege neînchipuită.

Și, după ce rosti aceste cuvinte, părintele Dillighan părăsi mut adunarea, care-l lăsă să iasă din sală, într-o tăcere încremenită.

CAPITOLUL IX

O telegramă laconică. Un răspuns scurt. Deșertul cuprinde lucruri neașteptate. Mărturisirea este curajul slăbiciunii. O încercare plină de tot felul de urmări. Rasismul își face intrarea în scenă. Julius Drexler pune în discuție „Unicitatea speciei umane”. Entuziasm la Durban. Sînt oare și negrii oameni?

Trecuseră cîteva săptămîni. Frances lucra la o năvelă lungă, începută de cîtăva vreme. Douglas îi scria în fiecare zi, de cînd se întorsese de la Sidney. Acum însă era vorba de o telegramă, trimisă din Australia, care nu cuprindea decît aceste cîteva cuvinte:

*„Vrei să te căsătorești cu mine?
Douglas“.*

Doar atît. Mai laconic nici nu se putea. Lucrul nu era cu totul neprevăzut, dar era în așa măsură de neașteptat, încît bucuria simțită de Frances se stinse. Se iviră tot felul de întrebări, neliniștitoare, alarmante. Și chiar dacă în cugetul ei vorbele: „E în primejdie” nu fură rostite limpede, Frances fu pătrunsă de teamă. Așa că pricepu că trebuia să-i răspundă fără întârziere, fără să mai cumpănească. Ridică receptorul și dictă telegrafic un răspuns și mai laconic:

*„Of course¹
Frances“.*

¹ Desigur (în limba engleză în original).

Și deoarece își simțea acum inima mai liniștită, Frances începu să sucească și să răsucească în mintea ei nenumărate ipoteze, întorcându-le apoi și pe față și pe dos, la nesfârșit.

Ii scăpase însă, cum era și firesc, o ipoteză: tocmai aceea care, peste șase zile, îi fu adusă la cunoștință și care o surprinse, ba chiar o neliniști, mult mai mult decât ar fi putut bănuî. Vreme de șase zile nu primise nimic — nici scrisoare, nici telegramă. Și dintr-o dată (era tocmai luni, zi pe care Frances n-o putea suferi) iată că scrisoarea lămuritoare în sfârșit sosi. Scrisoarea suna astfel:

„Dragă Frances, ai primit telegrama mea iar eu am primit azi-dimineață răspunsul. Parcă-mi simt inima scăldată de atîta bucurie.

Sînt sigur că ai ghicit că nu sînt în stare să-ți dăruiesc fericirea. E vorba de o grea încercare. Mă întreb însă dacă bănuiești cît de grea poate fi această încercare pentru mine.

Cum să-ncep, Frances? Nu-i adevărat — nu e anevoios: șovăiala mea e prefăcută; trebuie să încep printr-o mărturisire grea și umilitoare.

Frances, am petrecut atîta vreme, atîtea luni în deșert... Și iată că ți-am fost necredincios. Da... Sybil... Ai ghicit! Este adevărat, ți-o jur, că sufletul meu n-a fost de loc amestecat... Este oare acest lucru o circumstanță atenuantă? N-o cunoști pe Sybil de loc sau aproape de loc. Eu o cunosc din copilărie. Ce fetiță stranie, ce femeie stranie. Imorală? Amorală? Cum să-ți spun ca să pricepi: nu e vorba de asta. Cugetul ei este singurul judecător în orice împrejurare, despre orice ar fi vorba. Numai el însuși. Numai el singur poate judeca. Dacă ți-aș spune că a dat la o parte toate conveniențele, nici măcar lucrul acesta n-ar fi adevărat: pentru Sybil n-a existat nici odată asemenea lucruri. La vîrsta de șaisprezece ani s-a culcat cu un om de treizeci. Pe omul acesta, amantul ei, ea l-a dominat, preschimbîndu-l așa cum a

voit, apoi, dîndu-și seama că e un om limitat, l-a părăsit. Căsătoria ei cu bătrînul Cuthbert a făcut des-
tul scandal, dar scandalul acesta n-a atins-o cîtuși
de puțin și s-a stins de la sine. Poate că Sybil nici nu
bănuia toate astea; oricum ar fi fost, însă, așa pă-
reau lucrurile.

Intr-o noapte, o noapte ca toate celelalte, mai mult
răcoroasă decît caldă, dar frumoasă, înstelată, femeia
asta, dragă Frances, a intrat liniștită în cortul meu
și mi-a spus, poate cu o umbră de ironie: «Micuțul
meu Doug, să nu te gîndești la nimic...» Apoi, a lăsat
să-i cadă halatul de baie cu care era învăluită și, cu
un gest firesc, de scoică ce se închide, m-a cuprins
cu trupul ei liniștit și nespus de frumos... Apoi pecet-
luindu-mi buzele cu un deget, mi-a șoptit: «Doug,
cînd ți-e sete, golești paharul dintr-o dată»... și a alu-
necat lîngă mine surîzînd. Ce puteam face, Frances?
Mărturisesc de altfel... este adevărat că simțurile au
fost mai puternice decît mine. Mi-era și mie sete nițel,
fără îndoială. Vei fi oare mai puțin îndurerată, ori
mai puțin indignată, dacă ți-oi mai spune ceva? Am
rostit atunci un fel de rugă tăcută către tine, cerîn-
du-ți în taină iertarea păcatelor. În orice caz, și lu-
crul acesta este adevărat.

Este tot atît de adevărat că n-a fost singura mea
cădere. În asemenea jocuri păgînești ale dragostei,
însă, nu eu am făcut vreodată primii pași. Niciodată
lucrurile n-au pornit de la mine, dar nici n-am dat
îndărăt, trebuie s-o mărturisesc; cînd prilejul s-a ivit,
mai ales cînd a fost vorba de atîta grație firească,
de atîta simplitate... Cel puțin, așa a fost pînă cînd
am sosit aici.

N-am de gînd să fac literatură, cu atît mai puțin
acum. Aș fi scîrbit de mine însumi dacă aș încerca
să mă justific, sau dacă aș implora iertarea ta. Ar
fi un lucru nesăbuit, fără nici o urmă de îndoială!
Și iată de ce: dacă lucrul acesta era foarte greu de
mărturisit, un alt lucru, cu mult mai grav încă, tre-
buie să-l afli.

Dragă Frances, am luat o hotărîre teribilă. Nu știu unde mă va duce. La drept vorbind, nimic, absolut nimic nu mă silește s-o iau... Dar este sigur că ceea ce vreau să fac eu cineva trebuia s-o facă. Știi bine că nu sînt în stare să mă jertfesc. Spiritul de sacrificiu îmi lipsește. Mai mult chiar, mi-e groază de așa ceva. Totuși, dacă tu ești singurul om care poate înfăptui acest lucru, care trebuie neapărat făcut, este oare cu putință să te dai la o parte? Nu e cu putință.

Vreau însă, dragă Frances, să te simt, să te am alături de mine. În această hotărîre vreau să-mi fii părtașă. Să-mi dai încuviințarea ta. S-o luăm împreună, socotind-o de neînlăturat și singura dezlegare, cumpănită cu întreaga liniște. Dacă ceea ce am de gînd să fac ar putea să ți se pară mai tîrziu un gest teatral, pueril sau romantic, m-aș simți tare nenorocit.

Aș dori din tot sufletul, Frances, ca, după mărturisirile pe care ți le voi mai face, să mai păstrezi pentru mine destulă stimă și destulă dragoste. Tocmai pentru asta ți-am făcut mărturisirile. Nu eram silit: nicidecum, nu-i așa? Nu m-am arătat nici drept, nici eroic, dar cîți oameni ar putea să arunce piatra? Nici tu n-ai fi știut nimic și, cum spunea tatăl meu, «ceea ce nu se știe, nu există». Nu vreau să mă apăr, Frances, dimpotrivă. Ba îți mai mărturisesc ceva: tăcerea asta prudentă sînt gata s-o păstrez fără rușine cu fiecare prilej. Poate că nu e un lucru grozav, strălucitor, eu însă am fost totdeauna de părere că unele sincerități sînt dezgustătoare și nu fac decît rău. Da, n-aș fi suflat o vorbă. Aș fi tăcut. La urmă urmelor, în privința vieții mele private tu nu mi-ai pus niciodată întrebări, nici eu ție.

Se cuvenea însă să-mi cunoști bine slăbiciunile, înainte de a-ți întinde pe tavă virtuțile mele. Te rugasem să te căsătorești cu mine și ai primit; află însă că nu ești cu nimic legată, cîtuși de puțin, Frances. În curînd, foarte curînd chiar, va izbucni un scandal îngrozitor, din pricina mea. Mai mult chiar,

În loc să încercăm să-l înăbușim, căci e vorba de mai mulți, și de mine în primul rînd, cu toții vom face ce ne stă în putință pentru ca scandalul să crească. Vom face vîlvă în jurul lui. Fără îndoială, voi fi dat în judecată. Poate că voi fi chiar spînzurat. Iată soarta care-l așteaptă pe omul care te cere în căsătorie, cîtă vreme mai e încă în libertate.

Frances, dragă, iată cum s-au întîmplat lucrurile: ...“

Dar iată că Frances își dădu seama că nu mai pricepea ceea ce citea. Simțea cum îi clocotește sufletul și cum parcă pe deasupra cuvintelor flutura o nălucire scîrnavă: trupul lui Sybil care se închidea ca o scoică cuprinzîndu-l pe Doug. Mai reciti o dată, cu fruntea încrețită, silindu-se să stoarcă din cuvinte substanța lor, care parcă îi scăpa printre degete. În cele din urmă, i se păru că a izbutit. Izbuti să-și spună ea însăși: „Sybil!... cu ea, așadar...“ Citi mai departe: „De sîmbătă știu, este sigur cu desăvîrșire că...“ Frances întoarse pagina și citi mai departe: „Dacă cel puțin l-am fi ascultat pe părintele Dillinghan...“

„...cine însă ar fi fost în stare să-și închipuie că toate, toate înșămîntările făcute vor izbuti? Da, Frances, ai citit bine, toate. Deoarece eram aproape sigur că o încrucișare făcută cu un om n-ar fi dat nici un rezultat, ca niște zoologi conștiincioși ce eram am încercat încrucișări paralele cu speciile maimuțelor cele mai înrudite: cimpanzeu, gorilă, urangutan. Toate încrucișările acestea au izbutit.

Din punctul de vedere însă urmărit de noi, încercările făcute înseamnă doar un fiasco: n-au limpezit nimic, n-au dovedit nimic. Adevărata problemă rămîne în picioare; pe deasupra însă, lucrurile se încurcă, se complică din pricina altei probleme mult mai dureroase, pe care părintele Dillinghan o întrezărise și de care chiar se temea: care va fi soarta bieților troișori produși prin încrucișarea cu omul?

Niște biete fapte intermediare de o ambiguitate și mai mare!... Niște sărmani oameni-maimuță, firavi, care vor isca aceleași certuri, fără sfârșit...

Mă vei întreba, însă, ce amestec am eu în toate lucrurile astea?

Mai mult decât crezi, Frances: eu sînt tatăl acestor sărmani troișori.

Ghicesc ce vrei să spui: «Nici de lucrul acesta nu mi-ai suflat o vorbă!» Da. Ți l-am ascuns. De ce însă am fost în stare să fac prostia să primesc, de bunăvoie chiar, să fac această experiență, n-o știu nici eu! Nu știu nici măcar de ce ți-am ascuns pînă acum lucrul acesta! Pentru că simțeam în chip nelămurit că era o neghiobie. Și că n-ar fi fost cu putință să scap de muștrările tale. Atunci de ce oare am făcut o asemenea nerozie? Am să încerc să te lămuresc.

Aș vrea însă să n-o urăști pe Sybil, scumpa mea Frances; nu, să n-o urăști; nici măcar în măsura în care te fac eu să suferi din pricina ei. Sybil nu știe ce înseamnă răul, habar n-are; așa mi se pare; și poate că tocmai din pricina asta îl făptuiește. Dar îl făptuiește oare chiar ea? Ea acționează doar; ceilalți suferă: cînd înghețăm din cauza frigului, frigul făptuiește el răul? Văpaia care ne arde făptuiește răul? La fel acționează Sybil, nici ea nu este mai conștientă de răul pe care-l poate face și fără de această conștiință nu mai putem vorbi de ideea răului. (Și ideea răului presupune conștiința că-l făptuiești.)

Sybil este o femeie de știință într-o măsură aproape monstruoasă. În afară de cercetare și de metodă, nimic, nici în cugetul ei, nici în viața ei, nu e lucru de seamă. Cînd s-a pus problema să purcedem la încercarea asta, la încrucișarea cu omul, exista o greutate de ordin practic, un lucru destul de grav;

trebuia să fim siguri că omul care trebuie să devină donatorul putea să fie discret. Așa că Sybil a găsit că metoda cea mai simplă și de asemeni cea mai sigură... Ca să spun adevărul, însă, nici ea n-a avut nevoie s-o spună deschis, așa că la ziua convenită, în chipul cel mai firesc, am fost gata să mă supun la ceea ce trebuia făcut, asigurându-se garanțiile biologice și juridice necesare, în chipul cel mai firesc... Sub îngrijirile doctorului Williams, șase femele izolate și controlate vreme de cinci săptămâni fură fără nici o greutate însămânțate după ultimele procedee ale ginecologiei moderne. Cu mult mai târziu mi-am dat seama și m-am simțit destul de prost atunci, deoarece ar fi fost cu mult mai bine să nu fi fost tocmai eu în joc. Ar fi trebuit să nu ne mulțumim cu asta. Și identitatea tatălui ar fi fost atunci mult mai nehotărâtă; dar adevărul, Frances, este altul: în realitate nu eram siguri că vom izbuti. Ba chiar socoteam că n-o să se întâmple nimic — și că femelele vor rămâne sterpe.

În alte împrejurări... Dar ceea ce s-a petrecut după aceea nu-mi mai îngăduie nici un fel de nepăsare și cu atât mai puțin nu-mi mai îngăduie să mă dau la o parte.

Nu este niciodată ușor să afli de unde s-a ivit o indiscreție oarecare. Oricum ar fi fost, într-un chip sau altul, societatea fermierilor a fost încunoștințată de experiența începută. Apoi a izbutit să afle rezultatele noastre în întregime. Cîtăva vreme n-a suflat o vorbă. Dar iată că acum și-a dat drumul, de-a binelea.

Muzeul a primit o somație făcută după toate formele legale să dea îndărăt societății treizeci de tropi cuprinzînd de asemeni progenitura lor actuală sau care urmează să se nască. Mai mult chiar, actul de somație adaugă amănuntul că acești tropi au fost în chip neîngăduit prinși din fauna unei regiuni cedate societății fermierilor în întregime și fără vreun

fel de abatere. Așadar, se vede cît de colo că vîr să ne facă un proces; nu era tocmai ceea ce voiam noi? Pînă la urmă însă lucrul acesta n-a prea fost bun pentru noi — și mai ales pentru tropi. Din punctul de vedere al legilor actuale, o asemenea afacere ține de dreptul civil și va fi pledată pe linie comercială; și în mod fatal societatea fermierilor ar cîștiga pe această cale. Noi n-aveam nici un fel de drept să luăm animalele din Tacura și cu atît mai puțin să le dăruim muzeului. Ar trebui așadar să putem aduce întreaga poveste pe terenul nostru și să putem susține morțiș că tropii scapă pretențiilor societății, deoarece nu mai este vorba de vreo faună oarecare ci de o populație. Dar în acest caz muzeul ar putea fi acuzat fără întîrziere de rapt și de sechestrație, adevărate crime — și-ți închipui că le-ar fi destul de ușor să întoarcă astfel lucrurile, încît să ne arunce în spate tuturor această acuzație, așa că n-ar mai fi de loc cu putință, într-o asemenea atmosferă de zarvă, de scandal și de farsă, să putem scoate la lumină adevărul obiectiv. Căci ei vor putea răspunde fără nici un fel de greutate muzeului — că acesta nu poate susține cu seriozitate că tropii sînt oameni, locul oamenilor fiind, desigur, mai degrabă lîngă războaiele de țesut decît în niște cuști de fier... Da, Frances, întreaga poveste ar fi preschimbată într-o glumă neroadă care pe deasupra ar hotărî — poate pentru totdeauna — soarta tuturor tropilor.

Consiliul juridic al muzeului a propus așadar direcției să fugă cu orice preț de proces și să recunoască fără nici o greutate că tropii aparțin societății fermierilor, dar să-i ceară totuși ca, în interesul științei, acești tropi să fie împrumutați pentru cîtăva vreme muzeului, ori să-i fie vînduți. Acest lucru, însă, ar subînțelege *ipso facto* că tropii sînt de natură animalică; un asemenea punct de vedere ar conveni grozav societății și, dacă noi nu ne-am împotrivii, un asemenea compromis i-ar putea surîde,

fără îndoială. În clipa de față, din nenorocire, se pare că nu avem alt mijloc pentru a câștiga vremea.

Nu-i ăsta însă cel mai rău lucru, Frances. Vei mai găsi în scrisoare un articol apărut la Melbourne, într-una din cele mai mari reviste australiene. Cred că-l vei citi chiar acum. Vei vedea că e semnat de un anume Julius Drexler, antropolog destul de faimos, dar venal — asta este reputația lui — despre care se știe chiar foarte bine că e unealta unui mare coțcar din Melbourne, J. K. Pendleton. Cel mai puternic rival al acestuia însă este un oarecare Vancruysen, și acest Vancruysen este tocmai omul care trage sforile la societatea fermierilor...

Nu se poate ști dacă Pendleton vrea să încurce ițele și să dea la cap rivalului său publicând un articol fulminant și scris cu mare iscusință, în care, făcând pe șiretul, să se îndolască de natura animală a tropilor... La prima vedere, o asemenea subtilitate n-ar putea fi de folos. Dar îți vei putea da seama, citind mai departe, că dimpotrivă, o asemenea sfârșire ar putea să saboteze în chip drăcesc toate sfârșirile noastre. Căci se pare — și tot ce știm pînă acum ne îndreptățește să credem aceasta — că altele sînt adevăratele intenții ale lui Pendleton, căci acesta urmărește în realitate să pună pe roate o altă învîrteală și mai de necrezut, și mai îngrozitoare. În orice caz, este sigur că articolul lui Drexler vădește urzeli care pot duce la un nesfîrșit șir de ticăloșii.

Articolul este machiavelic. Sărmanul Greame nu-și mai poate veni în fire: «Ce naiba să-i răspunzi? spune dînsul. Pe plan paleontologic, nemernicul ăsta are dreptate! O știe și el foarte bine!» Ce spune Drexler în substanță? Spune că descoperirea acestui *paranthropus greadmiensis* (e vorba de tropi, dragă Frances...) nu numai că întărește cunoștințele noastre asupra obîrșiei omului, dar mai mult chiar — și asta este esențial — înlătură fără urmă anumite noțiuni pe care noi le aveam asupra omului însuși. Și

plus de asta, spune dînsul (ascultă bine), asupra diferitelor specii pe care noi le înglobam în mod greșit în acest singur cuvînt. Deoarece, după cum argumentează el, dacă avem de gînd să clasăm *paranthropus* în specie *homo*, înseamnă că sîntem de acord că această specie poate cuprinde și fapte cîvdrumane (lăsînd la o parte nenumărate alte atribute de ale maimuțelor) ; dacă în schimb, însă, sîntem împotriva apartenenței tropilor la specia *homo* (cum se pare că unii au de gînd s-o facă), atunci cu ce drept mai putem numi *homo*, om propriu-zis, fosila de la Heidelberg cu mandibulă de cimpanzeu și omul de la Neanderthal, care nu se deosebesc de tropi decît prin cîteva amănunte; de structură, de constituție a scheletului ? Și, mergînd mai departe în același fel, de ce să mai numim om fosila de la Grimaldi, care nu se deosebește de cea de mai sus decît prin cîteva amănunte și chiar cea de la Cro-Magnon — și la urma urmelor chiar pigmeii din Africa, veddașii din Ceylon ori chiar tasmanienii, a căror cutie craniană este mai puțin dezvoltată decît cea din Cro-Magnon, și la care mai găsim la ultimele măsele un al cincilea denticul ca și la marile maimuțe ? În concluzie — spune el — ivirea acestor tropi vădește deșertăciunea unui concept simplist despre unicitatea speciei omenești. Nu există specie omenească ; nu există decît o largă familie de *hominizi*, treaptă cu treaptă scara culorilor în vîrfu! căreia stă Albul — om cu adevărat — în vreme ce jos de tot găsim pe tropi și pe cimpanzei. Se cuvine așadar să dăm la o parte vechile noastre noțiuni de ordin sentimental și să stabilim în chip științific, în sfîrșit, ierarhia varietăților intermediare purtînd denumirea de oameni, în chip abuziv.

Denumirea de oameni, în chip abuziv ! Vezi, dar, dragă Frances, cum se pregătesc să reînvie stafiile rasismului gata din nou să rînjească și drăceștile urmări ale unui asemenea lucru ; și, pe deasupra, ce rasism ! În numele acestui nou rasism, dragă Frances, populații întregi vor putea fi mîine-poimîine lip-

site de dreptul de a face parte din umanitate și vor putea fi vândute, la rîndul lor, ca niște uriașe cirezi de vite, de către un Pendleton oarecare! Pînă unde vor putea merge, unde vor hotărî că este granița, Frances? *Acolo unde vor voi cei puternici.* Inchipuiește-ți, așadar, ce se va întîmpla cu băștinașii din colonii și cu negrii în statele unde segregatia este în vigoare și, de altfel, chiar cu oricare minoritate etnică!

Nu-ți mai spun că lucrurile au și început. Toate gazetele Uniunii Sud-Africane au reprodus articolul lui Drexler, cu titluri de o palmă. În *Durban Express* se poate chiar citi întrebarea: «Sînt oare negrii oameni?»

Așadar, scumpa mea Frances, nu mai e greu să pricepi că acum nu mai este vorba doar de soarta sărmanilor tropi și nici măcar de cea a micilor mei tropișori. Acum primejdia se poate întinde, ajungînd nesfîrșit mai mare. Nu mai este vorba să aflăm dacă tropii sînt sau nu oameni — asta ar fi un simplu episod. E vorba acum să acționăm astfel încît să putem sili întreaga umanitate să se definească pe ea însăși așa cum se cuvine, o dată pentru totdeauna. Să se definească fără echivocuri, după toate formele și într-un mod de netăgăduit. Să se definească într-un asemenea mod, încît drepturile și datoriile față de membrii ei să nu mai fie întemeiate pe cîteva tradiții discutabile, legate de sentimente trecătoare, de necesități de ordin religios ori de obligații sectare, care, toate, pot fi atacate și călcate în picioare; ci, în sfîrșit, să se sprijine pe o noțiune limpede care să deosebească cu adevărat și în mod clar pe oamenii propriu-ziși de restul creației.

Dacă este vorba cumva că oamenii au suflet, va trebui să se spună răspicat care sînt semnele după care putem recunoaște că acesta există ori lipsește.

Dacă sînt oameni pentru că trăiesc în societate, va trebui să ni se spună care anume sînt semnele care

deosebesc temeinic societățile umane primitive de societățile animale.

Dacă însă e vorba de altceva, va trebui să ni se spună limpede care este acel lucru.

Eu însă, dragă Frances, mă simt în stare să cer... nu, nu asta ar fi cuvântul potrivit: mă simt în stare să *silesc* întregul, uriașul, solemnul corp al magistraturii Regatului Unit să ne răspundă. Și nu mă voi socoti mulțumit, dacă tropilor le va fi dată ori luată calitatea de fapte umane: va trebui să se stabilească și să fie publicate temeiurile unei asemenea judecăți.

Întrezezi tu oare întreaga însemnătate juridică a unui asemenea *precedent*? Și îți dai seama că deoa-rece eu sînt singurul, cu desăvîrșire singurul, în stare să capăt un asemenea lucru, nu mai am dreptul să mă dau la o parte? Chiar dacă, în încăierarea care va urma, sînt în primejdie să-mi pierd fericirea și poate chiar și viața?

Dragă Frances, nici un lucru măreț n-a fost obținut fără luptă, fără primejdii. Doar n-am să zgîlții temeliile seculare ale justiției britanice, bătînd din palme, ori fluierînd? Lucrurile pe care trebuie să le înfăptuiesc eu trebuie să fie pe măsura a ceea ce urmăresc.

Și, bineînțeles, n-aș putea încredința un asemenea plan întîmplării! O biată foaie de hîrtie, chiar un colet, poți ști vreodată unde vor ajunge? Socot însă că pricepi cîtă suferință poate fi închisă într-un asemenea plan și cît de anevoios poate fi de îndeplinit.

Dragă Frances, acum știi totul. Mai vrei să te căsătorești cu mine?

Eu te iubesc.

Douglas“

CAPITOLUL X

Ierarhia sentimentelor în sufletul femeiesc. O plimbare prin ploaie. Biruiește grupa cauzelor adevărate. O călătorie ciudată. Francmasoneria femeilor. Derry și Frances. Frances și Sybil. Derry naște. Un omuleț-maimuță, pentru întâia oară botezat. Cele dintâi greutăți cu starea civilă. Veghe funebră.

În clipa în care Frances sfârși de citit și își luă ochii de pe ultimul rînd, mîinile ei îndoind scrisoarea cu grijă în patru și, sărind de pe divanul pe care stătuse întinsă cît era de lungă, izbuti să-și recapete o anumită liniște studiată, ba chiar se pieptănă fără să se grăbească, se fardă, aprinse o țigară, apoi își îmbracă impermeabilul și ieși ca să dea o fugă pe la magazine — își spuse ea. Trecu însă pe lângă băcănie, măcelărie și brutărie, fără să clinească o clipă capul, peste care, de altfel, își trăsese gluga, acoperindu-l cu totul. Cădea o burniță mărunță și deasă, închipuind un fel de boare, învăluind totul ca o maree ce urcă. Decolorate, imprecise, colinele Hamstead Health de abia se întrezăreau și sub picioarele ei scîrțîia nisipul aleii înguste.

„Vaccinată! Sînt vaccinată!“ gîndea Frances și parcă-i venea să rîdă. Da, așa crezuse; se socotise „vaccinată“. Cu trei ani înainte, chiar în clipa în care era să se prăbușească, izbutise să se ridice biruitoare peste pasiunea ce-i răscolise viața printr-o ultimă efortare de voință... Sărmanul Johnny! Johnny, făptură ușuratică, nestatornică, gata să distrugă totul... Ca de obicei, îi spusese „la revedere“ și chiar îi făcuse un semn cu mîna dindărătul geamului vagonu-

lui, dar chiar din clipa aceea ştia bine că n-o să-l mai vadă. La început el scrisese în fiecare zi, vreme de o lună. Mai întâi scrisorile erau pline de mirare, apoi de mînie, apoi de înţelepciune, de blîndeţe; în continuare începu să se plîngă, să ameninţe, să ironizeze. După aceea scrisorile ajunsă amare, furioase, iar la urmă, foarte rugătoare. Frances nu le rupea; le citea... Întîi, suspinînd plină de păreri de rău, cuprinsă de dorinţe: în chipul acesta însă îşi putea măsura puterea şi tăria hotărîrii. În cele din urmă nici nu le mai citi: devenise nepăsătoare şi o oboseau. „Vaccinată, iată-mă vaccinată“, îşi spunea mereu, cu o umbră de trufie.

Va mai iubi?... Tot ce se poate... Dar să mai suferi? Nu, asta niciodată. Nu e cu putinţă să iubeşti fără să suferi? Oare *nu se cuvine* chiar să iubeşti fără să suferi? În dragoste, suferinţa este un lucru care înjoseşte. Niciodată Frances nu socotise că se poate împăca cu propriile ei suferinţe. Dispreţuia pe acele femei care înalţă ca pe nişte drapele glorioase, flutînd în vînt, „inima lor sfîşiată, măreaţă totuşi“.

Chiar asta era subiectul năvelei pe care o începuse: era povestea unei femei pentru care o dragoste fără suferinţă nu mai înseamnă cu adevărat dragoste; cum poţi fi oare sigură că iubeşti, dacă nu suferi? Femeia se simte micşorată, decăzută parcă şi în cele din urmă va părăsi pe un bărbat prea desăvîrşit lîngă care fericirea e prea... liniştită.

Vaccinată... Legătura atît de liniştită cu Doug nu izbutise s-o convingă pe Frances că în sfîrşit acum era imunizată? Ea îl iubea, în schimb el n-o iubea — aşa credea ea — dar nu suferise. Şi cînd într-o bună zi pricepuse că şi el o iubeşte, tocmai atunci Doug plecase pentru un an întreg, luat pî sus de femeia aceea, din ale cărei bagaje făcea parte acum. Împrejurările neroade ale acelei plecări o mîniaseră, nu încape nici o îndoială. Fusesse însă nefericită din această pricină? Poate, dar nu prea mult. Aşa ceva nu putea fi numit suferinţă. Pe urmă veni

așteptarea, răbdarea, foarte neplăcută desigur, cu urechile la pîndă să prindă pașii factorului; uneori era chiar neliniștită și chiar — din cînd în cînd, în unele clipe, de ce să n-o mărturisim? — cîte o împunsătură, ca un vîrf de ac, ici și colo, împunsătura geloziei... Inșă suferință nu! Mulțumescu-ți ție Doamne! Nu! Nu! Cîtuși de puțin: vaccinată... Cel puțin așa crezuse Frances...

De pe frunzele netede ale castanilor picurau stropi mari, care în cădere se loveau de creștetul glugii cu un plesnet discret...

Și iată că acum totul reîncepea... Și, pentru cine?... Un gazetar oarecare... Un mărunț gazetar!... Inima zdrobită, și pofta asta nestăpînită de a striga, și durerea aceasta, necunoscută, intimă, cu neputință de suferit, parcă-n golul stomacului... Și pentru cine?... Pentru băiatul ăsta nehotărît și lipsit de voință... ca un aluat moale, fără de formă...

Își strîngea batista între dinți. Poftim, începuse să plîngă. Frumos îi mai șade! Un adevărat spectacol. Își șterse nasul cu furie. Cu piciorul drept nimeri într-o băltoacă. Desigur... ar fi trebuit să-și pună ceilalți pantofi: pantofii de sport.

— Poftim, și cu cine, cu Sybil! Această Sybil, care dezgroapă hoituri! Iar el, pe deasupra, mai are obraz să scrie: „M-am gîndit la tine“. Ce neghiob, ce neghiob, da! De trei ori neghiob! Iar eu, eu să reîncep să sufăr pentru un asemenea neghiob! „Nu știu dacă vei suferi mai puțin sau dacă vei fi mai indignată...“ Da! Fără îndoială, fără nici o îndoială, e un nătărău!... Dar are cineva dreptul să fie atît de nătărău?... Nici n-o să-i mai răspund. Ba da, o să-i răspund! Îi voi scrie: „Te socotisem altfel decît ceilalți. Ceea ce îmi plăcuse era tocmai încrederea, încrederea minunată pe care mi-o inspiraseși. Acum s-a prefăcut în cenușă.“

Trecuse o oră. Ora următoare Frances hoinări printre arbori, tot ticluind în minte, prin ploaia mărunță ce cădea, o scrisoare de adio, de o splendidă

violență. După ce o sfârși, simți un fel de gol și un fel de amețeală... Și totul era cenușiu și rece, cum era ploaia aceasta, atât de deasă. În cele din urmă, Frances își spuse: „Poftim, de tropi nu i-am spus nici un cuvânt!“ Ridică din umeri...

Burnița devenea tot mai deasă, apoi se preschimbă într-o ploaie cu găleata. Frances trase șiretul glugii și-l strânse bine împrejurul gâtului. Dar în clipa aceasta își aminti că Doug mai scrisese: „Poate că voi fi spânzurat“. „*What a cock-and-bull story!*“ strigă ea. Ce istorie neghioabă... Parcă m-aș trezi dintr-o beție“. Ce stil de gazetar!... Spânzurat! Dacă își închipuia Doug că ea, Frances, poate să creadă așa ceva... Și mai întâi, de ce anume să fie spânzurat? Din toată comedia asta fără de sfârșit cu tropii, Frances nu pricepuse nici jumătate. Căci într-adevăr, partea aceasta a scrisorii, cu toate sforțările ei, vrednice de luat în seamă, Frances o citise ca într-o ceață... „Trebuie să recitesc toată partea asta“, își spuse ea cu un început de ușoare remușcări și chiar de neliniște. Care fuseseră ultimele cuvinte? „Planul proiectat este cumplit și sîngeros.“ Nu; era alt cuvânt. Nu era cuvîntul „sîngeros“. De altfel nu era nici cuvîntul „cumplit“. De ce oare i se păruse că era vorba de cuvîntul „sîngeros“? Cuvîntul adevărat fusese: „dureros“. De ce oare citise dînsa „sîngeros“? Încet-încet, frica o cuprinse tot mai puternic. Grăbi pasul fără să ajungă acasă. „Dureros și anevoios de îndeplinit“, iată cuvintele adevărate. De îndeplinit? De îndeplinit ce? Și de ce, de ce anume „sîngeros“? Și aproape că începu să alerge.

O oră mai tîrziu, suferința lui Frances se preschimbă. Avea parcă altă înfățișare, dar aceeași putere. Trădarea lui Douglas n-o putuse ierta. Dar înlăuntrul ei nu-l mai numea „gazetarul, gazetarul ăsta mărunt“ și nici chiar „aluatul ăsta moale, fără de

¹ Basmul cu cocoșul roșu! (În limba engleză în original.)

formă...“ Reluase scrisoarea pentru a citi și-a reciti sfârșitul. Și atunci Frances simți — da, atunci Frances își dădu seama foarte limpede — că Doug va face lucrurile de care îi vorbește. Bărbații ăștia! Oh, ce fapte de necrezut!... Față de această Sybil, atât de groaznică, fusese cu desăvârșire lipsit de voință (ce lășitate dezgustătoare față de Sybil!) și în schimb, atîta hotărîre, curajul ăsta nebunesc, pentru cine? În cinstea cui? În cinstea... unor tropi!...

În cea dintîi clipă i se păru că simte o jignire îndoită. Pe urmă, însă, lucrurile îi apărură aproape comice, și simțul umorului o ajută să gîndească altfel și să-și revie. Iar în cele din urmă, cînd mai citi o dată, i se păru chiar că ar trebui să judece lucrurile mai puțin pătimăș. Și iată că acum, recitînd, descoperi de la un capăt la celălalt al scrisorii adevăratul accent: dragostea lui adîncă și puternică; și astfel Frances își dădu seama cîtă generozitate plină de frumusețe, cîtă bărbăție nobilă cuprindeau rîndurile scrise, și inima ei simți întreaga căldură a scrisorii. Pe scurt, deci, bietul Doug era vrednic, la urma urmelor, de și mai multă stimă, ba chiar și de admirație și nici într-un caz nu putea fi vorba de dispreț sau de mînie.

Așa că, încet-încet, în cele din urmă începu să se dojenească pe ea însăși. Din clipa în care lucrurile erau privite în adevărata lor lumină, pricepu fără nici o urmă de îndoială, că istoria cu tropii era un lucru de o mare amploare, ale cărei urmări depășeau nesfârșit sărmana ei dezamăgire sentimentală! Începu chiar să simtă o oarecare rușine. După care urmă, firește, un nestăvilit elan de duioșie maternă față de acest necredincios, acest Doug... care, la urma urmelor, ce făcuse?... Era vorba de o biată slăbiciune a trupului, sub bolta cerească a deșertului... lucru... foarte scuzabil pînă la urmă... Și chiar Sybil avu partea ei pînă la urmă, din acest val de înduioșare...

Din clipa aceasta, cugetul lui Frances fu parcă dezlegat; și atunci, calea fiind liberă, simți că o cuprinde

o neliniște neînchipuită. Iar această neliniște trezi o nemăsurată dorință de a fi lângă Douglas. Nu cumva să mai rămână acolo, singur, cu toate himerele lui! Dacă din nenorocire era de pe acum prea târziu să se mai poată împiedica vreo neghiobie — își spuse Frances — cel puțin să împartă și ea alături de Doug urmările! Și dictă la telefon următoarea telegramă: „*Să ne căsătorim neîntârziat*“, ca și cum un asemenea lucru putea fi făcut la 12.000 de leghe depărtare. Dar când o femeie iubește, piedicile, oricît de mari ar fi ele, nu înseamnă nimic. Cum va ajunge însă pînă la Doug, fără bani? Bani! Va găsi ea! Și ce, Doug n-ar putea găsi mijlocul s-o facă să ajungă pînă la el? Și dacă nu se poate, ei bine, se vor căsători prin procură. Parcă legea nu îngăduie, în caz de forță majoră, căsătorie prin corespondență? Nu poți să împiedici doi oameni să se căsătorească pentru o pricină neghiobă: pentru că sînt la cele două capete ale lumii!...

A treia zi dimineată, Frances primi răspunsul: era o telegramă destul de lungă. Doug o vesteă că se întoarce la Londra. „Întovărașit“, spunea el. Primul gînd al lui Frances fu: se întoarce cu Sybil; și o clipă indignarea parcă o orbi. Când însă, după cîtăva vreme, pricepu ce voia Doug să spună pe ocolite, adică are de gînd să trimită și tropi, Frances se muștră din nou, numindu-se „îngrozitoare“ față de Doug... Dar, după alte cîteva clipe, Frances își spuse că deoarece nu se suflă nici o vorbă despre Sybil — poate că totuși asta însemna că nici Sybil nu e străină de călătoria de care vorbește Doug. În cele din urmă primi și o scrisoare, dar nici aceasta nu infirma dar nici nu confirma nimic. În trecere se spunea doar că „Kreps, Pop, Greame și cu soția lui se pregăteau și ei să se întoarcă“. Ceva mai târziu, Doug o vesti, mai limpede, că el se întoarce cu avionul. În prima clipă, Frances se simți liniștită: nu prea era de crezut că întreaga expediție se va întoarce cu avionul: cu tropi cu tot și cu toate

celelalte greutăți. Dar, la urma urmelor, trebuia să vină expediția întreagă?

Frances nu mai știa ce să gândească și liniștită nu prea era nici chiar în clipa în care, pe terenul aerodromului, în apropiere de Slough, sta cu ochii ațintiți pe un cer încețoșat, pîndind sosirea avionului-curier care sosea din Australia.

★

★ ★

Toți călătorii coborîseră din avion. Înăuntru se părea că nu mai rămăsese nimeni și totuși Doug nu se arătase încă în ușa carlingii. Pe Frances începuse s-o cuprindă deznădejdea. Dar chiar în aceeași clipă Doug se ivi: Frances își simți inima zvîcnind. Doug nu era singur, ținea de braț o femeie... Dar în aceeași clipă Frances își dădu seama că era mult mai mică decît frumoasa și zvelta Sybil. „O, malaeză“, își spuse Frances... Călătorea purta veșminte indiene: un peplum foarte larg, bine drapat, de culoare galben-cafenie, a cărei nuanță era plăcută. Se vede că suferea de ochi; da, fără îndoială. Altfel, de ce, într-o zi atît de întunecată, ar fi purtat ochelari negri, nemăsurat de mari, care-i acopereau aproape întreg obrazul? Aha, e chiar căsătorită! pentru că mai venea un călător, ultimul, care, plin de atenție, o ținea de celălalt braț.

Cei trei coborîră scara și Doug, zărind-o pe Frances înapoia pălimarului alb, surîse și îi făcu un semn cu mîna. Cei trei călători străbătură în clipa următoare distanța dintre avion și clădirile aerodromului. Femeia, nițel plecată, mergea cu oarecare șovăire, așa cum merge cineva care vede cu mare anevoie. Iar cei doi bărbați, de o parte și de alta, păreau de o fermecătoare atenție față de ea.

Grupul pătrunse în clădire, făcîndu-se nevăzut. Clipele care umnară îi părură foarte lungi lui Frances. În sfîrșit, Doug se ivi din nou, cel dintîi. Se îmbră-

țișară strâns, fără nici un cuvînt. Frances plîngea, suspinînd ușor, fără zgomot.

Apoi (după cîteva clipe, ori... după cîteva luni?) brațele lui Doug n-o mai înlănțuiră... un taxi aștepta în apropiere. Malaeza și bărbatul ce o întovărășea erau în mașină. Frances, ajutată de Doug, urcă și ea, instalîndu-se comod. Taxiul porni și, în aceeași clipă, cu un gest neprevăzut, în lumina tulbure dinlăuntrul mașinii, Doug scoase ochelarii de pe figura malaezei, ochelarii cei mari și negri.

Frances își înăbuși un strigăt, deși pricepuse chiar în aceeași clipă despre ce anume făptură era vorba. Însă nu se așteptase chiar la „așa ceva“.

„Așa ceva“, în cugetul lui Frances alcătuia un sentiment compozit: să crezi, pînă în ultima clipă, că o astfel de făptură poate fi o femeie; și făptura aceasta să aibă un asemenea chip...

„Da, seamănă cu miss Merrybotham“, își spuse ea și îi veni să rîdă, simțind totuși și un fel de înduioșare. Pe vremuri, miss Merrybotham încercase să-l învețe să picteze pe fratele mai mic al lui Frances și, de-a lungul întregului an, fratele ei, vegheat de miss Merrybotham, trebuia să picteze în acuarelă frunze de ilice, viorele și boboci de trandafir. Și uneori chiar ea, cu mîna ei, adăuga cîte o păsărică, un pițigoi, ori o rîndunică. Miss Merrybotham era o ființă demnă și demnitatea pe care o arbora fără nici un fel de întrerupere era tristă și gravă. Lucrul acesta însă nu se potrivea de loc cu sonoritatea atît de comică a numelui ei, deoarece cuvîntul ar fi putut să însemne ceva asemănător cu: *șezut voios*.

Frances își amintea rîsul nebunesc ce-i cuprindea, pe ea și pe fratele ei, în clipa în care vedeau apropiindu-se figura ei plină de acea nobilă melancolie. Trebuiau să-și înăbușe rîsul cu palma, ca și cum ar fi fost cuprinși de un acces de tuse... Micuța femelă tropă avea figura lui miss Merrybotham. Și mai cu seamă avea aceeași expresie.

— Cum ți se pare? o întrebă Doug, după câteva clipe.

Însă Frances — lăsînd la o parte cele dintîi impresii — nu mai era în stare să formuleze nici o judecată. Inimă, cugetul ei erau pline de tot felul de întrebări. Dar cum ar fi putut, în fața acestui tînar necunoscut (Iată-l pe Mimms — spusese Douglas — Mimms de la muzeul din Sidney), să înceapă să-l întrebe, să-l descoase?

— Seamănă cu miss Merrybotham, spuse Frances și încercă să-i lămurească de ce anume semăna. Apoi întrebă: N-ați avut neplăceri?

— *You bet, my pet!*¹ îi răspunse Doug rîzînd. Ne-au trebuit unsprezece vize și o nefrîșită droaie de certificate de vaccinuri. Chiar pentru un individ obișnuit, îți dai seama ce gimnastică trebuie ca să le aduni pe toate. Inchipuiește-ți atunci cîte trebuiau făcute pentru o femeie fictivă: căci dacă era vorba de un animal, de o femelă, n-am fi putut-o lua cu noi. Din fericire, în vremea războiului, am fost de șase ori parașutat pe teritoriu străin: în materie de false hîrtii de identitate sînt as!

— Dar ea... în timpul călătoriei...?

— S-a purtat ca o adevărată... doamnă, spuse Doug zîmbind înduioșat.

Micuța femelă, așa cum stătea nemișcată și cumințe, ridica în fiecare clipă către Doug o privire încărcată de căldură și de supunere, o privire întrebătoare, plină de așteptare. Doug îi surîse. Apoi scoase dintr-o sacoșă, care era la picioarele lui, un sandviș învelit într-o hîrtie destul de unsuroasă. Femela urmărea fiecare mișcare a lui Doug, așa cum ar fi făcut un cline în apropierea stăpînului său cînd stă la masă, adică în nădejdea că va căpăta ceva de mîncare. Cu o ușoară smucitură, Doug făcu sandvișul să sară pe braț, ca și cum s-ar fi jucat cu o minge, apoi îl prinse din zbor și în clipa aceea tînăra

¹ Oho, berechet! (În traducere liberă din limba engleză.)

femelă izbucni într-un hohot scurt de râs copilăresc. Râsul îi descoperi dinții albi și puternici, ascuțiți, și patru canini impresionanți. Doug îi întinse sandvișul și ea întinse mîna să-l ia. Mîna ei era castanie, cu degetele lungi, subțiri, iar unghiile fuseseră tăiate ascuțit și date cu roșu. „Are mîini mai frumoase decît ale mele“, își spuse Frances cu o emoție ciudată. Frances o privi îndelung, în vreme ce înfuleca sandvișul cu gesturi violente, păstrînd însă acea noblețe tristă, morocănoasă, prin care amintea pe miss Merrybotham mîncînd prăjituri cu frișcă. Doug îi spuse lui Frances: „Se numește Derry“, și mica femelă, auzindu-și numele, își întrerupse masticăția. „Are privirea lui Van Gogh, din portretul lui cu pipa, gîndi Frances. Dacă nu cumva — își mai spuse ea — dacă nu cumva Van Gogh, cînd era gata să înnebunească, nu căpătase privirea tropicilor...“ Douglas spuse: „Dă-l!“ și Derry îi întinse restul sandvișului. Doug puse bucata de pîine cu șuncă în mîinile lui Frances, apoi surîse tinerei femele, făcîndu-i cu capul în semn de încurajare. Această privi de două-trei ori cu atenție către Doug și către Frances și, în cele din urmă, din gura ei ieși un sunet, ceva între *blis* și *priz*, un sunet care semăna destul de mult cu vorba *please* (vă rog); astfel că Frances îi întinse sandvișul din nou, fără să mai șovăiască. Derry era gata să-și reia mes-tecatul, cînd Doug pronunță: „Tst, tst!“ cu un ton sever, așa că în clipa următoare Derry rosti: „Zan-kiou“ (mulțumesc) și apoi izbucni în râs; același râs scurt și copilăresc pe care-l auziseră mai înainte. Dar chiar în clipa următoare, întreaga figură își reluase expresia ei înduioșătoare, de tristă melancolie demnă.

— Ia-i, te rog, voalul de pe cap, spuse Frances și Doug o ascultă. În aceeași clipă Derry încetă să mai semene cu miss Merrybotham, căpătînd o figură ambiguă, pe jumătate de maimuță, pe jumătate de prostituată de porturi. Era și firesc, deoarece claua de bucle dese îi cădea ca la căței, pînă la sprîncene. Sub coama deasă a părului, se putea ghici însă că

fruntea era neobișnuit de joasă, iar urechile catifelate — mișcându-se în vreme ce Derry mesteca — erau prea înalte și ascuțite, răsărind printre bucle.

— Unde mergem? întrebă Frances mirată.

Intr-adevăr, taxiul părăsise drumul care ducea către Londra și o luase la dreapta, către Windsor. Doug, surîzând, luă în mîna lui mîna lui Frances și o strînse.

— Societatea regală de antropologie a închiriat pentru noi o casuță mică în Surrey. Un *cottage* încîntător în mijlocul unei pădurici, avînd chiar o grădiniță discretă. Cel puțin așa îmi închipui eu, adause Doug rîzînd.

— Pentru Derry și pentru... tine?

— Pentru Derry și... pentru noi. Pentru noi, care ne vom căsători chiar mîine, draga mea, dacă n-ai nimic împotrivă.

— Chiar mîine, Doug?

— De ce nu, Frances? N-am așteptat îndeajuns?

Cu toate că tînărul gentleman, pe nume Mimms, privea cu discreție dar cu tenacitate cîmpiile prin geamul taxiului — și asta fără nici o întrerupere — totuși Frances nu îndrăzni să-l ia pe Doug în brațe.

— Aceste cîteva luni... trebuiesc folosite, Frances, spuse Doug.

Vocea lui părea puțin înăbușită și parcă umbrită, întunecată.

Acum Frances simți nevoia să-i cuprindă mîna, fără să mai surîdă; împotrivă, cu o mișcare foarte vie, plină de neliniști. Privi către Doug, cu o privire întrebătoare și încordată, iar colțurile buzelor ei tremurară și căzură parcă.

— Mai tîrziu... șopti Douglas.

Din pricina motorului care sforăia cu glas egal, ca și din pricina smuciturilor drumului, Derry adormise. Lăsîndu-se nițel pe spate, capul îi alunecase într-o parte și, găsind umărul binevoitor al lui Mimms, Derry își rezemase de el obrazul în chipul cel mai firesc. Avea pleoape castanii și catifelate, și gene lungi, poate prea bogate. Prin buzele întredeschise se

vedeau gingiile delicate, maxilarele puternice și colțurile, numai colțurile, unor canini viguroși. Una dintre urechile prea lungi era acum descoperită. Avea culoarea caisei coapte. Figura adormită părea tristă și blândă. Și pe ea se putea citi un amestec de neliști și de cruzime, poate.

Frances și Doug nu izbutiră să se căsătorească a doua zi. Căsătoria avu loc unsprezece zile mai târziu. De-abia atunci putură să se repeadă la Londra.

Avuseseră tot felul de griji cu instalarea lui Derry. Nu se știa bine ce anume se petrece în acest mic craniu tainic. La Sidney părea obișnuită să trăiască singură, departe de ceilalți tropi în cele patruzeci de zile care precedaseră fecundația ei. La început păruse foarte legată de Mimms, apoi și mai legată de Doug, semănând cu o cățea credincioasă. Oriunde erau ei, Derry părea că se simte bine. Cu toate acestea, chiar în cea dintâi noapte petrecută la Sunset Cottage, Mimms fu trezit de un val de aer rece. Găsi fereastra deschisă și camera goală. În cele din urmă o descoperiră pe Derry în grădină, ascunsă între boschetele de lângă grilajul pe care încercase să-l sară, fără să izbutească.

Frances ascultă cu o răbdare ironică discuția celor doi bărbați. Făceau tot felul de presupuneri. În cele din urmă, îi întrerupse și spuse cu blîndețe:

— Derry e geloasă!

— Pe cine? exclamă Doug.

— Pe mine... Noi... femeile ne înțelegem mai bine... mai spuse Frances, cu un surîs plin de o dulceață tare neconvingătoare.

Douglas se făcu roșu pînă în vîrfurile urechilor.

— Tot nu m-ai iertat încă? o întrebă el în clipa în care fură din nou singuri. Aș fi putut să nu-ți spun nimic, continuă Doug pledoaria începută în scrisoarea lui.

— Mi-ar fi fost de ajuns să te privesc în clipa în care rostești numele lui Sybil, ca să pricep totul... dragul meu Doug. Acum, însă, e vorba de Derry... Crezi că se va obișnui?

— Cu ce?

— Cu prezența mea.

— Crezi într-adevăr că e geloasă?

Doug fu nevoit să creadă. Bineînțeles, Derry nu vădea nici cea mai mică ostilitate față de Frances. Dimpotrivă, păru din ce în ce mai legată de ea, ca și de cei doi tineri bărbați. Ceea ce însă nu putea să sufere era ca Doug și Frances să fie împreună, departe de ea. Când nu-i mai vedea, devenea nervoasă, tăcută, umbla fără scop, parcă șchiopătînd prin casă, deschizînd mereu ușile. A doua noapte, după ce Frances și Doug plecară din odaie, Mimms înainte de a adormi legă încheietura mîinii lui Derry cu o sforică, de încheietura mîinii lui. Și iată că Derry se zbugiumă, jos pe rogojina ei, întreaga noapte în asemenea hal, încît Mimms nu izbuti să închidă ochii mai de loc.

Pentru control, mai făcură o încercare. Rezultatul fu pozitiv: în noaptea următoare, Doug se culcă alături de tînăra femelă și iată că aceasta adormi fără nici o greutate. Și cînd Frances luă locul lui Doug, Derry dormi destul de bine. Cînd însă Mimms își reluă locul, cu sforicica legată de încheietura mîinii, dimineata găsiră doar sforicica, pentru că tînăra femelă se făcuse nevăzută. Derry izbutise să dezlege sforicica, să apese clanța ușii și să descopere camera lui Doug. Așa că fu găsită dormind pe covorașul de la patul lui.

Fură nevoiți să orînduiască altfel întreaga casă. Sala de baie fu transformată în cămăruță de dormit. Cămăruța aceasta comunica astfel cu cele două camere mari: una era odaia paznicului — odaia lui Mimms — și cealaltă cea a lui Doug (mai tîrziu și cea a lui Frances). Și astfel, în fiecare seară, Derry adormea cuminte în cămăruța ei, dacă ușa către ca-

mera lui Doug era întredeschisă. După aceea, Doug putea să închidă ușa. Totuși însă, dacă dis-de-dimineață Derry se trezea cea dintâi, se repezea în camera lui Doug; parcă ar fi vrut să verifice dacă era singur. Doug o gonia și atunci Derry se ducea să se culce pe rogojina ei fără să mai protesteze.

Totuși, cînd, după căsătorie, Derry o găsi pe Frances lângă Doug, nu mai izbutiră s-o facă să plece. Cu nici un chip. Se întinse pe covorașul de la pat, refuzînd să mai miște: își dădură seama că mai degrabă s-ar fi lăsat ucisă decît să plece. Și aceeași scenă se repetă în fiecare seară. Frances izbuti să-l convingă pe Doug să accepte cu inima ușoară împrejurarea destul de grea... și Frances avea dreptate, fără îndoială: Doug avusese intenția să închidă ușa cu cheia; dacă Derry ar fi băgat de seamă lucrul acesta, o asemenea descoperire ar fi încurcat din nou treburile. Așa că Frances descoperi adevărata cale.

Frances se juca cu tînăra femelă cum se joacă o fetiță cu păpușa ei. Ea era aceea care o ajuta pe Derry să-și facă toaleta, să se îmbrace... Și găsea multă plăcere în asta: cu atît mai mult cu cît în baie, Derry căpăta o nuanță trandafirie, iar blana ei fină părea un pufușor gingaș de porumbel, ca să nu mai vorbim de rozul sînilor ei... Intr-un cuvînt, Derry lua o înfățișare mult prea feminină... Și pe deasupra trebuia îmbăiată în fiecare zi, căci trupul ei împrăstia acea puternică odoare a felinei sălbatice. La început, o săpunea chiar Frances. Însă Derry vădi de îndată pentru aceasta o plăcere prea senzuală: închidea ochii, de pe buzele ei se prelingea un fel de susur blînd — amestec de geamăt ușor și de suspin — ba chiar uneori părea gata să-și piardă firea de plăcere. Frances o învăță foarte repede însă să se săpunească singură și rîdea cu lacrimi cînd o vedea cum se folosește în această împrejurare de patru mîini în loc de două: săpunul, buretele și peria de spălat circuliînd dintr-o mîină într-alta, într-un fel de jonglerie

de clown. Și văzînd-o pe Frances rîzînd, Derry rîdea și ea.

Frances cumpărase de la Londra diferite țesături pentru a-i face rochii. Rochiile ei erau mai degrabă peplumuri ca cele indiene. Într-o rochie occidentală prea avea înfățișare de maimuță îmbrăcată, deoarece spatele îi era îndoit și brațele prea lungi. Pentru Derry îmbrăcăminte era, în mod vădit, o mare distracție: se putea întrezări la ea chiar o nuanță de cochetărie: dacă însă era legată să aleagă, alegea fără excepție culoarea cea mai roșie. Dar cochetăria ei se oprea la stofe. Podoabele n-o interesau. Încercările lui Frances de a-i trezi interes pentru giuvaeruri rămaseră zadarnice. Derry le lua în mîini, se juca cu ele cîteva clipe, apoi le lăsa și își vedea de treabă fără să se mai uite la ele. Problema încălțăminteii păru cu neputință de dezlegat: Derry nu suferea încălțăminte și, cînd i se punea ceva în picioare, păsea ca o schiloadă. Nu izbuti să se obișnuiască nici cu sandalele; pe deasupra, acestea nu izbuteau să ascundă faptul că picioarele ei erau totuși mîini.

Într-o bună zi, Frances încercă s-o fardeze. Urmarea fu jalnică: culoarea roșie sublinie lipsa buzelor; trandafiriul pus pe obraji accentuă și mai puternic zbîrciturile și cutele și, dintr-o dată, Derry păru și mai bătrînă decît miss Merrybotham, cu cei cincizeci și șase de ani ai dumisale.

Derry, locuind în aceeași casă, isca tot felul de probleme pentru Frances și Doug, ceea ce firește tulbura adesea mult așteptata lor „lună de miere“. Era ca și cînd ar fi fost nevoiți, într-o călătorie de nuntă, să ia cu dînsii vreo nepoțică orfană, care pe deasupra ar mai fi fost și bolnăvicioasă și prăpăstioasă. Erau stingheriți și pierdură mult din plăcerile singurătății în doi. În schimb cîștigară altceva. Fu înlăturată cealaltă primejdie: frecăturile, anevoioasa acomodare a caracterelor și a sentimentelor, tehnicește spus: rodajul. Iar cînd izbuteau să scape de plicticoasa tira-

nie și puteau să fure câteva clipe (mai cu seamă noaptea), aceste clipe li se păreau neprețuite și erau folosite cu un elan nebunesc. Acest elan părea un straniu amestec de uitare și deznădejde. Cu atât mai mult cu cât Frances știa acum foarte limpede că o asemenea fericire nu va putea dăinui. Așadar era o fericire osîndită, o fericire care trebuia foarte curînd să se sfîrșească. Trebuia deci să se bucure de ea, gonind orice gînd, orice deznădejde. Frances știa acum amănunțit hotărîrile lui Douglas. În prima clipă strigase: „Niciodată n-o să îndrăznești așa ceva“, însă Doug răspunsese liniștit: „În fiecare zi, mii de oameni se duc să-și înece pușorii fătați de pisica sau de cățeaua lor. Fac fără nici un fel de plăcere lucrul acesta și totuși îl fac.“ „Desigur, dar e vorba de niște căței, de niște bieți pui de pisică!“ replicase Frances. Și Doug răspunsese: „Ei și?“

Lui Frances îi trebuise foarte multă vreme pentru a-și putea da seama dacă e ori nu de părerea lui. De spus nu-i mai spunea nimic lui Doug. Îndoielile erau numai ale ei. Doug era hotărît în chip nestrămutat; de ce să-l mai chinuie zadarnic? Însă, încet-încet, pe măsură ce pricepea tot mai bine motivele lui Doug și urmările unui asemenea gest, Frances fu din ce în ce mai mult de părerea lui. Lucrul îi păru îndreptățit și în cele din urmă consimți nu numai de formă, ci din tot sufletul, rațional. Sufletul ei rămînea sfîșiat și neliniștit, însă era gata să primească, să îndure toate suferințele viitoare.

În vremea asta, întreaga expediție, Kreps, Pop și soții Greame, se întorseseră cu vaporul, aducînd cu ei douăzeci de tropi, masculi și femele, ultimele fecundate toate în diferite chipuri. Fuseseră nevoiți să negocieze îndelungat cu societatea fermierilor, așa cum fusese negociat, de altfel, întregul număr de tropi. Contractul specifica anume că întreaga progetură ce urma să se nască putea fi oricînd reclamată de societate. Douglas stăruise pe lîngă prietenii săi

să accepte clauza impusă : lucrul acesta intra în planurile lui de viitor.

În schimb Greame ceruse (și obținuse) din partea Societății regale de antropologie să nu dezvăluie sosirea tropicilor la Londra și să i se rezerve lui cinstea — care de altfel îi și revenea de drept — de a vorbi cel dintâi despre *paranthropus erectus*, prin presă, gazete sau reviste. Cinismul lui Julius Drexler stîrnise, din fericire, o indignare aproape unanimă printre membrii societății. De acest lucru se folosi și Greame.

În felul acesta, la apropierea datei în care Derry trebuia să nască, împreună cu tovarășele ei, mai nimic nu era încă cunoscut în public. Nici o veste mai de seamă nu fusese răspîndită nici în public, nici în mediul oamenilor de știință ori de afaceri. Astfel, Doug putea acționa cum voia : avea mâinile libere.

Doctorul Williams sosi de la Sidney cu avionul în vederea nașterilor. Într-adevăr, acestea și avură loc după cîteva zile, la Kensington, în chiar localul muzeului, unde se și amenajă un fel de clinică improvizată. Pentru Derry se făcu o excepție și ea născu la Sunset Cottage, așa cum fusese prevăzut, sub îngrijirea lui Willy.

Greame și soția sa fură înștiințați telefonic și sosiseră în grabă de la Londra. Sybil o mai vizitase pe Frances cu două luni mai înainte, sosind pe neașteptate, într-o zi în care știa că Frances este singură. În clipa în care Sybil se despărțise de ea, Frances trebui să-și mărturisească într-adevăr că se simțea biruită, însă că acest sentiment nu era lipsit de o anumită voioșie. Nu se putea tăgădui, își spunea ea, că în fața unei asemenea femei, sentimentele convenționale nu mai fac nici două parale. Sinceritatea lui Sybil, veselă, vitalitatea ei atît de puternică, atît de francă, și mai ales afecțiunea, adevărată, pe care Sybil o vădise din prima clipă pentru Frances, izbutiseră să înlătore din sufletul ei orice urmă de pică, de ciudă învechită, ca și cum un șuvoi ar fi tirît cu apele sale

niște biete cioturi. Frances încercase să-și amintească anumite lucruri: „Mîinile acestea, mîinile acestea l-au mîngîiat pe Douglas. Buzele acestea l-au sărutat“, dar simțea că face o sforțare să gîndească astfel, imaginile neizbutind să se închege cu adevărat în mintea ei. Dimpotrivă, după cîteva clipe, Frances simți cu surprindere că așa, dintr-o dată, pe neașteptate, un anumit elan de afecțiune, cu neputință de oprit, cu neputință de controlat, pătrundea în inima ei, găsind acolo tainice ecouri, parcă frățești... Deoarece devenea tot mai vădit, tot mai limpede, tot mai sigur că Sybil n-avea nici cea mai mărunță pretenție asupra lui Doug și că nici o clipă nu se gîndise că ar putea avea vreun drept asupra lui, cît de neînsemnat. În așa fel încît Frances simți față de Sybil o asemenea siguranță, care, desigur, n-o va mai putea simți niciodată față de vreo femeie.

Totuși, în alte împrejurări, mai tîrziu, Frances arătă față de Sybil că este în stare și de sentimente ceva mai puțin nobile. Mai cu seamă cînd, din pricina unui surîs, a unui gest ori a vreunui cuvînt oarecare, prin mintea lui Frances treceau vorbele „ca o scoică...“, trezind imaginea obscenă a trupului lui Sybil... Dar imaginea nu dăinuia. Același șuvoi izbutea să curățe totul, de fiecare dată, lăsînd în urma lui nisipul limpede, pe malul din nou liniștit. Alteori, în prezența lui Sybil și a lui Doug, Frances găsea că acesta se poartă cu dînsa mult prea firesc, adică i se părea că prea a uitat totul. Și era adevărat că Doug simțea o desăvîrșită voie bună în prezența lui Sybil. Dînsul cel dintîi se iertase, fără nici cea mai mică umbră de părere de rău. Un lucru care de altfel se întîmplă adesea...

În străfundul sufletului ei, Frances nădăjduia mereu că Derry va da naștere unui tropișor cu o înfă-

țișare atît de omenească, încît Douglas nu s-ar mai fi simțit în stare să-și îndeplinească hotărîrea.

Acum, iată că micul tropișor se și afla în fața lor, ațipit. La prima vedere, semăna cu toți pruncii nou-născuți din lume: piele roșcată, zbîrcită, trecînd de la o strîmbătură la alta. Nuanța culorii pielii însă era de caisă și părea acoperită de un perișor bălan, fin, „ca perii mătăsoși ai porcului“, cum spunea Willy. Brațele, mici, erau totuși prea lungi, avea patru mîini, urechile erau îndepărtate de cap și prea înalte, iar capul adus înainte. Greame, deschizîndu-i gura, spuse că deschiderea maxilarului, în formă de U, era totuși mai mare decît la adevărații tropișori; poate că și arcada sprîncenelor era mai puțin accentuată, chiar craniul poate că... dar era greu de spus cu precizie mai mult. Ce se putea spune nu era mare lucru.

— Sînteți sigur că...? întrebă Doug.

— Sigur, răspunse Greame. E vorba totuși de un tropișor.

Frances rămase tăcută. Simți prospețimea brațelor lui Sybil care o înlănțuise. Aceasta o luă cu dînsa în odaia vecină și vreme îndelungată Frances strînse convulsiv mîna prietenei sale. Nici una, nici alta nu rostiră nici un cuvînt. Dar această oră, petrecută împreună în tăcere, izbuti să pecetluiască trainic prietenia dintre ele.

De altfel, slăbiciunea lui Frances fu trecătoare. A doua zi dimineața, chiar ea îmbracă pe noul-născut, îl puse în scutece, înfășurîndu-l cu grijă și învăluindu-l cît mai bine și-i acoperi micul craniu — care avea perișorul foarte catifelat — cu o bonetică; apoi îl așază în brațele lui Douglas, ca și cum ar fi fost vorba de propriul lor copil.

Un ceas mai tîrziu, Douglas era la Guildford și suna la poarta presbiterului. Pastorul întîrzie cîtăva vreme:

— Nu mă mai pot scula dis-de-dimineață, îi spuse dînsul scuizîndu-se; am niște ameteți cumplite. Ficatul și stomacul meu nu vor cu nici un chip să se

mai împace împreună. Când statul îmbătrânește, se ivește adesea anarhia... Nu izbutesc să-i conving să se iubească unul pe celălalt, cum nu prea izbutesc s-o fac cu bunii mei credincioși... Este tot atât de anevoios și într-un caz și în altul. Pruncul este încântător, spuse preotul, luînd în brațe distrat plăpă-mioara. E vorba de un botez, nu e așa?

— Ați ghicit, sir.

— Coborîm chiar acum în biserică. Nașii sînt acolo... ne așteaptă, nu?

— Nu... spuse Douglas. Sînt singur.

— Atunci... cum facem? spuse pastorul, privindu-l mirat pe Doug.

— Împrejurările sînt de așa natură, sir, încît...

Pastorul luă mîna de pe clanța ușii:

— Aha!... Așadar... spuse dînsul apropiindu-se, te ascult, copilul meu. Despre ce anume e vorba? Pripcep, firește...

— Sînt căsătorit, sir și... copilul acesta s-a născut în afara căsătoriei mele.

Figura pastorului deveni elocventă. O mimică abilă izbuti să exprime în aceeași clipă asprimea, înțelegerea și chiar îngăduința.

— Aș dori ca această ceremonie să fie făcută în cea mai desăvîrșită discreție.

Pastorul înălță capul și o clipă ochii lui se închiseră.

— Nu cumva aveți în slujba dumneavoastră — de altfel chiar așa mi s-a spus — o bătrînă pereche, un grădinar cu nevastă-sa...? Nu s-ar putea cumva, sir, să le cerem lor...

Pastorul păstrase pleoapele închise, mai departe...

— Ar fi de dorit, neînchipuit de mult... — continuă Doug — ca numai soția mea și cu mine să știm de... să fim singurii care... Soția mea are o inimă foarte nobilă, așa că dînsa nu are nimic împotriva acestui copil... Și, la rîndul meu, trebuie să iau toate măsurile ca, din punct de vedere public, ea să nu aibă nimic de suferit... din pricina...

— Vom face pe placul dumneavoastră, domnule, spuse pastorul. Fiți bun și așteptați-mă o clipă.

Și pastorul se întoarse numai decît, întovărășit de cei doi bătrîni. Cu toții coborîră în biserică. Bătrîna femeie ținu copilul deasupra cristelniței. Simțise nevoia să-i spună lui Doug, ca să-i facă plăcere, așa cum spunea îndeobște: „Ce mult vă seamănă!“ Însă, deși văzuse în viața ei nenumărați prunci nou-născuți foarte urîți, în halul ăsta nu mai văzuse nici unul... Copilul fu înscris cu numele de Gerald și Ralph.

— Tatăl?

— Douglas M. Templemore.

— Mama...?

— Mama nu are decît numele cel mic. E băștinașă din Noua Guinee. O cheamă Derry.

„Aha!... își spuse bătrîna, va să zică asta e...”

Pastorul învîrți de vreo zece ori, poate și mai mult chiar, condeiul pe deasupra registrului. Figura lui arăta șovăire și perplexitate și pe față i se mai citea de data asta o expresie de adîncă mustrare, pe care nu mai izbutea s-o ascundă. În cele din urmă spuse, scriind:

— Mama... femeie băștinașă... Pe urmă îl puse pe Douglas să semneze. Mai semnară nașul și nașa. Pastorul închise registrul fără să mai sufle un cuvînt. Doug îi întinse un mănunchi de bancnote: „Pentru operele dumneavoastră de caritate“. Pastorul făcu o mișcare din cap, aplecîndu-l ușor, rămînînd însă mut și foarte grav.

— Acum, trebuie — spuse Doug — să merg să declar copilul la starea civilă. Dar n-am martori. Aș putea și de data asta să rog pe...

Cei doi bătrîni schimbă cîteva priviri cu pastorul. Nu izbutiseră să citească în ochii acestuia însă nici o expresie de „interdicție majoră...“ Astfel că în clipa următoare bătrîna spuse: „Din partea noastră, noi n-avem nimic împotrivă...“ Și plecară toți trei. Fi-rește, bătrîna femeie ar fi avut nenumărate întrebări de pus, parcă o frigea vîrful limbii. Dar nu cuteză

să spună o vorbă. Purta mai departe pruncul în brațe. Acesta adormise. Bătrîna încerca să-și închipuie ce figură va căpăta peste cîțiva ani. Și-l închipuia împresurat de școlari batjocoritori, într-o *public-school*... „Sărman copil... cît va avea de suferit...”

Lucrurile meraseră mult mai anevoios la starea civilă. Respectivul *clerk* susținea că nîciodată nu i se mai întîmplase să înscrie în registrele stării civile un copil „născut din mamă necunoscută!” Și repeta fără încetare:

— Legea britanică nu prevede...

În vreme ce Doug răspundea cu multă răbdare:

— Dar copilul, copilul există, nu e așa? Priviți-l, este în fața ochilor dumneavoastră...

— Desigur... dar...

— Dacă n-ar exista tată legal, ați înscrie totuși copilul, nu? Orice naștere trebuie să fie înregistrată.

— Fără îndoială... dar...

— Și iată, aci de față sînt și aceste persoane, martore că pruncul a fost născut la mine, la Sunset Cottage și că a fost chiar botezat cu numele meu.

— Bine, bine! Dar mama, ce-i cu mama, ei drăcia dracului! Mama există! Era acolo, doar dînsa l-a născut! Trebuie să existe și mama, trebuie s-o cunoaștem, trebuie să aibă și dînsa un nume, nu?!

— V-am spus numele ei: o cheamă Derry.

— Asta nu-i un nume!... Nu-i o stare civilă, la urma urmelor!...

— Altă stare civilă n-are. Doar v-am spus că e băștinașă din...

Discuția se prelungea, ajungînd un fel de meci. Era o problemă de uzură... Cine rezista mai mult. Douglas izbuti să iasă biruitor la puncte... Respectivul *clerk*, în cele din urmă, capitulă. Inscrise și pe mamă, așadar, cu desemnarea următoare: „Mama, femeie indigenă, răspunzînd la numele de Derry”.

Doug strînse mîinile tuturor, de jur împrejur, răsplăti foarte larg pe bătrîni „martori”, luă copilul în brațe și se întoarse cu el la Sunset Cottage.

Doug și Frances petrecură întreaga după-masă alături de leagănul copilului, privindu-l cum doarme. Frances încerca să capete puțin curaj, căutînd cu atenție în trăsăturile micii figuri roșietice, vreun semn cît de mic de animalitate. Descoperi, firește, nu unul, ci nenumărate. Lăsînd la o parte faptul că urechile erau mult prea lungi, că fruntea era lunecoasă și mică, că în mijlocul ei se putea deosebi chiar un fel de embrion de creastă, în formă de săgeată, care făcea pielea parcă să se ridice, zbîrcindu-se, că gura micuță pornea totuși înainte, oarecum în formă de bot, că mandibula puternică și fără bărbie era legată de maxilar prin niște protuberanțe viguroase, că gîtul aproape nu se vedea, iar craniul, așezat parcă îndărătul urechilor, părea că pornește chiar din umeri. Și totuși, cu toate eforturile pe care le făcea pentru a se lăsa înrîurită de toate aceste amănunte, Frances nu izbutea, nu se simțea în stare să privească această mică făptură, altfel decît ca pe un copil, ca pe un pui de om. Pruncul se trezi de două ori, începu să strige și apoi plînsese; micuța lui limbă tremura în gurița larg deschisă, mînuțele cu unghii trandafirii se zbuciumau neînterupt. Frances, cu inima strînsă, îi întinse biberonul. Copilul supse cu lăcomie și în cîrînd adormi din nou.

După ce se înseră, Doug și Frances cinară, în chip foarte frugal. Apoi ieșiră să se plimbe pe drumul înconjurat de copaci, ținîndu-se la braț și strîngîndu-și mîinile, cu degetele înlănțuite. Nu rostiră nici un cuvînt; din cînd în cînd, Frances îl mîngîia pe Doug, atingîndu-i obrazul cu obrazul ei, ori ridicîndu-i mîna și sărutîndu-i-o. Cînd se înnoptă de-a binelea, hotărîră să se întoarcă și să intre în casă.

Frances, în fața scării, îmbrățișă pe Douglas, ținîndu-l strîns cîtăva vreme. Apoi urcă să se culce, așa cum îi făgăduise lui Doug, deși nu se simțea în stare să doarmă. Inghiți un somnifer puternic pentru a putea ațipi.

Douglas se așează la biroul lui și începu să scrie. Voia să povestească în amănunt toate împrejurările, vîrîndu-le într-un memoriu. Din cînd în cînd întrerupea lucrul și se ducea să fumeze o țigară în grădină. Grădina era plină de șoapte sub bolta cerului de vară, așa că pe urmă fumă o pipă, cufundîndu-se într-un larg fotoliu de piele, pentru a relua apoi lucrul. Către orele patru dimineața sfîrși. Deschise larg fereastra și privi orizontul care pălea. Cele dinții lucriri ale zorilor se împleteau cu umbrele. Pruncul se deșteptă și începu să țipe. Doug încălzi ușor biberonul. Copilul bău conținutul și adormi din nou. Doug se reîntoarse la fereastră. Privi îndelung cerul. Se iveau nuanțe liliachii, apoi altele trandafirii... Înainte de ivirea soarelui, Doug închise fereastra. Luă receptorul telefonului și telefonă la Guildford, doctorului Figgins. Iși ceru scuze că îl tulbură așa de dimineață, dar, spuse el, nu se putea altfel, deoarece e vorba de un caz mortal...

Seringa aștepta în sertarul întredeschis. Alături de ea se găsea sticluța albastră cu eticheta de culoare roșie și neagră. Doug umplu încet seringă. Degetele lui nu tremurară nici o clipă...

CAPITOLUL XI

*Izbînda tropilor în grădina „Zoo” din Londra. Procesul Templemore. Guilda prietenilor animalelor. Asociația mamelor creștine din Kidderminster. Pot fi lăsați micii tropi nebotezați? Tăcerea Vaticanului. Biserica anglicană pare perplexă. „Mă vor spinzura...”
Un semn de recunoaștere.*

În septembrie, procesul lui Douglas ajunsese la Curtea criminală. De pe acum însă opinia publică era de partea lui. Doug câștigase o primă biruință. Bineînțeles că nu chiar întreaga opinie publică era câștigată. Departe de așa ceva. Însă gazetele vorbeau pe larg de întreaga istorie și foarte multă lume discuta neîncetat despre ea, la Tooting ca și la Chelsea, la Oxford ca și la Newcastle; și la Paris începuse lumea să vorbească; ba chiar și la New York unii ciuleau urechile. Întîmplarea stîrnise vîlvă mare; nimeni n-ar mai fi putut să treacă peste ea, nepăsător.

Daily Picture publicase diferite portrete. Derry, tovarășele ei și progenitura lor fură reproduse. Li se făcuseră fotografii. Succesul fu mare, deoarece este bine cunoscută dragostea pe care o au londonezii pentru animale. (Brumas, un ursuleț alb, născut la Zoo, fu vizitat de mai bine de un milion de oameni. „L-ai văzut pe Brumas?” era întrebarea care flutura pe buzele tuturor.) Fiecare voia să vadă tropii, să-și facă o părere despre ei. Vancruysen însă era prevăzător și avea foarte mare trecere: numai decît după sosirea tropilor la Londra, Ministerul Sănătății comunicase la Zoo să fie ținuți în carantină și să nu fie îngăduită vizitarea publică. Dar și filatorii bri-

tanici aveau trecere. Mai mare, poate. După ce *Daily Picture* publică fotografiile, așa cum era de prevăzut de altfel, începură să sosească scrisori de protest. Lucrul era de prevăzut. Dar soseau cu zecile de mii. În vremea aceasta guvernul fu interpelat în Camera Comunelor. Un bătrîn laburist foarte caustic izbuti prin umorul său să ridice interdicția. Neîntîrziat, se produse o asemenea afluență, așa încît fu nevoie, ca și pentru Brumas, ca numărul autobuselor, duminica, să fie înzecit. În curînd, succesul tropișorilor întrecu cu mult pe cel al ursulețului alb.

Discuția se preschimbă într-o adevărată harță publică: era vorba de oameni, ori era vorba de maimuțe? Doug acesta era un răufăcător, ori un binefăcător? Și uneori discuția se învenina în așa hal, încît diferite doamne bătrîne rupseră foarte vechi prietenii, după ce se certară și se înjurară între ele ca niște precupețe; pînă și unele logodne fură rupte.

Puțină vreme înainte de a se deschide dezbaterile procesului, *Evening Tribune* publică următorul titlu, care încerca să rezume disputa, înlăturînd elementul pătimaș. Titlul cuprindea doar cîteva cuvinte:

DOUG TEMPLEMORE VA FI DECORAT.
ORI VA FI SPINZURAT?

Acest titlu preceda o lungă povestire în legătură cu o încăierare cu care se sfîrșise o întrunire la Kingsway Hall. Era vorba de Guilda prietenilor animalelor (asociație înființată în urma unei schisme ce avusese loc în Societatea protectoare a animalelor; asociația purcedea chiar din aripa stîngă a societății, care fusese aprig învinuită de moliciune și de neîndestulătoare grijă).

După ce treburile curente fuseseră discutate (spunea articolul) președinta se ridicase și declarase cu un glas foarte mișcat:

— Peste cîteva săptămîni se va deschide procesul unui erou. Dar noi nu avem putința să înrîurim

mersul judecății. Nu avem nici măcar dreptul, precum prea bine știți, să aducem la cunoștința publică părerile noastre, fără de-a fi, în aceeași clipă, în primejdia de a fi învinuiți că ultragiem magistratura țării. Dar cine ne poate împiedica să facem cele convenite pentru a cere chiar în această clipă, pentru Douglas Templemore, o distincție onorifică? Acest lucru nu va fi cumva foarte curînd folositor? Acest lucru nu va avea o mare greutate în talgerele Justiției? Cine mai e de părerea mea? sfîrși președinta.

O doamnă mărunță se sculă și spuse că nu izbutea să priceapă bine. Ce foloase anume adusese respectivul Doug Templemore? Oare nu cumva își ucisese propriul lui copil?

— Ba da — răspunse președinta — Doug Templemore a jertfit această mică făptură în numele fraților ei. Toți aceștia la un loc urmau să devină sclavi! Din pricina infamiei societății din Tacura, pe tropișorii aceștia nu-i așteaptă decît o cumplită robie, o viață înspăimîntătoare. Care dintre noi nu și-ar ucide propria sa pisică, propriul său cîine credincios, dacă ar fi vorba să vadă sărmanul animal căzînd în niște mîini rele, nelegiuite. Mai degrabă moartea!... Putem oare să închidem ochii asupra destinului acestor ființe?... Ce soartă urmează să aibă aceste încîntătoare animale?... Soarta lor o cunoaștem, vai! Această soartă i-ar aștepta mai departe și de acum încolo, dacă Doug Templemore, prin acest gest eroic, nu s-ar fi jertfit pentru ei.

Un domn se ridică la rîndul lui. Era înalt și slab și avea o mustață roșcată, foarte bogată. Spuse:

— Onorata doamnă președintă, vorbindu-ne de acești tropi, îi numește „animale“. Primo, a-i considera animale înseamnă că mergem pe urmele celor care nu așteaptă decît asta, pentru a-i trata drept niște vite de povară. Așadar le facem pe plac. Secundo, dacă e vorba de niște animale, societatea noastră n-are de ce să intervină. Nimeni, pe cît știm, nu și-a propus să maltrateze aceste animale. Poate

însă că doamna președintă socotea că a face cu animalele ceea ce îndeobște se face cu oamenii înseamnă maltratare și în sfârșit, terțio, eu personal i-am văzut pe acești tropi. I-am văzut scobind piatra, sculptînd-o chiar, i-am văzut cum o adună... și, în sfârșit, i-am văzut distrîndu-se. Așa stînd lucrurile, eu am cîntea să comunic doamnei președinte că este vorba de niște oameni, ca și dînsa și ca și mine. Forma degetelor de la picioare nu va putea niciodată să mă silească să spun contrariul. Prin urmare, eu afirm că acest Templemore, mă rog, și-a asasinat fiul. Asta este tot. Chiar dacă l-ar fi făcut cu o iapă, ori cu o capră; era totuși vorba de fiul lui, nu? drăcia dracului...! În plus, mai afirm că dacă ajungem să îngăduim să ne înecăm plozii ca pe niște bieți cățeluși, putem să spunem că Anglia va fi în curînd pierdută. Din această pricină, eu unul aș vota ca Doug Templemore să fie spînzurat!

Termină și vru să se așeze. Dar nu avu timp. O jumătate de duzină de doamne, cu înfățișarea totuși pacifică, îl și înconjuraseră dintr-o dată, gata să-i scoată ochii: cum adică, oameni aceste mici animale grațioase, gingașe și atît de blînde? Oameni aceste încîntătoare, mici animale? Să cuteze să mai repete o dată așa ceva!

Dar auzind aceasta, alte cîteva persoane încercară să amintească respectivelor doamne atît de irascibile că și dînsese erau pe cale să nenorocească pe acești tropi, susținînd sus și tare că îi iubesc. Nu vedeau oare că oamenii erau gata să se ucidă, discutînd asupra lor...

Discuția nu se sfîrși aici însă. Doamnele cele irascibile găsiră în aceeași clipă aprobarea altora. Apărură întăriri neașteptate. Într-o clipă întreaga sală se împărți în două. Fiecare jumătate susținea părerea potrivnică: tropii sînt animale!... tropii sînt oameni! Și președinta se zbuciuma zadarnic, depășită de forțele dezlănțuite, agitînd un clopoțel al cărui sunet pițigăiat de-abia se mai auzea. Fu ne-

voie de poliție, care, chemată grabnic, evacua sala.

Times publică și o scrisoare deschisă, de mare răsunet și care era semnată de Asociația mamelor creștine din Kidderminster.

„Sir — așa începea scrisoarea — cerem ospitalitate în coloanele dumneavoastră pentru a face un apel public Sanctității Sale Papei și Cuvioșiei Sale Arhiepiscopul de Canterbury...”

În substanță, scrisoarea ridica aceeași problemă, care-l preocupase atîta vreme, chinuîndu-l cumplit, pe părintele Dillighan: era oare cu putință, putea fi oare îngăduit, ca cei cinci tîrpioșori născuți la Zoo să fie lipsiți de actul sacru al botezului? Gîndul că aceste nevinovate fapte nu atinseseră măcar sfînta apă a botezului „tulbura groaznic conștiința lor de mame și de creștine”. Gîndul acesta „nu le lăsa să închidă ochii”. Astfel stînd lucrurile, aceste mame creștine implorau înaltele autorități ecleziastice să-și spună cuvîntul, socotind că supremele glasuri vor izbuti să limpezească dacă se cuvenea ori dacă nu se cuvenea ca aceste încîntătoare mici fapte să fie primite în comunitatea turmei lui Cristos.

Dar Vaticanul nu suflă o vorbă. Arhiepiscopul, într-o scrisoare al cărei ton fu socotit destul de șovăitor, răspunse stingherit că: „între adevăr, împrejurările de care era vorba atingeau o gravă problemă, care trebuia să preocupe, ba chiar să umple de perplexitate, toate conștiințele creștine; totuși, în măsura în care putuse să se informeze, natura acestor tîrpioșuri să fie îndelung dezbătută, constituind un factor de seamă într-un proces care urma să aibă loc; astfel stînd lucrurile, problema rămînea *sub iudice*¹ și prin urmare era fără îndoială nelalocul lui să se exprime vreo părere propriu-zisă în această privință”.

Precum se vede, procesul care trebuia să înceapă urma să aibă loc într-o atmosferă destul de agitată.

¹ Sub oblăduirea legii (în limba latină în original).

Douglas însă, după ce se bucurase mult văzînd în ce măsură poporul britanic pune la inimă destinul tropicilor, începu să se teamă că se agitău prea mult și că atîta patimă dezlănțuită ar putea să întunece adevărata problemă, rătăcind spiritele.

Doug primea în fiecare zi, la Vale of Health, un număr destul de mare de scrisori; Frances îi aducea aceste scrisori la închisoarea din Wormwood Scrubs. În cele mai multe din scrisori, Doug găsea încurajare, unele dintre ele însă îl ocărau; dar îndeobște toate izbuteau să-l irite: „Toți nătărăii ăștia care-mi scriu — spunea el — sînt pe calea cea bună, însă din pricini rele: motivele invocate sînt false!”

— De ce sînt rele și false? îl întrebă o dată Sybil, care o întovărășise pe Frances într-una din vizitele pe care aceasta i le făcea la închisoare. Mie dimpotrivă mi se pare...

— Nu vezi în ce hal încurcă totul? îi răspunse Doug nervos. Ca și cînd eu aș fi ucis această mică făptură pentru a face plăcere prietenilor animalelor! Iar ceilalți, ce să mai vorbim, nu văd în mine decît un fel de biată victimă nătîngă. Știi ce-mi scrie unul dintre nătărăii ăștia? „Ești un nou Dreyfus!”... Oare va fi cu adevărat nevoie să mă las spînzurat, ca să înceapă să priceapă despre ce este vorba?

De altfel, în cele din urmă, și Sybil începu să-l enerveze.

— Oare ce i-am făcut eu lui Doug? o întrebă ea pe Frances. Nu mai pot rosti o vorbă fără să-l văd că se înfurie.

— Trebuie să-l ierți, răspundea Frances. Nu uita că e însuși capul lui în joc.

— Nu uit nicidecum, protestă Sybil. Nu cumva să te superi și tu acum, o imploră Sybil pe Frances care devenise palidă. Mai bine lămurește-mă ce anume prostii am spus.

— Nu m-am supărat de loc, însă mi-e frică, îi mărturisi Frances. Mi-e frică pentru Doug. Ei, la

urma urmelor, și lui îi e frică, și motivul pentru care se înfurie este că uneori vorbești ca acești oameni, de care spune că sînt gata să-l pună în ștreang.

— Mărturisesc că nu pricep ce vină am, spuse Sybil.

— Dai prea puțină importanță procesului. Ceea ce așteaptă lumea — ca și tine de altfel, sînt sigură de asta, chiar dacă nu recunoști — este un soi de *statu quo*, vag. Fără îndoială, multă lume ar vrea ca bieții tropi să fie lăsați în pace, iar Doug achitat. Dar tot ce urmează, sensul adevărat, lucrul acesta nu-i prea interesează.

— Sensul adevărat...? Care sens? Adică să se hotărască dacă tropii sînt oameni ori nu?

— Da. La urma urmelor, asta neliniștește lumea; și pe tine, de altminteri, să nu spui nu.

— Dar nu mă neliniștește cîtuși de puțin; gîndesc și mai departe că este vorba de un lucru neștiințific.

— Însă rezultatul este același: dacă Doug va descoperi că juriul gîndește ca oamenii aceștia, ori ca tine, și că toată lumea va încerca să scoată lucrurile la capăt fără a atinge adevărata problemă, fără a merge în adîncul ei, atuncea Doug va apăsa în asemenea măsură asupra vinei sale, își va pune capul în joc cu atîta stăruință, încît judecătorii vor fi siliți să-și puie și dînșii capul în joc, silind întreaga lume să dea cărțile pe față. Oricît ar costa acest lucru, și chiar dacă pe Doug toate astea l-ar costa viața.

— Dar un asemenea joc primejdios este o adevărată nerozie!

— Eu una însă, dragă Sybil, te asigur că Doug își va pune capul în joc, răspunse Frances. Iar eu, din partea mea, nu-l pot învinui, chiar dacă uneori, cînd mă gîndesc, mă înăbuș și mă podidesc lacrimile. Nici eu nu pot suferi jucătorii nehotărîți care mizează dintr-o dată o avere pe o carte, într-un elan

de curaj, și în clipa următoare fac toate eforturile să-și recapete miza ca să scape cu fața curată... Îți închipui tu că Doug ar putea suferi gândul că a ucis această mică făptură și că faptul acesta rămîne lipsit de orice însemnătate, că l-a ucis așa... de florile mărului? ...Și că acum este gata s-o șteargă cu mîinile în buzunar, mulțumind onoratei Curți că a fost atît de îngăduitoare! Pentru Doug, un asemenea lucru ar însemna o înfrîngere cumplită.

— Nici Don Quijote n-ar fi primit cu nici un preț să-și ia miza îndărăt... Acești tropi sînt drăguți, foarte drăguți chiar, n-am nimic împotriva, dar eu te asigur, dragă Frances, că tropii ăștia la un loc nu prețuiesc cît viața unui singur om de seama lui Doug.

Frances ridică din umeri și răspunse cu blîndețe:

— De mult... de mult nu mai e vorba de așa ceva!

— Atunci de ce anume?

— Nu mai e vorba de soarta tropilor, dragă Sybil. Mi se pare aproape caraghios că nu înțelegi acest lucru.

— Atunci lămurește-mă, ce urmărește Doug în procesul acesta?

— Urmărește lucruri care nu pot fi încă bine determinate, asta este adevărat. Poate că nici n-o să iasă cine știe ce, la urma urmelor. Însă nu se poate ști acest lucru dinainte.

— Atunci e vorba de o nebunie!

— S-ar putea; după cum s-ar mai putea însă ca urmările să fie de neprevăzut. Dar, mă rog, cum să se știe, dacă nu s-a încercat nimic! Îți amintești de căpitanul vasului „Taifun“?

— Da... adică nu... De ce anume?

— Pentru că Doug seamănă cu el... Oare este mai bine să ocolesc ciclonul? se întreabă căpitanul. Nu asta ar însemna adevărata înțelepciune și pentru vas și pentru propria lui piele? Dar în aceeași clipă, căpitanul se gîndește la armatorii vasului:

„Aceștia îmi vor zice: «Scump a costat călătoria, foarte scump; prea mult cărbune ai ars, mult prea mult!»“ Și căpitanul ar putea răspunde: „Am făcut un ocol de două mii de leghe pentru a nu înfrunta furtuna“. „Ei, drăcia dracului, ar putea răspunde armatorii, cumplită furtună trebuie să fi fost!...“ Ce-ar mai fi putut răspunde căpitanul?... „Ei, cît de cumplită a fost furtuna, eu habar n-am, deoarece n-am înfruntat-o; am ocolit-o doar...“ Și din pricina asta se cufundă în mijlocul furtunii, pieptiș...

— Și Doug, așadar, vrea să-l imite pe căpitan?... Hotărît lucru, rosti Sybil suspinînd ușor, n-am să pricep niciodată o iotă din felul acesta de caractere... Dar ce anume, ce lucru mare poate să iasă din toată istoria asta?

— Nu știu nici eu bine... Ceva care ar putea semăna cu... cu o nouă Bună Vestire... Ascultă-mă, Sybil, tu, tu nu crezi nici în Dumnezeu nici în diavol, o știu foarte bine!... Cu toate acestea, cum să-ți spun? anumite vorbe... de pildă vorba: suflet, vorba asta nu-ți spune nimic?

— Ba da — răspuse Sybil — cum de nu, ba înseamnă mult, ca pentru toată lumea, dar cu o singură condiție: să mi se poată lămuri întîi ce e aia. Sau mai bine zis, după ce semne anume putem recunoaște sufletul.

— Ei, tocmai lucrul acesta îl cere și Douglas!

— Cred și eu, spuse Sybil surzînd; chiar eu i-am șoptit pe vremuri întrebarea asta!...

— Tocmai, tocmai, Sybil: care sînt acele semne anume? Tu poți răspunde?

— Dacă ar putea cineva răspunde, ar ști toată lumea.

— Așadar, nu găsești că e straniu! De ce un asemenea lucru pare cu neputință? spuse Frances încălzindu-se. Gîndește-te doar! Toată lumea a priceput de mult că o negresă cu inele în nări, deși este în ceea ce privește deșteptăciunea de o sută de ori mai

aproape de un cimpanzeu decât Einstein, are dreptul să stea alături de Einstein în ceea ce privește tocmai lucrul acesta: fie că îl numim suflet ori în alt chip; pentru că și ea are acest ceva de neînlocuit, pe care cimpanzeul nu-l are. Nu? Dar după ce semne anume, ca să folosesc cuvântul tău, ne putem da noi seama că lucrurile stau așa într-adevăr? Nu-i așa că-i uimitor faptul că nu s-a găsit un răspuns mulțumitor la întrebarea asta, deși lumea își bate capul cu ea de atîta vreme? Nu?

— Sigur... poate că da...

— Sybil, mi se pare că tu ești mîndră că te poți socoti o „imoralistă“. Dar dacă lucrul este adevărat, oare nu cumva acest lucru se petrece tocmai din pricină că semnele despre care vorbim noi nu sînt vădite? Dacă aceste semne ar fi limpezi, faptele vieții tale n-ar fi legate de ele?

Sybil stătu o clipă pe gînduri, cumpănind, înainte de a răspunde.

— Poate că da... repetă ea. Ai atins un punct foarte gîngăș, dragă Frances... Asemenea lucruri îndeobște eu le ascund destul de bine, izbutesc să le camuflez... Apoi Sybil schimbă tonul într-un chip straniu: Imoralistă... da, dacă vrei, poate că sînt, dar de lăudat nu mă laud că sînt. Nu sînt mîndră de un asemenea lucru, te asigur... Știu foarte bine ce se spune despre viața mea, îți închipui, nu?!... Dar sînt sigură că n-ai habar de un lucru: uneori sufăr din pricina aceasta. Bineînțeles nu despre lucrurile care se spun despre mine; nu-mi pasă ce gîndește lumea, desigur!... Îmi pasă însă că viața mea atîrnă întru totul numai de mine, de mine singură și de propria mea judecată... Uneori simt că mă apucă un fel de... amețală groaznică... Un fel de panică neînchipuită... Te miri, Frances? Lucrul ți se pare uimitor, nu?... Socoteai că sînt cu mult mai puțin vulnerabilă? Nu? Că sînt mult mai înzăuată. nu? Ah, nu se află zale adevărate! Nimeni nu poate găsi așa ceva. La urma urmelor dai tot de tinichea.

Asta e... Cerul e gol, Frances, cine o poate tăgădui? Dar deși știm foarte bine lucrul acesta, e foarte greu să ne obișnuim cu el. Cum să te poți obișnuiești cu gândul că actele noastre nu au nici un fel de sens... Că și cei buni ca și cei nelegiuți dau naștere la întâmplare diferitelor fapte, care sînt fie binefaceri, fie flageluri, ciumă... Dumnezeu rămîne mereu, mereu mut... Iar noi, oamenii, cum să găsim temeiul binelui și al răului?... Ce avem la îndemînă? Intențiile noastre mișcătoare, la fel de nestatornice ca firele nisipului? Cine ne poate cîrmui cugetele?

Frances suspină :

— Și lucrul ăsta nu prea e de rîs, cîteodată, ci dimpotrivă. ...Ei, dacă — continuă Frances aproape șoptind — dacă Doug va izbuti să-i silească să răspundă, să-i silească să descopere, să reveleze acele *semne*, acele semne care ne vor putea ajuta să putem primi acești tropi în mijlocul nostru — în mijlocul afiliaților acestei uriașe francmasonerii omenești, care cere de la cei care fac parte să aibă... suflet... Oare faptele noastre, toate faptele noastre omenești, dragă Sybil, nu și-ar găsi în aceeași clipă temeiul lor; nu ar fi și ele întemeiate, pornind de la asemenea semne? Dacă ele, faptele, gesturile noastre n-ar mai fi aidoama firelor nisipului, n-ar mai fi întemeiate pe acele intenții atît de puțin statornice, de care vorbeai tu, dacă n-ar mai fi vorba de niște umbre, de niște vedenii cu neputință de prins cu adevărat, de fantomele binelui și răului, ci dimpotrivă, am descoperi stîncă de neclintit, acel granit care închiuie însăși *esența* noastră... ceea ce sîntem noi cu adevărat... Găsirea unui asemenea lucru n-ar însemna și pentru tine, Sybil, odihna, pacea, firul conducător chiar... ?

— Ceea ce sîntem... cu adevărat... murmură Sybil.

— Da ! Cu voia ori fără voia noastră, spuse Frances blînd, dar cu o nuanță de melancolie.

— Ce sîntem cu adevărat... repetă Sybil.

— Da!... Dincolo de bine și de rău!... spuse Frances.

— Ce sîntem cu adevărat... rosti din nou Sybil. Este oare cu puțință să aflăm aceasta? adăugă ea, cu o voce de școlăriță, cu o voce naivă, proaspătă, aproape patetică. Tu crezi că va fi cu puțință? o mai întrebă ea pe Frances cu aceeași voce de școlăriță.

— Dacă lucrul este cu puțință pentru tropi, va fi cu puțință și pentru noi, Sybil. Dar ca lucrul acesta să ajungă cu puțință, nu mai trebuie să-l socotim pe Doug, așa... un soi de Don Quijote. Este nevoie să avem încredere în el pînă la capăt, spuse Frances, preschimbîndu-și vorba într-un fel de șoaptă în care credința era împletită cu o chinuitoare neliniște. Chiar dacă va fi nevoie să murim cu toții înainte de a putea vedea roadele jertfei noastre... La urma urmelor — mai spuse Frances cu tărie — n-ar fi pentru întîia dată! Nu pentru întîia dată stejarii din Dodona au prins să șoptească, la început doar pentru surzi... iar apoi, într-o bună zi, firavul foșnet al frunzelor iată-l preschimbat într-un adevărat imn de nădejde...

CAPITOLUL XII

Conștiința profesională a doctorului Figgins. Cîteva lămuriri asupra metisajului, hibridizării și chiar asupra telegoniei. Prudența doctorului Bulbrough. Afirmările profesorului Knaatsch. „Astragalul — iată adevăratul om.” Afirmările potrivnice ale profesorului Eatons. Se discută aprig ce înseamnă „statura dreaptă”. „Omul are mîini deoarece gîndește.” Ciudatele concluzii trase de profesorul Eatons.

— Doctorul Figgins !

Acesta era primul martor citat de acuzare. Doctorul depuse jurămîntul și luă loc în boxă. Mr. Justice Draper, președintele tribunalului, își șterse cu discreție fruntea, încălzită de peruca albă. Era pe la sfîrșitul lui septembrie și în sală era o căldură apăsătoare, vestitoare de furtună. Sala era nemaipomenit de plină, de parcă era gata să plesnească.

Sir C. W. Minchett, K. C., M. P.¹, procurorul co-roanei, deschise focul.

— Vom cere martorului — spuse el — să răspundă la întrebările noastre fără să adauge vreun comentariu. După cîte știm, ați fost chemat telefonic, în ziua de 7 iunie, la orele cinci dimineața și v-ați și dus la Sunset Cottage. Este adevărat că ați constatat acolo decesul unui prunc nou-născut, de sex masculin ?

— Da.

— Ați chemat chiar dumneavoastră poliția pentru a constata și ea faptul ?

— Da.

— Decesul fusese provocat de o injecție făcută cu cinci centigrame de clorhidrat de stricnină, doză

¹ Consilier regal, membru al Parlamentului.

mortală, fără întârziere, chiar pentru un animal de proporții mari?

— Da.

— Chiar învinuitul v-a declarat că făcuse această injecție în aceeași dimineață, în chip premeditat?

— Da.

— Ați putut stabili că respectiva declarație era întemeiată?

— Da. Autopsia făcută chiar în fața mea de către medicul legist a putut controla exactitatea declarației.

— După părerea dumneavoastră, ar putea fi vorba de cea mai ușoară îndoială că moartea ar fi putut fi produsă în alte împrejurări decât acelea?

— N-ar fi fost cu puțință.

— Dumneavoastră ați luat cunoștință, pe de altă parte, că Sir Edward K. Williams, de la Colegiul regal de chirurgie, declară că învinuitul este, fără nici o urmă de îndoială, tatăl victimei?

— Da.

— Aveți vreun motiv, de ordin personal, să vă îndoiiți cumva de autoritatea lui Sir Edward, ori de sinceritatea declarației sale?

— Nu.

— O ultimă întrebare: aveți vreun motiv să vă îndoiiți de faptul că învinuitul este tatăl victimei și că moartea acesteia a fost făptuită chiar de el?

— Nu.

Procurorul se așază cu un aer foarte satisfăcut.

Mister B. K. Jameson, K. C. din Consiliul apărării, se ridică :

— Doctore Figgins, este adevărat că ați examinat micul cadavru și că în urma acestui examen ați declarat: „Nu e un copil, e o maimuță“?

— Da.

— Sînteți și acum de aceeași părere?

— Da.

— Din ce motive, vă rog?

— E vorba de anumite caracteristici vădite, precum și de altele, pe care le-am putut stabili cu prilejul autopsiei.

— Și anume, care?

— Disproporția dintre membre; alcătuirea piciorului cu o caracteristică vădit de maimuță, deoarece degetul cel mare poate lua o poziție opusă față de celelalte degete; forma coloanei vertebrale a cărei curbura lombară nu există aproape de loc; diferite amănunte din morfologia figurii și a craniului.

— Ați împărtășit aceste observații și medicului legist?

— Da.

— Medicul legist a confirmat și dînsul exactitatea acestor observații?

— Da.

— Așadar, după părerea dumneavoastră, învinuitul n-a ucis o făptură omenească, ci un mic animal?

— Desigur.

Avocatul se așează după o ușoară înclinare. Procurorul se ridică:

— Medicul legist, pe care-l vom asculta chiar acum, de altfel, n-a ajuns la concluzia că este vorba, totuși, de uciderea unui copil, deci a unei persoane umane?

— Cred că da.

— Dacă ar fi împărtășit părerile dumneavoastră, ar fi putut oare ajunge dînsul la concluzia semnalată?

Apărarea se opuse la luarea în considerare a acestei întrebări. Procurorul continuă:

— Vă rugăm să ne lămuriți cum a fost cu puțință — din moment ce dumneavoastră socotiți că nu e vorba de o victimă omenească — să redactați totuși o declarație în care era vorba de decesul unui copil pe nume Garry Ralph Templemore?

— În calitate de biolog, sînt liber să constat că mica victimă avea caracteristici mai apropiate de cele ale maimuțelor decît de cele omenești. Dar

această părere este părerea mea personală ; ca medic, datoria mea legală îmi cerea să redactez un act de deces, deoarece exista un act de naștere, figurînd în cadrele stării civile și deoarece eu însumi am fost chemat să constat acest deces.

— Așadar, recunoașteți, prin această declarație, că nu aveți îndoieli personale decît în ceea ce privește anumite caracteristici legate de faptul constitutiv al micii victime, însă nu aveți nici un fel de îndoială în privința existenței sale legale?

— Intocmai.

— Cu alte cuvinte, recunoașteți că victima era, din punct de vedere legal, copilul acuzatului?

— Da.

Procurorul se așază. Atunci apărarea întrebă :

— Doctore Figgins, sînteți de părere că în cazul de față punctul de vedere legal are precădere față de punctul de vedere zoologic ?

Dar la această întrebare se opuse procurorul, deoarece — spuse el — se cere părerea martorului chiar asupra unei judecări care tocmai urma să aibă loc.

— În acest caz, ne vom îngădui să punem întrebarea în alt fel, spuse avocatul. Doctore Figgins, dacă ați fi fost chemat de învinuit, nu în vederea constatării decesului victimei, ci dimpotrivă, pentru a ajuta nașterea ei, ați fi primit să declarați respectiva naștere la starea civilă ?

— Nicidecum.

— Chiar dacă învinuitul v-ar fi cerut-o în chipul cel mai stăruitor cu putință ?

— Cu atît mai puțin !

— Aceasta înseamnă că dacă ar fi fost vorba de propria dumneavoastră părere, ați fi fost cu desăvîrșire împotriva faptului de a se acorda micii victime vreun fel de existență legală propriu-zisă ?

— Desigur.

— La fel cum ați fi fost împotriva acestui fapt, dacă ar fi fost vorba de un oîine, ori de o pisică ?

— Da.

— De altfel, dumneavoastră n-ați șovăit îndelung, la început, să redactați constatarea decesului? Nu a fost nevoie de stăruința învinuitului pentru a vă convinge? Este adevărat că însuși învinuitul v-a semnalat și v-a dovedit existența legală a micii victime?

— Este adevărat.

Procurorul fu gata să se scoale din nou, dar președintele îi făcu semn să aștepte și întrebă următoarele:

— Pentru a putea umple anumite goluri în legătură cu cunoștințele zoologice necesare, Curtea ar dori să aibă de la dumneavoastră, doctore Figgins, dacă este cu putință, următoarele precizări: victima pare în chip vădit produsul unei încrucișări. Pentru ca, după părerea dumneavoastră însăși, acest produs, această făptură să fie o maimuță, n-ar fi fost necesar ca cel puțin unul dintre părinți să fie tot o maimuță? Dar atîta cît ne putem noi aminti, ni se pare că criteriul după care se definește specia este tocmai faptul că doi indivizi din specii deosebite nu pot avea progenitură în comun?

Doctorul Figgins tuși o clipă, apoi răspunse:

— Vedeți că... lucrul acesta iese oarecum din domeniul medicinei... Cu toate acestea, mylord, din întâmplare, cred că aș putea fi în stare să vă lămuresc... Medicii de țară trebuie să fie mai totdeauna și veterinari, cît de cît... Vizitează adesea pe cultivatori și sînt interesați de încercările făcute de aceștia cu vitele. Așa stînd lucrurile, mylord, vă pot spune că pot fi încercate tot felul de încrucișări, cu posibilități să izbutească, dacă rasele sau speciile, ori chiar — în cazuri mai rare, este adevărat — chiar genurile, sînt îndeajuns de vecine. Dacă este vorba de rase, progenitura obținută se numește metisă. Dacă e vorba de specii sau de genuri diferite, produsul se numește hibrid. Firește, hibridizarea izbutește mai rar decît metisajul.

— Dar în cazul nostru, victima era produsul mai degrabă al unei hibridizări, ori mai degrabă al unui metisaj ?

— La asemenea întrebare nu mai pot răspunde cu siguranță, deoarece nu știu de care anume specie aparține femela de paranthrop.

— Vă cer iertare — strigă președintele — dar nu mai izbutesc să vă pricep ! Tatăl micii victime este un om. Dacă și mama era o femeie de specie umană, de asemeni, cum oare copilul născut ar fi putut fi o maimuță ?

— Un asemenea lucru poate fi foarte bine conceput. Ipoteza n-are nimic absurd. Chiar dacă femela de paranthrop este, la urma urmelor (lucru pe care eu nu-l cred însă), de specie umană, ea este în orice caz de o rasă nespus de îndepărtată de cea a omului occidental. Dar chiar Darwin observase, și a dovedit-o, că la rațe, de pildă, încrucișarea a două rațe domestice îndepărtate produce rezultate asemănătoare cu rața sălbatică. Explicația acestui fapt este dată de tendința fenomenului de metisaj de a nu dezvolta decât caracteristicile comune celor doi părinți ; este un lucru vădit însă că acele caracteristici cu adevărat comune nu mai pot fi întâlnite decât tocmai la strămoșul comun, adică la animalul sălbatic. În cazul de care vorbim, în cazul de față, pruncul adunase în el, poate, caracterele de maimuță ale strămoșului comun, ale paranthropului de o parte și ale omului de alta, adică acele caracteristici ale vreunui strămoș antropoid primar.

— ...putînd astfel să semene mai mult cu o maimuță, decât cu vreunul dintre părinții lui ?...

— Chiar așa... Mai mult chiar, a putut să aibă loc și altceva, mylord. Poate că în cazul nostru putem vorbi chiar de telegonie.

— Ce înseamnă asta ?

— E vorba de înrîurirea primului mascul asupra progeniturilor ulterioare ale aceleiași femele, chiar dacă el n-a mai participat la procrearea lor. Acest

fapt este considerat absurd și este negat cu strășnicie de biologi, dar este admis mai departe, îndeobște de către cultivatori. Cazul cel mai faimos este cel cu iapa lordului Morton. Fiind fecundată pentru prima dată de către un mascul de zebra, făcă un metis. După aceea, fu fecundată de către diferiți armăsari de aceeași rasă ca și ea, dar urmă mai departe să fete mînji zebrați. Dacă admitem fenomenul telegoniei, atunci nu mai este greu de înțeles că femela noastră a fost la început fecundată poate de către un mascul din specia ei, sau de vreo altă maimuță, și ceea ce a produs ulterior, în urma unei fecundări omenești, a fost înrîurit de vechile caracteristici.

— În concluzie și în rezumat, după părerea dumneavoastră nu se poate trage nici un fel de încheiere sigură, ba nici măcar probabilă, în ceea ce privește natura mai mult sau mai puțin omenească a micii victime? Singurul fapt că a fost fecundată de către un om nu poate fi considerat hotărîtor?

— Într-adevăr, eu socot că un asemenea lucru nu poate fi hotărîtor și că o asemenea concluzie ar fi imprudentă.

— Prin urmare, ați fi gata să faceți încă o dată, sub jurămînt, aceeași declarație care ne-ați făcut-o nouă, în clipa de față. Să declarați că mica victimă nu era un copil, nu era o persoană umană.

— Sub jurămînt? Nu, mylord. V-am spus că e vorba de părerea mea personală. V-o spun din nou. Într-o asemenea privință alții pot avea păreri potrivnice, pe bună dreptate, poate. Din punct de vedere general, socot că o asemenea problemă depășește limitele domeniului medicinei și că, prin urmare, nu un medic ca mine, ci specialiștii zoologiei umane, adică antropologii, trebuie să-și spună cuvîntul.

— Vă rog să primiți mulțumirile Curții. Procurorul coroanei mai are vreo întrebare de pus?

— Nu.

— Dar apărarea?

— Nici apărarea.

— Vă puteți retrage, aşadar, domnule doctor.

Doctorul Bulbrough, medicul legist, păşi în boxa martorilor. Era foarte bătrîn, avea părul de o albeaţă imaculată, în vreme ce figura lui slabă, jigărită, era pămîntie. Părea puţinţel adus de spate, din pricina vîrstei.

— În timpul autopsiei, doctorul Higgins v-a împărtăşit observaţiile sale, cu privire la constituţia victimei? Întrebă procurorul.

— Desigur, răspunse martorul.

— Şi concluziile dumneavoastră sînt asemănătoare?

— Nu.

— Care sînt deci?

— După părerea mea, victima a murit în urma injectării unei doze mortale de clorhidrat de stricnină.

— Vă întrebăm cu totul altceva, îl întrerupse preşedintele.

— Vrem să ştim — spuse şi procurorul — ce concluzii aţi tras dumneavoastră? Victima era maimuţă ori era om?

— N-am tras nici un fel de concluzie.

— Pentru ce?

— Pentru că nu este nici meseria mea, nici rostul meu, să trag concluzii în asemenea împrejurări, asupra unui asemenea punct.

— Cu toate acestea — spuse procurorul — chiar dumneavoastră aţi transmis rezultatul autopsiei tribunalului poliţienesc, în vederea constituirii dosarului în legătură cu uciderea, cu crima.

— Fără îndoială!

— Dar nu putem folosi cuvîntul crimă, dacă este vorba de o maimuţă! Din moment ce aţi făcut acest lucru, înseamnă că, după concluziile dumneavoastră, era vorba de o victimă omenească!

— N-am tras nici un fel de concluzie. În ceea ce mă privește, datoria mea era să declar cum a survenit moartea: asta este tot. Restul privea tribunalul. Pe mine, nicidecum.

— Este întâia dată cînd aud un asemenea lucru! spuse procurorul.

— Pentru că este întâia dată cînd se întîmplă un asemenea lucru! Din această pricină! răspunse mar-torul.

— Așadar, sînteți hotărît să nu ne spuneți propria dumneavoastră părere.

— Da!

Și într-adevăr, nu mai fu cu putință să se scoată din gura doctorului Bulbrough altceva. Așadar, fu chemat profesorul Knaatsch, F.R.A.S., antropolog bine cunoscut. Cînd tribunalul consultase Colegiul regal de istorie naturală, acesta îl propusese ca expert pentru a da lămuriri asupra naturii victimei. Era un om mărunț, cu părul ușor argintat, cu fața zbîrcită, nițel surd, vorbind cu un glas răgușit și ascuțit, în vreme ce-și trecea fără întrerupere degetele prin părul său zbîrlit. Fără să asculte pînă la sfîrșit întrebarea ce i-o punea procurorul, profesorul strigă:

— Ce-nseamnă neghiobia asta?... Tîmpenii!... Ce-i de știut? Ce să aflăm? Dacă vietățile astea-s oameni? Fără îndoială!... Sînt oameni! Fac foc? Fac! Este? Cioplesc piatră? Pe picioarele dindărăt merg? Merg. Așa-i? Astragalul, poftim! Uitați. Cine a văzut vreodată maimuțe cu un asemenea astragal? N-am să mă pun acum să-l descriu, tot n-o să pricepeți nimic. Osul piciorului; e un os al piciorului, la gleznă. Ei, ei, astragalul ăsta, și-ar fi de ajuns. Ce să mai vorbim de partea anterioară a tarsului: la fel de lungă ca și falanga! Au degetul cel mare ca la maimuțe? Și ce-i cu asta? Aud? Și noi oamenii avem un apendice, desigur; ba mai avem și un fragment al timpanului rămas de la plesiozaur: ne folosește la ceva? Nu. Or fi trăit în arbori, tropii, acum vreo cincizeci sau o sută de mii de ani,

asta se poate. Asta-i totul. Dar acuma, s-a sfârșit cu asta: merg în picioare ca și noi. Maimuțe, amintiri de la maimuțe, avem destule cu toți. N-aveți decît să vă uitați la copiii care învață să meargă; ați văzut cum merg, chiar în zilele noastre: merg pe marginea exterioară a tălpii piciorului, la fel cu cimpanzeii. N-aveți decît să priviți degetul cel mare de la picior la veddașii zilelor noastre! Este astfel arcuit încît ar putea culege un gologan de pe pămînt! Ei — și tropii?! De ce nu sînt tropii oameni? Atunci să ne înțelegem ce numim oameni. Oamenii de la Ngandong ce erau? Dar omul de la Pittdown, din apropiere; ei? Ce fel de țeastă avea? La fel cu a dumneavoastră; la fel cu a mea, mylord, cu îngăduința dumneavoastră; în schimb însă, mandibula era de gorilă, iar celălalt, cel numit Shkul Cink, cu bărbia mică, dinții mărunți; în schimb, bolta suborbitală, aidoma ca la gibbon. Ce mai putem spune, așadar? Un singur lucru: statura dreaptă, iată omul! Prin urmare, totul e susținut de forma astragalului: dacă este strîmt și nedezvoltat, e vorba de o maimuță; dacă astragalul este dens și bine dezvoltat, e vorba de un om. Asta e tot. Aud? Ați spus ceva? Aud?

Și ducînd mîna la ureche, îndoind-o în formă de cornet ca să audă mai bine, întinse către tribunal fața lui zbuciumată de tot felul de ticuri.

— Mă adresez apărării! strigă judecătorul. Apărarea are întrebări de pus? spuse el din nou.

— Nu, mylord, răspunse avocatul. Dar dacă tribunalul ne îngăduie, am cere să fie ascultat unul dintre martorii noștri.

(Procurorul se împotrivi. Atunci, apărarea făcu următoarea observație: depoziția profesorului Knaatsch nu putea fi discutată de către profani; în acest chip dreptul sacru al apărării de a putea purcede la întrebări în contradictoriu era în realitate anulat. Curtea fu de aceeași părere, așa că profesorul Eatons, F.R.S., membru al Societății regale de paleon-

tologie și al Colegiului imperial de antropologie, fu și el chemat în fața barei. Acesta era tot ce poate fi mai deosebit de predecesorul său: înalt, liniștit, surîzător și părea de o nespusă distincție. El spuse:

— Studiul profesorului Knaatsch asupra structurii comparate dintre cimpanzeu, australopithec și femeia japoneză, în privința astragalului, împreună cu observațiile adunate de Le Gros Clark, asupra aceleiași probleme, posedă o autoritate de netăgăduit. Există însă temerea că concluziile trase au fost imprudente. Cu multă mîhnire sînt silit să comunic Curții, asigurînd-o că a fost nevoită să asculte un foarte mare număr de neghiobii. Știm foarte bine că profesorul Knaatsch se bizuie pe marele Lamarck. Acesta, se știe, presupusese că oamenii au strămoși arboricoli și cvadrumani, care cu vremea au devenit bimanii, deoarece au părăsit codrii. Însă indicațiile mai recente...

— Nu e prea limpede!... îl întrerupse judecătorul. Vă rugăm să vă exprimați într-un limbaj mai ușor de urmărit.

Judecătorul observase că jurații aveau fețele atît de încordate, încît deveniseră aproape roșii, iar ochii lor erau neliniștiți și destul de holbați. De aceea, rugase pe savant să vorbească mai explicit.

— Încercam — spuse martorul — să analizez teza lui Lamarck și a școlii sale. Spuneam că, după această școală, strămoșii oamenilor trăiau în arbori, ca și maimuțele, și aveau, ca și acestea, mîinile în număr de patru, ca să se poată atîrna de crengile copacilor. Mai tîrziu, părăsind pădurea, membrele lor inferioare s-au transformat în chip progresiv, pentru a putea pași cu mai multă ușurință pe sol. După părerile acestei școli, în felul acesta a luat naștere structura piciorului la făpturile omenești, așa cum le vedem astăzi. Se pare că profesorul Knaatsch împărtășește încă această părere. Din nefericire, indicațiile mai recente ale anatomiei comparate nu vin cîtuși de puțin în apărarea acestei teorii.

Un examen global asupra mamiferelor, așa cum l-a făcut de pildă Frechkop, arată că piciorul omului, departe de a prezenta un progres față de cel al maimuței, este, dimpotrivă, un organ cu mult mai grosolan, cu mult mai primitiv chiar, ca plan și ca structură: piciorul maimuței, chiar dacă la prima vedere acest lucru poate părea surprinzător, este, fără îndoială, din punct de vedere evolutiv, posterior evoluției piciorului nostru, care poate că purcede din piciorul tetrapodelor din era terțiară. Avînd în vedere lucrul acesta, consecința directă este că o faptură, care prin structura piciorului pare legată chiar de departe cu maimuțele arboricole, așa cum se vede la tropi, n-are nimic de-a face cu omul și evoluția lui.

— Dacă înțeleg bine, așadar, dumneavoastră susțineți că piciorul nostru în forma lui actuală exista la strămoșii noștri, mamifere, acum cîteva milioane de ani? Întrebă președintele.

Martorul spuse că da.

— Și că, așadar, la maimuțe a fost îmbunătățit de evoluție, în clipa în care maimuțele au început să trăiască în arbori; adică tocmai pe dos decît ceea ce presupusese Lamarck, cînd susținea că la coborîrea din arbori și-a făcut ivirea și piciorul omenesc.

— Intocmai.

— Așadar, putem trage concluzia, după dumneavoastră, că șirul evolutiv care sfîrșește cu omul și care creează umanitatea noastră, a posedat dintotdeauna picioare asemănătoare cu cele ale noastre și că niciodată acest șir evolutiv n-a fost nevoit să treacă prin stadiul maimuță.

— Intocmai.

— Și că, prin urmare, din moment ce tropii posedă un picior de maimuță, nu pot fi nici într-un chip integrați în acest șir evolutiv, care a avut picioare omenești, de la bun început...

— Aşa este! În ştiinţă, lucrul acesta se numeşte un *phylum*; tropii nu pot fi integraţi într-un *phylum* din care iese omul.

— Cu alte cuvinte, aşadar (dacă am priceput destul de bine), tropii se găsesc la sfârşitul unui *phylum* simiesc şi nu la începutul unui *phylum* uman; după părerea dumneavoastră, ar fi vorba deci de o rasă de maimuţe neobişnuit de evolute, dar nici într-un caz, cum ar putea să se creadă la prima vedere, de o rasă de oameni într-o stare încă foarte primitivă.

— Este însăşi părerea mea, întocmai. Profesorul Knaatsch ne-a spus: „Fac foc şi cioplesc piatră“. Dar astăzi se ştie foarte bine, în urma descoperirii *sinanthropului*, că o inteligenţă aproape tot atât de neevoluată, aproape tot atât de frustă ca şi a cimpanzeului, a fost în stare să nască asemenea lucruri. Prin urmare, este de ajuns să observăm bine tropii şi vom vedea că după toate aparenţele ei ascultă în acţiunile lor de ceea ce s-ar numi un *stimulus*, cu mult mai mult decât de ceea ce am avea dreptul să numim un proces logic al raţiunii... Da, fără îndoială — încheie profesorul Eatons — numele de *paranthropus*, care li s-a dat, este foarte nimerit: tropii seamănă cu oamenii; însă nu sînt oameni.

Profesorul Knaatsch, din banca lui, ridicase mîna şi plesnea din degete, ca la şcoală. Procurorul se grăbi să roage Curtea să-i dea cuvîntul.

Curtea îi dădu cuvîntul.

— 'Straordinar!... strigă Knaatsch, fără a mai părăsi locul lui, lucru care, în locaşul respectiv, era cu totul fără precedent. Judecătorul încercă să-l întrerupă, fără a izbuti însă. Apărătorul, surîzînd, arată printr-un gest sugestiv că socotea atitudinea profesorului năstruşnică, dar fără urmări şi era de părere să-l lase să vorbească, cum începuse.

— 'Straordinar!... urmă bătrînul savant, fără a lua nimic altceva în seamă. Poftim! Stimulus? Stimu-

lus ! Dar ce înseamnă un stimulus ? Orice poate fi un stimulus ! Chiar rațiunea logică este tot stimulus : de unde naiba să vie ? Din ceva iese și ea, nu ? Nu cumva Moș Crăciun ? Aud ? ! Procese chimice ale creierului, asta e tot ! Stimulus, inteligență ? ! Vorbe, simple vorbe. Un singur lucru are însemnătate : ce faci și ce nu faci cu ele ! Sinanthropul ? Foarte bine, poate că și el era tot om ! Și de ce nu, mă rog ? Să-i văd astragalul, atunci mă voi pronunța. Ei, drăcia dracului, scumpe profesore Eatons, uitați de Aristot ? Ce caracterizează pe om ? Întrebă el. Gîndirea ; iar gîndirea înseamnă mîna. Trupul animalelor — spunea el — se dezvoltă în vederea unei singure unelte specializate. Nu poate fi vorba de nici un fel de schimbare. În vreme ce mîna se poate transforma în gheară, în clește, în ciocan, în sabie și în orice fel de altă unealtă prin care ea este prelungită ; și asemenea fapte au nevoie de gîndire. Și ce anume a făcut mîna liberă, scumpe domn profesor ? Poziția verticală. Cît e vorba de patru labe, nu poate fi vorba de mînă ; este ? Și dacă nu poate fi vorba de mînă, nu poate fi vorba de gîndire, și dacă astragalul este prea slab, nu poate fi vorba de statură dreaptă. Așadar, cum s-a ajuns la gîndire ? Prin astragal. Nu putem ieși de aici. Afirmați contrariul, dacă puteți ? Dar puteți ?

— Desigur, dacă am, îngăduința Curții, spuse confratele profesorului Knaatsch, surîzînd și înclinînd respectuos capul față de tribunal.

Judecătorul adresează dintr-o privire o întrebare avocatului coroanei ; acesta nu simți nevoia să se arate mai formalist decît apărarea ; o mînă lungă și palidă se înalță și, descriind un arabesc elegant, sugerează că încuviințează.

— Curtea — spuse judecătorul — crede că o discuție liberă este foarte de dorit, deoarece avem aici de față nu mărturii propriu-zise, ci confruntarea unor experți. Aveți cuvîntul, profesore.

După ce se aplecă ușor, acesta spuse :

— Eminentul meu confrate susține că mîna a produs gîndirea? Nădăjduiesc că îmi va îngădui să susțin, în ceea ce mă privește, fără șovăială, teza contrară. Nu mîna a produs gîndirea; gîndirea a dus la mîna propriu-zisă... Lucrul acesta pare paradoxal? Nicidecum: este de ajuns să răsturnăm termenii: creier, mînă, poziție verticală. Deoarece a început să gîndească, omul a izbutit să stea în picioare, pentru a-și libera mîinile. Asta e adevărata formulare a lui Aristoteles: omul are mîini, pentru că omul gîndește.

— Păi da! strigă Knaatsch, dar tropii, tropii n-au mîini oare?

— Dar maimuțele au de asemenea!...

— Deoarece gîndesc? Și pentru că stau în picioare, poate?! 'Straordinar!... strigă Knaatsch, 'straordinar!... Ce încîlceală!...

— Maimuțele de asemenea, își continuă Eatons vorba cu răbdare; însă maimuțele n-au început să se slujească de mîinile lor pentru scopurile inteligenței: din această pricină nici nu încearcă să-și libereze mîinile și să obțină poziția verticală.

— Aha! Atunci tropii au început, deoarece merg în picioare! Așadar, sînt oameni, nu? Oameni?

— Acest lucru nu este de ajuns.

— Dar, mă rog, ce mai trebuie încă?

— Trebuie un ansamblu întreg de elemente, profesore Knaatsch; dumneata știi acest lucru foarte bine. Asupra celor 65 de caracteristici anatomice pe care le semnalează Keith, în ceea ce privește omul, față de diferitele specii de maimuțe, precum capacitatea craniană, numărul vertebrelor, tuberculele dentare sau cele articulare și așa mai departe ...două treimi dintre acestea există în comun și la om și la diferitele maimuțe, dar prima parte din ele sînt proprii, aparțin numai făpturii pe care o numim *homo sapiens*. Dacă lipsește, așadar, o singură caracteristică, un singur semn specific și nu numai în legătură cu numărul neuronilor din substanța cenușie, sau privind

complexitatea și finețea conexiunilor lor — ci în legătură cu formula dentară, cu proporția fragmentelor sternului, a vertebrelor, ori măcar a apofizelor respective; dacă lipsește un singur amănunt, nu mai putem spune că avem de a face cu un om propriu-zis.

— Păi atunci cum e cu omul de la Neanderthal?

— Nu făcea parte din tipul *homo sapiens*. Este numit om din comoditate.

— Și atunci cum rămîne cu veddașii, pigmeii, australienii, boșimanii?

Eatons ridică din umeri, desfăcînd mîinile într-un gest întovărășit de un surîs de deznădejde neputincioasă.

— Pe legea mea, profesore — strigă Knaatsch — păi atunci... Nu cumva ești de aceeași părere, din înțîmplare... cu acel articol josnic scris de Julius Drexler?

— Articolul lui Julius Drexler — spuse liniștit Eatons — deschide anumite perspective foarte, foarte cuminți. Este cu puțință că, în încheiere, concluziile lui personale să fie oarecum grăbite, nițel simplificate. Dar are cu totul și cu totul dreptate cînd apără integritatea și neatîrnarea științei și cînd ne amintește că știința n-are nimic de-a face cu prejudecățile sentimentale ori cu cele așa-zise umanitare. Egalitatea dintre oameni este, fără îndoială, o nobilă preocupare, însă biologul nu poate să ție seamă de asemenea lucruri; dacă însă ține s-o facă cu orice preț, o poate face — așa cum spunea veneratul meu maestru Lancelot Hogben — după orele opt seara... în propriul său cămin... Și dacă știința trebuie să ajungă la concluzia hotărîită, că omul alb este singurul om adevărat, dacă se va putea dovedi că oamenii de culoare nu sînt oameni în chip absolut valabil, lucrul acesta va putea părea, fără îndoială, regretabil. Dar va trebui să ne înclinăm și să constatăm în cele din urmă că antichitatea avea dreptate față de noi, deoarece ea făcea din aceștia sclavi, în vreme ce noi îi emancipăm în chip neprevăzător, întemeindu-ne pe

greșeli științifice. Ar fi așadar mai serios dacă am relua problema chiar de la temeliile ei, așa cum o cere Drexler, și așa stînd lucrurile...

Un murmur de indignare începu să se audă în sală! La început mai sfios, apoi din ce în ce mai puternic, mai violent. În cele din urmă zgomotul acoperi glasul profesorului Eatons, silindu-l să tacă. Acesta tăcu într-adevăr, păstrînd însă mai departe pe buze surîsul lui distins. Mr. Justice Draper aruncă o privire asupra ceasului său de mîină. Orele erau aproape șase. „Clipa trebuie folosită“, își spuse el. Se ridică și părăsi tribunalul. Sala fu evacuată.

CAPITOLUL XIII

Meditațiile judecătorului Draper asupra cetățeanului britanic considerat ca făptură umană. Alte meditații asupra omului. Universalitatea tabu-urilor. Lady Draper intervine într-un chip surprinzător. „Tropii n-au nici un fel de fetișuri?” Universalitatea fetișurilor.

Ca să ajungă la club, sir Arthur Draper lua autobuzul în mod obișnuit de la Pall Mall. Clubul său se numea Reform Club. De aci pornise Phileas Fogg, într-o dimineață ploioasă, să facă înconjurul lumii. La club, judecătorul citea în liniște *Times*, după care se întorcea acasă, către orele opt, la Onslow Mansions, puțin mai departe de Chelsea.

În acea seară însă, pe o vreme frumoasă, caldută, judecătorul își spuse c-ar fi mai bine să meargă pe jos, făcînd o mică plimbare.

Era adevărat, de altfel, că poate pentru întâia dată în treizeci de ani nu prea simțea poftă să-și revadă bătrînii prieteni de la club, chiar dacă n-ar fi schimbat nici un cuvînt cu ei și numai ar fi citit, în prezența lor, gazetele de seară.

Mergea cu pași înceți de-a lungul Tamisei, gîndindu-se la ședința din acea după-masă, reamintindu-și lucrurile audiate: „Straniu proces”, își spuse judecătorul. Cunoștea de altfel motivele care îl împinseseră pe învinuit să dea naștere acestui proces. Și el era de părere că motivele învinuitului erau curajoase, pațetice chiar. „Iată însă — își continuă el gîndul — că tocmai acuzarea își însușește împotriva lui propria teză a acestuia, însuși temeiul atitudinii lui: că tro-

pii sînt oameni. În vreme ce apărarea este silită să dovedească tocmai contrariul și să aducă martori, care vorbesc în numele unei discriminări rasiale, împotriva căreia luptă învinuitul punîndu-și chiar viața în joc. Ce-ncurcătură, un adevărat *imbroglio*! Și pe deasupra, dacă se dovedește că tropii sînt animale, cîștigul va fi al societății Tacura... Așadar, poftim : însuși învinuitul ar trebui să dorească izbînda acuzării... La drept vorbind ar trebui, pentru a birui cu adevărat, să se lase spînzurat... Iar pentru a-și salva viața, ar trebui să rămîna învins... Dacă este conștient de toate acestea, atunci mă întreb, e cu puțință așa ceva? S-a gîndit el la toate acestea? Greu de știut : deoarece nu vrea să sufle o vorbă și se împotrivește cu îndărătnicie să se lase prins în vreo discuție.“

Inserarea aducea cu ea o ceață ușoară, tot mai albastră ; trecătorii se încrucișau, amestecîndu-și pașii într-un fel de balet liniștit, mut. Judecătorul privea trecătorii cu o curiozitate și o simpatie parcă cu totul noi. „Oameni... iată dar.., asta e umanitatea. Tropii ăștia fac oare parte din ea? Straniu lucru să te poți gîndi la așa ceva și răspunsul să întîrzie. Ciudat lucru să fii silit să-ți mărturisești, așa stînd lucrurile, că nu știm ceea ce ne distinge de ei... Da, da, sîntem siliți să mărturisim că nu ne întrebăm niciodată ceea ce caracterizează omul. Prin ce anume poate fi el definit. Nu ajunge că sîntem oameni : acest fapt al existenței are într-însul o putere de evidență care se poate lipsi de definiții...“

Cocoțat pe micul lui soclu, un *bobby*¹ dirija circulația cu gesturi grave, încete și solemne.

„Tu — își spusese sir Arthur, cuprins de o subită înduioșare — tu, de pildă, gîndești : sînt polițist. Dirijez circulația. Știi foarte bine despre ce este vorba. Poate că uneori îți mai trece prin cap : sînt cetățean britanic. Și ideea asta este, de asemenea, limpede, precisă.

¹ Polițist.

Dar de cîte ori în viața ta ți-ai spus : sînt o persoană omenească ? Un asemenea gînd ți-ar putea părea grotesc ; dar oare nu tocmai din pricină că este prea vag, din pricină că, dacă n-ai fi decît atît, te-ai simți, așa, zburînd prin aer, nu ? Și judecătorul surîse : Sînt aidoma cu el, gîndi. Și eu îmi spun : sînt judecător, trebuie să judec drept, cum se cuvine. Dacă sînt întrebat mai departe ce mai sînt, aş răspunde : un supus credincios al majestății sale. Este cu mult mai ușor să definești un cetățean britanic, un judecător, un quaker, un laburist, ori un gardian de poliție, decît să definești... un om, pur și simplu !... Cea mai bună dovadă, procesul cu tropii !... Și, la naiba, este hotărît mai plăcut să te simți un anumit lucru, despre care toată lumea știe limpede ce este. Este mult mai... confortabil. Și acum, poftim, din pricina acestor blestemați de tropi, iată-mă alunecat din nou în acele probleme năstrușnice, hărțuit de întrebările pe care ți le pui la douăzeci de ani... Pentru că, o dată căzut în asemenea... Căzut... ori înălțat ? își spuse dînsul cu o bruscă sinceritate. Poate că... înălțat, totuși. Reînălțat... La urma urmelor, dacă nu mi-am mai pus asemenea probleme, oare am făcut-o din pricini întemeiate, din motive temeinice ?

Fusese numit judecător, destul de tînăr, la o vîrstă nu prea obișnuită, îndeobște, în Marea Britanie. Acum își amintea neliniștile conștiinței sale din acea vreme : „Ce anume oare ne dă dreptul să judecăm ? Pe ce anume ne putem sprijini ? Cum putem oare întemeia noțiunea esențială de vinovăție, cum o putem defini ? Putem oare pătrunde cu adevărat în inimile oamenilor, în adîncul firii lor ?... Ce pretenție nemaipomenită ! Și ce absurditate ! Dacă slăbiciunea mintală micșorează responsabilitatea unui delicvent, aducînd circumstanțe atenuante, condamnarea este mai puțin aspră. Pe ce se întemeiază această atenuare, această scuză ? Dacă într-adevăr din pricina slăbiciunii mintale învinuitul e mai puțin în stare să se împotrivească pornirilor sale, înseamnă că va recidiva mai

ușor? Ar trebui, așadar, dimpotrivă, să fie mai mult decât oricare altul pus în imposibilitate de a mai face rău; tocmai lui ar trebui să i se aplice o pedeapsă mai îndelungată decât altuia care n-are această scuză, deoarece acesta din urmă mai repede va fi în stare să găsească în propria sa rațiune puterea de a învinge impulsurile rele, păstrînd limpede amintirea pedepsei respective. Și totuși, simțim că acest lucru n-ar fi nici uman, nici drept: n-ar fi echitabil. Dar așa stînd lucrurile, interesul public pare în chip implacabil opus echității...”

Judecătorul își aminti că asemenea dileme îl chinaseră în așa hal, că de multe ori se gîndise să-și părăsească slujba. Cu vremea însă, încet-încet, se obișnuise și nu le mai pune la inimă, ca la început... În schimb însă, observînd pe confrății săi și măsura în care aceștia erau — în mare măsură — sclerozați, lucrul i se părea îngrozitor și de fiecare dată, cînd își dădea seama, era surprins și consternat. Totuși, în cele din urmă, își spusese și el, ca și ceilalți, că n-are nici un rost să ne pierdem energia și vremea, irosindu-le cu probleme de nedelegat. Cu vremea, ajunsese și el la această înțelepciune, mai tîrziu decât alții, desigur... Respecta, deci regulile, tradițiile, precedentele juridice. Ba chiar începuse să disprețuiască, de la înălțimea vîrstei și a maturității, tinerețea prezumțioasă, care avea trufia să considere că o mărunță, biată conștiință individuală se poate uneori împotrivi întregii justiții britanice!...

Și iată că, spre sfîrșitul vieții sale, era vîrît în această confruntare, în această uluitoare problemă!... Totul era răsturnat în chip brutal. Nici regulile, nici tradiția, nici alte precedente juridice nu erau în stare să aducă vreun răspuns. Nici el însuși nu era în stare să hotărască dacă acest lucru îl încînta ori îl enerva. Totuși, i se părea, în străfundul lui, că mai degrabă îi venea să se bucure. Și alături de gîndurile lui parcă deosebea și altceva. Un ușor gîlgîit ironic, unde-va în adîncuri. Un fel de rîs fără zgomot, anarhic,

lipsit de respect... La început, lucrul i se păru minunat; ascunsul său simț al umorului se trezise. Și apoi el își iubea tinerețea. O iubea și se bucura că trebuie să-i dea dreptate...

Cuprins de un fel de apostazie tinerească, voioasă, se apucă să examineze cu o privire necruțătoare, cu un ochi critic, toate aceste reguli și precedente, această venerabilă tradiție. „În realitate — își spuse el — iată că și noi avem tabu-uri, ca și sălbaticii. Asta se cuvine, asta nu se cuvine. Lucrurile interzise, exigențele noastre morale nu sînt niciodată, cîtuși de puțin, hotărîte pe temeiuri neclintite, ireductibile. Dimpotrivă, orice lucru omenesc poate fi redus, ca și în chimie, în chip consecvent, la alte coordonate umane, care-l compun, fără să izbutim să ajungem vreodată la un corp simplu: la definiția omului; or, tocmai acest lucru n-a fost niciodată definit. Lucru într-adevăr de necrezut! Dar aceste opreliști neîntemeiate ce sînt oare? Sînt altceva decît tabu-uri? Sălbaticii cred cu tot atîta tărie că tabu-urile lor sînt legitime și necesare, la fel ca și noi. Singura deosebire ar fi că pe ale noastre noi le-am prelucrat, le-am desăvîrșit. Cauzele noastre nu mai sînt magice și totemice, ci filozofice și religioase; ba astăzi chiar, căutăm pentru aceste tabu-uri perfecționate cauze în studiul istoriei și în studiul societăților. Pe deasupra, mai născocim tabu-uri noi. Sau le schimbăm pe drum (destul de rar)... Le preschimbăm însă în clipa în care par prea demodate sau prea dăunătoare. Atunci nu mai ținem seama de tradiție și le preschimbăm. Recunosc — își spuse el — că îndeobște este vorba de tabu-uri îndreptățite, uneori excelente. În orice caz, sînt tabu-uri folositoare, fără îndoială. Pentru viața societății sînt de neînlocuit. Foarte bine, dar această viață a societății, dacă o judecăm, în numele cui o judecăm? Din ce punct de vedere? Nu e vorba numai de forma ei de astăzi, ori de cea cu puțință mîine; este vorba dacă e bună sau nu, dacă este bună în ea însăși; dacă pur și simplu este folositoare, necesară

altcuiva decît ei înşăşi: cui anume, cărui lucru anume? Aşadar e vorba tot de un tabu şi nimic mai mult.“

Judecătorul se opri la marginea caldarîmului, aşteptînd să poată trece strada. „Cel puţin noi creştinii — îşi spuse el — avem cuvîntul dumnezeiesc, revelaţia: «Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi». «Întinde şi celălalt obraz.» Dar acest lucru este cu totul potrivit marilor legi ale naturii. Tocmai din această pricină socotim noi frumoasă această revelaţie, asemenea vorbe. Dar de ce, oare, găsim noi frumoasă împotrivirea faţă de natură? De ce oare tocmai în această privinţă trebuie să ne împotrivim noi legilor de care toate animalele ascultă? De ce numai noi le nesocotim? «Voinţa dumnezeiască.» Da, acest răspuns este îndestulător pentru a ne sili să-l urmăm; dar nu şi pentru a ne lămuri de ce anume trebuie să-l urmăm. Dacă nu e vorba şi aici tot de tabu-uri, atunci... sînt gata să mă las spînzurat!...”

Traversă strada pe la Westminster Bridge. „Dacă aş spune asemenea lucruri cu voce tare, s-ar crede că spun nelegiuiri. Şi totuşi n-am nici o clipă simţămîntul că spun nelegiuiri. Convingerea mea cea mai adîncă este că vorba dumnezeiască e dreaptă, fie că este tabu ori nu. Poate tocmai din pricină că se împotrivesc naturii, acestei naturi oarbe, cîrmuită de o lege care face făpturile ei să se sfîşie între ele, ducînd la această unversală devorare reciprocă!... Aşadar mila, dreptatea, caritatea, toate tabu-urile, la urma urmelor, ce sînt oare altceva? Nu merg împotriva naturii? Nu alcătuiesc un fel de antinatură?... Dacă te gîndeşti puţin mai adînc, lucrul apare clar: la ce bun legi, reguli, imperative, la ce bun morală şi virtute, dacă oamenii n-ar trebui să se lupte şi să biruiască puterile naturii? Da, da, fără îndoială, toate tabu-urile noastre constituie această... antinatură... Acesta este temeiul lor... Ia te uită, ia te uită, îşi spuse el deodată! Îşi simţea spiritul foarte aţîţat,

voios însă. Nu cumva temeiul, 'temeiul ireductibil, se află aici? Parcă lucește ceva; o lucire de nădejde! Nu?...“

Era gata să-și spună: „Poate că tocmai asta e întrebarea: tropii, tropii aceștia au ori nu tabu-uri?“ — când trebui să sară îndărăt. O mașină frînase brusc în fața lui. N-o văzuse. Auzise însă scârțâitul cauciucurilor frânate brusc; scăpase cu bine!... Stătu cîteva clipe nemișcat. Inima îi bătea cu putere. Nu mai izbuti să înnoade firul meditațiilor.

După cîtăva vreme, se afla în sufrageria răcoroasă de la Onslow Mansions, la cină. La celălalt capăt al mesei lungi, de acaju, se afla lady Draper. Masa era lucioasă și de culoare închisă. Mîncau în tăcere, ca de obicei. Sir Arthur își iubea foarte mult soția, care era afectuoasă și devotată, inimoasă și credincioasă, descendentă dintr-o foarte bună familie. Dar cu o subtilă desfătare, sir Arthur Draper își socotea soția proastă și incultă, așa cum se și cuvine să fie femeia într-o căsnicie vrednică de respect. Așadar, soția lui nu-și îngăduia niciodată întrebări nelalocul lor, în legătură cu ocupația lui de magistrat. Chiar asupra ei însăși avea puține lucruri de spus ceea ce, fără îndoială, era foarte odihnitor pentru cugetul judecătorului.

Și totuși, în seara aceasta ea rosti deodată:

— Nădăjduiesc că n-o să-l condamni cumva pe tînărul Templemore. Ar fi, în chip netăgăduit, o faptă rea!

Sir Arthur ridică privirile asupra soției sale. În ochii lui se putea citi surprinderea. Părea chiar des-tul de contrariat:

— Nu pricep, scumpa mea prietenă!... Lucrul acesta nu ne privește pe noi, pe nici unul dintre noi; hotărîrea atîrnă în întregime de juriu.

— Oh ! exclamă lady Draper, cu un glas plin de blîndețe, știi foarte bine că dacă ai vrea, juriul va merge pe drumul pe care i-l vei hotărî.

Și, după ce picură puțin sos cu mentă pe bucata sa de rasol de berbec, adăugă :

— Mi-ar părea foarte rău de micuța Frances. Mama ei a fost foarte bună prietenă cu sora mea cea mare.

— Iată — începu sir Arthur — un lucru care n-ar cîntări cîtuși de puțin...

— Firește, firește, spuse repede soția lui. Și totuși — adăugă ea — Frances este o făptură încîntătoare. Recunoaște că ar fi un lucru îngrozitor de nedrept să-i ucizi soțul ! Nu-i așa ?

— Fără îndoială ; totuși, însă, justiția majestății sale nu poate să țină seamă de...

— Îți mărturisesc că uneori mă întreb dacă ceea ce numiți voi justiție... adică vreau să spun... cînd hotărîrile justiției nu sînt... juste, atunci îmi vine să mă întreb : lucrul acesta nu te chinuiește niciodată ?...

Sir Arthur fu atît de înmărmurit, atît de stupefiat, că în prima clipă nici nu fu în stare să răspundă ceva. O asemenea încercare de a pătrunde în însăși esența profesiei lui, de a pătrunde indiscret, ca un intrus, în cele mai intime probleme ale sale era un lucru nemaipomenit...

— De altfel — spuse ea netulburată — cu ce drept ai putea să-l trimiți la spînzurătoare ?

— Dar, ascultă-mă, scumpa mea prietenă...

— Știi doar foarte bine, la urma urmelor, că n-a ucis decît un animal, un mic animal.

— Nimeni nu știe încă bine...

— Ei, cum ? Ce-nseamnă asta ? Toată lumea știe foarte bine.

— Ce înseamnă, te rog, „toată lumea“ ?

— Ce știu eu ? E vădit pentru toată lumea !... Se înțelege de la sine !... spuse ea, ducînd cu gingășie la gură lingura în care se putea deosebi ceva trandafiriu.

— Ce anume este vădit de la sine? Îți mărturisesc că...

— Ce știi eu? mai spuse ea încă o dată. De pildă, uite: tropii ăștia nu poartă la gît nimic, nici un fel de fetișuri: nici măcar...

Sir Arthur își aminti după aceea că remarca aceasta rămase înfiptă în spiritul lui. Își spunea mai târziu că poate aceste vorbe înrîuriseră cugetul lui de-a lungul dezbaterilor. De altfel, părerea asta era foarte apropiată de a lui. Vorbele astea îi amintiră întrebarea pe care și-o pusese și el: au oare tropii tabu-uri?

Dar în prima clipă, ceea ce îl izbi fu aspectul năstrușnic al remarcii. De aceea, exclamă:

— Fetișuri! Cum fetișuri? Tu porți fetișuri, spune-mi, te rog?

Dînsa ridică din umeri surîzînd.

— Nu știi nici eu, cîteodată... Vreau să spun că nu sînt cu totul sigură că nu port de loc... Ce să mai spun de faimoasa ta perucă, la tribunal. În definitiv, un asemenea lucru nu este totuși un... fetiș...?

Ridică mîna, făcînd un gest ca și cînd ar fi vrut să-l împiedice să protesteze. Sir Arthur Draper observă, și de data aceasta cu plăcere, că mîna soției sale era albă și fină și că-și păstrase frumusețea.

— Să nu mă pricepi greșit — spuse ea — nu-mi bat joc! Fiecare poartă mofturile și are fetișurile vîrstei lui, așa socot eu cel puțin. Popoarele de asemenea — fără îndoială. Popoarele tinere au fetișuri mai simple, cele bătrîne fetișuri mai complicate, mai rafinate. Dar, în orice caz, tot au, așa mi se pare mie. Dar la tropi, gîndește-te bine, la tropi nu se văd de loc!

Sir Arthur rămase tăcut. Își privea cu uimire soția, care își urma gîndurile cu voce tare, în vreme ce-și îndoia șervetul:

— Din clipa în care crezi în ceva, trebuie să ai în vreun fel fetișuri, nu-i așa? Pe cînd dacă nu crezi în nimic... Vreau să spun că poți, firește, să nu crezi în nimic, să nu ai nici una din credințele obișnuite, și

cu toate astea... Uite, chiar necredincioșii, liber-cugetătorii, vreau să zic oamenii care susțin că nu cred în nimic, totuși îi vezi căutînd, nu-i așa? Unii studiază fizica, ori astronomia, ori scriu cărți, ei bine, astea-s fetișurile lor, la urma urmelor. E modul lor de... de a se apăra... împotriva acelor lucruri care ne înspăimîntă, atît de adînc, cînd ne gîndim la ele. Ce spui, am dreptate sau nu?

Sir Arthur dădu tăcut din cap. Soția lui se juca cu servetul, distrată, rotindu-l în inelul lăcuit, trandafiriu.

— Inșă, dacă cu adevărat nu crezi în nimic — urmă ea — dacă nu dai de urma nici unor fetișuri, înseamnă că nu s-au ivit întrebări, nici un fel de întrebări, nu-i așa? Căci din clipa în care s-au ivit întrebările — așa mi se pare — se ivește și... teama. Și din clipa în care ți-e teamă... ți-amintești, Arthur, chiar acei sărmani sălbatici, negrii aceia pe care i-am văzut la Ceylon, atît de sălbatici, atît de înapoiați, că nu erau în stare să facă nimic, de-abia vorbeau... nu știau nici să numere pînă la cinci... chiar aceia cred că au și ei fetișurile lor. Vreau să spun că îmi închipui că și ei cred în ceva. Și dacă cred în ceva... asta înseamnă că și ei și-au pus întrebări. S-au întrebat ce-i în cer, ori aiurea, de pildă, în codri, mai știu eu, în sfîrșit, s-au gîndit la anumite lucruri în care să poată și ei crede... Nu-i așa? Chiar aceia, niște sărmane brute, tot și-au pus întrebări... Dar dacă o vietate nu-și pune nici un fel de întrebare, de nici un fel, în cazul acesta eu cred că trebuie să fie vorba cu adevărat de un animal. Dacă nu ești cu desăvîrșire un animal, mie mi se pare că nu e cu puțință să trăiești și să robotești pe pămîntul acesta, fără să-ți fi pus vreo întrebare de asta. Nu ești de părerea mea? Chiar idioții satelor, chiar ei tot își pun întrebări...

Se sculară amîndoi. Sir Arthur se apropie de soția lui și o îmbrățișă cu un gest plin de cumpănire. Apoi o sărută cu discreție pe ureche.

— Lucrurile pe care mi le-ai spus sînt destul de ciudate, draga mea. Voi cugeta asupra lor, da, fără îndoială. Și dacă mi-o îngădui, aș vrea s-o fac chiar acum. Înainte de a primi musafirul pe care-l aștept.

Cu un gest blînd, lady Draper atinse buclele sure ale soțului său cu buclele părului ei.

— Il vei achita, nu e așa? întrebă ea, surîzînd cu suavitate. Prea mi-ar părea rău de micuța Frances.

— Încă o dată, scumpa mea prietenă, ți-am spus că numai juriul...

— Dar tu, tu vei încerca să faci tot ce va fi cu putință.

— Cred că nu îmi ceri să-ți făgăduiesc vreun lucru? Așa îmi închipui, cel puțin!... rosti sir Arthur cu o voce blîndă.

— Fără nici o îndoială. Am însă încredere în simțul tău de dreptate, dragul meu Arthur.

Se îmbrățișară încă o dată, apoi sir Arthur se duse în biroul lui. În clipa următoare, se așeză într-un jilț larg și adînc.

— Mda!... Tropii n-au tabu-uri, rosti dînsul aproape cu voce tare. Nu desenează, nu cîntă, n-au nici sărbători, nici rituri, n-au semne de înțelegere între ei, n-au vrăjitori, n-au nici un fel de fetișuri. Nu sînt nici măcar antropofagi.

După care, adăugă cu voce și mai tare:

— Pot să existe oare oameni fără tabu-uri?

Privea neclintit un tablou din fața lui. Dar ochii lui erau distrați. Portretul reprezenta pe sir Weston Draper, baronet, cavaler al Jaretierei. Părea că un fel de surîs lăuntric îi urca din adîncuri către buze, încet-încet...

CAPITOLUL XIV

Depoziția profesorului Rampole. Căpitanul Thropp contrazice. Ultimele depoziții. Rechi-zitoriul și pledoaria. Judecătorul Draper re-zumă dezbaterile. Perplexitatea juraților. Se vădește că pentru a putea defini tropii, se cuvine să definim întâi omul. O definiție le-gală care lipsește în mod surprinzător din codurile jurisprudenței. Juriul socoate că nu se poate pronunța.

În ședința următoare, fură ascultate depozițiile al-tor doi antropologi, citați de procurorul coroanei. Amîndoi socoteau că *paranthropus* poate fi clasificat în specia umană; în argumentație însă, cînd încer-cară să arate motivele de ordin zoologic pe care-și întemeiau judecata, se vădi că sînt într-o desăvîrșită contradicție. Astfel stînd lucrurile, apărarea socoti fără rost să prelungească discuția acestora, păstrînd o tăcere ironică.

Apărarea, în schimb, citase la bară pe doi psiho-logi: pe profesorul Rampole, mare specialist în psiho-logia primitivilor, și pe căpitanul Thropp, faimos cer-cetător, bine cunoscut prin studiile sale asupra inte-ligenței maimuțelor superioare.

Profesorul Rampole era cu desăvîrșire chel, ca și cînd părea că realizează cel mai minunat craniu pen-tru cercetările frenologilor. Purta monoclu la ochiul drept, cu care de altfel nu vedea cîtuși de puțin, și avea o vagă înfățișare de ofițer din vechea armată imperială germană. În schimb, avea un glas cald și sensibil, parcă muzical; auzindu-l uitai înfățișarea năstrușnică a profesorului.

Rampole păru foarte stingherit de cea dintîi între-bare ce-i fu pusă: există oare o anumită trăsătură,

căre să poată fi recunoscută și prin care rațiunea omenească, oricât ar fi ea de primitivă, să poată fi deosebită în chip specific, în chip hotărîtor, de netăgăduit, de inteligența animală?

Sir Peter spuse deci, după o clipă de gîndire, că ar fi putut răspunde, ceva mai înainte cu cîteva luni: limbajul. Limbajul este articulat la om, dar nu și la animale. La om limbajul vădește spirit de invenție și memorie, în vreme ce la animal este fixat și de natura instinctivă. Studiul tropilor însă arată că limbajul lor, deși pare instinctiv, este totuși articulat; cu nimic, de altfel, nu se poate dovedi că e vorba de un limbaj fixat și lipsit de inventivitate, deoarece evoluează și-și mărește capacitatea; acest proces pîrînd că se face însă prin imitație; așadar, modul de exprimare al tropilor seamănă cu amîndouă felurile de limbaj, fără a putea fi identificat nici cu unul, nici cu celălalt. Faptul acesta, spuse Rampole, îl silesc să admită că nu cercetase îndeajuns, că nu adîncise îndeajuns interpretarea fenomenului și semnificațiile sale. În clipa de față, adăugă el, începea să priceapă că limbajul este doar un mijloc de comunicare și ceea ce este cu adevărat specific este *nevoia* de a comunica și mai cu seamă lucrurile pe care o făptură vrea să le comunice alteia.

Și, după o clipă de cugetare, mai spuse:

— Unii socotesc că elementul specific, caracteristic cu adevărat, este însușirea omenească de a crea mituri. Alții socotesc că și mai caracteristic este folosirea simbolurilor — folosirea cuvintelor în primul rînd. Dar în amîndouă cazurile mai sus citate, adevărata problemă este cea semnalată anterior: la ce anume nevoie specifică răspunde crearea miturilor ori cea a simbolurilor?

Mai tăcu o clipă, plimbîndu-și mîna mare și noduroasă pe craniul său sclipitor.

— Trebuie să vă mărturisesc că nu cred că o să putem merge mult mai departe, pe calea aceasta. Poate că este mult mai bine să ne oprim la date con-

trolabile: la faptele pe care analiza diferitelor legături cerebrale ni le poate revela. În acest chip, putem nădăjdui să obținem o deosebire hotărâtoare, sigură, în urma studiilor comparate dintre om și animal.

— Nu se înțelege prea bine, spuse judecătorul.

— Creierul — spuse sir Peter — a fost adesea comparat cu o uriașă centrală telefonică; cu o iuțeață nemaipomenită, creierul stabilește legături între mii și mii de birouri; unele sortite să observe ori să studieze, altele să cîrmuiască ori să dea porunci. În ansamblul lor, aceste legături, aceste corelații, au putut fi determinate, ba chiar numerotate, îndeajuns de exact. Mai lămurit spus, se cunoaște cu destulă precizie și numărul și funcția acestor relații, la om și la diferitele specii. Așadar, după părerea mea, ar trebui să numim făptură omenească ființa al cărei creier vedește totalitatea corelațiilor amintite, iar animal pe cel al cărui creier nu le vedește.

— Deoarece, dacă am înțeles bine — spuse sir Arthur pentru a preciza și mai bine lucrul — numărul acestor corelații este aidoma la toți oamenii, fără deosebire de apartenență, de vîrstă, de inteligență ori de rasă?

— Nu!... răspunse sir Peter, frecîndu-și o nară. Prea ar fi ușor... Deosebiri există, chiar mari, totuși lucrul acesta nu poate fi neliniștitor. Într-adevăr, fascicolul de corelații pe care-l putem descoperi la cel mai înapoiat creier de negrili este încă incomparabil mai bogat decît cel pe care-l găsim în creierul celui mai inteligent dintre cimpanzei. Așadar, dacă putem spune astfel, corelațiile cerebrale ale negrililor pot reprezenta cantitativ și calitativ un minimum caracteristic; sub acest minimum, o făptură nu mai poate avea dreptul la numele de făptură omenească.

Sir Arthur clătină din cap, apoi după cîteva clipe de tăcere făcu următoarea sugestie, cu un aer foarte visător.

— Oare nu cumva o asemenea bază de clasificare

este puțin arbitrară, dacă nu chiar înșelătoare, căci, dacă am priceput bine, procedeul este următorul: se ia suma corelațiilor cerebrale ale negrililor drept caracteristice tipului omenesc animal. După aceea, se declară că, în consecință, acești negrii sînt fără îndoială oameni, pentru că posedă cele de mai sus!?

Profesorul rîse fără să se supere, apoi răspunse:

— Este adevărat, eu însă nu izbutesc să văd cum am putea scăpa de acest cerc vicios.

— Pe de altă parte — spuse sir Arthur — mai descoperi și o contradicție. Dacă lipsesc anumite corelații, nu mai poate fi vorba de om. Dar o asemenea lipsă înrîurește anumite trăsături ale inteligenței.

— Fără îndoială.

— Așadar, ajungem la afirmația că lipsa unor anumite trăsături ale inteligenței nu ne mai îngăduie să dăm numele de om anumitor făpturi. Dar cu cîteva clipe mai înainte, chiar dumneavoastră ați susținut că un asemenea lucru este cu neputință, că ar fi un lucru destul de riscat.

— Cred că aveți cu desăvîrșire dreptate, spuse profesorul.

— Așa stînd lucrurile — mai spuse sir Arthur — putem trage concluzia că și psihologia, ca și zoologia nu sînt în stare să definească în chip precis unde se află granița despărțitoare dintre om și animal.

— Mi-e teamă că da.

Sir Arthur tăcu. Tăcerea se prelungi cam mulțisor. Privi în sală surîzînd cu discreție într-o anumită direcție. Acolo se putea întrezări o pălărie de tul în nuanțe de trandafiriu gîngăș și verde palid. Era însă tocmai în fundul sălii. Apoi sir Arthur întrebă:

— Professore, o întrebare... După cîte știu, n-a rămas nici un trib de pe suprafața globului, nici măcar în insulele cele mai îndepărtate, nici măcar în străfundul deșertului, unde dumneata să nu fi studiat cele mai neînsemnate aspecte psihologice. Ai cercetat așadar toate triburile primitive... Vreau să știu, ai întâlnit vreunul, măcar unul, care să nu aibă... fetișuri?

Întreg auditoriul simți un fel de destindere, aproape o senzație de odihnă... Pe fețe apărură surîsuri, tot mai multe, ca un val... Profesorul însă nu zîmbi. După o clipă de gîndire, răspuse :

— Nu, nu. Trebuie să recunosc că niciodată.

— Deci fenomenul este constant. Pe ce se întemeiază această constanță, această generalitate ? întrebă sir Arthur.

— Nu pricep destul de bine, spuse profesorul. Ce anume doriți să știți ?

— Aș vrea să știu dacă această trăsătură constantă în timp și în spațiu n-ar putea fi socotită drept o trăsătură specific umană ?

— Ba da. Ca și aptitudinea de a crea mituri. Dar, un asemenea lucru nu ne ajută cu nimic ; tot nu dezleagă problema.

— Nu este chiar așa de sigur, spuse sir Arthur. Nu cumva e vorba aci de o aptitudine, de o aplecare proprie omului și numai omului : aceea de a-și pune întrebări, fie ele oricît de simple, oricît de neevluate ?

— Desigur ! Asta, fără îndoială.

— Nu este cu puțință — spuse mai departe judecătorul — să atribuim această aptitudine unor anumite corelații cerebrale care nu există la animal ?

— Nu prea știu !... răspuse profesorul Rampole, rămînînd o clipă pe gînduri. Curiozitatea, curiozitatea există și la animale. Multe animale sînt nemaipomenit de curioase.

— Dar nu au nici un fel de fetișuri ? întrebă sir Arthur.

— Asta nu.

— Deci nu e vorba de același fel de curiozitate ; curiozitatea lor nu pornește de la același fel de întrebări. Nu-i așa ?

— Ba da, trebui să mărturisească sir Peter. Spiritul metafizic este propriu numai omului. Animalul nu posedă așa ceva.

— De acest lucru putem fi oare cu desăvârșire siguri? Nici un fel de animal n-a vădit niciodată vreo urmă de acest soi de curiozitate, măcar în formele ei cele mai rudimentare?

— Nu cred, spuse sir Peter. Problema, de altfel, depășește domeniul meu, dar, la prima vedere... Animalul privește și observă, desigur, și așteaptă să vadă ceea ce cutare sau cutare lucru din preajma lui va face, sau va deveni, dar... asta e tot. Dacă lucrul respectiv dispare, dispare și curiozitatea o dată cu el. Nu descoperim niciodată... cum să zic... obsesii, răzvrătirile noastre împotriva tăcerii lucrurilor... dispărute. În realitate, curiozitatea animalului rămîne strict funcțională; nu este legată cu adevărat de lucruri în sine, ci doar de raporturile acestor lucruri cu el însuși, cu animalul: animalul rămîne în chip statornic amestecat cu lucrurile, el este împletit cu natura, prin fiecare fibră a sa. Animalul nu abstrage niciodată, nu se desparte de aceste lucruri pentru a le privi de la distanță, pentru a le cunoaște și a le pricepe dinafară... Și sir Peter încheie astfel: într-un cuvînt, animalul nu este în stare să abstractizeze. În această aptitudine stă poate într-adevăr... o rețea de corelații, o trăsătură caracteristică dăruită numai omului.

Nimeni nu puse profesorului nici o întrebare. Judecătorul îi mulțumi și-i îngădui să plece. Urmă faimosul căpitan Thropp. Acesta era dolofan și trandafiriu, foarte bălan și avea ochii vii și rîzători. Sir Arthur aminti juraților cercetările acestuia. Căpitanul Thropp fusese autorul a numeroase comunicări făcute Muzeului de istorie naturală, deoarece cercetase îndelung și făcuse experiențe cu maimuțele superioare. Judecătorul mai spuse că reputația căpitanului Thropp depășise de mult coastele Marii Britanii.

Judecătorul rezumă mai întii cele spuse de sir Peter Rampole, precum și discuția care urmasă. După aceasta, îl întrebă :

— Căpitane Thropp, puteți să ne spuneți dacă, după părerea dumneavoastră, cele mai inteligente dintre maimuțele superioare sînt cu desăvîrșire incapabile de a abstractiza?

— Nicidecum, răspunse acesta foarte vioi.

— Cum adică, vă rog?

— Sînt perfect capabile de a abstractiza. Tot atît de capabile ca dumneavoastră sau ca mine.

Pleoapele lui sir Arthur tresăriră de cîteva ori, apoi urmă o tăcere.

Dar profesorul Rampole spunea... începu judecătorul...

— Știu, știu foarte bine, îl întrerupse căpitanul Thropp. Există un soi de oameni pentru care cuvîntul animal e sinonim cu imbecilitate!

Sir Arthur nu-și putu stăpîni un zîmbet și întreaga sală, destinsă, surîse împreună cu el.

— Văd că n-ați citit comunicarea mea — urmă căpitanul Thropp — asupra experiențelor lui Wolfe. Ascultați, așadar: acesta dăduse cimpanzeilor săi un aparat care distribuia stafide. Aparatul funcționa cu jetoane. Maimuțele învățară foarte repede cum să se slujească de jetoane. După aceea, le instală un distribuitor de jetoane. În curînd, maimuțele îl făcură și pe acesta să funcționeze și, cu jetoanele care le scoteau, făcură să funcționeze primul aparat. După cîteva vreme, închise aparatul. Atunci, maimuțele strînsă jetoanele, făcînd provizii, pe care le ascunseră, așteptînd ca aparatul să fie deschis din nou: așadar, născociseră din nou banul, moneda și chiar zgîrcenia! Asta nu se cheamă abstractizare? Dar Verlaine! Nu! Nu e vorba de poetul francez, ci de profesorul belgian. Experiențele sale cu un macac! O maimuță, luați aminte, *inferioară*. Verlaine, așadar, a putut dovedi că macacul lui putea deosebi în chip desăvîrșit ceea ce este viu de ceea ce este mort; deosebirea dintre animal, vegetal, mineral, metal, lemn, stofă; nu se înșela nici ohiar cînd era vorba să claseze o bucăică de puf față de un fulg de bumbac; așezînd în

locuri deosebite, după cum se cuvenea, ici un cui; dincolo un chibrit...! Ei! Asta nu înseamnă abstractizare? Ce să mai vorbim de limbaj! Îndeobște se crede că maimuțele nu vorbesc și totuși vorbesc foarte bine! De mai bine de șaizeci de ani, Gardner a putut dovedi că între limbajul nostru și cel al maimuțelor nu există decît o deosebire cantitativă: mai mult chiar, cele două limbajuri coincid chiar în ceea ce privește anumite sunete, pe care maimuțele le emit, aidoma cu oamenii. Știu foarte bine că Delage și Boutan, în Franța, au încercat să răstoarne aceste păreri, dar studiul anatomiei comparate făcut de Jacomini în ceea ce privește larinxul a stabilit următoarea gradație în evoluție, următoarea scară de desăvîrșire progresivă: urangutan, gorilă, gibbon, cimpanzeu, boșiman mascul, negru femelă, albul mascul. Mă rog, ce anume împiedică gradația evoluției limbajului să fie paralelă cu cea a larinxului? E adevărat, noi nu pricepem limbajul maimuțelor! Este însă oare vina lor?! Mai mult chiar! Vă atrag atenția, mylord, că maimuțele adesea îl înțeleg mult mai bine pe al nostru: Gladden a avut un cimpanzeu care răspundea fără șovăială la patruzeci și trei de porunci neîntovărașite de nici un fel de gest. Asta nu înseamnă abstractizare? Dar ce anume, atunci? Ca să nu mai vorbim de Furness! Furness a izbutit să învețe pe un tînăr urangutan să rostească cuvîntul „papa“. Era lucru anevoios, deoarece animalul are tendința să înghită sunetele, cînd încercăm să-l învățăm cuvinte. Ii vine mai greu să producă vocale prin expirație. Dar, în cele din urmă, din clipa în care a învățat să rostească vorba „papa“, numea astfel pe fiecare bărbat care se apropia de el, dar nu și pe femei; acestea erau excluse! Ei? Asta nu înseamnă abstracție? Pe urmă, Furness l-a învățat cuvîntul „cup“, apăsîndu-i limba cu o mică spatulă: procedeul pare artificial, totuși, în urmă, urangutanul, de cîte ori era însetat, rostea: „cup“. Asta nu înseamnă abstractizare? În cele din urmă, Furness a încercat să-l învețe ar-

ticolul „the”: asta, desigur, era abstractizare pură. Din nefericire, tânărul animal a murit înainte de a izbuti să învețe.

— Lucrul nu este chiar de mirare, spuse sir Arthur. Am numeroși prieteni francezi, care, pe legea mea, sînt destul de deștepți și totuși n-au izbutit niciodată să pronunțe cuvîntul acesta în chip corect... Biata maimuțică... Totuși — mai spuse judecătorul — poate că întrebarea n-a fost pusă cum trebuia. Comisia ar vrea să știe lucrul următor: dumneavoastră ați observat vreodată ori ați auzit c-a putut fi observat la maimuțe vreun început, oricît de rudimentar, de spirit metafizic?

— Spirit metafizic... repetă căpitanul Thropp, părăind foarte absorbit. Figura sa se aplecă o clipă, căpătînd astfel, brusc, trei rînduri de guși. Ce vreți să spuneți cu asta? Întrebă el în cele din urmă.

— Vrem să spunem... e vorba de... vreo neliniște, spuse sir Arthur; frica de necunoscut; nevoia, dorința unor lămuriri oarecare; capacitatea de a crede în anumite lucruri... cu alte cuvinte, ați descoperit vreodată vreo maimuță care să aibă... fetișuri?

— Am văzut — spuse Thropp — maimuțe care iubeau anumite lucruri, așa cum un copilăș își iubește ursulețul: se jucau și dormeau cu jucăria, dar... nu era vorba de fetișuri. Într-o altă ordine de idei, la Calcuta am văzut o maimuță tînăra care în chip vădit avea simțul pudorii — și asta de mai multă vreme. Maimuța aceasta nu adormea niciodată înainte de a-și fi acoperit ceea ce... trebuie acoperit. Punea o sandală verde de care nu se despărțea niciodată, dar... fetișuri, propriu-zise, nu! De altfel — izbucni Thropp deodată — oare de ce naiba țineți cu orice preț să aibă fetișuri? Trăiesc în mijlocul naturii, trăiesc cu ea, în ea, n-au de ce să aibă frică de ea! Cu sălbăticiii e altă treabă. La ei merge! N-au decît să-și pună întrebări, întrebările lor neroade! Și ce-au cîștigat cu asta? Dacă nu mai știu să se mulțumească de a fi cum sînt, de a exista, așa, simplu, ca și maimuțele,

aşa cum i-a făcut Dumnezeu, treaba lor; dar n-au de ce fi mândri. Sînt nişte specii de anarhişti, de răzvrătiţi, niciodată mulţumiţi, asta e tot. Cimpanzeii! Cimpanzeii sînt nişte făpturi cumsecade! De ce naiba vreţi să-şi pună întrebări neroade?! Fetişuri? N-au fetişuri, slavă Domnului.

— Puteţi fi sigur că noi nu vrem absolut nimic, îl asigură sir Arthur înveselit. Doar un singur lucru: să nu existe nici o şovăială în ceea ce priveşte răspunsurile dumneavoastră; nici o urmă de spirit metafizic, ori de ceva, cît de cît asemănător, la nici un fel de maimuţă?

— Nici cea mai mică urmă! Hotărît, nici cea mai neînsemnată. Nici atîtica, rosti Thropp cu un glas bi-ruior, zgîriind cu unghia vîrfurile unui dinte.

— Dar dumneavoastră, căpitane Thropp — întrebă avocatul apărării, cu un ton deosebit de suav — dumneavoastră vă puneţi vreun fel de întrebări de soiul ăsta, ori nu?

— Cum întrebări? Ce fel de întrebări? făcu căpitanul Thropp uimit. Domnul meu, eu sînt creştin credincios; cred în Dumnezeu şi aşa mai departe, mă înţeleg; de ce oare, aşadar... Ce vreţi să spuneţi? Mă luaţi drept un sălbatic?

Plin de bunăvoinţă, sir Arthur îl asigură că dimpotrivă; apoi îi mulţumi şi căpitanul Thropp plecă. Urmară Greame, Williams, Kreps şi părintele Dillighan. Unul după altul, aceştia expuseră în amănunt observaţiile lor şi experienţele ce le făcuseră cu tropii. Îndeobşte fură puse puţine întrebări. Apărarea arătă, mai clar ca niciodată, că nu urmărea să obţină avantaje şi nici măcar să-şi sublinieze micile biruinţe. Nu urmărea decît să stabilească, fără întrerupere, o cumpănă dreaptă, egală, adică o desăvîrşită nehotărîre de judecată, de cîte ori procurorul coroaanei încerca să pună în lumină natura omenească a tropilor. Îndată ce procurorul sublinia vreun fapt în acest sens, apărarea izbutea, fără întîrziere, să lumineze alt fapt, o altă observaţie, pledînd în sensul po-

trivnic. În schimb, de îndată ce un martor aducea argumente prea hotărâtoare despre natura animală a tropilor, avocatul apărării găsea numaidecît la îndemînă cîte un lucru de relevaț, care, de dată aceasta, sugera latura omenească a tropilor. În asemenea clipe, procurorul coroanei scutura în semn de biruință largile mînici ale veșmîntului și bieții jurați nu mai pricepeau nimic în fața unui sistem de apărare atît de ciudat.

Părintele Dillighan fu ultimul martor. Depoziția făcută de el destinse din nou spiritele prea încordate. Vorbi în chip foarte vioi, ba chiar destul de năstrușnic; subliniind mai cu seamă problema limbajului tropilor, părintele Dillighan adăugă un mare număr de țipete imitative. Sala fu gata să-l aplaude și într-adevăr, în clipa în care voi să plece, se trezi asediat de o bătrînă doamnă pe care nu o mai putu opri și fu silit s-o asculte la nesfîrșit, cum îi povestea despre numeroșii ei papagali.

Sir Carew W. Minchett, procurorul coroanei, își încrucișă pe piept mîinile lui lungi și albe. Tăcu o clipă, aplecă ușor capul ca pentru o rugăciune, așa încît jurații putură să admire armonia impecabilă a buclelor și desăvîrșitul rafinament al perucii. Apoi, ridicînd capul, rosti :

— Doamnelor, domnilor jurați, îmi închipui, firește, uluirea dumneavoastră, perplexitatea dumneavoastră ! Faptul că învinuitul și-a ucis în mod voit victima nu constituie nici un fel de îndoială pentru nimeni. Sîntem siguri că nici apărarea nu va încerca să nege acest fapt. În schimb, apărarea a făcut efortări însemnate pentru a semăna îndoiala în spiritele dumneavoastră. În ceea ce privește natura victimei, pentru a obține achitarea învinuitului, făcîndu-l să beneficieze de una dintre tradițiile noastre judiciare, cele mai adînc înscrise în inimile noastre, ca și în obicei-

iturile noastre, de altfel: e vorba de îndoiala dictată chiar de rațiune.

Așa stînd lucrurile, sîntem siliți să ne întrebăm: există oare într-adevăr asupra naturii victimei vreo îndoială dictată de rațiune? Voi susține că dacă această îndoială poate părea că există, este vorba doar de o iluzie.

Adevărul este următorul: apărarea a izbutit să stîrnească o mare confuzie împingînd debaterile pe două fronturi, ori, mai bine zis, pe două planuri foarte deosebite, care însă au fost în chip foarte iscusit încurcate între ele: planul legal, juridic, pe de o parte și planul zoologic, pe de alta.

Dar, doamnelor și domnilor, care este oare sarcina ce vă revine dumneavoastră, în acest for? Trebuie să judecați anumite fapte, ori trebuie să arbitrați discuții savante? Ați putut asculta discuțiile unor oameni eminenți, profesori, savanți. Pentru asta au fost aduși în fața dumneavoastră. Și ați putut să vă dați seama, ați putut constata că aceștia nu se pot înțelege între ei asupra nici unui singur lucru, nici măcar asupra a ceea ce este un om. Este oare sarcina dumneavoastră de a-i învăța un asemenea lucru? Dumneavoastră pe dînșii? Aveți oare sarcina să le împărtășiți părerile?

Fără îndoială, mi-ați putea ridica următoarea obiecție: „N-ai citat chiar dumneata, cel dintîi, pe profesorul Knaatsch?“ Este adevărat. L-am citat. Chiar ieri. Dar era ușor de prevăzut că apărarea va apela la savanți care vor susține teza despre care vi s-a vorbit. Era trebuitor ca această teză să fie contrazisă, altfel poate ați fi crezut-o.

Pe scurt, însă, ce putem păstra din toate aceste discuții? În ceea ce vă privește, socot că ar rămîne un singur lucru: vi se cere să fiți chiar mai savanți decît cei care au discutat!... Dar este oare acesta rolul dumneavoastră? Și din clipa în care nu vă puteți socoti mai savanți, se poate vorbi de vreo îndoială *în ceea ce privește faptele*? Vi s-au împuiat capetele cu

tot felul de argumente, din ce în ce mai complicate ! De ce ? Ca să nu mai puteți pricepe.

Nu, vă asigur că n-ați fost chemați aci pentru a vă face vreo anumită părere asupra bipelului ori asupra răului, părere întemeiată pe cutare ori cutare clasificare zoologică ; nici pentru a da dreptate unei cutare școli, care numește *paranthropus* ceea ce o altă școală numește *homo faber*. Sînteți aci pentru a judeca fapte, pe planul legal și juridic.

Dar, pe planul acesta, poate fi oare vorba de cea mai mărunță îndoială ? Poate fi vorba de vreo urmă de îndoială că învinuitul a cauzat moartea, în chip premeditat, unui nou-născut, propriul său fiu, pe care el însuși îl înregistrase și îl botezase cu numele Gerald Ralph Templemore ? Nu. Nimeni nu poate avea vreo urmă de îndoială.

Totuși, este cu puțință ca spiritul dumneavoastră să mai șovăie asupra unui singur punct : poate că vă spuneți că este cu mult mai bine să fie achitată o crimă, decît să fie pedepsit un nevinovat. Poate ! Poate că cea mai mărunță incertitudine, chiar dacă a izvorît din aceste dezbateri pedante, desigur, cea mai neînsemnată nesiguranță ne poruncește s-o folosim pentru a ușura pe învinuit, chiar dacă acesta este de zece mii de ori vinovat.

Desigur, din punct de vedere creștin, ar trebui să admitem aceasta, dacă numai învinuitul singur ar fi în cauză. Dacă această îngăduință a dumneavoastră n-ar isca decît o primejdie : să lase nepedepsit un ucigaș. Dar oare așa stau lucrurile ? Este vorba oare de un *singur* învinuit ? Nu ! Vă rog să nu credeți aceasta : nu este decît o aparență înșelătoare. E vorba de o mie, e vorba de zece mii, poate că e vorba de zece milioane !

Oh ! doamnelor și domnilor jurați, mare este răspunderea dumneavoastră. Poate ca niciodată, de-a lungul întregii mele cariere, n-am avut de-a face cu o răspundere atît de mare. Deoarece verdictul dumneavoastră poate avea în viitor urmări care depășesc

nu numai persoana acuzatului, ci și pe a dumneavoastră, ba chiar pe a noastră îndeobște și, împreună cu ea, întregul aparat al justiției britanice.

Așadar, închipuiți-vă că veți face pe voia apărării, cedînd stăruințelor ei, copleșiți de argumentele ei, lăsînd astfel inima și îngăduința dumneavoastră să ridice glasul. Ce se va întîmpla atunci? Încercînd să fiți drepti, veți încerca să priviți în conștiința acuzatului și vă veți spune că acesta, asasinînd mica vîetate, nu era sincer convins că ucide o maimuță; mai pe scurt, dacă dumneavoastră doriți să fie achitat, închipuiți-vă o clipă că-l declarați nevinovaț! Din aceeași clipă se cheamă că ați proclamat în chip public, fie că o vreți, fie că nu, că victima era o *maimuță* — în orice caz, ca urmare a acestui fapt, opinia concetățenilor dumneavoastră și chiar a multimilor din străinătate, milioanele care pîndesc hotărîrea dumneavoastră, care vor interpreta așadar, fără de recurs, verdictul, va proclama la fel: *victima era o maimuță*. Prin însuși acest fapt înseamnă că dumneavoastră ați exclus pentru totdeauna, dintr-o dată, prin aceste cuvinte, pe toți tropii din comunitatea oamenilor. Și nu numai pe tropi, dar și un mare număr de grupuri umane, deoarece un întreg șir de persoane eminente v-au arătat aci că dacă admitem că tropii sînt animale, va fi anevoios apoi să găsim un temel solid în numele căruia să putem fi siguri că pigmeii ori boșimanii sînt și ei oameni. Vă dați așadar oare seama, ce cumplită cutie a Pandorii sînteți în primejdie să întredeschideți? Deoarece aceste triburi primitive, din clipa în care ar putea fi lipsite într-o bună zi de numele de oameni și prin urmare și de drepturile respective, înseamnă că sînt zvîrlți fără apărare, chiar de dumneavoastră, în mîinile celor care vor și chiar pot să-i nimicească ori să-i exploateze fără să poată fi pedepsiți. Și știm foarte bine, vai, că aceștia sînt numeroși.

Dar lucrul poate merge mult mai departe. Discuțiile au putut arăta oă din clipa în care, întemein-

du-ne pe anumite diferențe biologice, vom putea contesta unicitatea sacră a speciei umane, va dispărea și granița care să poată opri excesele. Cea mai mică primădie ar fi, în acest caz, să putem vedea cum renasc acele ierarhii nelegiuite, criminale chiar, între rase, a căror amintire odioasă ne este încă destul de proaspătă în memorie. Și această nouă nenorocire va fi dezlănțuită chiar de domniile voastre! O asemenea perspectivă socot că este în stare să cutremure pe oricine; chiar dacă ar fi vorba de persoane mai savante decât dumneavoastră. Se cuvine să spun încă o dată: legea nu vă cere să fiți savanți. Dar vă cere să fiți înțelepți. Și înțelepți puteți fi fără greutate și fără de riscuri: este de ajuns să priviți problema acestui proces dintr-un singur punct de vedere: chiar acel pe care vi-l cere acest lăcaș în care vă aflați. Acest punct de vedere este, după cum ne-am putut da înădejuns seama, aspectul legal. Douglas Templemore a ucis pe Garry Ralph Templemore, a ucis pe copilul său, pe fiul său. Acest fapt este suficient. Trebuie să-l declarați vinovat.

Sir C. W. Minchett își încrucișă din nou degetele mâinilor lui lungi și albe, ca și când s-ar fi rugat.

— Oare s-ar cuveni — continuă dînsul — să-i acordați circumstanțe atenuante? Veți judeca singuri dacă da ori ba; cu părere de rău, însă, tronul nu vă poate propune un asemenea lucru. Deoarece nu e vorba numai de o crimă; este vorba de o crimă premeditată. Poate că într-adevăr învinuitul, făptuind acest lucru, urmărea un anumit plan, presupus de dînsul rodnic prin urmările lui, pentru umanitate. Dar nu trebuie să uitați pe acei medici nelegiuiți, care în cumplita lor cruzime, în acele cîmpuri ale morții, au susținut de asemenea că înfăptuiesc experiențele lor înspăimîntătoare pentru cel mai înalt ideal al științei omenești! Așadar, dacă vă veți arăta îngăduitori, urmările vor fi grave. Prin blîndețea dumneavoastră, de neiertat, veți pune în primădie nu numai pe sușii Maiestății sale, care ar putea să sufere din

această pricină nenumărate alte crime, dar și pe numeroase alte noroade primitive, cu totul nevinovate, expunându-le la robie, ba chiar la moarte; dar chiar mai mult decît atît: un asemenea lucru ar putea ușura în viitor alte experiențe dezgustătoare și ucigașe, în numele înșelătorului pretext al științei și al progresului! Încă ceva! În cel mai bun caz, blîndețea dumneavoastră ar putea însemna totuși o jignire adusă însuși învinutului, deoarece, considerînd cu atenție lucrurile, dacă vreți să-i redați viața acestui om, ori libertatea chiar, nu trebuie să uitați că acestea au fost din capul locului jertfite, chiar de el însuși, prin actul pe care l-a înfăptuit!... Așadar, gestul dumneavoastră ar lipsi actul înfăptuit de singura semnificație în limitele căreia o îndoielnică demnitate îi mai poate fi încă acordată.

Doamnelor, domnilor jurați, multe nu mai am de spus. N-ar avea nici un rost să dezvoltăm mai departe discuția asupra unei cauze atît de limpezi. Apărarea își va putea îngădui o pledoarie cu mult mai lungă. E liberă s-o facă! Poate că este chiar silită s-o facă, deoarece va fi nevoită să încerce să demonstreze un lucru care nu poate fi demonstrat: și anume, că acuzatul nu și-a ucis fiul. Este adevărat? Nu! Acuzatul și-a ucis fiul. Aceste cîteva cuvinte sînt de ajuns. Ele trebuie să dicteze verdictul pe care-l veți da.

Sir C. W. Minchett sfîrșise. Se așeză.

Judecătorul întoarse capul către apărare, dîndu-i cuvîntul. Mr. B. K. Jameson se ridică și spuse:

— Respectînd dorința acuzatului, apărarea n-are de gînd să pledeze.

Cu toate acestea, avocatul nu se așeză și, părăsind că n-a auzit murmurul de surprinză și de emoție al sălii, continuă:

— Mai mult chiar, sîntem nevoiți să declarăm că asupra unui șir întreg de puncte de vedere sîntem cu desăvîrșire de aceeași părere cu onorabilul reprezen-

tant al tronului. Mai cu seamă asupra uriașei responsabilități, care trebuie privită cu cea mai mare atenție și asupra căreia s-a stăruit atât de îndreptățit. „Vă rog să măsurați cât mai bine — a spus reprezentantul tronului — să măsurați cât se poate de bine urmările unei erori posibile!” Desigur. Totuși, alta va fi concluzia noastră! Nu! doamnele mele și domnilor jurați! Nu vă raliați acestei propuneri repezite și superficiale care vă silește să rămâneți pe planul formalist nu al legii în sine, ci al legalității. Căci, în acest caz, ce înseamnă legalitatea? Inscrierea într-un registru? Care dintre noi, în tinerețe, n-a făcut pozne? Dacă în tinerețe unul dintre dumneavoastră, domnii mei, distrîndu-se cu camarazii lui, a îmbătat un funcționar al stării civile pentru a-l face să înscrie în registrele sale un cățel nou-născut și dacă mai târziu, după un număr oarecare de ani, acest ciine, ajuns bătrîn și paralic, a fost ucis de un veterinar chemat să-i facă o injecție, ce-ar fi trebuit să urmeze? S-ar fi convenit oare ca acest veterinar să fie trimis la spînzurătoare?

Acest punct de vedere este așadar... o glumă. Dar alte argumente susținute de onoratul reprezentant al tronului sînt desigur mai serioase. Domnia sa v-a atras atenția că un verdict de achitare ar presupune, *ipso facto*, că tropii sînt maimuțe. Ce-i drept, consecințele ar putea fi grave. Dar dacă *într-adevăr* tropii sînt maimuțe? În acest caz ar fi oare mai puțin gravă osîndirea unui gentleman britanic la *hard labour* (muncă silnică) dacă nu cumva chiar la spînzurătoare, pentru libertatea a douăzeci și cinci de mii de maimuțe? A trimite un nevinovat la moarte, cu bună-știință, a făptui, așa cum vi se cere, o nedreptate atât de grea, pur și simplu pentru a da la o parte reflecții neplăcute și neanevoioase, un asemenea lucru cum poate fi oare numit? Un asemenea lucru este o crimă; este o crimă nu numai asupra unui om vrednic și plin de merite, dar este o crimă înfăptuită asupra drepturilor noastre cele mai sfînte! Căci dacă

libertatea, dacă însăși viața unui cetățean britanic pot atârna de un asemenea lucru — vreau să spun nu de ceea ce el a înfăptuit, ci de niște simple ipoteze, mai mult sau mai puțin întemeiate; asupra ce? asupra urmărilor posibile ale achitării sale — dacă așa stau lucrurile, înseamnă că fiecare dintre noi sîntem supuși unei puteri oarbe și arbitrare și sîntem dați pradă acestei puteri, cu mîinile și picioarele legate? Și în acest caz, cine mai poate avea vreo siguranță? Ce ni se poate întîmpla, fiecăruia, mîine chiar? Un asemenea lucru ar însemna, din capul locului, că individul, că cetățeanul nu mai înseamnă nimic. Un asemenea lucru ar însemna din capul locului: moartea libertăților noastre!

Nu, doamnele mele și domnilor jurați, nu este cu putință să declarați pe acuzatul acesta vinovat, decît în clipa în care veți fi siguri, cu desăvîrșire siguri, că acuzatul a ucis o făptură umană, adică atunci cînd veți ști că tropii sînt, fără îndoială, oameni. Chiar dacă onorabilul reprezentant al tronului va fi surprins, noi nu vom încerca să susținem părerea potrivnică. Deoarece ceea ce apărăm noi aici nu este soarta persoanei noastre, care nu are mare însemnătate. Apărăm însă adevărul. Nu vom încerca să dovedim că tropii sînt maimuțe, deoarece, dacă am fi fost siguri de acest lucru, n-am mai fi cauzat moartea unei mici făpturi nevinovate și n-am mai fi primejduit propria noastră ființă, riscînd cea mai gravă defăimare, execuția prin spînzurătoare. Chiar acum, chiar în această clipă, acceptăm aceste riscuri. Sîntem gata. Dar cel puțin să fim siguri că acest lucru slujește la ceva; că dintr-un asemenea lucru ceea ce este cu adevărat însemnat să poată fi pus în lumină. Adică, nu ceea ce este preferabil, ca să zicem așa, sau folositor, ci ceea ce este drept și adevărat și nu într-o lumină îndoielnică, ci într-o lumină strălucitoare! Da, jertfa propriei noastre vieți pentru cea a tropilor o putem accepta, cu hotărîre chiar, dacă acest lucru ar putea

dovedi într-un chip de netăgăduit că aceștia sînt oameni; acest lucru putînd astfel să silească pe acei care le pregăteau sclavia să renunțe la planurile lor. Dacă însă este vorba de niște maimuțe, atunci vom proclama sus și tare că ar fi un fapt josnic să osîndim un om pentru un motiv de necrezut: pentru că, pur și simplu, lucrul acesta este mai comod!...

Așadar, atitudinea noastră este limpede. La fel de limpede trebuie să fie și a dumneavoastră. Nu cerem nici o grațiere, nici iertarea; nu primim cîtuși de puțin îngăduința dumneavoastră. Da, să fim bine înțeleși: *nu o primim cîtuși de puțin*. O refuzăm. În schimb însă, cerem un minimum, la care avem dreptul să pretindem: cerem o cumpănire serioasă.

Din această pricină — mai spuse dînsul întorcîndu-se către tribunal — trebuie să vă facem, mylord, o cerere. Am fost scurți; deoarece ora nu este prea întîrziată, poate că s-ar putea cere Curții să folosească această împrejurare și să-și dea verdictul chiar în această seară...

Și rostind ultimele cuvinte glasul lui căpătă dintr-o dată o nuanță de detașare ciudată:

— Sîntem totuși de părere că o noapte de cumpănire, de meditație serioasă, ar putea da roade încă și mai bune.

Mr. Justice Draper își încrucișă privirile cu avocatul. Il privi pe gînduri, destul de surprins: de ce oare cerea avocatul această meditație? Se înțelegea de la sine că juriul, pentru a putea delibera în liniște, avea nevoie de mult mai multă vreme, decît atît cît mai rămînea în seara aceasta... „Oare ce vrea să-mi sugereze... Ce-ar trebui să pricep eu?... Despre ce e vorba?...“ se întrebă judecătorul. Sir Arthur își întoarse privirile. „Bineînțeles — își spuse dînsul, în clipa următoare — desigur! Are dreptate! Nu trebuie să le lăsăm timp să-și revină...” Și, uitîndu-se la ceas, rosti:

— Această cerere nu poate fi primită. Mai avem o oră și jumătate. Curtea este de părere că acest timp

este foarte îndestulător pentru a se putea da un verdict drept.

Și, după ce rosti aceste cuvinte, sir Arthur își așază cu grijă ochelarii.

Urmă o tăcere lungă și destul de apăsătoare. Se auziră câțiva pași, câteva scârțâituri, o tuse sfioasă. Sala era plină. Se mai auziră câteva șoaapte în dreapta, lângă ușă, însă două sute de capete se întoarseră într-acolo pline de indignare și șoaaptele se stinseră brusc. Douglas privea către sir Arthur. De la începutul procesului, Doug făcuse efortarea să nu privească nici o clipă pe Frances. Ținea să rămână mut, impasibil, că și când n-ar fi fost acolo: ar fi vrut ca făptura lui să însemne acolo un fel de simbol abstract. Nu era ușor să joace un asemenea rol. Era foarte ânevoios și foarte chinuitor pentru nervii lui. Ar fi fost de ajuns o privire de a lui Frances, în care ar fi putut citi mîhnire, teamă, implorare și atunci... ar mai fi putut rezista? Ce chin însemna pentru el să nu-și poată întoarce nici o clipă privirile către fața ei, către figura ei frumoasă, îndurerată, aproape patetică, cu buzele prea mari... Se simțea torturat. Desigur, dar cel puțin acceptase celălalt chin, acel chin care dădea un sens la tot ce făptuise el, la toate primejdiile dinainte acceptate. Pînă în clipa de față se ținuse destul de bine.

În schimb, lui Frances îi venea mai greu să se stăpînească. Nu din aceeași pricină. Stătea între Greame și Sybil și părea că soarbe fiecare vorbă nu numai cu urechile, ci și cu ochii. Uneori apuca încheietura mîinii lui Sybil, strîngînd-o, de parcă ar fi vrut s-o sfarme. Alteori, se apleca pe rezemătoarea băncii și închidea ochii, sleită de puteri. În clipa în care sir Arthur respinse cererea apărării, Frances își mușcă buzele pînă la sînge pentru a păstra o înfățișare apa-

rent calmă. Avea însă senzația că inima îi secase, într-o singură clipă.

Doug nici măcar nu clipise. Ah ! Cît ar fi dorit ea ca Doug s-o privească atunci. Măcar atunci, măcar o singură dată ! Își făgăduiseră însă să fie tari. El era hotărît să n-o privească, ea era hotărîtă să nu doarească un asemenea lucru. Desigur... Doug avea dreptate, cîtă dreptate avea ! Și Frances își întoarse privirile.

Privi către judecător. Sir Arthur își pune ochelarii, încet, cu grijă, și-n clipa aceea, în clipa în care judecătorul își puse ochelarii pe nas, Frances surprinse ceva ; surprinse chiar foarte bine, da, da, foarte bine ; o ușoară privire, stranie, o privire furișă și zîmbitoare, prietenească, aproape complice chiar, pe care judecătorul o îndreptase către învinuit. Era parcă și un tremurat de pleoape. Oricum, însă, privirea alunecă spre Doug...

— Ai văzut ? murmură ea la urechea lui Sybil, cu glasul sugrumat.

— Desigur... spuse Sybil. Da... da... s-ar spune că...

Sybil nu-și sfîrși vorba, în schimb însă Frances o văzu cum cu degetul bate pe ascuns de cîteva ori în lemnul băncii. Frances fu uluită.

— Nu-ți închipuiai că pot fi și eu superstițioasă ? șopti Sybil rîzînd.

— Mărturisesc că nu ! murmură Frances. Și dacă cineva vreodată mi-ar fi spus...

— Ei, asupra mea o să mai afli încă multe alte lucruri... Uită-te însă la Douglas.

Doug împietrise. Părea o bucată de marmură, însă de marmură trandafirie. Fața i se făcuse trandafirie și ea, pînă la rădăcina părului. Ținea buzele întredeschise. Cu niște ochi nițel holbați, privea către judecător, ca și cum acesta ar fi fost îngerul Bunei-vestiri.

— Și Doug a văzut surîsul, șopti Frances. Oh, Doamne, numai să nu...

Însă Sybil îi întrerupse vorbele, strângându-i cu putere brațul, ca și cum ar fi vrut să oprească duhurile rele, conjurându-le. De altfel, în aceeași clipă, Mr. Justice Draper rosti cu voce tare :

— Doamnele mele și domnilor jurați — spuse el — vreme de trei zile ați putut asculta martorii tronului și pe cei ai apărării, ați auzit rechizitoriul, iar învinuitul a renunțat să mai pledeze în favoarea lui. Acum domniile voastre veți hotărî soarta acestuia. Dar, după cum e obișnuința, înainte de aceasta, Curtea va rezuma în câteva cuvinte dezbaterile, pentru a vă ușura, dacă acest lucru este cu putință, o hotărîre atît de anevoioasă și de gravă.

Intr-adevăr nu rămîne nici o îndoială că este vorba de o hotărîre anevoioasă, așa cum nu este nici o îndoială că este plină de gravitate. În fața ei, sfiala pare firească ; și lucrul acesta v-a fost spus de amîndouă părțile. Lucrul acesta, așadar, a putut fi foarte bine priceput. Nu voi mai stărui asupra lui. Trebuie însă să vă amintesc, înainte de a trece în revistă dovezile și contradovezile aduse în fața dumneavoastră de-a lungul acestui proces, deoarece este de datoria mea s-o fac ; îndeplinind însă acest lucru, nu voi putea măcar în cît de mică măsură să vă ușurez de marea răspundere pe care o aveți : prin urmare, de dumneavoastră și numai de dumneavoastră atîrnă concluziile pe care le veți trage și urmările acestora.

Acestea fiind zise, să mergem de-a dreptul la ceea ce este esențial.

Așadar, despre ce este vorba în realitate ?

În urma unei însămînțări experimentale, făcute asupra unei femele dintr-o specie antropomorfă — adică asemănătoare omului — specie descoperită de curînd, acuzatul a devenit tatăl unei mici vietăți hibride, căreia i-a cauzat moartea ; micul prunc fiind ucis de însuși tatăl său.

Domniile voastre aveți să hotărîți dacă, făcînd acest lucru, învinuitul a comis, ori nu a comis, o crimă.

Pentru a putea fi vorba de o crimă, este necesar ca fapta învinutului să răspundă din toate punctele de vedere la definiția unei crime, adică „uciderea în chip deliberat a unei ființe umane“.

În cazul de față, nu veți putea da un verdict de vinovăție decît în clipa în care veți putea fi siguri că cele trei puncte sînt dovedite, în afara oricărei îndoieli de ordin rațional:

1. Uciderea victimei de către învinuit;

2. Aspectul voluntar, deliberat, prin care învinutul a cauzat această moarte;

3. Natura omenească a respectivei victime.

Asupra primelor două puncte se pare că nu mai puteți avea de ce șovăi: însuși învinutul revendică răspunderea faptei sale; el recunoaște, proclamă chiar, că faptul a fost premeditat; de asemeni, diferitele mărturii vădese că așa stau lucrurile.

Cel de al treilea punct, însă, apare cu mult mai puțin limpede.

Profesorul Knaatsch ne asigură că victima este o făptură omenească. Dînsul aduce drept dovezi faptul că specia din care face parte mica victimă este în stare să cioplească piatra, să facă focul; posedă un început de limbaj și a adoptat mersul în două picioare. Profesorii Cooke și Hanson confirmă părerea lui, deși din motive deosebite.

Împotriva acestor opinii, profesorul Eatons susține că nu poate fi vorba de o făptură omenească, deoarece arhitectonica piciorului victimei nu face parte dintre cele care au figurat vreodată în șirul evolutiv al făpturilor care au ajuns pînă la om.

Această părere este împărtășită și de doctorul Fig-gins, de asemeni.

Acuzarea, la rîndul ei, a susținut cu hotărîre că rolul dumneavoastră nu este de a arbitra o discuție contradictorie între savanți, dar cu atît mai puțin nu vă puteți spăla pe mîini, dînd, pur și simplu, un verdict de achitare, nesocotind astfel semnificația și urmările îngrozitoare pe care un asemenea lucru le

poate atrage după ea : rolul dumneavoastră, a susținut cu hotărîre acuzarea, vă cere să declarați pe învinuit vinovat de crimă cu premeditare, deoarece, pe plan legal și pe plan judecătoresc, nu poate fi vorba de nici un fel de îndoială asupra acestui punct.

(Părerea Curții, însă, nu este aceeași. Curtea socotește că nu puteți îmbrățișa fără șovăială o teză asemănătoare. Dimpotrivă, Curtea socotește că datoria dumneavoastră este să vă asigurați, înainte de a declara pe învinuit vinovat, dacă este îndeplinită cea de a treia condiție necesară, pentru a putea fi vorba, în chip legal, de o crimă. Așadar, dacă a treia condiție a fost cu adevărat îndeplinită : cu alte cuvinte, să puteți fi siguri, în afara oricărei îndoieli de ordin rațional, că respectiva victimă era o ființă umană.

Am spus : în afara oricărei îndoieli de ordin rațional. Expresia aceasta a fost adeseori auzită, de-a lungul acestor dezbateri. Acum, datoria Curții este să vă lumineze cît mai bine asupra adevăratului sens al acestor vorbe. Ce se poate înțelege cu adevărat prin „îndoială de ordin rațional“ ? O primejdioasă confuzie, desigur, ar putea să se ivească în privința acestei noțiuni. O îndoială se poate ivi asupra înseși faptelor. De pildă : un învinuit a putut fi zărit în preajma locului crimei, fără să se poată dovedi în chip hotărît că el a făcut crima. Într-un asemenea caz, putem într-adevăr vorbi de o îndoială îndreptățită, de ordin rațional. Îndoiala poate fi de ordin psihologic, adică în spiritele celor care judecă : de pildă, memoria juraților poate șovăi, poate deveni înșelătoare, din pricina unei prea mari îngrămădiri de fapte raportate în fața barei ; astfel, juriul, nemaipăstrînd o înțelegere limpede a ansamblului, judecarea devine anevoioasă. În acest caz, nu putem vorbi, desigur, de îndoială de ordin rațional. Într-un asemenea caz, jurații sînt îndreptățiți să ceară, de cîte ori ar socoti-o folositor, noi lămuriri, dacă cele primite pînă atunci n-au izbutit totuși să-i lumineze. Ba mai mult, le

rămîne puțința de a se declara inapți de a judeca, ne-socotindu-se în stare să dea o judecată dreaptă.

Așadar, dacă veți fi de părere că există vreo îndoială de ordin rațional în legătură cu faptele, nu aveți de ce să țineți seamă de urmările unei achitări, oricît de îngrozitoare și oricît de cumplite au putut fi arătate acestea de către acuzare; existînd îndoiala de ordin rațional, trebuie să declarați pe învinuit nevinovat.

Dimpotrivă, dacă socotiți că îndoiala nu rezidă în fapte, ci în înțelegerea dumneavoastră privitoare la aceste fapte, în acest caz nu voi mai contrazice cele susținute de către tron. Într-adevăr, acuzarea a repetat în chipul cel mai stăruitor că este de datoria dumneavoastră să țineți seama de faptul că nu numai învinuitul, nu numai singura sa persoană dă naștere îndoielii, deoarece în acest caz o creștinească îngăduință ar putea fi admisă; în vreme ce în procesul nostru, un verdict dat din ușurință ar atrage consecințe nesfîrșit mai grave. Astfel stînd lucrurile, datoria dumneavoastră de ființe omenești este, fără îndoială, să țineți cu grijă seama de aceste urmări îngrozitoare.

Și totuși, un verdict prea sever, care n-ar ține în-deajuns seama de îndoiala spiritelor dumneavoastră, ar putea fi tot atît de neîndreptățit. Într-adevăr, prin aceasta s-ar putea crea un precedent, nu mai puțin primejdios pentru viitorul justiției noastre: trimițînd la moarte un eventual nevinovat, un nevinovat posibil, osîndit nu în numele principiului ce pedepsește o crimă, ci în numele unor urmări ipotetice, pe plan politic și social, care au fost doar imaginate de eventuala achitare — printr-un asemenea verdict ați putea răsturna înseși temeliile justiției acestei țări.

Și, după o scurtă întrerupere, judecătorul continuă:

— Pentru a rezuma, vom spune următoarele: socotim, împreună cu acuzarea, că îndoiala nu poate

rezida în faptele înseși, care sînt ceea ce sînt: tro-pii, ei înșiși sînt ceea ce sînt. Natura acestora este un fapt care nu atîrnă de judecata noastră. Împărtășim părerea tronului și socotim că dacă există vreo îndoială, aceasta rezidă doar în confuzia spiritelor; confuzie cu desăvîrșire firească în urma unor discuții savante, atît de contradictorii. Prin urmare, socotim împreună cu acuzarea că acest fel de îndoială nu poate milita în sensul unei îngăduințe, pornind din lenevia spiritelor, așadar lipsită de grijă față de urmările posibile. Dimpotrivă, însă, socotim — de data aceasta împărtășind părerile apărării — că atîta vreme cît cele trei condiții ale unei crime n-au fost îndeplinite, atîta vreme cît nu puteți fi siguri de acest lucru, conștiința nu vă poate îngădui să osîndiți pe acuzat. Așadar, înainte de a vă hotărî într-un fel sau într-altul, este cu totul necesar să fi hotărît mai întîi în propria dumneavoastră conștiință, în ce chip ați delegat problema prealabilă, în privința naturii victimei: maimuță ori făptură omenească. Din clipa în care veți avea această hotărîre, dar numai după ce o veți avea, vă va fi cu putință să luați poziție într-un sens ori într-altul; existînd teama că, dacă nu veți ține seamă de acest lucru, veți putea făptui, oricare ar fi verdictul dumneavoastră, o greșeală sîngeroasă și tragică.

Judecătorul mai tăcu o clipă, apoi continuă:

— Doamnele mele și domnilor jurați, socot că din această clipă sînteți în stăpînirea tuturor datelor problemei. Urmează să deliberați și să răspundeți printr-o singură vorbă — da, ori ba — la întrebarea care urmează să vi se pună: „Invinuitul este vinovat?“ Ușier, rog să conduceți pe jurați în camera de deliberare.

Ședința se suspendă.

Judecătorul se ridică și ieși. Era grăbit să-și scoată peruca, deoarece transpirase cam mult. La rîndul lui, publicul era grăbit să respire mai în voie, putînd în

sfârșit vorbi. Îndelungată tăcere se preschimbă într-o larmă asemănătoare cu zgomotul valurilor mării izbindu-se de stînci.

Indată ce ședința reîncepu, juriul se înfățișă înaintea Curții. Președintele acestuia ceru în numele întregului juriu cîteva lămuriri. Era foarte palid. Aproape tot atît de alb ca și hîrtiuța care tremura în mîinile lui.

— Sîntem cu toții — spuse dînsul — de acord asupra lucrului principal: adică... asupra crimei. În această privință, nici o îndoială. Rămîne doar un singur lucru de hotărît, cum ați spus-o și dumneavoastră: să hotărîm dacă tropii sînt oameni sau nu. Dar tocmai asta e! Lucrul acesta nu-l știm. Habar n-avem!...

— Fără îndoială... spuse sir Arthur. Și-atunci?

— Și-atunci... n-ar putea Curtea să ne spună ea... ce gîndește asupra acestui lucru, în chip hotărît.

— Este cu neputință! Datoria Curții este să limpezească faptele, să lumineze punctele juridice. Ea însă nu poate să se pronunțe asupra fondului: și chiar dacă ar avea o părere asupra fondului, ar fi cu totul ilegal să vă împărtășească această părere.

Bătrînul jurat, care era lung și uscat și avea bucle albe foarte cîrlionțate, de jur-împrejurul craniului său minuscul, roșcovan și strălucitor, clătină de mai multe ori bărbia sa puternică, apoi spuse:

— După părerea noastră, ar fi nevoie ca cel puțin să ni se spună... am ruga Curtea ca să ne amintească măcar... definiția omului; definiția obișnuită, vreau să spun, definiția de care Curtea se slujește îndeobște, cum să zic, adică... definiția legală, cea juridică... Oare chiar acest lucru, dacă ni s-ar spune asta, lucrul acesta ar depăși... atribuțiile Curții?

— Nu, spuse judecătorul surîzînd. Totuși, ar trebui mai întîi să existe o asemenea definiție legală. Lucrul

poate părea destul de ciudat, desigur, dar asta este realitatea : o asemenea definiție nu există !

Bătrînul rămase cîteva clipe încremenit, aproape stupid. Apoi rosti :

— Nu există ?

— Nu.

— Stați o clipă... cum vine asta?... Nu este cu putință !...

— Curtea recunoaște că acest lucru este ciudat, precum v-a și spus-o ; deși în fond acest lucru pare destul de conform însuși spiritului țării noastre. Oricum ar sta însă lucrurile, asta este realitatea. Nu există !

— Nici în Marea Britanie, nici aiurea ?

— Nicăieri. Nici măcar în Franța, unde, precum se știe, totul este definit și codificat ; pînă chiar și proprietarul oului pe care găina îl ouă pe ogorul vecinului.

— Dar este de necrezut ! spuse bătrînul jurat după o clipă de tăcere. Așadar, dacă înțeleg bine, totul este definit și codificat, cum spuneți dumneavoastră, chiar lucrurile cele mai mărunte, în afară de... cum să zic... ceea ce ne privește pe... noi înșine, nu ?!

— Este cu desăvîrșire adevărat, răspunse judecătorul.

— Dar cum se face că... de atîta vreme, de cînd oamenii există, niciodată... S-au gîndit la toate... a fost definit și codificat totul, numai asta nu... ! Atunci... ce înseamnă asta ? Nu e ca și cum nu s-ar fi gîndit la nimic ? Ca și cum s-ar fi pus un lung șir de căruțe... înaintea boilor ?

Judecătorul zîmbi, schițînd cu mîinile un gest discret de neputință.

— Deoarece, la urma urmelor... vorbi mai departe juratul, dacă nu știm cu hotărîre, vreau să spun, dacă nu ne-am înțeles mai întîi și întîi... asupra... noastră, adică asupra ceea ce noi... păi atunci, cum naiba să ne mai înțelegem ?

— Într-adevăr — recunosc judecătorul, zîmbind mai departe — într-adevăr, poate că tocmai din pricina asta ne înțelegem atît de greu. Dar dacă ne depărtăm prea mult de problemă, ne putem rătăci; și vremea trece.

— Vă rog să mă iertați, mylord — spuse bătrînul — dar asta e adevărul... chiar... pentru treburile de aici... înseamnă că este o lipsă tare a naibii!...

— O lipsă, pe care dumneavoastră ați putea-o umple, sugerează judecătorul.

— Noi? O putem noi...?

— De ce nu? Mă tem că nu e cu putință să se dea o judecată sănătoasă într-un asemenea proces, dacă nu este mai întîi înlăturată această lacună; pentru a putea fi definiți tropii, trebuie, fără îndoială, mai întîi să fie definiți oamenii. Desigur!

— Păi dacă pînă acum n-a făcut-o încă nimeni, cum oare ne cereți nouă, mylord, să... Noi... vedeți... Ar trebui cel puțin ca cineva să ne ajute!

— Curtea chiar are datoria să răspundă întrebărilor dumneavoastră.

— Păi, atunci cînd întreb îmi răspundeți că nu știți!

— Datoria Curții este să vă amintească lucrurile spuse aci în legătură cu procesul și să vă lămurească ceea ce n-ați priceput îndeajuns de bine.

— Cum asta — protestă bătrînul jurat, sîcîit — de amintit ne amintim foarte bine tot ce s-a spus și socol de asemeni că de înțeles am înțeles destul de bine, în schimb, însă, mai greu a fost cu... ce să mai vorbim, dacă măcar toți profesorii aceia s-ar fi înțeles între ei... cît de cît... Dar ce-au făcut aici? S-au ciondănit... s-au... Și atunci, cum am putea noi să fim în stare să...

— Și, totuși, trebuie să facem ceva, spuse judecătorul. Ba chiar v-aș ruga, fără întîrziere: verdictul trebuie să fie pronunțat în patruzeci de minute, dacă nu cumva vreți să reîncepem mîine.

Jurații intrară din nou în camera de deliberare. Ieșind, bătrînul președinte își scutura buclele sale cîrlionțate. După douăzeci de minute, în clipa în care intra din nou, încă le mai scutura.

— Nu izbutim s-o scoatem la capăt, spuse el. N-ajungem la nimic. Ba e din ce în ce mai rău. Cu cît discutăm mai mult, cu atît știm mai puțin ce trebuie să hotărîm. Doi dintre noi sînt pentru, trei sînt împotriva, iar ceilalți spun că nu știu. Ce să spun, sînt zăpăcit cu totul.

— Trebuie să stăruiți față de ceilalți jurați — spuse judecătorul — să se hotărască. Mai aveți încă zece minute pentru ședința de astăzi.

La sfîrșitul celor zece minute, bătrînul președinte se ivi din nou, urmat de întregul juriu. El declară următoarele:

— Am hotărît în chipul cel mai hotărît că nu sîntem în stare să luăm nici o hotărîre.

Și nu mai spuse nici un cuvînt.

La rîndul său, judecătorul tăcu cîtăva vreme.

— Fără îndoială — spuse el în cele din urmă — nu ați avut vreme îndestulătoare. Așa se pare. Așadar, vă acordăm o noapte pentru a cumpăni. În vremea aceasta veți fi adăpostiți și hrăniți...

— Este cu desăvîrșire fără folos, spuse bătrînul jurat. Sîntem hotărîți cu adevărat.

— Să nu luați nici o hotărîre?

— Să nu luăm nici o hotărîre. Declarăm că nu sîntem în stare de a da vreo judecată.

Sir Arthur tăcu și de data aceasta un timp destul de îndelungat, înainte de a rosti:

— În asemenea împrejurări, Curtea, cu toată părerea sa de rău, este silită să ridice juriului sarcina care-i fusese încredințată. Așadar, procesul urmează să fie reluat într-o sesiune următoare, înaintea unui nou juriu. Ședința s-a terminat.

Numai după ce judecătorul ieși, publicul izbuti să priceapă ceea ce se petrecea cu adevărat. În primele clipe, domni în sală o tăcere plină de uluire. Apoi,

din această uluire izbucniră „mișcări și atitudini foarte variate“, ca să folosim termenii consacrați. Larma crescuse. Ar fi crescut și mai mult, dacă n-ar fi fost temperată de respectul datorat sălii. Cadrul era secular, iar lemnăria sculptată avea o surdă rezonanță. Dar respectul datorit istoricului cadru secular nu putu împiedica comentariile făcute cu glasuri reținute, însă enervate ori dezamăgite. Publicul se scula, lărmuind. Și Frances se ridicase în picioare. Pe deasupra capetelor oamenilor căuta privirea soțului ei, care fusese nu de multă vreme adus în vederea verdictului și care acum era condus afară. Izbuti să-l descopere. În clipa aceea, Doug, întrezărind-o și el, înălță mîinile către tavan și plin de voieșie o salută cu gestul unui boxeur declarat învingător pe ring.

CAPITOLUL XV

Ce neliniști pot să aibă lordul Sigiliulul Privat și textiliștii britanici. „A fi sau a nu fi trop”. Judecătorul Draper cere să fie întrunit Parlamentul. În ce chip poate fi răstălmăcită o venerabilă tradiție. Constituirea unui comitet de studii. Contradicții în sinul acestui comitet. Unii amenință cu demisia. Neînțelegerile se adâncesc. Păreri cu nepuțință de împăcat între ele pot fi foarte folosite. Frances este nevoită să facă o mărturisire întristătoare. Solidaritatea speței umane. Deosebirea esențială dintre om și animal. Binefacerile tăcerii.

Sir Arthur Draper aștepta să fie chemat de înalte sfere. Il va chema oare secretarul de la Home Office ? Sau chiar faimosul Attorney General ? Fu chemat de lordul Sigiliului Privat — ministru al afacerilor nelămurite... care îl invită pe bătrînul judecător să vină să-l vadă la club.

Pe cînd străbătea Green Park, sir Arthur își spunea : „Așadar, urmează să stăm de vorbă despre orice, afară de justiție. Dintr-un anume punct de vedere, asta îmi convine de minune...” Și mai gîndi : „În felul acesta e foarte cu puțință să n-am nevoie să-l lămuresc de modul nițel cam... nu îndeajuns de formal, desigur... în care am condus dezbaterile pînă la punctul mort, și pe jurați, pînă la năucire... Dimpotrivă, îmi vine mai degrabă să cred că vor să-mi ceară altceva... altceva, tot atît de puțin... formal, fără îndoială... Așadar, am și eu ceva *atou*-uri în mînă... Dragul meu, ține-te bine și joacă cum trebuie ! O să fii în stare?... Obişnuința de a fi diplomat îți lipsește cu desăvîrșire.”

Lordul Sigiliului Privat nu-l lăsă să aștepte. Il salută cu o familiară voce bună, rostind vesel

„Hello!“ și, bătându-l prietenește pe umăr, îl luă cu dînsul și amîndoi se așezară într-un colț mai liniștit. După cîteva cuvinte curtenitoare, ministrul întinse magistratului un maldăr de gazete:

— Ai frunzărit cumva presa străină?

Sir Arthur spuse nu, scuturînd capul, și citi destul de amuzat în *Chicago Daily Post* un titlu cu litere groase: *A fi sau a nu fi trop*. Articolul rezuma debaterile într-un stil sarcastic și critica foarte viu formalismul britanic, lipsa lui de mlădiere din pricina căreia orice problemă juridică ceva mai anevoioasă, mai neobișnuită, dovedește neputința justiției britanice de a face față. În Franța, ziarul *Le Parisien* găsise drept titlu: *Tropi soit qui mal y pense...* (parafrazînd faimoasa deviză a Ordinului Jaretierei) și într-un stil mai puțin batjocoritor, dezvoltă plin de vervă o temă asemănătoare. Este adevărat însă că la sfîrșit, autorul articolului întrebă cu aceeași lucidă ironie pe cititori: „Dacă ai fi fost jurat, dumneata, cititorule, ce-ai fi făcut?“ Gazeta *Rude Pravo* din Praga era plină de umor: *Furtună în douăsprezece capete*, și amintea nenumărate alte probleme neghioabe: Ce anume faptură vei salva, în caz de naufragiu, dacă nu poți salva decît una: pe mamă, pe soție, sau pe fiică? Iată dilemele de conștiință cu care justiția burgheză năucește și încuie pe sărmanii ei jurați...

Pe cît se părea, nimeni nu-și dăduse seama cît de iscusit manevrase bătrînul judecător.

Sir Arthur puse gazetele pe o măsută și așteptă.

— Era într-adevăr cu neputință să obțineți o judecată cum trebuie? întrebă ministrul.

Judecătorul răspunse că, într-adevăr, după legile englezești un juriu nu poate fi obligat să hotărască fără voia lui.

— Dar dumneata... ai făcut într-adevăr tot ce ți-a fost în putință? mai întrebă ministrul. Te-ai folosit oare de toată influența pe care o ai?

— În ce sens anume? întrebă cu voce suavă sir Arthur.

— Tocmai în sensul acesta. Adică să-i faci să ajungă la o judecată.

— O judecată, în care sens anume?... repetă întrebarea judecătorul.

Ministrul făcu o ușoară mișcare în jilțul său:

— Fără îndoială... nu este treaba mea... nu eu...

— Nici a mea, spuse sir Arthur. Dacă judecătorul încetează de a mai fi imparțial, degeaba mai avem un juriu. Mai mult decât atât: așa ceva ar însemna o insultă adusă cinstei și înțelepciunii cetățeanului britanic. N-are de ce să ne pese dacă justiția franceză socotește pe cetățenii ei niște nerozi, niște sărmani cu duhul? Cred că sînteți de părerea mea și că osîndiți legea paternalistă, instaurată de guvernămîntul francez în timpul ocupației nemțești. Astfel că dezbaterea juraților sînt cîrmuite de președintele tribunalelor.

— Desigur că nu, desigur că nu! spuse repede lordul Sigiliului Privat. Dar vezi că... totuși... cu toate astea, pricepi că istoria asta e foarte plictisitoare, spuse el, jucîndu-se cu o scrumieră la care păru că se uită grozav de atent. Ai citit măcar gazetele noastre?

— Le-am frunzărit în fugă. La urma urmelor, judecătorul nu poate, nu trebuie să țină seama de opinia publică.

— Opinia publică pare cam înfrigurată... destul de ațîțată... vezi, n-ar trebui... Ce crezi că se va petrece data viitoare? Noii jurați...?

— Ce poate să se petreacă? spuse sir Arthur. După cît se pare, același lucru.

— Cu neputință! spuse ministrul.

Sir Arthur ridică ușor miinile, lăsîndu-le apoi să cadă. Urmă o tăcere destul de lungă, în care se păru că ministrul caută un alt subiect de discuție.

— Ieri — spuse el — tocmai am avut musafir pe colegul meu de la *Board of Trade* (Ministerul Comerțului).

Sir Arthur se făcu că ascultă cu o atenție și mai curtenitoare.

— Mi-a spus... firește, toate astea rămân între noi... Mi-a atras atenția... Ți-o spun numai și numai ca s-o știi și dumneata... că se înțelege de la sine... că datoria dumatăle nu te poate împinge... nu te obligă să ții seama... totuși nu e rău să știi... atît doar, s-o știi și dumneata, ți-o spun din nou, că în anumite cercuri... sînt foarte neliniștiți.

Și ministrul se juca de zor cu scrumiera, privind-o tîntă.

— Este cu neputință însă să nu ținem seamă... ce greu amenințată este o uriașă ramură a industriei noastre... înflorirea ei cel puțin... Imi închipui că știi — spuse el privind în sfîrșit pe sir Arthur — anumite proiecte australiene în legătură cu tropii?

Sir Arthur făcu semn din cap că da. Ministrul mai spuse:

— Printr-o fericită întîmplare, interesele marii noastre industrii textile sînt aceleași cu... cu teza Ministerului Public. Teză cu desăvîrșire umanitară, nu-i așa? Cu desăvîrșire, nu-i așa? Și chiar dacă... chiar dacă imparțialitatea dumatăle ar putea să te împiedice să fii de aceeași părere din toată inima... ar fi de dorit, cît se poate de dorit, nu-i așa, că din orice punct de vedere am judeca, tropii să fie în chip hotărît socotiți ființe umane, nu-i așa?

Sir Arthur îl lăsă să aștepte cîtăva vreme înainte de a răspunde.

— S-ar putea, spuse el în cele din urmă.

Și mai tăcu o bună bucată de vreme.

— S-ar putea — spuse el în sfîrșit — dar cu o condiție... Și iată-l că tăcu din nou, astfel că ministrul, care nu prea izbutea să-și ascundă nerăbdarea, făcu o mișcare grăbită îndemnîndu-l să meargă mai departe.

— Cu o condiție, am spus, hotărît stabilită dinainte: calitatea atribuită să nu mai poată fi pusă la îndoială cu nici un chip.

— Mai lămurit, te rog, spuse ministrul.

— Chiar dacă un juriu — urmă sir Arthur — lucru îndoielnic, în clipa de față, chiar dacă un juriu ar declara vinovat pe învinuit, ce-ar dovedi acest lucru? Că din punct de vedere *legal*, juriul socotește că se află în fața unei crime făptuite asupra copilului învinuitului. Dar acest copil, fiul învinuitului, ar rămîne mai departe o faptură a cărei natură este totuși îndoielnică. Orice s-ar întîmpla, va stărui mai departe îndoială asupra tropilor îndeobște. Și acest lucru n-ar mulțumi pe nimeni, mi se pare.

Din privirea ministrului, sir Arthur pricepu că acesta așteaptă urmarea.

— Învinuitul ar fi trimis la spînzurătoare, ori la muncă grea — spuse judecătorul — dar chiar în acest caz, nimic n-ar putea împiedica societatea din Tacura să folosească tropii ca vite de povară în industria textilă. Nu-i așa? Dacă nu cumva se ivește un nou proces, care va părea încă și mai puțin limpede decît cel dinaintea lui. Și acest proces ar putea fi stîrnit de cine, mă rog? Altminteri...

— Așadar, ce propui?

Sir Arthur Draper se prefăcu mai întîi că se gîndește, apoi făcu următoarea sugestie:

— Pentru obținerea unei judecăți, unei judecăți în stare să dea rezultate... valabile, ar fi nevoie, socot, ar fi nevoie... ca judecarea să se poată face pe un anumit temei formal, de nezdruccinat.

— Pricep, spuse ministrul, dar cum anume?

— Trebuie înfăptuită acea bază indiscutabilă, reclamată de juriu.

— Adică?

— O definiție legală, limpede și precisă, a persoanei umane.

Ministrul holbă ochii mari. Și șovăind, spuse:

— Cum adică... așa ceva nu există?

— Exact aceeași întrebare — spuse sir Arthur, surîzînd cu discreție — mi-a pus-o, uluit, și președintele juriului.

— E un lucru de necrezut, spuse ministrul. Cum e cu puțință?

— Soiul ăsta de... „definiții“ nu sînt de loc pe placul spiritului englezesc... Acesta n-are nici un fel de... slăbiciune pentru ele, ba dimpotrivă, pare să aibă mai degrabă groază.

— Știu asta... Vreau să spun însă: cum e cu puțință ca, de pildă, francezii... și nemții, scumpul meu, nemții...? Ți se pare cu puțință de închipuit că savanții germani pot scrie nenumărate lucrări sistematice, metodice, asupra unor lucruri care n-au fost încă definite?

Sir Arthur surîse.

— Iată un lucru — spuse ministrul — foarte neplăcut pentru noi, în orice caz, în clipa de față. Oare ce s-ar putea face? În ce chip socoți dumneata că s-ar putea obține...

— După părerea mea — spuse sir Arthur — ar trebui întrunit Parlamentul.

În ochii ministrului se ivi un fel de strălucire. În sfîrșit, povestea asta plicticoasă era împinsă pe un drum cunoscut, atît de familiar lui. Totuși mai făcu o strîmbătură:

— Dar după cele ce mi-ai spus, ne putem închipui că bunii noștri deputați vor fi îngroziți de o asemenea ispravă... O definiție!... Lîmpede și precisă! O definiție a omului! Niciodată nu vom putea obține...

— Nu-i așa de sigur. Amintiți-vă reacția juriului cu prilejul procesului. Dar amintiți-vă și reacția dumneavoastră de acum cîteva clipe... Partea minunată a istoriei acesteia face ca pînă și noi englezii să simțim cu adevărat nevoia... înlăturînd acea faimoasă groază... înăscută...

— Îți bați joc de mine, stimată Justiție, spuse ministrul cu un surîs îndoielnic.

— Nu mi-aș îngădui-o niciodată...

— Vrei să spui că vorbești serios?

— Foarte serios. Nevoia de a defini o dată, cum trebuie, persoana umană, a ajuns atît de imperioasă,

încît, după părerea mea, însuși Parlamentul britanic va lua asupra-și această sarcină.

Ministrul se gîndi o clipă, apoi spuse :

— La urma urmelor, poate că ai dreptate... Dacă ne gîndim bine, nu este exclus... ca o interpelare... ridicată de un deputat din partidul nostru, muștrîndu-ne cum trebuie... c-am lăsat istoria asta să ajungă de rîsul lumii...

Și ministrul își mușcă buzele ușor, surîzînd... Pe sir Arthur părea că-l uitase. Dar își aminti că era în fața lui în clipa în care acesta mai adause o sugestie :

— Eu cred, domnule ministru, că n-ar trebui ca dezbaterile Camerei Comunelor să fie prea strîns legate de procesul acesta. Știți prea bine că atît timp cît această istorie va rămîne... *sub judice*, nu poate fi încuviințată discutarea publică, aceasta fiind în stare să înrîurească verdictul — într-un fel orî în-tr-altul.

— La naiba !... Păi în cazul ăsta... așa ceva răstoarnă totul, nu ?

— Poate că nu, dacă vom avea grijă din vreme ca...

— ...Ce sfat ne dai ?

— Domnule ministru, nu pot să-mi închipui că știința mea juridică depășește pe cea a domniei sale domnul Attorney General, așa că...

— Bineînțeleș, bineînțeleș... Dar oamenii ăștia n-au vreme. Așadar, rămîne stabilit, dumneata ne vei cîrmui pașii. Și ministrul se sculă. Judecătorul făcu la fel. Pășind pe covorul moale și gros, tăcură o clipă. După cîtăva vreme, ministrul spuse :

— Ia spune-mi... te rog, consilierul apărării... nu e un M. P. ?

— Mr. Jameson ? Ba da, spuse judecătorul.

— Ne putem teme oare — întrebă șovăitor ministrul — că va interveni cumva... ca să pună cine știe ce piedici ?...

— Nu-mi închipui, spuse judecătorul zîmbind. Dimpotrivă, dacă ştim cum să-l luăm, cred că va fi de partea noastră.

Ministrul se opri. Ochii lui deveniră rotunzi şi fruntea i se zbîrci uşor :

— Dar... începu el destul de stingherit... să nu înţelegem lucrurile greşit. Noi nădăjduim că tropii vor fi în cele din urmă recunoscuţi drept făpturi omeneşti... Bun!... Dar atunci, clientul nostru... nu este aşadar mult mai aproape de spînzurătoare...?

— Nu mai spuneţi aşa ceva, domnule ministru — rosti sir Arthur — nu mai spuneţi aşa ceva, nu trebuie... După părerea mea însă... orice s-ar mai putea întâmpla... învinuitul e în afară de orice primejdie serioasă, cel puţin aşa cred eu.

Şi surîzînd de-a binelea, sir Arthur adăugă :

— Dacă nu cumva... avocatul învinuitului este prea neghiob.

Totuşi treaba începu să se încurce.

La început, totul merse cum trebuie: guvernul fu interpelat în Camera Comunelor de către un tînăr deputat, care cu un foarte admirat accent oxfordian copleşi magistratura Regatului Unit cu tot felul de epigrame, împunsături ironice şi citate scoase din Shakespeare şi din Biblie.

În lipsa secretarului de la Home Office, lordul Sigiliului Privat dădu un răspuns plin de demnitate, nu lipsit de umor; plin de curaj, luă apărarea personalului juridic al Majestăţii Sale: arătă că nici o justiţie n-ar fi putut face ceva mai bun şi izbuti să vădească limpede nerozia presei, care nu fusese în stare să-şi dea seama de un lucru ce sărea în ochi: că în dreptul universal lipseşte o definiţie precisă a persoanei umane.

Ținărul interpelator întrebă atunci care erau intențiile guvernului, dacă nu vrea cumva ca o asemenea cauză să nu dea naștere la nesfârșit aceluiași urmări.

Ministrul răspunse că „se vădea limpede grija guvernului, care nu numai că nu e surprins de întreba-rea aceasta, ci dimpotrivă, după o lungă chibzuință, ajunsese la concluzia că intră în atribuțiile Parlamen-tului să umple această surprinzătoare lacună“. Astfel că guvernul propunea să se constituie o comisie în-sărcinată să stabilească cu ajutorul savanților și ju-riștilor o definiție legală a persoanei umane. Cu acest prilej, discursul pe care-l mai ținu fu plin de strălu-cire, deoarece ministrul părea cuprins de o mare in-spirație. Ministrul sublinie că Marea Britanie, după ce arătase lumii întregi ce înseamnă democrația, îi va da și această lecție prețioasă, aducându-i și acum, prin aceasta, înfruntarea a unui monument sublim.

— Intr-adevăr — spuse el — încercați să vă închi-puiți urmările unei asemenea definiții, unui asemenea statut, în clipa în care el va depăși cadrele dreptului britanic și, într-o bună zi, vor fi înscrise în dreptul universal! Căci dacă ceea ce constituie esența unei persoane este definit în chip legal, și obligațiile față de această persoană vor fi definite implicit, fiindcă tot ceea ce ar putea amenința această esență ar ame-nința întreaga omenire. Toate drepturile și datoriile oamenilor, ale grupurilor sociale, ale societăților și națiunilor unele față de altele, la orice latitudine, în orice regiune, toate religiile vor căpăta pentru prima dată o bază întemeiată pe însăși natura per-soanei, pe acele elemente de netăgăduit care o deose-besc de animal, și nu pe niște convenții utilitare, așa-dar trecătoare, și nu pe niște teorii filozofice care pot fi atacate, și nu pe anumite tradiții arbitrare, deci schimbătoare și coruptibile. Căci nu va mai fi vorba de patimi neroade și oarbe. Intr-adevăr, poate fi tăgă-duit că ceea ce este o crimă pentru unii nu mai pare crimă vecinilor acestora, ori vrăjmașilor lor? Mai

mult chiar, uneori crima ajunge dimpotrivă datorie, dacă nu chiar de-a binelea cinste; ceea ce s-a putut vedea în cazul nazismului? Și ar fi avut oare vreun rost ca la Nürnberg să se înfăptuiască un drept nou, dacă știm că dreptul, că însăși baza acestui drept nu este deopotrivă recunoscută de toată lumea. Vedem că astăzi prietenii osîndiților, în numele tradițiilor germane, calcă în picioare drepturile omului, înjosindu-le astfel încît, prăvălit din rangul lui suprem, ajunge dreptul celui mai puternic, și cine oare poate să-i zdrobească vădindu-le ticăloasa greșeală în care se cufundă? Din această pricină ne dăm seama că dreptul de la Nürnberg, cu toate nădejtile iscate de dînsul, se învăluie într-un întuneric din ce în ce mai des și că în acest întuneric se pregătesc noi crime.

Dar iată că noi, supuși credincioși ai Maiestății Sale, sîntem persoanele alese de pronia cerească, dacă vom putea fi la înălțimea unei asemănătoare sarcini, care ar putea aduce, poate, oamenilor învrăjbiți, o definiție legală, cea dintîi de ordin constitutiv, a ceea ce caracterizează și deosebește persoana umană de animal. O definiție care nici să tăgăduiască, nici să îndreptățească concepțiile existente politice, filozofice sau religioase, ci să arate că acestea nu sînt și nu pot fi decît feluritele ramuri ale aceleiași singure rădăcini, chiar dacă se împotrivesc una alteia, sau socotesc că se exclud. Cu alte cuvinte, găsind cheia trebuitoare, vom preschimba această cacofonie în simfonie.

Și vocea ministrului deveni mai puternică :

— De pe acum, de altminteri, o asemenea cheie se află în mîinile noastre : ne poate speria puțin, ne poate chiar izbi spiritele, pentru că ne zguduie obișnuințele și prudența. Însă măreția unei asemenea sarcini osîndește grijulia lașitate, deoarece, cum spune Shakespeare :

*What custom wills, in all things should we do't,
The dust on antique time would lie unswept,
And mountainous error be too highly heap'd
For truth to o'er-peer¹...*

Discursul ministrului fiind foarte aplaudat, acesta se adresează şpicherului şi îl rugă să pună la vot propunerea guvernului. Însă înainte de a trece la vot, şpicherul întreabă, pentru respectul formelor obişnuite, dacă nimeni nu are vreo obiecţie de formulat.

Mister B. K. Jameson se ridică şi spuse :

— Această iniţiativă face cinste guvernului şi în calitatea mea de simplu cetăţean simt imboldul să-l felicit. Dar se întâmplă că eu sînt în aceeaşi vreme şi parlamentar şi avocat. Mai mult chiar, felul în care sînt avocat are ceva foarte deosebit, dacă ţinem seama de faptul că, precum se ştie, am sarcina de a apăra pe Douglas Templemore. Astfel, sînt privilegiat deoarece persoana mea este locul exact în care se dă lupta de conştiinţă care, după părerea mea, ar trebui să fie lupta de conştiinţă a întregului Parlament. Într-adevăr, dacă vom legifera în vederea unei definiţii a persoanei, în vreme ce învinuitul este încă *sub judice*, această definiţie va înrîuri, fără tăgadă şi în chip substanţial, verdictul juriului şi, prin aceasta, soarta învinuitului. Asemenea lucru nu este oare împotriva principiilor justiţiei şi nu este astfel mai degrabă indicat să aşteptăm sfîrşitul procesului în curs ?

Secretarul Home Office-ului răspunse că era de altă părere.

— Nu este nicidecum vorba — spuse el — să hotărîm ceva în clipa de faţă în legătură cu natura poporului trop. E vorba doar numai şi numai să dăm

¹ *De-am împlini a datinei voinţă,
Pe vremi străvechi ar sta neşterse colburi ;
Iar eresul, îngrămădit cît munţii,
Intunece-a adevărul...*

(*Coriolan*, actul II, scenă 3, v. 127—130.)

o definiție a persoanei umane. Dacă apoi această definiție va influența mai târziu desfășurarea procesului, lucrul nu va fi, precum se poate vedea, decît doar indirect, tot așa cum stabilirea unei granițe în vreme ce se cumpănește un)tratat de pace poate determina în chip indirect, mai târziu, un proces în care ar fi vorba de anumite ziduri despărțitoare. Nu poate fi sub nici un motiv vorba să întîrziem tratatul de pace pînă la încheierea procesului respectiv. De asemeni, definirea legală a persoanei umane este o problemă de interes național și universal, a cărei urgență a fost de altfel subliniată de natura atît de singulară a procesului de care vorbim, dar care, lucru cu totul vădit, are o însemnătate nesfîrșit mai mare, depășind acest proces din toate punctele de vedere.

Și ministrul întrebă șpicherul dacă domnul Jameson se mai împotrivește și acum. Acesta răspunse că, deoarece a căpătat siguranța că și clientul său ar fi de părerea lui, simte, dimpotrivă, o mare plăcere să recunoască, și ca avocat și ca parlamentar, valoarea hotărît doveditoare a argumentelor ministrului. Totuși, făcu o sugestie: comisia să nu fie oficială, pentru ca mai târziu să nu poată fi muștrat parlamentul de un asemenea lucru. „Mi se pare — spuse dînsul — că o cercetare oficioasă, privată, care să se însărcineze cu această problemă, de pildă o asociație de eminentă valoare, precum Societatea Regală, ar putea sluji drept temei Parlamentului să legifereze apoi.“

Această sugestie fu primită la început în mod favorabil, dar dădu naștere unei discuții destul de vii. Un bătrîn membru al Parlamentului declară că omul, fiind trup și suflet în același timp, nu poate fi mai bine definit decît de puterile vremelnice și de cele ale duhului. Un altul spuse că din moment ce e vorba de o definiție, la urma urmelor, de ordin juridic, i se pare lucru nechibzuit să nu fie cerută, pur și simplu, baroului. Un altul spuse că era treaba regelui, deoa-

rece Consiliul Privat n-are ca sarcină să taie frunze la cîini. Un altul propuse un colegiu de antropologi, alt deputat un colegiu de psihologi, un altul întrebă dacă B.B.C.-ul n-ar putea da drumul unui referendum popular. În cele din urmă însă şpicherul propuse o asociaţie în care să se găsească împreună personalităţi făcînd parte din toate respectivele discipline mai sus pomenite: Colegiul Regal de Ştiinţe Morale şi Spirituale. Şi, adresîndu-se unui deputat numit sir Kenneth Summer, îl întrebă dacă ar putea să sugereze acestei ilustre societăţi al cărei membru binecunoscut este, să numească cîtiva dintre confrăţii săi, în vederea unei asemenea cercetări; şi iată că sir Kenneth Summer, din banca sa, mişcînd, de două sau de trei ori chiar, capul cu o linişte plină de hotărîre, arată că primeşte.

Cu toate acestea, lordul Sigiliului Privat socoti că nu era de dorit ca Parlamentul să rămînă în afara acestei cercetări. Un asemenea lucru nu putea fi încuviinţat. Aşa că propuse ca grupul de studii, fără să fie cît de cît oficial, să cuprindă cîtiva M. P. hotărîţi în chip oficial de către diferitele partide. Mister B. K. Jameson, către care ministrul păru că priveşte în chip osebit, ridică uşor mîinile, vrînd să arate că este de aceeaşi părere.

Astfel că, nu după multă vreme, sir Kenneth Summer avu plăcerea să aducă la cunoştinţa Parlamentului că a fost constituit un „Comitet pentru studiul specificităţii speţei umane, în vederea unei definiţii legale a Persoanei“. Pentru mai multă uşurinţă, acest grup de studii fu mai tîrziu numit în chip obişnuit „Comitetul Summer“, după numele preşedintelui său. Sir Arthur Draper fu invitat să ia parte nu numai ca autoritate juridică, ci şi pentru a garanta într-un anume fel, prin prezenţa sa, legitimitatea unei asemenea încercări. Hotărîră să se întîlnească marţea şi vinerea, într-o faimoasă bibliotecă, care înainte de a

fi a Colegiului Regal de Științe Morale și Spirituale, fusese salonașul de lectură al lui Cecil Rhodes.

Dar abia acum începură greutățile adevărate.

Intr-adevăr, păru cît se poate de vădit că fiecare dintre membrii comitetului avea asupra acestei probleme o părere mai mult sau mai puțin preconcepută, la care ținea cu încăpăținare. Decanul, poftit să vorbească cel dintîi, declară că, după părerea lui, cea mai bună definiție cu putință fusese dată de Wesley. Acesta, aminti dînsul, arătase foarte bine că rațiunea, care în chip obișnuit este socotită caracteristică omului, e departe de a fi un element specific. Intr-adevăr, pe de o parte multe animale vădesc inteligență, iar pe de altă parte, idei tot atît de absurde și neîntemeiate, precum fetișismul sau vrăjitoria — greșală în care niciodată n-au căzut animalele — nu pot fi socotite că pledează în vreun fel de partea înțelepciunii omenești. Adevărata deosebire, spunea Wesley, este că omul a fost înfăptuit ca să poată cunoaște pe Dumnezeu, iar animalele nu.

O doamnă mărunță, slăbuță, cu părul argintat, care era quaker și avea niște ochi plini de ingenuitate, acoperiți de niște ochelari enormi, ceru cuvîntul și începu să spună — cu o voce a cărei suavitate amintea din cînd în cînd, foarte ușor, behăitul unei capre — că nu socoate cu putință să știm ce anume se petrece în sufletul unui cîine ori al unui cimpanzeu și, prin urmare, nu putem ști nicidecum dacă îl pot cunoaște sau nu pe Dumnezeu în felul lor.

— Ce vorbă e asta?! protestă decanul. Așa ceva nu e cu putință! Dar lucrul e vădit!

Doamna cea mărunță și slăbuță, care era quaker, spuse că o afirmație nu înseamnă o demonstrație, iar un alt membru de față, cu înfățișare sfielnică, îndrăzni să spună, cu un glas tot suav, că pe deasupra

nu i se părea lucru chibzuit să pretindem că sălbăticiii fetiști nu se bucură de rațiune: felul în care se slujesc de rațiune nu este bun, asta e tot, adăugă el, așa cum un bancher care dă faliment nu folosește destul de bine mijloacele financiare. Asta nu înseamnă cătuși de puțin, totuși, că nu este financiar, așa cum nu sînt de pildă, marinarii de pe „Victory”. „După părerea mea — încheie dînsul — socot, dimpotrivă, că trebuie să plecăm tocmai de la acest punct de vedere: «Omul este un animal înzestrat cu rațiune».”

— Și din ce clipă anume, de unde anume, după părerea dumneavoastră, începe rațiunea? întrebă cu glas ironic un gentleman elegant îmbrăcat, împodobit cu niște manșete și cu un guler scrobite în chip impecabil.

— Tocmai acest lucru trebuie să-l stabilim și să-l definim noi, spuse domnul cu înfățișare sfioasă.

Dar decanul răspunse că dacă ar trebui să i se dea omului o definiție în care ideea de Dumnezeu ar lipsi, convingerile sale religioase nu i-ar mai îngădui să ia parte nici o clipă la lucrările comisiei.

Sir Kenneth, în calitatea lui de președinte, îi aminti că guvernul ceruse tocmai în chip deosebit ca definiția respectivă, ce cădea în sarcina comitetului, trebuia să mulțumească cele mai diferite feluri de spirite. Prin urmare, decanul nu avea de loc să se teamă că ideea divinității ar putea să lipsească, tot așa cum ar fi fost cu neputință să se ajungă la o definiție de ordin exclusiv teologic, pe care nenumărate persoane agnostice, nu numai pe continent, dar chiar și în Insulele Britanice, n-ar putea-o primi în vreun fel.

Un personaj gras, care purta o bogată mustață albă și care fusese colonel în armata Indiilor, de altfel binecunoscut prin răsunătoare aventuri amoroase cu doamne și mai binecunoscute, spuse că va face anumite sugestii care vor putea părea foarte năstrușnice; dar că, după o lungă experiență în mijlocul oamenilor și animalelor, ajunsese la concluzia că un

singur lucru era cu deosebire și în chip propriu caracteristic omului: perversitățile sexuale. După părerea lui, omul era singurul animal care, în sînul Creației, era în stare, de pildă, să înjghebeze asociații strălucitoare pe baza pederastiei.

Dar un gentleman, fermier din Hampshire, îl întrebă dacă această particularitate esențială, după părerea lui, caracteriza existența acestor societăți strălucite: în asemenea caz, ar trebui lămurit și definit de ce anume tocmai omul este îndboldit să înfăptuiască civilizații sau dacă esențialul stătea în însăși pederastie și, în cazul din urmă, îi părea foarte rău că era nevoit să aducă la cunoștința onorabilului colonel Strang, că perechile homosexuale, masculi și femele, sînt lucru foarte obișnuit și la rațe.

Adăugă că, după părerea lui, nu putem ajunge la un rezultat dacă rămînem numai în domeniul ideilor „închise”: zoologie, psihologie, teologie și așa mai departe. Omul este un complex „deschis”, rosti din_sul. Existența lui se desfășoară în legătură cu toate celelalte lucruri și cu toți ceilalți oameni. Omul este înrîurit de tot ceea ce este în jur și la rîndul lui înrîurește ceea ce-l înconjoară, și tocmai această interacțiune fără de sfîrșit dă naștere în cele din urmă istoriei, în afara căreia totul nu este decît o simplă părere a spiritului.

Gentlemanul cu manșetele scrobite introduse degetul arătător, împodobit cu inele, în gulerul impecabil și spuse că onorabilul său coleg părea victima unei intoxicații strașnice: că acolo, în castelul său din Hampshire, suferise o indigestie marxistă. Și că, prin urmare, dacă avea de gînd să facă marxiști nu numai pe membrii comitetului, ci chiar Parlamentul Britanic în întregime, ar avea nevoie de ceva mai multă vreme. Doamna mărunță și slăbuță, care era quaker, spuse cu vocea ei suavă, ușor behăitoare, că nu era nevoie să fii marxist ca să gîndești în felul colegului lor, dar că, chiar dacă din punct de vedere practic cele spuse puteau fi adevărate, acest lucru, la drept vorbind, nu

lămurea nimic. Pentru că ar fi nevoie să lămurim de ce anume această interacțiune nu ia naștere la fel și în societățile animale. Dacă omul are o istorie, mereu alta, în vreme ce animalele nu au așa ceva, pricina stă tocmai într-un fapt cu osebire particular omului, pe care tocmai trebuie să-l definim.

Sir Kenneth o întrebă dacă ea are o anume părere în această privință. Doamna cea mărunță răspunse că, fără îndoială, are. Și anume, spuse dînsa, omul este singurul animal în stare de acțiuni cu desăvîrșire dezinteresate. Cu alte cuvinte: bunătatea, caritatea sînt caracteristice omului și numai omului.

Decanul, cu un ton nițel sarcastic, spuse că ar vrea să știe pe temeiul căror dovezi poate ea afirma că animalele nu sînt în stare de nici un imbold dezinteresat: nu susținuse chiar ea, puțin mai înainte, că animalele puteau să cunoască pe Dumnezeu? Gentlemanul fermier sublinie chiar acest fapt, povestind că propriul său cîine murise cu prilejul unui incendiu, deoarece se zvîrlise în flăcări pentru a scăpa un copil. Și chiar dacă s-ar putea dovedi că aceste sentimente sînt caracteristice omului, ar fi nevoie, după cum spusese și doamna cu cîteva clipe înainte, să descoperim de unde anume izvorăște această deosebire.

Gentlemanul cu manșetele scrobite ceru cuvîntul și răspunse că, în ceea ce-l privește pe el, îi pasă foarte puțin dacă se va putea găsi sau nu definiția persoanei umane. De cinci mii de ani, spuse el, vedem că oamenii n-au habar de a fi definiți sau, mai bine spus, că au născocit diferite concepții asupra lor înșiși, folositoare la vremea lor respectivelor civilizații pe care voiau să le clădească. De ce să nu-i lăsăm așa, mai departe? Un singur lucru, continuă el, este de seamă, și anume: urmele pe care ni le lasă civilizațiile, irosindu-se; într-un cuvînt: arta. Iată ceea ce este caracteristic omului, de la Cro-Magnon pînă în zilele noastre.

— Atunci — întrebă mărunta doamnă care era quaker — dumneavoastră vi se pare totuna dacă mii

de tropi, în cazul cînd nu-i socotim oameni, să fie osîndiți la starea de robie, iar în cazul cînd nu putem să-i socotim maimuțe, un cetățean nevinovat să fie spînzurat?

Gentlemanul nostru răspunse că într-adevăr, dintr-un anumit punct de vedere ceva mai înalt, lucrul i se părea cu desăvîrșire totuna. În viață mișună nedreptățile; tot ce putem face e să încercăm să scădem numărul lor pe cît cu putință. Și tocmai pentru asta găsim legi, tradiții, obiceiuri, în diferite chipuri. Lucru cu adevărat de seamă este să le preschimbăm în fapte. Aceasta se face mai bine sau mai puțin bine; chiar acest lucru ține de nehotărîrea dintre ceea ce e drept și ceea ce e nedrept, nu stă în putința noastră să facem mai mult.

Gentlemanul fermier spuse la rîndul său că o asemenea părere nu i se pare tocmai sigură, firește, dar că nu este prea departe de propria lui părere. Totuși, îl rugă pe colegul lui să încerce să dea o definiție artei, pentru că dacă se făcea încercarea de a se defini omul prin artă, trebuia neapărat definită arta în-săși.

Gentlemanul cu manșete scrobite răspunse că arta închipuia o manifestare vădită, unică, putînd fi cunoscută în chip nemijlocit, așa că nu avea nevoie să fie definită.

Gentlemanul fermier răspunse că dacă așa stau lucrurile, omul este și el o specie cît se poate de vădită, cu putință de recunoscut în chip nemijlocit, prin urmare neavînd nici un fel de nevoie să fie definit; cîtuși de puțin chiar.

Gentlemanul cu manșetele scrobite răspunse că el spusese, cu o clipă înainte, chiar acest lucru.

Sir Kenneth Summer făcu atunci următoarea observație: comitetul fusese înfăptuit nu pentru a constata că omul n-are nevoie să fie definit, ci tocmai pentru a încerca să-l definească.

Și în concluzie spuse că prima ședință nu izbutise, poate, să ducă lucrurile prea departe, dar că cel pu-

țin dăduse prilejul să se poată confrunta între ele diferite păreri interesante.

Și după aceasta ridică ședința.

Pe la sfârșitul ședinței următoare, se iviră vorbitori mult mai puțin liniștiți. Astfel că gentlemanul cu manșetele scrobite începu să arboreze în colțul buzelor sale subțiri, sub mustăcioara delicată și mătăsoasă, un fel de surîs cam crispat, sau, ca să zicem așa, aproape galben. Decanul devenise palid și pielea obrazilor săi părea cuprinsă de un fel de tremur convulsiv. Mărunta doamnă quaker, cu ochii acoperiți de ochelarii imenși, părea că lăcrimează. Dar nu se putea vedea prea bine. Pe fruntea gentlemanului fermier puteau fi văzuți picurînd stropii de sudoare, în vreme ce colonelul Strang își mușca uriașele sale mustați albe. Despărțirea se făcu totuși cu o politețe afectată și iată că președintele, sir Kenneth Summer, rămas singur cu sir Arthur, mărturisi acestuia cu o umbră de neliniște:

— După părerea mea, am înaintat încă și mai puțin în ședința aceasta.

Sir Arthur se arătă și el de aceeași părere.

Sir Kenneth spuse că începea să se întrebe dacă nu cumva membrii comitetului aveau concepții atît de potrivnice, încît ar fi fost poate greu să...

Dar sir Arthur răspunse îndată că nu socotea aceste opinii chiar atît de potrivnice cum păreau la prima vedere.

Sir Kenneth spuse atunci, cu un glas mai ușurat, că era foarte fericit că poate auzi o asemenea părere, chiar dacă i se părea cam optimistă. „Dar, adăugă, nu pot să deosebesc prea bine...”

— Aha! La urma urmelor — spuse sir Arthur — asta e semn bun!

— Ce anume?... Că nu deosebesc prea bine?...

— Nu, desigur că nu! Dar că părerile par cu neputință de împăcat.

— Asta e semn bun?

— Bineînțeles. Dacă toată lumea ar fi gândit mai mult sau mai puțin la fel, comitetul ar fi scos o definiție în doi timpi și trei mișcări. Dar te întreb, ar fi fost ea valabilă?

— De ce nu? Asta nu e o chestiune de timp.

— Poate că nu, firește. Inșă o definiție a omului, izvorâtă dintr-o duzină de capete de supuși britanici care s-au înțeles din prima clipă, după părerea mea, n-ar fi fost foarte departe, ba chiar o pîndea primejdia să nu fie nimic altceva decît o simplă definiție a omului anglo-saxon. Și doar nu un asemenea lucru vi se cere.

— La naiba, socot că nu greșești.

— În vreme ce tocmai nepotrivirile de păreri dintre onorabili dumneavoastră colegi îi va împinge la discuții furtunoase, poate, din pricina cărora vor fi nevoiți, încet-încet, să se dezbrace de ceea ce îi desparte, pentru a nu păstra decît ce alcătuiește miezul tainic al concepțiilor lor, ceea ce, la urma urmelor, constituie elementul lor comun.

Este cu desăvîrșire adevărat!

— Dar trebuie să aveți răbdare, neapărat răbdare.

— Da, da. Dar mi-e teamă că tocmai asta nu prea am eu.

Și, fără îndoială, tocmai asta nu prea avea sir Kenneth.

Așa că, ședință după ședință, se ajunsese la un fel de alunecare a ierarhiilor, a autorității. Din ce în ce mai des, sir Kenneth ruga pe sir Arthur să fie arbitrul debaterilor. Astfel că după cîtăva vreme acesta începu să fie singurul cîrmaci cu... încuviințarea obștească.

Cam tot în această vreme, lady Draper o cunoscuse pe Frances. Bătrîna doamnă îi spusese nepoatei sale:

— De ce oare o tot ascunzi pe protejata ta?

Știa prea bine că nepoata sa va fi jignită. Protejată!?

— Frances n-avea nevoie să fie ocrotită, răspunse aceasta indignată.

— Atunci de ce o ascunzi? spuse bătrîna doamnă.

— N-o ascund cîtuși de puțin — răspunse nepoata — însă m-am gîndit că... Oare ar fi cu desăvîrșire corect? întrebă ea.

— Ce anume?

— Tocmai asta... s-o aduc aici. Unchiul Arthur este judecătorul soțului ei și poate că va fi și mai departe tot dînsul... Mă întreb dacă ar părea corect să...

— Dar eu, ce legătură am eu cu toate astea?

— Ce vrei să spui, mătușico?

— Sînt oare și eu judecător în procesul nătărăului ei de soț?

— Nicidecum, dar totuși...

— Te poftesc să vii mîine la ceai cu ea.

Frances făcu o vizită lui Doug în închisoare și îi ceru sfatul dacă poate să primească. Ce putea să aibă bătrîna doamnă cu Doug, tam-nisam?

— Trebuie să te duci, spuse Doug, Draper nu va mai fi judecător în procesul meu. Dacă ar fi avut cea mai mică îndoială, n-ar mai fi primit să facă parte din Comitetul Summer. Trebuie să te duci! spuse el din nou cu glasul dintr-o dată ațîțat. Aș da mult de tot să aflu ce gîndește Draper, ce se mai petrece în comitet și ce naiba o să iasă din toate astea!

Frances își privi soțul printre grătii, strîngîndu-și buzele. În cele din urmă șopti:

— Simt ceva îngrozitor, dragul meu drag, dar nu îndrăznesc să-ți spun ce gîndesc.

— Frances!... De ce, pentru numele lui Dumnezeu?

— Pentru că... pentru că... De-ai ști ce zbucium, ce luptă cu mine însumi duc! ...Mi-e groază de gîndurile mele. Da, groază și scîrbă. Mă simt bolnavă. Și cu toate acestea nu mă pot împotrivi acestor gînduri.

— Frances, niciodată nu te-am văzut în starea asta. Ce se petrece cu tine? Imi ascunzi ceva?

Frances scutură frumoasele sale şuvițe blonde, aeriene, cu un elan copilăresc. Și îl privi cu niște ochi umezi în care strălucea același elan.

— Imi închipui că în fața tatălui tău, cînd te prindea cu vreo minciună, arătai la fel, spuse Doug, încercînd să glumească înduioșat.

Frances rîse, dar chiar în aceeași clipă o lacrimă sfioasă alunecă de-a lungul nasului pudrat.

— Mi-e rușine de mine, mărturisi ea.

Doug nu mai stăruia. O privea, surîzînd înduioșat, cu o gingășie atît de plină de încredere, încît Frances nu fu în stare să oprească o a doua lacrimă, ba slobozi chiar o a treia smiorcîindu-și nasul ca o fetiță. Și din nou rîse.

— Are să te amuze... Dar dac-ai ști...

— Ei bine — spuse Doug — tocmai vreau să știu. Dar Frances încă șovăia.

— Mă crezi mai puternică decît sînt, spuse ea în cele din urmă.

— Ești puternică, crede-mă!

— Se poate, dar nu atîta cît socoți tu.

— Ia să vedem, spuse Doug.

Frances îl privea printre gratii. Il privea fără să se oprească. Privea fața lui plină de bunătate, mai palidă sub claia de păr de culoarea șofranului, cu şuvițele atît de încurcate.

— Nu pot, spuse ea suspinînd de ți se rupea înima. I-așa de nepotrivit, îngrozitor de... nepotrivit.

— Dar te vei simți și mai nenorocită dacă păstrezi taina pentru tine.

— Desigur.

— Atunci o să-ți spun eu despre ce e vorba, spuse Doug.

În tăcere, Frances deschise ochii și buzele de parcă era un peștișor roșu.

— Noi doi nu ne mai înțelegem, spuse Doug și vocea lui suna cu adevărat gravă.

Frances strigă:

— Ba da! Și prinse gratiile cu amîndouă mîinile, ca și cum ar fi vrut să le scuture. Și începu să strige: Nu cumva să crezi așa ceva! Cu nici un chip! Oh, dragul meu Doug, făgăduiește-mi... Cu nici un chip, niciodată!

— Îți făgăduiesc din toată inima, spuse Doug ușurat. Niciodată!

— Știi prea bine că te voi iubi și că te voi admira totdeauna mult, orice s-ar întîmpla, ba poate chiar mai mult, dacă vor voi să te... dacă vreodată ar... Dacă hotărâsc... dacă ar susține... Am să pregătesc o scară de mătase, spuse ea zîmbind. Am să-ți-o aduc într-o franzelă. Am să fug cu tine. Am să te ascund într-o peșteră. Aș putea ajunge o ucigașă, ca să te apăr... știi asta, nu-i așa?

— O știu. Însă...?

Frances nu răspunse. Doug spuse din nou, cu o blîndețe plină de hotărîre:

— Însă?

— Însă, e adevărat că n-ar mai fi același lucru, șopti ea așa de încet, încît de-abia putea fi auzită.

— Ce anume n-ar mai fi același lucru?

— Te voi iubi tot atît, dar nu va mai fi în același fel... în același chip... atît de limpede.

— Așadar... și tu mă vei socoti... și tu mă vei socoti... ucigaș?

În tăcere, Frances dădu din cap că da.

Doug rămase tăcut cîtăva vreme, încercînd să prieceapă cît se poate de bine.

— Mi se pare cam caraghios, spuse el în cele din urmă.

Se uită la ea înveselit, ca și cînd vorbele ei i se păreau doar puțin stranii.

— Ucigaș!... Dar nu eu... rosti Doug.

Fața lui Frances păru luminată de o flacără de nădejde și plină de așteptare:

— Nu tu? Nu? Chiar dacă tropii ar fi oameni?

— Chiar dacă, spuse Doug. N-aș fi în stare să te lămuresc prea bine acum, chiar în clipa asta, dar sînt

sigur că oricum ar fi considerat acest lucru, eu n-am ucis decît un mic animal. Deoarece... poate că... așa, una peste alta, uite, dacă în timpul războiului aș fi ucis un neamț din Prusia Orientală și cineva mi-ar spune: „Da, desigur, ai ucis un polonez; așadar ai ucis un aliat al nostru“, aș fi convins că nu spune adevărul.

Frances stătu pe gînduri cîtăva vreme, apoi suspi-nă :

— Nu-i același lucru !

Și, ținînd ochii în pămînt, dădea din cap cu o mișcare blîndă.

— Neamțul de care vorbești tu a fost întîi ceva, pe urmă altceva. În vreme ce tropișorul tău... nu era nimic. Astăzi încă, nu e nimic. De acum înainte abia se va hotărî ce este și asta va fi, cu adevărat !

Și, în aceeași clipă, Frances păru gata să izbucnească în plîns.

— Tocmai lucrul ăsta nu sînt în stare să-l mai îndur, strigă ea. Că n-am să mă pot stăpîni... dacă se hotărăște, dacă se vedește că tropii sînt oameni... că n-am să mă pot stăpîni să nu reacționez și eu „într-un anumit fel“... Și mi se pare prostesc, mă răzvrătesc, mi se pare o nerozie, o simplă convenție, deoarece... deoarece tu nu te-ai schimbat cu nimic. Tu vei rămîne același, cu desăvîrșire același și totuși... dacă oamenii hotărăsc că tu ai ucis o maimuță, ori un om, lucrurile vor fi cu totul deosebite, iar eu... Nu voi fi în stare să mă împotrivesc și voi gîndi ca și ei !

— Dar asta e frumos, la urma urmelor, spuse Douglas cu o voce ciudată.

— Frumos ?!

— Sigur... Dar și în capul meu lucrul e destul de nelămurit încă, așa că nu-ți pot spune limpede la ce gîndesc. Însă... în primul rînd asta dovedește... asta dovedește că de un omor, dacă te gîndești bine, de un omor nu poate fi vorba... Luat în sine... vreau să spun. Deoarece lucrul nu atîrnă de ceea ce am făcut eu, ci de ceea ce oamenii — împreună cu tine, bine-

înțeles, și poate chiar cu mine, la urma urmelor — hotărâsc de comun acord. Așadar, de oameni, Frances, doar de oameni depinde. De specia umană. Ne simțim legați într-un chip atât de temeinic de această specie umană, încît ceea ce ea gîndește nu e cu puțință să nu gîndim și noi... Nu ne putem împotrivi. N-avem libertatea să gîndim altfel, deoarece ceea ce va hotărî ea, chiar asta voi fi ; asta sînt, asta ești și tu ; hotărâște tocmai ceea ce sîntem noi, noi împreună. Iar noi o vom hotărî singuri, pentru noi singuri — fără să ținem seamă de universul întreg. Poate că tocmai acest lucru mi se pare frumos. Restul — doar amănunte... pe legea mea ! Voi suferi, mă aștept la asta, dacă voi vedea că mă iubești cu mai puțină limpezime, cum spui tu... dar, la urma urmelor, trebuia să știi că așa ceva e cuprins în contract...

— Doug, dragul meu... dădu să spună Frances ; dar paznicul tocmai se apropie.

— S-a sfîrșit, trebuie să plecați, spuse el, și Frances fu nevoită să păstreze ascuns în sufletul ei, pînă a doua zi, tot ce mai avea de spus.

E greu de spus în ce măsură părerile lui sir Arthur Draper evoluară ori se limpeziră, din pricina unui soi de osmoză care începu să se petreacă între el și Douglas, prin mijlocirea celor două femei. Era sau nu conștient de asta ? Ceea ce este sigur, este că Frances avea în fiecare săptămînă, așa cum soțul ei o dorise, vești în legătură cu cele ce se petreceau în sînul comitetului. Și Frances putea duce aceste vești lui Douglas. Iar față de lady Draper, Frances făcea diferite comentarii asupra reacțiunilor celui închis. Bătrîna doamnă, rămasă singură, putea chibzui în liniște, iar la *breakfast* (micul dejun) putea fi auzită spunînd lui sir Arthur :

— Azi te duci la comitet ?

— Fără îndoială.

— Cîtă vreme o să mai rabzi nerozia lor? Parcă-s niște melci care-și tot pipăie prostește cornițele.

— Eu nu pot să-i zgîlții, scumpa mea!

— Douglas îi spunea soției lui, zilele trecute, că-n capul lui s-a făcut lumină, în cursul procesului, după depoziția căpitanului Thropp. Ori după cea a profesorului Rampole, nu mai știu bine.

— Nu cumva în urma amîndurora?

— Poate că da. Frances mi-a spus ceva, dar n-am priceput nimic.

— Amîndoi au spus ca și tine, totuși: oamenii au fetișuri, animalele n-au.

— Bineînțeles, și apoi?

— Așadar, îmi închipui că Templemore a tras anumite concluzii.

— Și tu, de asemeni?

— Și eu, de asemeni.

— Aceleași concluzii?

— Așa se pare.

— Dar care concluzii?

Sir Arthur șovăi. Putea oare soția lui să-i urmeze gîndul pînă la capăt? Ori-chiar dînsa îi va lua-o înaintea, își spuse el în gînd. La urma urmelor, ea avusese cea dintîi asemenea păreri...

— Apare vădit că avem de-a face cu două afirmații care se limpezesc una pe cealaltă, spuse judecătorul. Nu se află nici o specie animală la care să se poată găsi, fie chiar și în chipul cel mai rudimentar, semne de spirit metafizic. Nu se află rasă omenească la care să nu se poată găsi, fie chiar și în chipul cel mai rudimentar, semne de spirit metafizic. N-avem cumva aci caracteristica hotărîtoare?

— Stai — strigă lady Draper — asta este ca și cînd ai spune: „Nu se află specie animală care să se ducă la coafor. Nu se află rasă omenească care să nu se ducă, într-un chip sau altul la coafor.” Așadar omul se deosebește de animal, pentru că se duce la coafor.

— Ce spui tu nu este chiar o nerozie, deși poate părea, spuse sir Arthur. Dacă am scormoni puțin lucrurile, în istoria asta cu coaforul se poate foarte bine descoperi ideea că omul se îngrijește de felul cum arată, iar animalul nu. Sau altfel spus, vom găsi ideile de rit ori de frumusețe: idei care amîndouă sînt foarte metafizice. Ascultă-mă, te rog, asta e miezul lucrurilor, nu putem ajunge decît aici: omul își pune anumite întrebări pe care animalul nu și le pune.

— Ce știm noi? exclamă lady Draper.

— Așadar vom zice: omul pare că și pune anumite întrebări, pe care animalul nu și le pune ...Sau și mai bine: prezența semnelor ce trădează spiritul metafizic dovedește că omul își pune anumite întrebări; lipsa acestora dovedește că animalul nu și le pune.

— Dar de ce, mă rog? spuse lady Draper.

— Pentru că spiritul metafizic... O, scumpa mea! dar convorbirea asta nu ți se pare ucigătoare?

— Sîntem singuri, spuse lady Draper zîbind.

— Totuși e ucigătoare.

— Fie, o s-o pun pe Frances să mă lămurească. Dar despre asta ce spun melcii din comitet?

— N-au ajuns încă la așa ceva.

— De ce nu-l chemi pe Rampole și pe căpitanul Thropp? Pofteste-i și pe ei.

— Pe legea mea, strigă sir Arthur, asta e o idee genială!

După ce Rampole și Thropp isprăviră de vorbit și se retraseră, decanul strigă:

— Așa-i că am avut dreptate? Și ei sînt de părerea lui Wesley!

— De unde pînă unde?! întrebă gentlemanul cu manșetele scrobite.

— Ceea ce deosebește omul de animal este rugăciunea.

— Ei, una ca asta n-am mai auzit!

— Deoarece nu există om mai surd... începuse decanul.

— Ba dimpotrivă, ce-am auzit este tocmai pe dos. Rampole a susținut: „Creierul omului prinde realitatea dindărătul aparențelor. Creierul animalului nu prinde nici măcar aceste aparențe: nu poate depăși senzația.“

— Dar Thropp a dezmințit acest lucru! strigă decanul.

— Amintește-ți, te rog, de macacul profesorului Verlaine: putea deosebi un triunghi de un exagon, un exagon de un pătrat, o grămăjoară de zece boabe de fasole de altă grămăjoară de unsprezece!...

— Aș vrea să încerc să vă împac, spuse cu o voce suavă sir Arthur.

Sir Kenneth îl pofti să o facă.

— Dacă punem alături deșteptăciunea omului de cea a animalului — spuse mai departe sir Arthur — băgăm de seamă că în cele spuse de profesorul Rampole este vorba mai mult de cantitate, mai puțin de calitate. Profesorul ne-a spus chiar limpede, că în natură așa se întâmplă întotdeauna: o mică deosebire de cantitate poate provoca o mutație bruscă, o schimbare totală de calitate. De pildă, când încălzim apa, calorile se adaugă una după alta, fără ca apa să-și schimbe starea. Dar într-o anumită clipă, un singur grad mai mult este de ajuns ca aceasta să treacă din starea lichidă în starea gazoasă. Nu cumva s-a întâmplat tot așa și cu inteligența strămoșilor noștri? Un mic adaus cantitativ în legăturile cerebrale — poate neînsemnat chiar — și iată că a făcut un salt, ajungând la schimbarea totală a calității. În chipul acesta...

— Astea-s păreri subversive, spuse gentlemanul cu manșetele scrobite.

— Iertați-mă, nu pricep?

— Am mai citit eu așa ceva... Nu mai știu unde. În orice caz, e limpede: ăsta-i materialism bolșevic

și nimic altceva. E una din cele trei legi ale dialecticii lor.

— Profesorul Rampole — spuse sir Kenneth — este nepotul episcopului din Crewe. Soția lui este fiica rectorului Clayton. Mama rectorului este prietena soției mele, iar sir Peter este el însuși un foarte bun creștin.

Gentlemanul își trase cu eleganță manșetele și aruncă o privire afectată la grinzile plafonului.

— Profesorul Rampole — continuă sir Arthur — a spus limpede despre ce schimbare calitativă e vorba: deosebirea dintre deșteptăciunea omului din Neanderthal și deșteptăciunea unei maimuțe mari nu poate fi prea însemnată cantitativ. Dar deosebirea pare nemăsurată în legătura ei cu natura: animalul se supune mai departe acestei naturi, pasiv. Omul a început să-i pună întrebări, dintr-o dată.

— Așadar, atunci!... strigară împreună decanul și gentlemanul cu manșete scrobite, dar sir Arthur nu se întrerupse.

— Inșă pentru a pune întrebări este nevoie de doi: cel care pune întrebări și cel care răspunde. Animalul, a cărui viață nu poate fi separată de natură, nu poate să pună întrebări. Aici mi se pare că putem găsi ceea ce căutăm. Animalul și natura înseamnă același lucru, sînt unul și același. Omul, iată elementul al *doilea*. Pentru a se putea trece de la inconștiența pasivă, la o conștiință care pune întrebări, a fost nevoie de această schismă, de această smulgere, de acest divorț. Oare granița nu o descoperim tocmai aici? Animal, înaintea smulgerii; om, după această smulgere. Animale... denaturate, iată ceea ce sîntem!

Trecură cîteva clipe de tăcere, pînă cînd colonelul Strang murmură:

— Nu e rău. Asta ar lămuri și pederastia.

— Asta lămurește — spuse sir Arthur — faptul că animalul n-are nevoie de povești, n-are nevoie de nici un fel de amulete: el nu cunoaște propria sa necunoștință. În vreme ce spiritul omului, smuls, îndepăr-

tat de natură, anevoie se poate împotrivi groazei, confundat din prima clipă în beznă, cum este. Se descoperă singur, părăsit, făptură muritoare, neștiind nimic — singurul animal de pe acest pământ care „nu știe decît un singur lucru : că nu știe nimic“ — nici măcar ce anume este. Și atunci, cum să nu-și scornească fără nici un răgaz mituri : zei ori spirite, încercînd să răspundă astfel la această ignoranță, fetișuri și alte năzdrăvăanii, ca răspuns la această nepuțință ? Nu cumva însăși lipsa acestor născociri, acestor aberații la animale ne dovedește și lipsa acelor întrebări înspăimîntătoare ?

Ceilalți îl priviră, fără să spună vreun cuvînt.

— Dacă așa stau lucrurile, dacă ceea ce caracterizează persoana umană, persoana conștientă și evoluția ei istorică, este tocmai această smulgere, această luptă, această rupere din dependența naturii, această denaturare ; dacă pentru a încuviința o anumită viață să ia loc printre oameni, trebuie ca ea să fi făcut acest salt oarecum dureros, atunci vă întreb : prin ce anume semn vom recunoaște noi dacă saltul a fost ori nu făcut ?

Dar nimeni nu răspunse.

CAPITOLUL XVI

Cum se poate face dintr-un cristal o meduză. Neliniștea îndreptățită a lui Doug Templemore. Răzvrătirea și supunerea judecătorului Draper. O observație plină de miez a profesorului Rampole dezleagă în chipul cel mai nimerit o problemă gingașă. O tradiție venerabilă, ocolită pentru a doua oară. Mulțumirea textiliștilor britanici.

Doug află cu ce liniște dușmănoasă fuseseră primite sugestiile judecătorului și că lordul Sigiliului Privat îl poftise pentru a doua oară la club. Și iată că o neliniște nelămurită cuprinse sufletul celui închis.

— Miroase a sabotaj, spuse el lui Frances, nervos și îngrijorat.

— Cine va sabota ?

— Politicienii, spuse Douglas. Îi cunosc eu foarte bine. Din cristalul cel mai tare, izbutesc să facă pînă la urmă meduze.

Cam în aceeași vreme, sir Arthur se găsea într-o cameră mică la Garick Club. Mobila era de stejar de culoare închisă și de piele vișinie. Sta în fața lordului Sigiliului Privat și bea un pahar mare de whisky vechi.

— Îi neliniștești, spunea ministrul.

— De asta a trebuit să-mi dau și eu seama în cele din urmă, îi răspunse judecătorul. Dar mărturisesc că nu pricep prea bine ce anume îi neliniștește.

— Susțin că predici răzvrătirea.

— Cum asta ?

— Îi supără ideea că omul se deosebește de animal prin împotrivirea sa față de natură... ori mi se pare că așa spui dumneata, denaturarea omului, nu?

— Dar nimeni n-a ridicat obiecții, n-am fost contrazis.

— Se prea poate, dar lucrul ăsta îi supără.

— Bine, dar nu e vorba de supărare, sau de ceea ce le place lor ori nu.

— Atunci se pare că n-au fost în stare să găsească argumente potrivnice. După cât mi se pare mie, s-ar putea însă să răspundă că... „Vezi, noi nu sîntem smulși cu adevărat din mijlocul naturii. Niciodată nu vom izbuti să facem așa ceva. În vecii vecilor vom face parte din această natură. Fiecare celulă a trupului nostru se răzvrătește împotriva acestei idei.”

— Lăsați celulele să se răzvrătească... De altminteri, nici nu am spus chiar asta!

— Înțeleg... desigur. Totuși...

— Ne-am smuls din sînul naturii așa cum un om se smulge din mulțime: asta nu înseamnă că legătura dintre el și ceilalți e nimicită; înseamnă doar că omul acela poate să privească mulțimea dinafară, poate să încerce s-o privească limpede, să nu mai fie copleșit de puterea acesteia.

— Fără îndoială... desigur, însă lucrurile astea nu prea sună cum trebuie, pricepi!... Și, afară de asta, ți se poate răspunde... oare nu privești această natură ca pe o străină, ba poate chiar ca pe o vrăjmașă? Și dacă așa stau lucrurile, ce devenim noi oamenii, ce mai însemnăm noi oamenii fără această natură?

— Cum s-o priveșc ca pe o vrăjmașă? O asemenea vorbă n-are înțeles decît pentru noi; pentru natura însăși nicidecum.

— Tot ce se poate, dar nici lucrul acesta nu sună cum trebuie. Ar fi nevoie de prea multe lămuriri... Niciodată asemenea idei nu vor putea convinge un Parlament întreg... Mi se pare de necrezut că s-a ajuns chiar pînă aici; că din pricina acestor fapte faimoșii noștri membri ai Parlamentului au fost ne-

voiți să ajungă pînă aici cu tot disprețul și spaima lor față de definiții. Dar din pricina dumitale, o asemenea sarcină poate ajunge cu neputință de dus mai departe pentru ei, trebuie să pricepi asta, scumpul meu. Căci recunoaște că așa stau lucrurile. E cu puțință să ai dreptate, eu nu pot să-mi dau seama, așa ceva depășește priceperea mea. Însă în fața Parlamentului este sigur că n-ai dreptate; de toate astea nu poate încape vreo îndoială.

• Pentru a face față, judecătorul simți nevoia să bea mai multe înghițituri din paharul de whisky.

— În vreme ce, dacă am propune Parlamentului — reluă ministrul — dacă i-am propune... cu lămuririle pe care el le-ar putea primi... o definiție mulțumitoare... care n-ar izbi pe nimeni... care i-ar mulțumi pe toți...

— Dar care anume?

Ministrul privi pe judecător cîteva clipe, după care rosti:

— Spiritul religios.

Judecătorul nu mai putu scoate un cuvînt. Era uluit.

— L-am văzut și pe decan, spuse ministrul, devenind dintr-o dată foarte vorbăreț. Intregul comitet este de aceeași părere. Chiar tinărul acela, nițel fascist, cum îl cheamă...? Firește, însă cuvintele trebuie luate în înțelesul lor cel mai larg. Spirit religios înseamnă și spirit metafizic, înseamnă și spirit cercetător, neliniște... etc., etc.... În asta intră tot ce vrei, tot: nu numai credință, dar și știința, arta, istoria și chiar vrăjitoria, magia, așadar tot ce vrei. La urma urmelor este ceea ce spui și dumneata... dacă vrei, însă altfel spus, asta e tot...

— Dar asta e o exprimare cel puțin echivocă, strigă judecătorul. Indrăcit de echivocă. Fără context lămuritor, așa ceva nu mai spune nimic! Nimic! Ba mai mult chiar, poate, dimpotrivă, să însemne ceva cu totul pe dos!

Ministrul spuse zîmbind:

— Mda... vezi... însă... tocmai asta nu supără pe nimeni... numai stingherește...

— Dar atunci, întrucît mai poate fi folositoare o asemenea definiție? Eu unul nu pricep. Chiar dumneavoastră, domnule ministru, ați amintit de așa-zisul drept de la Nürnberg. Chiar dumneavoastră ați cerut să căutăm temeiul nezdruccinat pe care să se poată clădi dreptul oamenilor într-un chip care să nu mai îngăduie vreo tăgadă. Spiritul religios! Puteți oare nădăjdui că Rusia, de pildă, ar putea încuviința o asemenea definiție, chiar dacă ar fi însoțită de toate lămuririle din lume?! Ar fi același lucru dacă ni s-ar cere nouă să recunoaștem valoarea universală a definiției lui Engels, care nu mi se pare mai puțin dreaptă. Am putea noi primi așa ceva?

— Dragul meu — spuse ministrul — vorbești cu patimă! Parc-ai fi un jurist roman! Poate că ai de o mie de ori dreptate, teoretic. Din punct de vedere practic însă, știi foarte bine că în politică nu slujește la nimic să ai dreptate. Căci avem de dezlegat o anumită problemă, neîntîrziat. Nu e vorba de o problemă universală, ci de un lucru mult mai neînsemnat, modest, e vorba de tropi, de acest... popor și de industria noastră textilistă.

Semnele spiritului religios e o propunere care, precum ți-am spus, ar putea fi primită de *cuasi-unanimitatea* Parlamentului nostru britanic. Propunerea asta nu îmbrățișează totul, nu zic... Dar e greșită oare?... Nu! Să zicem că e un mijloc practic și că prin el putem recunoaște, fără a mai pierde vremea, dacă tropii sînt ori nu în stare, de ceea ce dumneata numești: smulgere, neatîrnare, împotrivire față de... și așa mai departe. Am dreptate?

— Poate... vedeți însă că... tocmai asta poate fi de temut... Tocmai de spirit religios se pare că tropii n-au dat nici un fel de semn, știți asta? Se pare că n-au nici un fel de fetișuri...

N-are nici un rost să fim neliniștiți în privința asta... De altminteri, fiecare lucru la vremea lui...

M-am văzut și cu profesorul Rampole. Observațiile făcute de dînsul mi se par foarte îndreptățite. Așa că, în felul acesta, problema poate fi dezlegată fără nici o întârziere. Dimpotrivă, dacă cerem Parlamentului să pornească de la o definiție mai corespunzătoare, fără îndoială — mai puțin echivocă, desigur — însă care va stîrni discuții fără de sfîrșit, amendamente, împotriviri, amînări *sine die*, atunci nu mai isprăvim nici odată și acest lucru nu poate folosi nimănui: nici tropilor, nici învinutului, nici justiției britanice, nici măcar dreptului oamenilor. E nevoie să-ți amintesc proverbul nostru englezesc? Nu poți să treci un pod, pînă nu ajungi la el... De ce să grăbim lucrurile? N-are nici un rost, te asigur. Să ne mulțumim deocamdată cu ceea ce putem căpăta. Tot ce mai urmează va veni la vremea sa. Întreaga istorie a Angliei poate sta mărturie.

Prevederile lordului Sigiliului Privat fură adevărate. În urma raportului Comitetului Summer, Parlamentul, după diverse amendamente puțin însemnate, adoptă legea următoare:

Art. 1. — Omul se deosebește de animal prin spiritul său religios.

Art. 2. — Cele mai însemnate semne ale spiritului religios, în ordine descrescîndă, sînt: credința în Dumnezeu, știința, arta și toate diferitele lor manifestări; diversele religii și filozofii, fetișismul, totemurile și tabu-urile, magia, vrăjitoria și toate manifestările ei; canibalismul ritual și diferitele sale manifestări.

Art. 3. — Orice făptură însuflețită care vădește măcar un singur semn din cele amintite în art. 2 este primită în comunitatea omenească, astfel că persoana ei se bucură de garanțiile respective pe întreg pămîntul Commonwealth-ului, după felurilele stipulații ce se găsesc în ultima Declarație a Drepturilor Omului.

De îndată ce legea aceasta fu votată, un interpellator, ale cărui legături cu marea industrie textilă erau

binecunoscute, întrebă ce se va întâmpla acum cu tropii.

I se răspunse, amintindu-i-se că, după părerea guvernului, Parlamentul nu mai putea lua în seamă o asemenea problemă, deoarece asemenea lucru ar fi însemnat o ilegală interferență cu un anume proces neîncheiat încă.

Cu toate acestea, interpelatorul răspunse cu mare îndrjire că un asemenea fel de a privi lucrurile nu este drept.

El întrebă următoarele: dacă Scoția sau Irlanda ar ajunge disidente și — lucru care nu poate fi închipuit, firește — ar înfăptui un guvern provizoriu, cerînd neatîrnarea; într-un asemenea caz, problema scoțiană, de pildă, n-ar putea fi ridicată în Parlament, atîta vreme cît un proces oarecare, al lui Mr. Macmish, de pildă, urmărit la Edinburgh pentru insultă adusă tronului, n-ar fi încheiat, deși, fără îndoială, hotărîrile care s-ar lua pentru ori împotriva neatîrnării Scoției ar putea înrîuri în foarte mare măsură soarta lui Mr. Macmish?

Și adăugă că omorul unui trop luat ca individ însemna un lucru; iar statutul legal al poporului trop însemna alt lucru. Acesta din urmă nu putea atîrna de cel dintîi, cum nu poate atîrna soarta Regatului Unit de procesul unui scoțian. Și că, dimpotrivă, se cuvenea chiar ca Parlamentul să limpezească cum trebuie o treabă grabnică, întîi dintr-un punct de vedere umanitar, apoi din punct de vedere economic și național.

Dar un deputat al opoziției îi răspunse că deosebirea era artificială și înșelătoare. Că nu putea fi vorba de vreo grabă asemănătoare. Între statutul unei societăți pe jumătate animale, așa cum era poporul trop, și o grabnică dezbateră în legătură cu unitatea Regatului Unit, ce apropiere se putea face? Și, afară de asta, mai întrebă dînsul, în ce măsură un statut al tropilor, votat la Londra, ar putea determina într-un fel soarta Australiei, ori a Noii Guinee?

Dar iată că interpelatorul îl rugă să-și amintească faptul că Marea Britanie știuse în nenumărate prilejuri să dovedească autoritatea ei, nu numai asupra dominioanelor, ci chiar și asupra statelor străine, în clipa în care vreun principiu umanitar fusese călcat în picioare în chip nerușinat.

Iar în ceea ce privește urgența, mai declară acesta, cum oare un om de inimă putea socoti „lipsit de grabă” faptul de a mîntui un popor întreg de o robie josnică, de care acesta era amenințat în chipul cel mai vădit?

După o discuție foarte însuflețită, cineva făcu următoarea propunere : trebuie să se sugereze comitetului Summer prorogarea cercetărilor sale, în vederea studierii cazului „tropii”. Propunerea fu numaidecît primită de toată lumea. Însă de la început fu stabilit că în nici într-un caz statutul însuși al tropilor nu putea fi cerut Parlamentului din Londra, nefiind de resortul acestuia. Dar dacă era nevoie, acesta și-ar putea îngădui să facă o „recomandație” care urma să fie supusă laolaltă O.N.U.-ului, Australiei și Noii Guinee.

Comitetul, în care intrase și sir Peter Rampole, cu titlu de expert în psihologie primitivă, ascultă rînd pe rînd pe : Kreps, Pop, Willie, pe soții Greame și pe diferiți alți antropologi care avuseseră prilejul să studieze comportamentul tropilor din clipa în care aceștia fuseseră aduși la Londra.

După părerea tuturor, nu se putuse descoperi nici un fel de semn de spirit religios la aceștia. De artă și știință nici nu putea fi vorba la tropi. Dar nu foloseau nici fetișuri, nici amulete, nici tatuaje, nici dansuri și nici rituri de nici un fel. E adevărat că-și îngropau morții, dar o făceau într-un fel care semăna cu cel al nenumăratelor specii animale ; în același chip

în care cele mai multe dintre acestea își îngroapă și excrementele, dintr-un instinct atavic de a înlătura primejdiile putrefacției, ori de a-și ascunde urmele. Nici un fel de rit funerar nu putuse fi băgat de seamă la tropi.

De asemeni, nu vădeau nici cea mai mică urmă de înclinare către canibalism. Nu se mâncau nicidecum între ei și nicidecum nu încercaseră să răpească sau să atragă vreo făptură omenească urmărind așa ceva. Nu o făcuseră nici chiar față de hamalii papuași, pentru care totuși vădiseră chiar din prima clipă o puternică antipatie.

Cam dezamăgit de aceste constatări, comitetul rugă pe sir Peter Rampole să studieze în amănunt, împreună cu sir Arthur, feluritele depoziții și să încerce să descopere, dacă era cu putință, orice semn de la care să se poată nădăjdui ceva. Fără să vorbească prea lămurit, sir Kenneth îi aminti totuși psihologului — firește fără a-i da să înțeleagă că vreo răstălmăcire a adevărului ar fi fost de dorit — că descoperirea vreunui astfel de semn ar fi fost primită cu mare bucurie.

La adunarea următoare, sir Peter le atrase luarea-aminte asupra unui lucru de seamă, care putea fi într-adevăr însuși miezul depozițiilor pe care el și sir Arthur le studiaseră foarte de aproape.

— E vorba de canibalism. Practicarea antropofagiei, chiar în împrejurările destul de rare, în care scopul ei temeinic este potolirea foamei sau lăcomia, rămîne totdeauna, în esența ei, un act ritual. Este păcat, fără îndoială, că nu s-a putut descoperi la tropi nici o înclinare către antropofagie. Din fericire, papuașii n-au arătat față de tropi aceeași... discreție, și, de mai multe ori chiar, i-au mâncat pe ascuns. Trebuie să ținem deci seama de acest fapt: papuașii i-au mâncat pe ascuns. Papuașii o făceau pe ascuns, deoarece fie că se fereau și voiau să înșele pe albi, fie că voiau ca albi să nu prindă de veste de asemenea acte sau ceremonii ce însoțeau respectivele agape.

Fără îndoială, însă, că dacă ar fi fost vorba de vreun ospăț făcut cu vreun vînat obișnuit, nici nu le-ar fi trecut prin gînd să ia asemenea măsuri, să aibă asemenea grijă. Prin urmare, ne putem închipui că dînșii socoteau că ceea ce făceau însemna canibalism și că, prin urmare, înfulecau nu animale, ci oameni.

Sir Peter Rampole tăcu cîteva clipe, apoi spuse mai departe :

— E doar un punct de plecare. O simplă indicație. Fără îndoială, nu putem avea prea multă încredere în instinctul papuașilor, mai cu seamă față de observațiile riguroase făcute vreme de șase luni, asupra tropilor, de către un eminent personal științific. În schimb însă, rațiunea noastră își poate cu atît mai puțin îngădui să disprețuiască un asemenea lucru. Noi trebuie să ținem seamă de indicațiile izvorîte din instinctul acestor oameni, care sînt mult mai aproape de manifestările primitive ale spiritului omenesc și care, astfel, pot mult mai bine decît noi să recunoască în alte fapte cele mai ușoare urme ale acestuia. Prin urmare, după părerea mea, noi n-am fost în stare să identificăm vreun semn rudimentar de spirit religios, lăsîndu-l să ne scape printre degete, lucru care însă nu s-a întîmplat și cu papuașii. Sir Arthur și cu mine, totuși, avem un fel de presimțire, așa ni se pare cel puțin, cam despre ce ar putea fi vorba. Dar, în vederea confirmării acestui fapt, am avea nevoie, sir Arthur și cu mine, să cercetăm mai de aproape anumite lucruri, care ar putea fi descoperite în mărturiile ascultate pînă acum.

Sir Peter Rampole mai spuse că nădăjduia să poată căpăta aceste precizări de la eminentul său confrate, geologul Kreps. Intr-adevăr, acesta putuse, după părerea lui sir Peter, să observe pe tropi cu spiritul riguros al unui om de știință, pe de o parte, dar fără prejudecăți mărginite, putînd să-i îngusteze vederea, ale unui zoolog ori antropolog, pe de altă parte. Așa stînd lucrurile, el era sigur că nici o mărturie n-ar putea fi mai obiectivă.

Astfel că, în ședința următoare, Kreps fu invitat să vorbească a doua oară.

Sir Peter îl întrebă dacă papuașii puseseră mîna fără deosebire și pe tropii de pe faleză și pe ceilalți, ținuți în așa-zisa „rezervă“.

Kreps răspunse: nu. Micile expediții ale papuașilor avuseseră loc numai și numai pe faleze. Și ceea ce este destul de ciudat, mai mărturisi el, este faptul că tropii domesticiți le erau cu mult mai la îndemîna papuașilor și nici o piedică nu le stătea în cale. Supravegherea albilor nu le stătea împotriva în nici un chip, așa că lucrul n-ar fi fost de loc anevoios, cel puțin la început, poate chiar de cîteva ori. Acest lucru nu putea fi tăgăduit.

Mai departe, sir Peter îl întrebă dacă în grote fusese găsită multă carne afumată la primele cercetări.

Kreps răspunse că nu găsiseră decît foarte puțină.

— Noi credeam — spuse sir Peter — că afumau carnea pentru a o pune la păstrare.

— La fel am crezut și noi la început. În realitate însă, nu s-a putut niciodată constata că puneau carne la păstrare. Vîneau în măsura nevoilor lor, cînd aveau trebuință, și mînceau vînatul numaidecît.

— Sînteți sigur că-și afumau carnea aceasta, fără s-o frigă?

— Desigur! spuse Kreps, desigur. Niciodată n-am izbutit să facem pe tropii noștri să mănînce cea mai mică bucățică de carne friptă. Simt pentru ea oroare. Se ospătează cu mare plăcere însă cu carne crudă, cu desăvîrșire crudă.

— În acest caz, de ce o afumă, dacă nu le place afumată și dacă nici n-o pun la păstrare?

— Ca să vă spun drept, habar n-am. Intr-adevăr, nu se poate tăgădui că în aceste împrejurări se petrece un lucru ciudat: tropii de pe faleză n-au înfulecat niciodată vreo halcă de carne, înainte de-a o fi pus vreme de cel puțin o zi deasupra unei flăcări. Chiar șunca pe care o căpătau de la noi avea aceeași soartă, ca și cum tropii ar fi vrut să se asigure că

aceasta era afumată cu tot dichisul cuvenit. În vreme ce tropii de la „rezervă“ înghițeau cu lăcomie orice carne crudă căpătată de la noi, fără să le pese de altceva.

— Și din observarea acestor fapte trageți vreo concluzie?

— Pe legea mea — spuse Kreps — se întâmplă adesea ca animalele închise să piardă cu repeziciune anumite obiceiuri, unele chiar instinctive, care le manifestau cînd trăiau în starea sălbatică.

— Cu toate acestea — spuse sir Draper — iată-ne în fața unor fapte, toate foarte ciudate, mai ales dacă le confruntăm între ele. În primul rînd, tropilor le place carnea cu desăvîrșire crudă. În al doilea rînd, tropii de la faleze o pun cu grijă deasupra unei flăcări și totuși nu în vederea păstrării. În al treilea rînd, tropii domesticiți pierd fără întîrziere acest obicei. În al patrulea rînd, papuașii sînt în stare de acte de canibalism față de cei dinții, dar disprețuiesc pe ceștialalți.

— N-ați spus chiar dumneavoastră — îl întrebă sir Peter pe Kreps — cu privire la tropii domesticiți: „Cu slugile astea ne-am făcut de rîs“?

— Chiar așa este, răspunse Kreps rîzînd.

— Acum — spuse sir Peter — să ne punem în locul papuașilor. În fața lor se găsea un popor ciudat, jumătate maimuțe, jumătate oameni. O parte dintre aceștia pare trufașă și grijulie de a rămîne neatîrnată; printre obiceiurile ei găsim și afumarea cărnii. Papuașii sînt nevoiți să recunoască în acest obicei cu totul altceva decît un instinct ori o preferință oarecare. Ei recunosc în acest lucru un fel foarte primitiv de a slăvi focul și un omagiu adus puterii sale magice de a purifica și de a desface vrăjile. Cealaltă parte, a aceluiași popor, pare nepăsătoare și ușuratică și își vinde neatîrnarea pentru o bucată de carne crudă; mai mult decît atît, vedem că pierde numai decît un obicei urmat de ea din spirit de imitație, nu din instinct, și cu atît mai puțin din inteligență. Ast-

fel că papuașii nu se mai pot înșela: purtarea lor față de cei dinții se vedește a fi ca față de oameni, iar față de ceilalți se poartă ca și când ar avea de-a face cu niște maimuțe. După părerea noastră purtarea lor este îndreptățită. În mijlocul acestui popor, aflat la hotarul dintre om și animal, nu toți au pășit în același chip peste asemenea limită. Dar noi credem că este de ajuns să fi trecut hotarul numai unii dintre ei, pentru ca întreaga specie să fie primită, împreună cu aceștia, în sînul umanității.

— De altminteri — mărturisea ceva mai târziu sir Arthur Drașer lui sir Kenneth — cîți dintre noi ar avea dreptul la numele de om, dacă ar fi trebuit să treacă acest hotar fără ajutorul nimănui?...

Așadar, în încheiere, raportul Comitetului Summer, spunea că: deoarece tropii vădiseră prin anumite rîturi prin care preaslăveau focul semne de spirit religios, se cuvenea să fie primiți în comunitatea omenescă.

Raportul mai spunea că starea de sălbăticie nemărginită în care trăia acest popor impunea luarea în considerare a nevoii de a-l apăra împotriva lui însuși, dar și împotriva împrejurărilor dinafară. Deci raportul socotea binevenită stabilirea unui statut special, care ar fi putut fi propus de Marea Britanie Australiei și Noii Guinee, sub controlul Națiunilor Unite.

Toate aceste propuneri fură adoptate cu o largă majoritate, astfel că în seara votării un uriaș suspin urmat de un lung fior de ușurare făcu să se cutremure marea familie industrială a textiliștilor britanici.

CAPITOLUL XVII

Un proces pur formal. Ușurarea juriului. Totul e bine cînd se sfîrșește bine. Melancolia lui Doug Templemore. Frances descoperă motive să nădăjduiască în chiar motivele care o fac să deznădăjduiască. Surzătoarele contradicții ale judecătorului Draper. „Vîrsta fundamentală reîncepe.” În atmosfera din „Prospect of Whitby” concluziile sînt optimiste.

Al doilea proces începu într-o atmosferă mai puțin pătimasă, plină de simpatie și de curiozitate pentru învinuit. Lucrurile deveniseră limpezi. Însăși crima devenise o simplă crimă ca oricare alta. Lumea dorea ca Doug s-o poată scoate la capăt, basma curată, căci rolul lui în emanciparea tropilor nu-l putea uita nimeni. Se nădăjduia că tronul se va arăta înțelegător, iar juriul îngăduitor. Se făceau rămășaguri: cam la cîți ani va fi osîndit acuzatul? Cîțiva cutezară chiar să joace tare, susținînd că va fi achitat. Rămășagurile se urcară la sume destul de ridicate.

Lady Draper încerca mereu s-o liniștească pe Frances și nu izbutea să înțeleagă de ce era abătută. „Poți fi sigură, îi spunea ea, noul judecător este un vechi prieten al soțului meu, avocatul tronului de asemeni.” Fără îndoială, nu era îngăduit lui sir Arthur să-i înrîurească, dar îi era îngăduit să priceapă cam ce părere aveau și încotro bătea vîntul. Și vîntul părea prielnic.

Și într-adevăr, desfășurarea procesului, în ansamblul lui, păru totuși un fel de formalitate. Martori fură foarte puțini, pentru că nu mai era nevoie să se stabilească în ce chip acuzatul ucisese. Circumstan-

tele erau cunoscute. Procurorul tronului, așa cum era de așteptat, nu vădi prea multă asprime. Spuse că, firește, un omor fusese înfăptuit și că lucrul este din plin dovedit de destulă vreme și că, așadar, nici nu putea fi vorba ca acuzatul să fie socotit nevinovat. Totuși, ținându-se seama de scopurile omorului, ținându-se seama de asemeni că în acea clipă în care omorul fusese făptuit, învinuitul nu cunoștea care era cu adevărat natura victimei, tronul nu înțelege să ridice piedici în cazul în care învinuitul ar fi putut să se bucure de circumstanțe atenuante.

Consilierul apărării, Mr. Jameson, aduse mulțumiri tronului pentru înțelegerea sa. Dar îndrăzni să-l mustre că lecția faptelor, cum spunea dînsul, nu fusese dusă pînă la capăt.

— Tronul recunoaște — spuse el — că învinuitul nu cunoștea în clipa omorului adevărata natură a victimei. Poate fi lucrul în chipul acesta afirmat? Noi nu o credem. Noi credem că în clipa omorului, victima nu era cîtuși de puțin o persoană umană.

La aceste vorbe Mr. Jameson tăcu o clipă și apoi reîncepu :

— Într-adevăr, a fost nevoie de o lege pentru definirea persoanei umane. A fost nevoie de încă o lege pentru a introduce tropii în această definiție. Acest lucru dovedește că nu atîrna de bunăvoia tropilor de a fi sau a nu fi membri ai comunității umane, ci de noi, dacă vrem să-i primim în familia noastră ori nu.

Acest lucru dovedește, de asemeni, că nu sîntem oameni printr-un fel de drept natural, ci dimpotrivă, că trebuie, înainte de a fi recunoscuți ca atare de către ceilalți oameni, să fi trecut un examen, dacă putem spune astfel, ori un fel de inițiere.

Umanitatea seamănă cu un club foarte închis : ceea ce noi numim uman nu poate fi definit decît de noi înșine. Regulamentele noastre interioare nu sînt valabile decît pentru noi înșine. Din această pricină, era cu desăvîrșire necesar să fie stabilită o bază legală. În primul rînd pentru admiterea noilor membri,

în al doilea rînd pentru instaurarea unor regulamente aplicabile tuturor.

Aşa stînd lucrurile, se înţelege de la sine că tropii nu puteau lua parte la viaţa clubului, înainte de a fi fost admişi, şi că nici membrii existenţi ai clubului nu aveau datoria de a le recunoaşte din capul locului beneficiul acestor regulamente.

Cu alte cuvinte, nu puteam sub nici un motiv cere nimănui să privească tropii ca şi cum ar fi fost persoane omeneşti, înainte să fi hotărît noi înşine că au dreptul la acest nume.

Astfel stînd lucrurile, a socoti pe învinuit vinovat înseamnă să i se aplice echivalentul unei legi retro-active. Ca şi în cazul în care un nou regulament ar porunci vehiculelor de pe stradă să meargă numai pe dreapta, amendînd în acelaşi moment pe toţi conducătorii lor, care pînă în clipa de faţă au mers pe stînga¹.

Ar fi o nedreptate strigătoare la cer şi pe deasupra potrivnică întregii noastre jurisprudenţe.

Faptele sînt limpezi, deci.

Tropii — multumită de altfel însuşi acuzatului — au fost îngăduiţi să intre prin lege în comunitatea umană. Se bucură deci de drepturile omului. De acum înainte nimic nu-i mai ameninţă. Nimic altceva decît ce poate ameninţa şi pe celelalte noroade înapoiate sau sălbatice, pe care tocmai lipsa oricărei definiţii legale le punea în primejdie.

Aşadar, juriul n-are de ce să se mai teamă că dacă declară pe învinuit nevinovat, lucrul poate avea cine ştie ce urmări supărătoare.

Dimpotrivă, juriul poate fi sigur că declarînd pe învinuit vinovat, ar făptui o fărădelege; o greşeală, o nedreptate îngrozitoare.

Căci mica victimă, în clipa morţii sale, nu fusese recunoscută ca fiinţă omenească, dar nu numai atît,

¹ În Marea Britanie circulaţia vehiculelor se face pe partea stîngă a străzii.

ci, după cum știe toată lumea, însăși jertfa ei stă la obârșia emancipării întregului său popor, ba chiar la obârșia unei prețioase limpeziri a legii omenești în general.

Așadar, întreaga noastră încredere merge către juriu, pentru ca acesta să poată aduce cât mai neîntârziat un verdict plin de înțelepciune și de dreptate.

Judecătorul, plin de bonomie, rezumă dezbatările. Liniștită, imparțială, expunerea sa izbuti să arate totuși că apărătorul își susținuse teza cu mult bun simț. Jurații simțiră o mare ușurare. După ce deliberară câteva minute, aduseră publicului încântat verdictul de achitare.

Frances și Doug luară un taxi pentru a merge să cineze la lady Draper. Se țineau îmbrățișați și tăceau. Frances nu cuteza să spună o vorbă, privind fața lui atât de obosită. Și ce-ar fi putut spune? Ea însăși simțea că toată această aventură era mai degrabă un fel de înfrângere și că nu era nici pe jumătate o adevărată izbândă. Nici ochii ei, nici ochii lui Doug nu puteau privi altfel, la urma urmelor.

Totuși, în fața gazdelor lor, amîndoi încercară să pară plini de voieșie. Prin puterea obișnuinței, nimeni nu aduse vorba în timpul cinei de lucrurile care le umpleau sufletul. Nici unul nu îndrăzni să o facă. În treacăt doar, veni vorba de proces în legătură cu daturile pe care le arătaseră, comparativ, procurorul și apărătorul, dar nu în arta oratoriei, ci în ceea ce privea măiestria jocului de cricket.

După cină, lady Draper o luă pe Frances în salon, în vreme ce Doug și sir Arthur treceau în odaia de fumat.

— Nu ești fericită, spuse lady Draper, plină de afecțiune.

— Douglas n-a izbutit ce a vrut, spuse Frances.

— Arthur e de altă părere.

— Adevărat? spuse Frances cuprinsă de nădejde.

— Arthur e mulțumit la culme. Socoate că a obținut mult mai mult decît era îngăduit să nădăjduim. Micuța mea, nu trebuie să uiți că eu am cu totul altfel de păreri decît dumneata. Cel puțin așa mi se pare. Doug ę liber. Bravo. Acesta este lucrul cel mai de seamă. Dar ce idee năstrușnică să răscolească toate lucrurile astea!

— Ce să răscolească, Gertrude? (Începuseră de cîtăva vreme să-și spună pe nume.)

— Crezi că tropii vor fi mai fericiți pentru că au ajuns oameni? Eu nu sînt de părerea aceasta.

— Fără îndoială că nu vor fi mai fericiți, spuse Frances.

— Ia te uită! Așadar, ești de părerea mea?

— Să vezi... nu e vorba de fericire; nu așa e problema, spuse Frances. Cuvîntul acesta răstălmăcește totul, cel puțin așa mi se pare mie.

— Tropii trăiau fără nici o grijă. Ce lucru minunat! Acum, se vede treaba că vor fi educați, instruiți, spuse Gertruda și glasul ei era în același timp caustic și plin de milă.

— Desigur, așa îmi închipui, spuse Frances.

— Vor începe să mintă, să fure. Vor ajunge vani-toși, egoiști, zgîrciți...

— Mai știi, spuse Frances.

— Se vor lua la bătaie, vor începe să se ucidă între ei... Frumos dar au mai primit, n-am ce zice, într-adevăr.

— Cred totuși că darul primit înseamnă mult, spuse Frances.

— Darul primit... înseamnă mult?

— Desigur, desigur. Darul primit este de mare preț. M-am gîndit mult la asta și eu, în ultima vreme, firește. La început am fost nespus de mîhnită.

— Din pricina tropilor?

— Nu, din pricina lui Doug. L-au achitat, nu zic. Dar rămîne totuși un ucigaș, orice s-ar spune.

— Cum poți gândi astfel?

— Uite așa. A ucis un prunc, pe fiul lui, iar eu am fost complice. Oricît de iscusit am întoarce lucrurile tot nu folosește la nimic. Am plîns nopți de-a rîndul, la început. Cum îmi mai mușcam buzele! Mi-aduceam aminte... de un naș al meu... eram încă fetiță. Avea un automobil. Pe vremea aceea era încă lucru destul de rar. Și cum îl mai admiram, îl iubeam nebunește. Intr-o zi, tăticul îmi povesti... Nașul meu fusese închis pentru o lună de zile. Intr-o uliță îngustă copiii jucau țintar. Nu-și dăduse seama numaidecît că unul dintre ei fusese călcat. Numai în clipa în care coborîse din mașină, zărise un căpșor care parcă... Au fost cît p-aci să-l sfîșie. Nu era vina lui. Tăticul ne spunea: „Nu e vina lui, de ce să-l iubiți mai puțin?” iar eu nu-l iubeam mai puțin. Și totuși, din clipa aceea, de cîte ori venea la noi, simțeam un fel de groază... Firește, nu eram decît o fetiță... Nu puteam să înving această groază. Acum nu-i același lucru, desigur... Și totuși... cînd mă gîndesc la Douglas, nu izbutesc să mă stăpînesc cu desăvîrșire, nici față de el... Spune, nu găsești că sînt groaznică, spune?

— Sînt nițel surprinsă, recunosc, spuse Gertruda pe gînduri.

— Eu găsesc că sînt groaznică. Și totuși, în clipa de față mi se pare că e un lucru frumos. Doug mi-a explicat de ce, acum cîtăva vreme. Dar am cam uitat. Totuși simt ca și el că e un lucru frumos. Asemenea suferință, asemenea groază închipuiesc frumusețea omului. Animalele sînt, desigur, mai fericite, pentru că nu pot simți așa ceva. Dar n-aș da nici pentru un imperiu o asemenea durere și nici chiar această groază, și nici chiar minciunile noastre, egoismele noastre și urile noastre, în schimbul fericirii și inconștienței lor.

Lady Draper murmură: „La urma urmelor, desigur, nici eu, dacă socotești...” și rămase pe gînduri.

— Istoria asta cu tropii ne-a învățat cel puțin un lucru, spuse Frances. Ceea ce numim umanitate nu este o stare pasivă. Dimpotrivă, este o demnitate care trebuie cucerită. Este o demnitate dureroasă. Nu poate fi cucerită decît plătind-o cu lacrimi, fără nici o îndoială. Tropii vor trebui să lăcrimeze mult; îi așteaptă larmă nespusă, sînge, furtuni. Însă acum știu, știu, știu cu siguranță că nu e vorba de o poveste fără cap și coadă, depănată de un nerod!...

„Asta ar fi trebuit să-i spun lui Doug“, se gîndea Frances în vreme ce vorbea. Și se mai gîndea că niciodată nu găsești în tine înțelepciunea decît cînd te izbești de nesăbuiința celorlalți.

— Ce jalnică înfrîngere, spunea Doug cu amărăciune, sorbindu-și paharul cu porto.

— Ești mult prea intransigent. Așa e tinerețea, spuse sir Arthur. Tot sau nimic. Nu e așa?

— Ce s-a făcut e prea puțin lucru și nu slujește la nimic. Cu atît mai mult cu cît a fost făcut pentru motive josnice! Mai ales lucrul acesta este cu desăvîrșire de nesuferit.

— Nu este adevărat! Lucrul s-a făcut, de asta trebuie ținut seamă... Firește, ai avea de ce să rîzi auzind asemenea vorbe pe buzele mele, mai spuse el, și buzele i se strîmbară tainic exprimînd o ușoară nuanță batjocoritoare.

— Nu pricep pentru ce!

— Pentru că dacă m-ai fi auzit certîndu-mă cu lordul Sigiliului Privat, ai fi auzit că spuneam lucrurile tocmai pe dos.

— Și v-ați schimbat părerea?

— Nicidecum. Tocmai asta este lucrul cel mai caraghios. Cînd sînt în fața lui, încep să gîndesc ca dumneata. În fața dumitale gîndesc ca el. Așa că, dedesubtul acestor lucruri, există totuși o lecție de preț.

— Grozav aș vrea să aflu, care anume.

— Nu-mi amintesc bine — spuse sir Arthur — cine

a scris : „Ar fi prea frumos să murim pentru o cauză cu desăvîrșire dreaptă!“ Și-i adevărat că așa ceva nu există. Cauza cea mai dreaptă este îndeobște dreaptă, ca să spun așa, în general. Totdeauna e nevoie — ca s-o susții cum trebuie — de anumite interese pe care dumneata le numești „josnice“. Dar și dumneata și eu știm de acum înainte de ce anume: această dualitate este înscrisă în însăși condiția omenescă și, departe de a o fi ales-o noi, luptăm chiar noi împotriva ei. Așa că demnitatea oamenilor poate fi descoperită chiar în înfrîngerile lor, chiar în căderile lor.

Douglas îl întrebă :

— Și acum, ce mă sfătuiți să fac ?

— Dragul meu, spuse judecătorul, cred că trebuie să continui !

— Cum așa ? Nu pricep ! Să ucid încă un tropișor ?

— *Good Lord !*¹ Nicidecum ! strigă sir Arthur, rîzînd cu lacrimi. Ei, drăcia dracului, ce-ți trece prin cap ! Am vrut să spun : trebuie să rămîi mai departe scriitor, așa cred eu, cel puțin...

Surîzînd, întinse lui Doug un mănunchi de ziare, pe care însemnase cu un creion albastru ce trebuia citit. Era vorba, peste tot, de definirea prin lege a persoanei umane, adoptată de Regatul Unit, chiar în forma în care o dezvoltase sir Arthur, lămurind-o punct cu punct, într-un număr din *Times*. Era criticată strașnic, din toate părțile. Dar nimeni nu propunea o altă definiție. Și motivele găsite pentru a o răsturna erau tot atît de diferite ca și florile cîmpului în miezul verii.

Un parlamentar francez răspundea unui reporter care-l întrebase ce gîndește despre respectiva lege, că el „nutrea față de colegii săi britanici prea multă prietenie, ca să poată vorbi deschis“. Douglas spuse rîzînd : „Ce răutate. Ar fi fost mult mai corect de a-și exprima pe față dezacordul.“

¹ Sfinte Dumnezeule ! (În limba engleză în original.)

— Fără îndoială că nu putea, spuse judecătorul.

— Dar de ce?

— Tocmai asta am încercat să lămuresc în articolul meu: simpla existență a unui dezacord este cea dintâi dovadă că adevărul nu poate fi atins de noi (altminteri, asupra a ce am mai putea fi în dezacord?) și că, în ciuda acestui lucru, noi căutăm mereu acest adevăr (altminteri, asupra ce am mai discuta?). Tocmăi acest lucru, așa neîndestulător și nu prea bine lămurit, izbutește să-l exprime legea cât de cât. Și cum e cu puțință să începi o discuție fără ca să contradici însăși contradicția, prin însăși faptul că o discuți?

— Sînteți de părere că autorul articolului știe toate acestea?

— Nicidecum. Cea mai mare parte dintre neînțelegeri, o să-ți dai seama cu vremea, izvorăsc din motive sentimentale, ori din prejudecăți. Îndeobște însă, se înțelege de la sine că în sprijinul celor ce le afirmăm găsim argumente logice, deoarece spiritul este nemai-pomenit de iscusit să dea la o parte ceea ce îl stînjenește, fără să țină seama cu adevărat de rațiune.

— „...De atîta vreme — citi Doug în *Welsh Workers* — Marx și Engels s-au ostenit să dovedească că ceea ce definește pe om sînt tocmai transformările pe care acesta le impune naturii. Membrii comunității noastre, oameni cumsecade, necomuniști însă s-au ostenit nesfîrșit mai mult pentru ca, în cele din urmă, să fie în chip foarte diferit... de aceeași părere. Să ținem seamă de bunele lor intenții, dar să le arătăm în chip prietenesc că pornesc pe calea primejdioasă a erorii.” Dar nici asta nu lămurește lucrurile, cîtuși de puțin! spuse Doug amuzat.

Intr-o altă cronică se spunea: „Această noțiune de spirit religios, dacă este luată în înțelesul său cel mai larg, poate fi folositoare și fecundă. Însă, fiind produsul unei adunări politice, însuși acest lucru îi spulberă întreaga valoare. Cel puțin în ochii noștri.”

— Nemaipomenit! strigă Doug. În fond chestiunea

e dacă definiția este dreaptă, greșită sau neîndestulătoare; și nicidecum dacă autorii...

— N-are rost să te superi, spuse sir Arthur. În incorectitudini de soiul acesta cădem cu toții, adesea...

Doug începuse să rîdă citind un alt articol:

— „Această noțiune de spirit religios, dacă poate fi mărginită la înțelesul ei creștin, ar putea fi la urma urmelor admisă, dacă...” Doug încetă să rîdă și spuse: te-apucă deznădejdea.

— Da' de unde — spuse sir Arthur — nicidecum. Mai bine gîndește-te ce s-ar fi întîmplat dacă noi am fi încercat să obținem din capul locului definiția mai cuprinzătoare, adică să exprimăm chiar sfîșierea, împotrivirea, lupta, răstălmăcirea naturii, denaturarea!

— Nu se va izbuti niciodată asemenea lucru, spuse Doug.

— Se va izbuti, cîndva, dacă definiția este adevărată. Adevărul — asta se înțelege de la sine — a avut întotdeauna nevoie de cea mai lungă cale pentru a izbîndi. Dar în cele din urmă izbîndește. Și totuși nu acest lucru este esențial, dacă ne gîndim bine.

— Dar ce anume, la naiba?!

— Esențial este tocmai ceea ce ai făcut dumneata, dragul meu, rosti sir Arthur. Ai neliniștit oamenii. Împinși de dumneata, n-au mai avut încotro și au trebuit să-și vîre nasul în această... lacună de neînchipuit, care stăruia de mii de ani. Nu mai știu ce francez scrisese pe vremuri: „Rațiunea trebuie să-și găsească un nou temei. Vîrsta fundamentală reîncepe”. Dumneata ai arătat că acest lucru este adevărat, că totul fusese clădit pe nisip. Lucrul a fost înțeles, oamenii s-au repezit încercînd să umple această lacună, așa cum au putut. Va fi nevoie de o treabă mult mai bună, de ceva definitiv. Dar așa ceva înseamnă scriș-niri din dinți... Dumneata însă ai urnit căruța și, o dată urnită, e greu să se mai oprească...

Și sir Arthur îi întinse, ca pentru desert, un ultim articol, apărut în revista literară *Gargoyle*:

„De mult venise vremea — scria autorul, bine cunoscut pentru studiile lui asupra limbii — de mult venise vremea să se sfîrșească o dată cu povestea aceasta neroadă despre tropi. Ni se pare un lucru cu adevărat întristător să vezi cum spirite de seamă își pierd timpul (și mințile) îndeletnicindu-se cu false probleme de o nesfîrșită deșertăciune, precum definiția omului! Să mulțumim cerului că lucrul e terminat — numai de n-am lua-o iar de la capăt! Domnii mei, îngăduiți-mi, vă rog, să ne întoarcem la lucruri serioase. Vă invit să citiți, fără a mai pierde o singură clipă, un roman (autobiografic) cu totul nemaipomenit, care tocmai a apărut. Nu știu cum să vă sfătuiască mai stăruitor să-l citiți. Acest roman ne arată (e vorba de însăși psihologia acestui autor anonim) că pe cînd domnia sa era băiețandru, într-o zi și-a strîns mama de gît, ca s-o poată fura (sau viola)¹, băgați de seamă că vorbele sînt în stare să facă pe neașteptate o distorsiune magică ce se situează din capul locului în sacralitate. Cufundîndu-se astfel în arcanele unui vocabular nemaiauzit, acest roman izbutește să ne tîrască prin labirintul unor obscenități uluitoare, în care spiritul, din ce în ce mai năucit, mai șovăitor, cu fiecare întorsătură descoperă într-un fel de mistificare esențială cel mai ascuțit înțeles al existenței însăși. Nu se poate oare spune că omul se definește tocmai în această urmărire zdrobitoare (de mituri cu nepuțință de cuprins)? Altfel cum am putea lămuri că...”

Doug înălță capul. Semnele de oboseală de pe fața lui dispărură. Privea către sir Arthur cu ochi rîzători, care nu mai erau plini de încordare, ci de afecțiune. Și cînd Gertruda și Frances sosiră și ele în cameră, îi găsiră rîzînd împreună din toată inima.

Și Doug, nemaiputîndu-se împotrivi unei bruște porniri lăuntrice, îi duse pe toți, pentru o oră, în atmosfera plină de fum, în înghesuiala de la „Prospect of Whitby“, unde muzica și cîntecele ciudate, miile de

¹ În original joc de cuvinte intraductibil: „*la voler (ou la violer)*”.

obiecte heteroclite, capul mumificat, amintirile legate de mare, de căsătorie și catastrofe, afaceri, jocuri și aventuri, ilustreau, într-un chip atît de voios, dragostea oamenilor pentru un univers liber, plăzmuît de dînșii după chipul și asemănarea lor.

Moulin des Iles

Noiembrie 1951

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Cuvînt înainte	5
CAPITOLUL I	
Care începe precum se cuvine, uluitor, prin descoperirea unui cadavru, foarte mic, de altfel, dar năstrușnic. Mînia și uluirea doctorului Figgins. Perplexitatea inspectorului Brown. Ucigașul stăruie în chip foarte neplăcut să fie cercetat pînă la capăt. Cea dintîi ivire a „paranthropului“	11
CAPITOLUL II	
Care adaugă, precum se și cuvine, la un pic de crimă, un pic de dragoste. Prezentarea lui Frances Doran, în mîncul ei sătuc din inima Londrei. Prezentarea lui Douglas Templemore în atmosfera din „Prospect of Whitby“. Întîlnirea lor, de altminteri, nu are loc în nici unul din aceste locuri, ci în altă parte, printre galbeni ghiociei în floare	19
CAPITOLUL III	
În care Frances și Douglas proclamă și unul și celălalt superioritatea prieteniei asupra dragostei. În această privință literatura se vădește foarte comodă. Mult mai puțin comodă, tăcerea. Primejdiile surîsului. Spaimile și nechibzuințele lui Doug Templemore. Nechibzuința și mînia lui Frances Doran. Cum se iau marile hotărîri. Trei dinți pe o mandibulă pecetluiesc destinul a doi oameni. Literatura te duce oriunde, dacă te lași de ea la vreme	28
CAPITOLUL IV	
Îmbarcarea spre Sugarai. Frances și Douglas nu se	

mai împotrivesc dragostei, dar fiecare pe cont propriu. Tăcerea e de aur. Un suris poate înlesni multe. Prezentarea unui geolog german, a unui benedictin irlandez și a unui antropolog britanic, pe vapor. Frumoasa Sybil inițiază pe Doug în lupta dintre ortogeneză și selecție. De la scoici-fosile la circumvoluțiile creierului. Poetul Hofmannstahl la lumina lunii

40

CAPITOLUL V

Șase sute de leghe străbătute printr-o pădure virgină. Greșeli de direcție foarte folositoare. O abatere de optzeci de leghe îndreaptă expediția, în chipul cel mai fericit, către ținta dorită de autor. Niște primat atacă tabăra cu pietre. Apucăturile și locuințele maimuțelor stîrnesc discuții. Față de vederea scurtă a specialiștilor, este mai nimerită neprihănirea neștiinței desăvîrșite. Douglas triumfă fără modestie. Un lucru descoperit de Kreps stîrnește vîlvă

50

CAPITOLUL VI

Mic curs elementar de genetică umană spre folosința femeilor (și bărbaților) oameni de litere. O cădere de zece mii de veacuri în fața unei țeste de treizeci de ani. O supraviețuire pe care nimeni n-ar fi bănuț-o: oameni-maimuțe fosile. Oameni ori maimuțe? Douglas vrea un răspuns, însă Sybil, împreună cu... obiectivitatea științifică îl trimite la plimbare. Nașterea și înflorirea tropicilor

56

CAPITOLUL VII

Mîhnirea și nehotărîrea părintelui Dillighan. Au oare tropii suflet? Obiceul și limbajul oamenilor-maimuțe. Trăiesc oare și ei în păcatul originar, ori se află încă într-o neprihănire animalică? Îi va boteza ori nu-i va boteza!... Și de data asta, ca îndeobște, cercetarea, experiența și observația măresc nesiguranța

64

CAPITOLUL VIII

Pot oare tropii să slujească drept friptură unor făpturi omenști, creștine? Papuași din tabără dezleagă în felul lor această problemă. Mîhnirea părintelui Dillighan crește. Tabăra este consternată! Tropii sînt tot mai des musafirii taberei. Tropii se împrietenesc cu Doug și cu tovarășii săi. O primă derută a obiectivității științifice. Intervenția Societății fermierilor din Tacura. Lenajuri australiene și concurență engleză. Noi planuri în legătură cu industria pînzeturilor, avînd la îndemîna muncitori neplătiți. Vor putea fi oare

tropii vânduți ca animale de povară? A doua încurcătură gravă a obiectivității științifice. Oul lui Columb. O propunere destul de gîngășă. Indignarea părintelui Dillighan	80
--	----

CAPITOLUL IX

O telegramă laconică. Un răspuns scurt. Deșertul cuprinde lucruri neașteptate. Mărturisirea este curajul slăbiciunii. O încercare plină de tot felul de urmări. Rasismul își face intrarea în scenă. Julius Drexler pune în discuție „Unicitatea speciei umane“. Entuziasm la Durban. Sînt oare și negrii oameni? . . .	103
---	-----

CAPITOLUL X

Ierarhia sentimentelor în sufletul femeiesc. O plimbare prin ploaie. Biruiește grupa cauzelor adevărate. O călătorie ciudată. Francmasoneria femeilor. Derry și Frances. Frances și Sybil. Derry naște. Un omuleț maimuță, pentru înția oară botezat. Cele dintîi greutăți cu starea civilă. Veghe funebă	115
---	-----

CAPITOLUL XI

Izbînda tropilor în grădina „Zoo“ din Londra. Procesul Templemore. Guilda prietenilor animalelor. Asociația mamelor creștine din Kidderminster. Pot fi lăsați micii tropi nebotezați? Tăcerea Vaticanului. Biserica anglicană pare perplexă. „Mă vor spînzura...“ Un semn de recunoaștere	139
---	-----

CAPITOLUL XII

Conștiința profesională a doctorului Figgins. Cîteva lămuriri asupra metisajului, hibridizării și chiar asupra telegoniei. Prudența doctorului Bulbrough. Afirmațiile profesorului Knaatsch. „Astragalul — iată adevăratul om“. Afirmațiile potrivnice ale profesorului Eatons. Se discută aprig ce înseamnă „statura dreaptă“. „Omul are mîini deoarece gîndește.“ Ciudatele concluzii trase de profesorul Eatons	151
--	-----

CAPITOLUL XIII

Meditațiile judecătorului Draper asupra cetățeanului britanic considerat ca făptură umană. Alte meditații asupra omului. Universalitatea tabu-urilor. Lady Draper intervine într-un chip surprinzător. „Tropii n-au nici un fel de fetișuri?“ Universitatea fetișurilor . . .	168
---	-----

CAPITOLUL XIV

Depoziția profesorului Rampole. Căpitanul Thropp contrazice. Ultimele depoziții. Rechizitoriul și pledoaria.	
--	--

Judecătorul Draper rezumă dezbaterile. Perplexitatea juraților. Se vedește că, pentru a putea defini tropii, se cuvine să definim întâi omul. O definiție legală care lipsește în mod surprinzător din codurile jurisprudenței. Juriul socoate că nu se poate pronunța . . . 179

CAPITOLUL XV

Ce neliniști pot să aibă Lordul Sigiliului Privat și textiliștii britanici. „A fi sau a nu fi trop.” Judecătorul Draper cere să fie întrunit Parlamentul. În ce chip poate fi răstălmăcită o venerabilă tradiție. Constituirea unui comitet de studii. Contradicții în sinul acestui comitet. Unii amenință cu demisia. Neînțelegerile se adâncesc. Păreri cu neputință de împăcat între ele pot fi foarte folositoare. Frances este nevoită să facă o mărturisire întristătoare. Solidaritatea speței umane. Deosebirea esențială dintre om și animal. Binefacerile tăcerii 210

CAPITOLUL XVI

Cum se poate face dintr-un cristal o meduză. Neliniștea îndreptățită a lui Doug Templemore. Răzvrătirea și supunerea judecătorului Draper. O observație plină de miez a profesorului Rampole dezleagă în chipul cel mai nimerit o problemă gingașă. O tradiție venerabilă ocolită pentru a doua oară. Mulțumirea textiliștilor britanici 240

CAPITOLUL XVII

Un proces pur formal. Ușurarea juriului. Totul e bine când se sfârșește bine. Melancolia lui Doug Templemore. Frances descoperă motive să nădăjduiască în chiar motivele care o fac să deznădăjduiască. Surîzătoarele contradicții ale judecătorului Draper. „Vîrsta fundamentală reîncepe.” În atmosfera din „Prospect of Whitby” concluziile sînt optimiste 252

Responsabil de carte : F. Chirițescu
Tehnoredactor : I. Iónescu
Corector : C. Costescu

Dat la cules 12.08.1957. Bun de tipar 10.12.1957. Tiraj 10.150 ex. Hîrtie ediții tip B. de 60 gr. m.² Ft. 540×840/16. Coli ed. 1249. Coli de tipar 17. Ediția I. Comanda 2974. A. nr. 03095. Pentru bibliotecile mici Indicele de clasificare 84—31 = R.

Tiparul executat sub com. nr. 1257 la Combinatul Poligrafic
Casa Științei „I. V. Stalin”, București — R.P.R.

Lei 4,75